

МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАУКОВИЙ ВІСНИК
МІЖНАРОДНОГО
ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія:
ФІЛОЛОГІЯ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 18 том 2

Одеса
2015

Збірник включено до Переліку наукових фахових видань України
відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України № 455 від 15.04.2014 р.

Серію засновано у 2010 р.

Засновник – Міжнародний гуманітарний університет

Друкується за рішенням Вченої ради Міжнародного гуманітарного університету
протокол № 3 від 13 листопада 2015 р.

Видавнича рада:

С.В. Ківалов, акад. АПН і НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – голова ради; **А.Ф. Крижановський**, член-кореспондент НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – заступник голови ради; **М.П. Коваленко**, д-р фіз. мат. наук, проф.; **С.А. Андронаті**, акад. НАН України; **В.Д. Берназ**, член-кореспондент НАПрН України, д-р юрид. наук, проф.; **О.М. Головченко**, д-р екон. наук, проф.; **Д.А. Зайцев**, д-р техн. наук, проф.; **В.М. Запорожан**, д-р мед. наук, проф., акад. АМН України; **М.З. Згуровський**, акад. НАН України, д-р тех. наук, проф.; **В.А. Кухаренко**, д-р філол. наук, проф.; **І.В. Ступак**, д-р філол. наук, доц.; **Г.П. Пекліна**, канд. мед. наук, проф.; **О.В. Токарев**, Засл. діяч мистецтв України.

Головний редактор серії – доктор філологічних наук, професор **І.В. Ступак**

Відповідальний секретар – кандидат філологічних наук, доцент **Л.І. Морошану (Демьянова)**

Редакційна колегія серії «Філологія»:

Н.В. Бардіна, доктор філологічних наук, професор; **Ш.Р. Басиров**, доктор філологічних наук, професор; **О.А. Жаборюк**, доктор філологічних наук, професор; **К.Б. Зайцева**, кандидат філологічних наук, доцент; **М.І. Зубов**, доктор філологічних наук, професор; **Е. Пирву**, кандидат філологічних наук, професор; **В.Д. Каліущенко**, доктор філологічних наук, професор; **Т.М. Корольова**, доктор філологічних наук, професор; **В.А. Кухаренко**, доктор філологічних наук, професор; **В.Я. Мізецька**, доктор філологічних наук, професор; **І.Б. Морозова**, доктор філологічних наук, професор; **О.М. Образцова**, доктор філологічних наук, професор; **Н.В. Петлюченко**, доктор філологічних наук, професор; **В.Г. Таранець**, доктор філологічних наук, професор.

Повне або часткове передрукування матеріалів, виданих у збірнику
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету»
допускається лише з письмового дозволу редакції.

При передрукуванні матеріалів посилання на
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету» обов'язкове.

Свідectво про державну реєстрацію KB № 16819-5491P від 10.06.2010

Адреса редакції:

Міжнародний гуманітарний університет, офіс 502,
вул. Фонтанська дорога, 33, м. Одеса, 65009, Україна,
тел. (+38) 099-547-85-90, www.vestnik-philology.mgu.od.ua

© Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.

Серія: «Філологія», 2015

© Міжнародний гуманітарний університет, 2015

РОМАНСЬКІ, ГЕРМАНСЬКІ ТА СХІДНІ МОВИ

Аністратенко Л. С.,
здобувач

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ЗВУЖЕННЯ ЗНАЧЕННЯ ЯК ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ СПОСІБ ТВОРЕННЯ ТЕРМІНІВ ЯПОНСЬКОГО ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА

Анотація. У статті розглядається один зі способів терміноутворення японської літературознавчої термінології – звуження лексичного значення слова: установлюється відсотковий склад одиниць, утворених шляхом звуження значення; досліджуються їхні особливості й шляхи виникнення.

Ключові слова: літературознавча термінологія, звуження значення, японська мова, лексико-семантичний спосіб словотвору.

Постановка проблеми. Дослідження лексичних одиниць галузевих термінологій, утворених шляхом залучення загальнолітературних слів, уходить до кола зацікавлень не лише термінологів, а й мовознавців, зокрема істориків мови, і культурологів. Японська літературознавча термінологія, яка має півтораста років історію існування, природно містить у своєму складі терміни, утворені в різні історичні часи. Найпродуктивнішим у межах лексико-семантичного способу терміноутворення (звуження значення, розширення значення, метафоризація, метонімізація), як указують дослідники галузевих термінологій, є звуження значення.

Отже, об'єктом нашого дослідження є японські літературознавчі терміни кількістю 5 783 одиниці, відібрані нами зі словників [13; 17; 18], на матеріалі яких маємо на меті встановити кількісно-відсотковий склад одиниць, утворених способом звуження значення, а також дослідити шляхи їх утворення.

Термінологічні одиниці, утворені шляхом залучення загальнолітературних слів, не раз потрапляли до поля зору дослідників [3; 4; 7, с. 46–52]. Окремого дослідження, присвяченого аналізу звуження лексичного значення як способу терміноутворення японської літературознавчої термінології, за нашими даними, не проводилося.

Перш ніж перейти до безпосереднього аналізу термінологічних одиниць, стисло окреслимо дотичні теоретичні поняття, зокрема поняття лексико-семантичного способу словотвору. Як зазначають науковці, більшість лексичних одиниць, які ми визнаємо термінами, стали такими шляхом залучення до термінології й терміносистеми зі сфери неспеціальної лексики [2, с. 19; 9, с. 28; 10, с. 37]. Використання загальноновживаних слів у функції термінів базується на узагальненій природі слова й потенційних можливостях, закладених у його змістовій структурі [2, с. 19].

Як відомо, лексико-семантичний спосіб словотвору – різновид неморфологічного способу [12, с. 283], під яким розуміють процес перетворення загальноновживаних слів або словосполучень у терміни [8; 15] шляхом переосмислення внутрішньої форми та збереження вихідної зовнішньої форми (звукової оболонки) [10, с. 38]. Разом із перетворенням звичайного слова в науково-технічний термін «до раніше зареєстрованого значення такого слова додається ще одне нове значення» [10, с. 38]. Мовознавцями вживаються різні назви для означення способу творення термінів шляхом запозичення й адаптації лексичної

одиниці загальнолітературної мови до потреб субмови: спосіб зміни значення слів [10, с. 37], вторинна номінація, «непряма номінація» [16], семантична конденсація [12, с. 283], корінна непохідна лексика [5, с. 25], термінологізація [12, с. 618], лексико-семантична трансформація [4], семантична деривація [3, с. 12–16], семантичний спосіб словотвору [6]. Зміна значення слова або постійного словосполучення, як зазначають науковці, має деякі переваги перед іншими способами творення термінології: стислість, простота, зрозумілість тощо. Разом із тим такий спосіб терміноутворення є джерелом багатозначності, синонімії та хибних аналогій [10, с. 58].

Як ми уже вказували вище, поміж лексико-семантичних способів терміноутворення лінгвісти й дослідники галузевих термінологій вважають звуження значення більш частотним фактом, ніж розширення. Одна з причин такої несиметричності полягає в тім, що домінуюча тенденція розвитку – це розвиток у бік диференціації, а не в бік узагальнення [15]. «Термінологізація як явище мовної системи полягає передусім у звуженні сфери використання, коли ненаукове поняття, набуваючи певних ознак, переходить у систему наукових понять» [11].

Виклад основного матеріалу дослідження. Високу продуктивність звуження значення в межах лексико-семантичного способу словотвору підтверджують також наші дослідження на матеріалі японської літературознавчої термінології. За результатами проведеного нами квантитативного аналізу, кількість термінологічних одиниць, утворених шляхом звуження значення загальнолітературного слова, становить 267 одиниць (або 4,62% від загальної кількості). Такий показник є найвищим щодо інших способів лексико-семантичного словотвору японської літературознавчої термінології, які, за попередньо проведеним нами дослідженням, становлять таке: розширення значення – 0%, метонімізація – 1,1%, метафоризація – 2,44%.

Зазначимо, що частина досліджуваних термінів була утворена шляхом запозичення не із загальнолітературної мови, а з інших терміносистем. Такий спосіб утворення термінів класифікується мовознавцями як один із можливих у межах творення термінів шляхом лексичного перенесення. «Вихідним матеріалом для побудови нового терміна, як відомо, може слугувати не лише загальнолітературне слово, а й слово, яке вживається вже як термін у певній системі термінології» [10, с. 39]. Більшість одиниць, що потрапила до японської літературознавчої термінології з інших терміносистем, є повноцінними функціональними одиницями естетики й художнього мистецтва. Наявність сегмента термінів, спільних для літератури та естетики, є природною, оскільки література як один із видів мистецтва є невіддільною від естетики – науки про загальні закони краси [1]. Наведемо кілька прикладів подібних термінів.

Аваре (哀れ, досл.: «прекрасне», «чарівне») – категорія середньовічної естетики, що домінувала в японській літературі та мистецтві й означала «прекрасне», «чарівне».

Качьофугецу (花鳥風月, досл.: «квіти, птахи, вітер, місяць») – традиційний стиль японського живопису та поезії, запозичений свого часу з Китаю.

Карабі (乾比, досл.: «сухість») – «монохромна» краса, яка виражається досить скупими образами, проте породжує в серці читача або глядача сильний емоційний відгук.

Міябе (宮部, досл.: «елегантність», «вишуканість», «витонченість», «куртуазність») – домінуючий ідеал мистецтва в японській середньовічній придворній традиції. У поезії *міябе* відображено передусім у вишуканій мові поетичних творів, униканні просторічної та грубої лексики, віртуозному використанні різноманітних риторичних прикрас, витончених художньо-образних засобів, оригінальних стилістичних прийомів тощо.

Сансуйга (山水画, досл.: «пейзажна картина») – вірш жанру *хайкай*, у якому поет зображає вигадану, уявну картину природи. Термін був запозичений із національного живопису.

Окрім запозичених із естетики й художнього мистецтва термінологічних одиниць, у нашій джерельній базі виявлено також терміни релігійно-філософського походження.

Юген (幽玄, досл.: «таємничість», «таємнича краса», «незбагненна/нерозгадана/привабливість») – основна естетична категорія XII–XVI ст.; філософський термін китайського походження, який у буддизмі означає «одвічна істина буття», «потамна сутність явищ».

Мудзьо (無常, досл.: «непостійність», «мінливість»; «тлінність») – один із естетичних принципів японської класичної поезії, успадкований від буддизму, який характеризує невинну мінливість і тлінність цього світу на фоні вічності, чим викликає в глибинах душі митця певний смуток за цим світом і водночас спонукає до вічних цінностей.

Моно-но кокоро (物心, досл.: «серце речей») – естетична категорія, яка означає внутрішню емоційну сутність предметів, явищ, живих істот. Поняття *моно-но кокоро* виникло в давнину під впливом синтоїської віри в те, що в кожній речі (*моно*) живе своє божество (*ками*). Із *моно-но кокоро* пов'язано поняття *ава-ре*, яке, на думку японців, виникає як наслідок *моно-но кокоро*.

Частина досліджуваних нами галузевих термінів, утворених способом лексичного перенесення, належить до найдавнішого шару термінологічних одиниць. Приклади таких термінів знаходимо в перших поетичних трактатах, зокрема в передмові Кі-но Цураюкі до антології «Кокін-вака-шю» (905–913 рр.), у трактатах Мібу-но Тадаміне (X ст.) і Фудживари-но Тейка (XIII ст.) «Десять стилів японської поезії». Зокрема, до найдавніших термінів, утворених шляхом термінологізації, належать одиниці на означення таких базових понять літературознавства, як *форма*, *зміст твору* тощо. Наведемо кілька прикладів.

Котоба (言葉, досл.: «слово», «мова») – один із базових термінів середньовічної поезики *вака*, який залежно від контексту охоплював такі поняття, як поетична мова, лексика поетичного твору, синтаксис, мелодійний малюнок вірша тощо.

Сугата (姿; або ще 様 – «сама», 有様 – «арісама», досл.: «форма») – зовнішня форма (вигляд, образ) вірша; термін середньовічної поезики, який охоплює всі основні аспекти поняття форми художнього твору.

Тай (体, або ще «тей») – поетичний стиль середньовічної поезії.

Більшість термінів, утворених шляхом вторинної номінації, у нашій джерельній базі становлять іменники (близько 90%), менший відсоток – прикметники та дієслова. Наведемо приклади різних за частиномовною належністю термінів.

Асоби (遊び, досл.: «гра», «розвага») – один зі стилів поєднання строф *ренга*, який виник у XII ст., характеризувався недотриманням канонічних правил, вільною метрикою, уживанням непоетичної лексики тощо.

Кяку (客, досл.: «гість») – найповажніший серед поетів, які зібралися разом для написання *ренга*. Такому поетові надається почесне право написання першої строфи (хокку).

Рен'ю (連衆, досл.: «спілка», «група») – учасник або учасники групи поетів, які зібралися для написання віршової поеми *ренга*.

Угачі (穿ち, досл.: «викривати») – один із засобів комічної поезії *сенрю*, за яким у вірші автор викриває людські слабкості й недоліки суспільства, урядової системи тощо.

Уку (請く, досл.: «приймати») – один зі способів поєднання строф *ренга*, описаний учнем Йоси Бусона Такаю Кікаку. За цим способом, автор першої строфи (*маеку*) подає ідею, а поет другої строфи (*цукеку*) приймає її й розгортає у своїх рядках.

Дзоку (俗, досл.: «простий», «грубий») – 1. У негативній критиці – поверхові, пусті вірші, написані на буденні теми. 2. Одна з ранніх принизливих назв *хайкай*, якої цей жанр позбувся разом із розквітом творчості Мацуо Башьо. 3. Як поетичні, так і прозові твори низької якості. 4. У теорії поета Йоси Бусона (1716–1783) – концепція використання буденних тем і слів у поезії *хайкай*.

Висновки. Отже, у межах лексико-семантичного способу терміноутворення нами були виявлені 267 одиниць (або 4,62% від загальної кількості), утворенні шляхом звуження значення. Серед цієї кількості термінів наявні одиниці запозичено до фхової мови літературознавства з інших терміносистем: з естетики, художнього мистецтва, з буддизму й синтоїзму. Шляхом лінгвістичного спостереження була встановлена належність деяких галузевих термінів, утворених способом лексичного перенесення та зафіксованих у перших поетичних трактатах (напр., *сугата* 姿 – форма твору; *тай* 体 – поетичний стиль), до найдавнішого шару базових термінологічних одиниць японської літератури.

Література:

- Білоус П.В. Вступ до літературознавства / П.В. Білоус. – К. : Академія, 2011. – 336 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://academia-pc.com.ua/product/255>.
- Володина М.Н. Теория терминологической номинации / М.Н. Володина. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1997. – 180 с.
- Голуб О.М. Процеси семантичної деривації в сленговій лексиці англійської мови / О.М. Голуб, С.А. Завражна // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Серія «Філологічні науки». – 2014. – Кн. 1. – С. 12–16.
- Дакі О.А. Лексико-семантична трансформація слів у світлі флоронімації (на матеріалі південнобессарабських говірок) / О.А. Дакі // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серія «Филология. Социальные коммуникации». – 2011. – Т. 24 (63). – № 2. – Ч. 2. – С. 401–407.
- Д'яков А.С. Основи терміноутворення: Семантичні та соціолінгвістичні аспекти / А.С. Д'яков, Т.Р. Кияк, З.Б. Куделько – К. : Вид. дім «КМ Academia», 2000. – 218 с.
- Книшенко Н.П. Семантичний спосіб творення термінів дорожнього будівництва / Н.П. Книшенко // Лінгвістичні дослідження : зб. наук. праць ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. – 2014. – Вип. 38. – С. 214–218.
- Комарницька Т.К. Структурно-семантичні та функціональні особливості сучасної японської юридичної термінології : дис. ... канд. філол. наук / Т.К. Комарницька. – К., 2010. – 247 с.
- Варбот Ж.Ж. Этимология и история слов русского языка / Ж.Ж. Варбот, А.Ф. Журавлев // Краткий понятийно-терминологи-

- ческий справочник по этимологии и исторической лексикологии / Российская академия наук, Институт русского языка им. В.В. Виноградова РАН [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://dic.academic.ru/dic.nsf/etymology_terms/455/.
9. Лейчик В.М. Терминоведение: предмет, методы, структура / В.М. Лейчик. – 3-е изд. – М. : Издательство ЛКИ, 2007. – 256 с.
 10. Лотте Д.С. Основы построения научно-технической терминологии: вопросы теории и методики / Д.С. Лотте. – М. : Издательство Академии наук СССР, 1961. – 162 с.
 11. Пономаренко В.Д. Звуження значення як динамічний процес у лексико-семантичній системі сучасної української мови / В.Д. Пономаренко, О.В. Ляхова // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Філологія». – 2014. – Вип. 70. – С. 92–97. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VKhIFL_2014_1107_70_20.pdf.
 12. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
 13. Анистратенко Л.С. Словник японських літературознавчих термінів / Л.С. Анистратенко, І.П. Бондаренко. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. – 208 с.
 14. Словник української мови: Академічний тлумачний словник (1970–1980) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/>.
 15. Ульман С. Семантические универсалии / С. Ульман // Новое в лингвистике. – Вып. 5. – М., 1970. – С. 250–299. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.philology.ru/linguistics/ullman-70.htm>.
 16. Шутак Л.Б. Основні засоби вторинної номінації в медичному дискурсі / Л.Б. Шутак // Дослідження з лексикології і граматики української мови. – Вип. 14. – 2013. – С. 95–101.
 17. 日本文学史辞典 / 西尾實. – 東京: 日本評論新社, 1954. – 980 p. (Nihon bungakushi jiten / Nishio Minoru. – Tōkyō: Nihon hyōron shinsha, 1954. – 980 p.).
 18. 日本文学辞典 / 久松潜一. – 東京: 学生社, 1954. – 584 p. (Nihon bungaku jiten / Hisamatsu Sen'ichi. – Tōkyō: Gakuseisha, 1954. – 584 p.).

Анистратенко Л. С. Сужение значения как лексико-семантический способ образования терминов японского литературоведения

Аннотация. В статье исследуется способ терминообразования японской литературоведческой терминологии – сужение лексического значения слова: определяется процентный состав единиц, образованных путем сужения значения; исследуются их особенности и пути возникновения.

Ключевые слова: литературоведческая терминология, сужение значения, японский язык, лексико-семантический способ словообразования.

Anistratenko L. Meaning's narrowing as a type of lexical-semantic way of term-building in Japanese literary terms

Summary. The article deals with one of the type of term-building in Japanese literary terminology, which called meaning's narrowing. Finding out percentages terms made by meaning's narrowing; a peculiarities and a sources from which is coming terms built by meaning's narrowing are analyzed.

Key words: literary terminology, meaning's narrowing, Japanese language, lexical-semantic type of word-building.

Артеменко І. О.,

аспірант

Запорізького національного університету

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІВНІЧНОАМЕРИКАНСЬКИХ FRATERNITIES I SORORITIES У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ СЛОВНИКОВОГО СКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ США

Анотація. У статті розглядаються особливості вербального відображення деяких специфічних рис, пов'язаних із діяльністю гендерних об'єднань студентів у Північній Америці, з огляду на їхню роль у процесі розвитку словникового складу англійської мови США.

Ключові слова: субкультура, лексичний рівень мови, вербалізація, запозичення, переосмислення, стилістична переоцінка, семантичні зміни.

Постановка проблеми. У зв'язку зі швидкими темпами глобалізаційних і соціокультурних процесів, що відбуваються у світі на сучасному етапі й накладають суттєвий відбиток на всі сфери діяльності людини, вивчення проблеми мовної мінливості, пов'язаної із зазначеною тенденцією, посіло одне із провідних місць у лінгвістиці сучасного періоду. Співіснування різних підходів у дослідженні специфіки мовних змін і наявність численних мовознавчих праць, присвячених цій проблемі, створюють міцне підґрунтя для планомірного розвитку лінгвістичної науки, зокрема галузей лексикології та лексикографії.

У кожній мові закладено потенціал для її вдосконалення і збагачення. Суспільні відносини спричиняють неабияку кількість лексичних інновацій і перетворень у мові, тому найбільш мінливим і гнучким з погляду здатності до розвитку є лексичний рівень. Це пов'язано насамперед із тим, що, порівняно з іншими мовними рівнями, лексичний рівень характеризується більш високим ступенем екстралінгвальної детермінованості.

Найбільш ранні спроби дослідження проблеми розвитку словникового складу американського варіанта англійської мови та ролі екстралінгвальних чинників у перебігу цього процесу висвітлено в наукових доробках А.Д. Швейцера, Н.М. Булавина, Т.М. Беляєвої, А.І. Розенман, а також у роботах J.D. Lloyd, R.H. Warfel, T. Pyles, P.G. Krapp, W.A. Wolfram, R.W. Fasold та ін. [1; 2; 3].

У зв'язку з тим, що мова є явищем суспільним, розвиток її не може бути повністю автономним: так чи інакше він залежить від загальних тенденцій розвитку соціуму. Тому проблема розвитку словникового складу англійської мови не втрачає своєї актуальності й на сучасному етапі.

Посідаючи чільне місце в роботах сучасних науковців, ця проблема розглядається ними як у синхронічному, так і в діахронічному аспектах [4]. Вивчається також і вплив зовнішніх факторів на функціонування та розвиток словникового складу сучасної англійської мови [5]. Досліджуються особливості розвитку словникового складу англійської мови США і її національно-територіальних варіантів [6].

Значна увага приділяється дослідженню процесу розвитку словникового складу англійської мови з огляду на специфіку лексичних особливостей мовлення субкультур американського суспільства [7]. Окрім цього, зміни в повсякденному жит-

ті носіїв британського й американського варіантів англійської мови розглядаються як одне з істотних джерел поповнення її словникового складу [8]. Поміж наукових праць сучасного періоду, присвячених дослідженню проблеми, що розглядається, є й багато інших.

Мета статті полягає у виявленні характеру впливу на розвиток словникового складу англійської мови США деяких специфічних рис, що характеризують діяльність північноамериканських fraternities і sororities (так званих «братерств» і «сестринств»), котрі являють собою гендерні угруповання студентів старших курсів у вищих навчальних закладах США й постають осередками північноамериканської студентської субкультури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Функціональний розвиток мови, безумовно, залежить від соціокультурних умов розвитку соціуму. Різні соціально-комунікативні потреби мовних колективів, умови їхнього історичного існування та ідеологічні настанови є основними екстралінгвальними чинниками, що впливають на розвиток лексичної системи будь-якої мови.

Дослідження особливостей існування й функціонування в американському суспільстві студентських гендерних об'єднань у вигляді так званих fraternities і sororities надає можливість зробити висновок, що наявні в сучасній англійській мові Сполучених Штатів лексеми на позначення специфічних рис та аспектів діяльності зазначених спільнот являють собою досить численну категорію лексичних одиниць, а отже, відчутно впливають на лексичну систему американського варіанта англійської мови.

Розглядаючи гендерні об'єднання студентів вищих навчальних закладів Сполучених Штатів як осередок північноамериканської студентської субкультури, варто зазначити, що термін «субкультура» в соціології, антропології та культурології розуміється як поняття, що позначає «частину культури суспільства, що відрізняється своєю поведінкою від переважної більшості решти представників суспільства», а також як «соціальні групи носіїв певної культури» [9]. Fraternities і sororities являють собою суспільні організації при коледжах та університетах переважно США й Канади.

Насамперед потрібно зазначити, що самі терміни fraternities і sororities з'явилися в англійській мові як запозичення з латини: термін fraternity є похідним від лексеми frater (від лат. «брат»), а sorority – від лексеми soror (від лат. «сестра»), відповідно, у результаті чого північноамериканські об'єднання студентів й іменуються «братерствами» й «сестринствами», що, вочевидь, пов'язано з такою ключовою характеристикою цих суспільних студентських організацій, як їхня одностатевість (single-sex membership або gender exclusivity).

Від латинської лексеми *frater* також утворено прикметник *fraternal* (укр. *братерський, той, що має стосунок до чоловічого студентського об'єднання*), що теж досить часто вживається щодо північноамериканських чоловічих студентських об'єднань у сполученні з іншими лексемами, утворюючи, наприклад, такі словосполучення: *fraternal societies* або *fraternal organizations, fraternal relationship* тощо: *The University of Virginia suspended activities at all campus fraternal organizations...* [10].

Широкого вжитку в англійській мові Сполучених Штатів набуло скорочення *frat*, що є похідним від терміна *fraternity* й досить часто зустрічається в розмовному мовленні, набуваючи подекуди зневажливого відтінку, проте не завжди. Наприклад: *18 U.S. Presidents were frat boys* [11].

Лексема *frat* також уживається й на позначення окремого члена чоловічого студентського об'єднання, наприклад: *"You're nobody if you're not a frat"...* [12].

Це скорочення також іноді може слугувати і як прикметник, похідного терміна від лексеми *fraternal*: *... a woman was gang-raped at a University of Virginia frat house in 2012...* [13].

У сучасному вжитку також з'явився та значно поширився й інший термін, синонімічний поняттям *fraternities* і *sororities*. Мова йде про метафоричний вираз *Greek Letters Organizations* (укр. «Організації грецьких літер»), що доволі часто вживається й у вигляді аббревіатури *GLO*.

Поява цієї метафори в англійській мові пов'язана з тим, що гендерні об'єднання студентів у Сполучених Штатах Америки та в деяких інших країнах, як відомо, використовують у своїх назвах літери грецького алфавіту. Так, наприклад, поняття *Tau Alpha Alpha (TAA)* – *Тай Альфа Альфа*, *Gamma Phi Beta (ГФБ)* – *Гамма Фі Бета*, *Delta Delta Delta (ΔΔΔ)* – *Дельта Дельта Дельта*, *Kappa Kappa Psi (KKΨ)* – *Канна Канна Пси* є назвами деяких студентських гендерних спільнот у Північній Америці.

У публіцистичних текстах американських ЗМІ й інших літературних джерелах, присвячених деяким аспектам існування та функціонування північноамериканських студентських гендерних спільнот, ономастичні терміни такого типу зустрічаються доволі часто: *People gather with signs during a protest at the Phi Kappa Psi fraternity house at the University of Virginia in Charlottesville...* [14].

Проте такі ономастичні терміни можуть уживатися й в іншому, більш вузькому, значенні, набуваючи метонімізованого вигляду та вживаючись із неозначеним артиклем з метою позначення окремого члена певної спільноти: *... Julie Baselice, whose daughter Christina is now a Chi Omega at the University of Texas* [15].

Говорячи про ономастичні терміни, що виникли в англійській мові США у зв'язку з діяльністю студентських гендерних спільнот, окрім назв, утворених із використанням літер грецького алфавіту, варто звернути увагу й на ті, що йменуються інакше.

Так, наприклад, серед північноамериканських чоловічих студентських об'єднань існує інтернаціональне товариство (*international fraternity*), що об'єднує у своєму складі студентів кількох американських університетів і має назву *FarmHouse Fraternity* у зв'язку з тим, що специфіка його діяльності спрямована на сприяння розвитку й процвітання галузі сільського господарства в США.

На зразок і за підтримки *FarmHouse Fraternity* було створено жіноче інтернаціональне студентське об'єднання *'Ceres'*,

назване на честь римської богині землеробства Церери. Зауважимо, що, на відміну від більшості жіночих студентських об'єднань, *'Ceres'* іменує себе не «сестринством», а жіночим «братерством» (*women's fraternity*).

Привертає увагу й виникнення назви іншого студентського об'єднання, діяльність якого спрямована на військову підготовку хлопців, що входять до його складу. Мова йде про братерство під назвою «Першингські стрілки» (*'Pershing Rifles'*), створене в 1894 р. при університеті Небраски-Лінкольна (*The University of Nebraska Lincoln*). Термін *pershing* є скороченим варіантом терміна *pershing missile* – балістичної ракети середньої дальності, названої на честь генерала американської армії періоду іспано-американської та Першої світової війн Джона Першинга (*John Joseph Pershing*).

За підтримки «братерства» «Першингських стрілків» з метою військової підготовки дівчат було створено жіноче «Національне співтовариство Першингських янголів» (*'The National Society of Pershing Angels'*), що також іноді скорочено йменується як «Першингські янголи» (*'Pershing Angels'*). Наприклад: *Walker says she had her first contact with the sorority when she took part in a candlelight vigil at Morgan State that was sponsored by Pershing Angels and Pershing Rifles for students who perished in the Sept. 11 terrorist attacks* [16].

Поміж чоловічих студентських об'єднань, назви яких не містять літер грецького алфавіту, є й інші. Наприклад, одне із «братерств» Дартмутського коледжу (*Dartmouth College*) має назву *'Bones Gate'*, що походить від назви таверни й пансіону в англійському містечку Чесінгтон, де полюбили відпочивати члени «братерства» під час участі в програмі міжнародного обміну студентами.

Із представництвами в кількох університетах США існує також і християнське чоловіче студентське об'єднання під назвою *'Men of God'* або *'Men of God Christian Fraternity'*, діяльність якого має релігійний характер. «Братерство» *'Seal and Serpent'*, члени якого йменують себе «зміями» (*'snakes'*), функціонує при Корнелльському університеті (*Cornell University*).

'Triangle Fraternity' при Іллінойському університеті (*The University of Illinois in Urban-Champaign*), *'Acacia Fraternity'* при Мічиганському університеті (*The University of Michigan in Ann Arbor*), «братерство» *'Trojan Knights'* і його споріднене «сестринство» *'Helenes'* при університеті Південної Каліфорнії (*The University of Southern California*) також належать до північноамериканських студентських гендерних спільнот, котрі не можна зарахувати до категорії «організацій грецьких літер». Проте, наприклад, студентське товариство *'St. Antony Hall'* при Колумбійському університеті (*Columbia University*), котре об'єднує у своєму складі як хлопців, так і дівчат (*coeducational society*), має подвійну назву: *St. Antony Hall* і *Delta Psi*.

До ономастичних термінів, пов'язаних із діяльністю студентських «братерств» і «сестринств» у Північній Америці, можна зарахувати також і назви деяких організацій, що регулюють їхню діяльність: *National Panhellenic Council (NPC)*, *National Panhellenic Conference (NPC)*, *Panhellenic Association (PA)*, де термін *panhellenic* трактується як «загальногрецький», *North American Interfraternity Conference (NAIC)*, *Interfraternity Council (IC)*, *National Greek Leadership Honor Society (NGLHS)*, *Diversified Greek Council (DGC)*, *Multiethnic Greek Council (MEGC)*, *National Association of Latino Fraternities (NALF)*, *National Asian Pacific Islander American Panhellenic Association (NAPIAPA)* тощо.

Відомо також, що в Сполучених Штатах існує асоціація, що об'єднує у своєму складі чотири (з вищезазначених) провідні організації (*umbrella organizations*), котрі спільно здійснюють керівництво над діяльністю студентських гендерних об'єднань, – *The Association of Greek Letters Organizations (AGLO)*, до складу якої входять *National Panhellenic Council*, *Panhellenic Association*, *Interfraternity Council* і *Multiethnic Greek Council*.

Існування в американському суспільстві субкультури студентських гендерних спільнот, а також той факт, що назви їх більшості позначаються літерами грецького алфавіту, також спричинили появу в англійській мові Сполучених Штатів певної кількості метафоричних словосполучень із лексемою *Greek*, наприклад: *Greek system* (укр. «грецька» система або система «організацій грецьких літер»), *Greek society* (укр. «грецька» спільнота), *Greek life* (укр. «грецьке» життя), *Greek house* (укр. «грецький» дім), *Greeks* (укр. «греки») щодо членів студентських гендерних об'єднань, *to go Greek* (укр. «податися в греки») у значенні «стати членом студентського об'єднання» й деякі інші. Наведемо кілька прикладів вживання метафоричних словосполучень такого типу:

... *those organizations add diversity to Greek life and can give Asian-Americans a more prominent role in a campus social life* [17];

How much does it really cost to go Greek? [18];

... *Asian-American fraternities occupy just a small corner of the collegiate Greek world* [17].

Зміна сполучуваності слів є природним і неминучим процесом, що залежить від невпинного застосування мови в найрізноманітніших сферах життя суспільства й у різних соціальних групах. Так, вищезазначені слова та словосполучення виникли в англійській мові США як відповідно до комунікативних потреб членів студентських гендерних спільнот, що уособлюють осередок північноамериканської студентської субкультури, так і відповідно до комунікативних потреб американського суспільства загалом, якщо взяти до уваги той факт, що специфічні риси діяльності студентських «братерств» і «сестринств» вербалізуються не лише з точки зору їхніх членів, а й з точки зору інших – сторонніх – представників американського суспільства.

Окрім вищезазначених словосполучень, що виникли в англійській мові США в процесі вербалізації діяльності студентських гендерних спільнот на основі зміни сполучуваності слів, можна виділити й деякі інші.

Так, наприклад, якщо під час набору новачків певна спільнота не набрала їх необхідну кількість, оголошується відкриття додаткового набору, котре отримало назву *continuous open bidding*: *Fall recruitment is not the only time for recruitment, however. Several sororities participate in spring recruitment, formally known as continuous open bidding (COB)* [19].

Якщо хтось із членів студентського «братерства» починає ухилятися від виконання «братерських» обов'язків, перестає брати участь у житті спільноти, уникає спілкування з побратимами й починає поводитись неналежним чином, його поведінка характеризується як *mid-frat crisis*.

Метафоричний вираз *frat water* слугує на позначення звичайного пива, проте зустрічається він переважно в лексиконі, так би мовити, найбільш «витривалих» «сестер» і «побратимів» із натяком на те, що яку б його кількість вони не випили, це взагалі не вплине на стан їхньої свідомості.

Нові контексти вживання багатьох лексичних одиниць, зумовлені змінами в житті суспільства, викликають їх переосмислення та набуття ними нових значень відповідно до но-

вих реалій. У зв'язку з тим, що мову освоюють нові покоління мовців, досить часто відбувається й стилістична переоцінка й переосмислення окремих мовних одиниць.

Так, у контексті діяльності студентських «сестринств» нового, більш вузького, значення набула, наприклад, лексема *silence*, позначаючи період, коли набір новачків до лав спільноти завершився, але посвята ще не відбулася, у зв'язку з чим забороняються будь-які контакти між потенційними членами «сестринства» та вже наявними «сестрами». У цьому контексті зустрічається також термін *strict silence*. Наприклад: *The strict silence rules take place from the night that girls make their final decision about which sorority they want to join, known as preference night, until bid day* [20].

Добре відомим є той факт, що американське суспільство доволі критично сприймає існування студентських «братерств» і «сестринств» у вищих навчальних закладах країни. Це пояснюється багатьма негативними аспектами, котрі дійсно іноді не найкращим чином характеризують їхню діяльність.

Передусім це стосується так званої «дідівщини» (*hazing*), що, як відомо, процвітає в лавах переважно чоловічих студентських співтовариств, у зв'язку з чим протягом усієї історії існування студентських «братерств» і «сестринств» у США було зафіксовано навіть кілька смертельних випадків.

Що стосується решти негативних чинників існування студентських гендерних об'єднань у Північній Америці, то наголошується також і на надмірному зловживанні студентами алкоголем (*alcohol abuse*) та поширенні тенденції статевих збочень (*sexual misconduct*) серед членів співтовариств.

Відомо, що останнім часом, а втім, як і протягом усієї історії існування студентських співтовариств у США, з метою подолання негативних аспектів їхньої діяльності психологи й соціологи пропонують скасувати принцип одностатевості (*single-sex membership* або *gender exclusivity*) у «грецькій» системі, започаткувати студентські об'єднання змішаного типу (*coeducational societies*), хоча кілька таких, до речі, уже існує.

Ця тенденція, у свою чергу, спричинила появу лексичного новоутворення у вигляді апроніма «*fra-rority*», котре, як зазначається, у перспективі могло б послугувати найменуванням цих, так би мовити, «двостатевих» спільнот (*coed societies*) у разі, якщо запропонована ідея знає підтримки: *The idea is that this 'fra-rority' would still provide bonding opportunities while reducing some of the negative behaviours that continue to plague the Greek system...* [21].

Висновки. У процесі розвитку словникового складу будь-якої мови істотна роль належить впливу екстралінгвальних чинників. Лексико-номінативна система, що демонструє діяльнісну природу мови, фіксує нові фрагменти людського досвіду, а семантика лексичних одиниць безпосередньо спрямовується на предмети, явища, дії та якості навколишньої дійсності, відбиваючи їх суспільне розуміння.

У межах дослідження це особливо чітко простежується на прикладі змін, що відбуваються в словниковому складі сучасної англійської мови США під впливом її субстандартних варіантів, де спостерігається значна кількість інноваційних процесів і видозмін.

Так, у зв'язку з розвитком діяльності північноамериканських *fraternities* і *sororities* як осередків студентської субкультури США, словниковий склад англійської мови поповнився значною кількістю лексичних новоутворень, в основі більшості з яких лежать запозичення та процес зміни сполучувано-

сті слів. Проте в процесі вербалізації діяльності студентських гендерних спільнот в англійській мові США значна кількість інновацій виникла й на основі переосмислення, стилістичної переоцінки та набуття нових значень уже наявними в мові лексемами.

Перспектива подальших наукових пошуків убачається в дослідженні тематичних груп лексичних одиниць, що постають вербалізаторами діяльності студентських гендерних спільнот у Північній Америці, а також у більш детальному вивченні пов'язаних із ними ономастичних термінів, які становлять досить численну групу одиниць у межах цієї категорії.

Література:

- Булавин Н.М. Соотносительная характеристика новообразований в британском английском языке и его американском варианте (лексика и словообразование) в связи с теорией американского языка : автореф. дисс. ... канд. филол. наук / Н.М. Булавин. – М., 1956. – 14 с.
- Швейцер А.Д. Социальная дифференциация английского языка в США / А.Д. Швейцер. – М. : Наука, 1983. – 216 с.
- Wolfram W.A. The study of social dialects in American English / W.A. Wolfram, R.W. Fasold. – Englewood Cliffs (N. J.) : Prentice-Hall, 1974. – 239 p.
- Зацний Ю.А. Мова і суспільство : збагачення словникового складу сучасної англійської мови : [навч. посіб.] / Ю.А. Зацний, Т.О. Пахомова. – Запоріжжя, 2001. – 242 с.
- Котов Г.Г. Влияние внешних факторов на функционирование и развитие лексического состава языка : дисс. ... докт. филол. наук : спец. 10.02.19 / Г.Г. Котов. – Санкт-Петербург, 2003. – 290 с.
- Кечеджі О.В. Внутрішньомовні запозичення і збагачення словникового складу англійської мови / О.В. Кечеджі // Науковий вісник Вол. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Серія «Філологічні науки: Мовознавство». – 2011. – № 3. – Ч. 2. – С. 124–129.
- Клименко О.Л. Субкультури американського суспільства та розвиток словникового складу сучасної англійської мови / О.Л. Клименко // Вісник Сум. держ. ун-ту. Серія «Філологічні науки». – 2005. – № 6. – С. 5–11.
- Мурко І.І. Зміни у повсякденному житті носіїв американського та британського національних варіантів і поповнення словникового складу сучасної англійської мови / І.І. Мурко // Вісник Сум. держ. ун-ту. Серія «Філологічні науки». – 2002. – № 4. – С. 138–144.
- Социология: Энциклопедия / сост. А.А. Грицанов и др. – Мн. : Книжный дом, 2003. – 1312 с. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://voluntary.ru/dictionary/568>.
- Schapiro R. University of Virginia suspends all fraternities during probe of alleged rape at Phi Kappa Psi / R. Schapiro // New York Daily News. – November 23, 2014.
- Flanagan C. The Dark Power of Fraternities / C. Flanagan // The Atlantic. – March, 2014.
- Stone A. The 38-Year-Old Frat Boy / A. Stone // The New York Times. – September 11, 2015.
- Collman A. University of Virginia Student details alleged gang rape by seven men during a fraternity initiation... and claims the school did nothing about it / A. Collman // Mailonline. – November 20, 2014.
- Charlottesville V. Protests, Arrests at Phi Kappa Psi / V. Charlottesville // The Daily Progress. – December 14, 2015.
- Moore A. S. Pledge Prep / A. Moore // The New York Times. – July 16, 2002.
- Burris J. They know the drill : Pershing Angels turns 40 / J. Burris // The Baltimore Sun. – February 04, 2005.
- Hu W. Hazing and Drinking Deaths at Asian-American Fraternities Raise Concerns / W. Hu // The New York Times. – October 12, 2015.
- Wallet N. How much does it really cost to go Greek? / N. Wallet // USA Today. – November 17, 2014.
- Jackson S. The Stigma of Continuous Open Bidding / S. Jackson // Odyssey. – December 29, 2014.
- Bradford D. Restrictions silence Greeks during sorority rush / D. Bradford // Northwest Missourian. – October 16, 2014.
- Kimbrough W.M. Forcing Coed Greek Life Could Make Things Worse / W.M. Kimbrough // The New York Times. – September, 2015.

Артеменко И. А. Вербализация деятельности североамериканских fraternities и sororities в контексте развития словарного состава английского языка США

Аннотация. В статье рассматриваются особенности вербального отображения некоторых специфических черт, связанных с деятельностью гендерных объединений студентов в Северной Америке, в связи с их ролью в процессе развития словарного состава английского языка США.

Ключевые слова: субкультура, лексический уровень языка, вербализация, заимствования, переосмысление, стилистическая переоценка, семантические изменения.

Artemenko I. Verbalizing the North American fraternities and sororities activity in the context of the American English vocabulary development

Summary. The article deals with the problem of American English vocabulary development considering the North American fraternities and sororities activity and some peculiarities of its verbal representation in the English language of the USA.

Key words: subculture, lexical language level, verbalization, borrowings, semantic reconsideration, stylistic review, semantic changes.

Бачинська Н. Я.,
кандидат педагогічних наук,
викладач кафедри західних і східних мов та методики їх навчання
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКИХ ФОЛЬКЛОРНИХ ТЕКСТІВ

Анотація. У статті подано характеристику англійських фольклорних текстів як джерела соціокультурної інформації. Виокремлено жанри англійського фольклору та проаналізовано лінгвістичні особливості кожного фольклорного жанру.

Ключові слова: фольклор, англійський фольклор, текст, соціокультурна інформація.

Постановка проблеми. Вивчення іноземної мови, оволодіння її фольклорним багатством є необхідною передумовою пізнання світу, формування духовної культури молоді. Крім того, системне цілеспрямоване вивчення фольклору є важливою умовою формування мовної особистості, з одного боку, і становлення її духовних цінностей – з іншого, оскільки прилучення людини до духовних цінностей певної етнокультури стає більш повним і рельєфним у процесі включення до її мовлення фольклорних жанрів, які забезпечують трансляцію культури в різних формах [2, с. 158]. Фольклорні твори несуть багату інформацію про найрізноманітніші аспекти людського життя: традиції, історичні події, соціальні явища, філософський погляд на світ, психологічні закономірності життя людської душі, особливості менталітету тощо. Народний геній віками шліфував мову, щоб вона досягла вершин художньої досконалості. Цей скарб став фундаментом національної літератури, яка використовує увесь арсенал фольклору – родово-жанрові форми, композиційні прийоми, засоби творення образів, поетичну мову.

Мета статті полягає у визначенні лінгвістичних особливостей англійських фольклорних текстів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Визначимо лінгвістичні особливості фольклорного тексту, що буде розглядатись як джерело інформації про життя й культуру країни і як джерело мовної інформації. В англійському фольклорі виокремлюють такі фольклорні жанри, як дитячі римовані вірші (колискові пісні, пісні/вірші в дитячих іграх, вірші-нісенітниця, віршовані оповідання, кумулятивні вірші, загадки, що римуються, лічилки, скоромовки, лімерики, прислів'я та приказки, загадки), казки, легенди, міфи, народні пісні, балади, забобони, традиції і звичаї, свята.

Розглянемо кожен із вищезазначених фольклорних жанрів більш детально.

Термін “nursery rhymes” (дитячі римовані вірші) вперше увійшов в обіг у 1824 році в шотландському журналі Blackwoods's Edinburgh Magazine. До цього віршами називалися пісні (songs) або пісеньки (ditties). Дитячі римовані вірші складаються для розваги або заспокоєння малих дітей. Вони приваблюють дітей приємними римами та звуками. Велика різноманітність історій і персонажів у віршах стимулює уяву дітей. Завдяки цим віршам діти знайомляться з першими історія-

ми про тварин і виявами гумору. Проте чимало дитячих віршів, які датуються до XIX століття, було створено з метою розваги дорослих, а не дітей. Вірші, які було написано тільки для малечі, являли собою вірші для вивчення абетки (alphabet rhymes), колискові та вірші, що використовувалися в іграх. Для мови віршів характерне таке: 1) повтори (‘Old King Cole was a merry old soul, and a merry old soul was he’, ‘Come, butter, come, Come, butter, come’, ‘Old clothes to sell! Old clothes to sell!’), ‘To market, to market, to buy a fat pig’), 2) звуконаслідування (‘Twee tweedle dee, tweedle dee, went the fiddlers’, ‘Baa, baa, black sheep’, ‘Bow-wow, says the dog; Mew, mew, says the cat’), 3) інверсія (‘And a very fine fiddle had he’). Часто згадуються назви певних міст (York, Banbury, St. Ives, Gotham) і архаїчна лексика – thy, thee, doth, threescore, gall. Також у мові дитячих римованих віршів закладено глибоку соціокультурну інформацію про традиції народу – ‘Hot cross buns! Hot cross buns!’; сфери його діяльності – ‘Old chairs to mend! Old chairs to mend!’; ‘Blow, wind, blow! And go, mill, go! That the miller may grind his corn ...’; особливості міжнародних відносин, причому не завжди дружніх – ‘Taffy was a Welshman, Taffy was a thief’ тощо.

Суто специфічним і характерним тільки для англійського фольклору жанром є лімерик. Лімерик (limerick) – форма гумористичного короткого вірша, який складається з п'яти рядків. З'явився він у Великобританії і оснований на обіграванні нісенітниць. Мові лімериків притаманні іномовлення, гра слів, гіпербола, парадоксальні висловлювання, гострі жарти, чітке римкування, асонанс і алітерація, наявність омофонів, звуконаслідувань (‘There was an Old Person of Fife, Who was greatly disgusted with life; They sang him a ballad, And fed him on salad, Which cured that Old Person of Fife’). Щоб зрозуміти зміст лімерика та гумор, який було закладено у вірші, необхідні знання мови й культури англійців.

Наступним жанром, який ми розглянемо, будуть лічилки. Лічилки (counting-out rhymes) – жанр дитячого фольклору, римовані лаконічні вірші від п'яти до десяти (подекуди більше) рядків, призначені для розподілу ролей під час гри, послідовності участі в ній. Мові лічилок притаманні асемантичні сполуки (‘Eeny, meeny, miny, moe’, ‘Ip dip dip’, ‘Ip dip doo’, ‘Inky Binky Bonky’), наявність таких стилістичних явищ, як асонанс, алітерація, капіталізація, написання слова через дефіс. Часто лічилки характеризуються деформованим сюжетом (‘Intery, mintery, cutery-corn, Apple seed and apple thorn; Wire, brier, limber-lock, Five geese in a flock; Sit and sing by a spring, O-U-T, and in again’).

Скоромовки (tongue twisters) – фольклорний жанр, який широко використовується в педагогічній практиці. Їхня цінність полягає не в смисловому навантаженні чи оригінальних засобах художнього вираження, а в такому підборі й розстанов-

ці слів, вимова яких вимагає певних зусиль і сприяє виробленню дикції, правильної артикуляції, що підвищує культуру усного мовлення. Скоромовкам належить важлива роль, оскільки вони акцентують увагу до кожного вимовленого звука, слова, до ясності й чистоти мовлення.

У скоромовках також наявні асонанс і алітерація, а лексичні одиниці підібрано так, що необхідно докласти певних зусиль для їх вимови ('Robert Rowley rolled a round roll round', 'A big black bug bit a big black bear', 'She sells sea shells by the sea').

Наступним різновидом англійського фольклору є загадка. Загадка (riddle) – це афористичний твір, що складається зі стислого поетичного, часто ритмізованого вислову, у якому предмет чи явище зображується через його метафоричний еквівалент. Щодо англійських загадок, то вони характеризуються розгорнутою сюжетною формою. Їх тематика є дуже широкою, охоплює явища природи, рослинний і тваринний світ, світ мистецтва й науки, знаряддя праці. Лексика відображає предмети побуту, форми діяльності, історико-етнографічні особливості регіону, певну добу. У загадці наявне таке: 1) традиційні епітети ('In marble walls as white as milk'), 2) порівняння ('As round as an apple, As deep as a cup, And all the king's horses Cannot pull it up', 'As soft as silk, as white as milk, As bitter as gall, a thick green wall'), 3) повтори ('She wades the waters deep, deep, deep; She climbs the mountains high, high, high'), 4) пестливі слова, часто зі звуконаслідуванням (Furry and purry with long whiskers. Answer: a cat), 5) гіперболізація ('Threescore men and threescore more Cannot place Humpty-Dumpty as he was before'). Деякі загадки будуються на такому явищі, як каламбур (What musical instrument will you not believe? Answer: a lyre.), а інші – на багатозначності слів (What has an eye, but cannot see? Answer: a needle).

Окремого розгляду потребують такі види фольклору, як прислів'я та приказки (proverbs and sayings). Прислів'я – це короткий влучний вислів, що в художній формі типізує різні явища життя; своєрідний збірник правил, якими людина повинна керуватись у повсякденному житті. Прислів'я складається переважно з двох частин і вживається в переносному значенні. Прислів'я від приказки відрізняється завершеністю думки. Приказка виражає поняття, прислів'я – судження. Найчастіше це судження має повчальний характер, виражений образно, наприклад, 'Better a small fish than an empty dish'. Приказки, на відміну від прислів'їв, характеризуються синтаксичною незавершеністю. Незавершеність структури приказок дає змогу інтерпретувати зміст деяких із них різними способами, що неможливо у випадку з прислів'ями – образними закінченими виразами, які мають повчальний зміст.

Прислів'я та приказки – це той мовний матеріал, який підвищує інтерес до вивчення іноземної мови, розвиває мовну інтуїцію, закладає звичку оперувати лінгвістичними поняттями. Як зазначає Н. Костіна, їхній високий мотиваційний потенціал пояснюється такими чинниками: 1) зміст стійких виразів не лежить на поверхні, простота й гумористичність форми прислів'їв і приказок відповідає їхньому змістові, глибокому змістові; 2) вони мають еквіваленти в рідній мові тих, хто вивчає іноземну мову [4, с. 83]. Зіставлення відповідностей порушує глибинні питання образності мислення носіїв мови ('It never rains, but it pours', 'The cobbler's wife is the worst shod', 'As pale as a ghost', 'Many doctors have killed the king').

Знайомство з прислів'ями та приказками розширює словниковий запас, а розуміння відтінків смислу наявних у мові ме-

тафор, метонімії, гіпербол (A land flowing with milk and honey) дає змогу робити висловлювання емоційно забарвленим і таким, що одразу запам'ятовується. Мова прислів'їв і приказок багата на афоризми та яскраві образи ('Time is a great healer', 'Good health is above wealth', 'Punctuality is the politeness of kings').

Найбільш розповсюдженим видом усної народної прози з домінуючою естетичною функцією є казка (folktale, fairy-tale). Естетична функція відрізняє її від інших усних оповідань, де головною є інформативна функція. Недостовірність розповіді, настанова на вигадку залишається, по суті, єдиною ознакою, яка надає можливості зараховувати усні оповідання до розряду казок, які переказують з метою розваги та повчання. Казка – жанр народної творчості, епічний, розповідний, сюжетний художній твір усного походження. Основу казки становить захоплююча розповідь про вигадані події і явища, які сприймаються й переживаються як реальні.

Характерною лінгвістичною ознакою казки є усталений зачин і прикінцеві формули. Зачин у більшості випадків має часово невизначений характер. Наприклад, чимало англійських казок започатковуються такою фразою 'Once upon a time' або 'There was once'. Проте невизначено-абстрактні початкові формули в англійській казці нерідко супроводжуються вказівкою на певний час дії зі згадкою історичних і легендарних осіб. Це свідчить про конкретність мислення англійців: 'In the days of the great King Arthur', 'In the reign of King John' [3, с. 87]. Для англійської казки також характерні й прикінцеві формули, що описують щасливий результат подій, часто з повчальною мораллю: 'They lived happily ever after', 'They all lived happily all the rest of their days', 'They lived in a large house, and Jack's mother lived with them in great happiness until she died'.

Е. Корнієнко зауважує, що характерними ознаками чарівної англійської казки є насиченість подіями, швидка зміна одних дій іншими, які виявляються в русі персонажів і їхніх діалогів. Також казці притаманні повтори подій, окремих висловів, що вказує на повільність оповіді. Характерний детальний опис місцевості й довгого шляху героя: 'As he travelled far and he travelled fast, and he travelled east and west, north and south, over hills, and dales, and valleys, and mountains, and woods, and sheepwalks, but never a sign of the missing castle did he see' [3, 87]. Часто згадуються власні назви: конкретні замки, графства, міста – 'in Bamborough Castle', 'in Yorkshire', 'at Dublin', 'they lived in the little house with the green shutters, which stands on the hill'. Отже, оповідання завжди має змістово-прагматичний відтінок і соціокультурну інформацію, яка вплетена в зміст. Англійським казкам характерна наявність образних виразів, які використовуються для посилення враження 'the Gingerbread man in chocolate jacket and raisins for buttons'. Досить детально описується зовнішність героїв, білизна обличчя, краса волосся, очі: 'golden hair', 'milk-white face', 'eyes as green as grass', 'eyes like a coal of fire', 'lips like cherries', 'cheeks red as June', 'sweet as rose', 'bonnie lady', 'fair lady' [3, с. 88].

Уявлення про насильство і зло в англійських казках передається через такі негативні персонажі, як чудовиська, велетні, що характеризуються відповідними епітетами: 'horrible', 'cruel', 'fierce', 'dreadful', 'terrible', 'monstrous', 'awful'. Негативні персонажі завжди вимовляють певні мовленнєві формули: 'Be he alive or be he dead, I'll grind his bones to make my bread!', 'Snouk but and snouk ben, I find the smell of an earthly man, Be he living, or be he dead, His heart this night shall kitchen my bread', 'Fee,

fi, fo, fum! I smell the blood of an Englishman!'. Для структури англійської казки характерні лексичні й синтаксичні повтори: 'So they fought and fought and fought', 'So she went along, and she went along', 'So she sat and thought and thought and thought' тощо. При цьому повторюються й частини мови, і віршовані вставки: 'Chinny chin chin', 'Cat! Cat! Kill the rat' [3, с. 88].

У народних казках, зауважує Л. Дунаєвська, часто зустрічаються прислів'я, приказки, влучні порівняння, загадки. Власне, загадки часто рухають сюжет. У давнину загадки виконували певне обрядове призначення: вдале відгадування вішувало добрий урожай, гарне полювання, щасливу рибалку, вдале одруження тощо. Шанувалися ті, хто добре відгадували, бо нібито вони й спонукали успіх. Загадки є своєрідним випробуванням. Вони вимагають не тільки розумових зусиль, а й дії. Існують загадки-завдання, наприклад: за ніч викорчувати ліс, зорати поле, посіяти пшеницю, зібрати її й змолотити, до ранку з того борошна хліб спекти тощо. Тут загадка використовується як художній засіб для звеличення сили героя або його нареченої, підтвердження їхньої самотності. Загадки в казках є мірилом розуму, кмітливості, образного поетичного мислення [7, с. 14].

Пісні, прислів'я, приказки, загадки роблять казку синтетичним жанром, найзручнішим для пізнання досвіду, проблем, ідеалів народу. Вони відкривають чарівність поетичного світобачення людини, її давні уявлення про таємниці природи, її мрії про майбутнє [7, с. 14].

Наступний фольклорний текст, який потребує уваги, – це легенди. Легенда (від лат. *legenda* – те, що варто читати) – переказ, фантастичне оповідання про події, які могли бути в минулому. Аналізуючи мову легенд, можна стверджувати, що для цього жанру характерними є власні назви реальних географічних місць, де відбувалися події (London, Canterbury, Land's End), конкретний час (Christmas Day, New Year's Day, Candlemas, Easter, Pentecost), імена історичних і фольклорних постатей, героїв або звичайних людей (Archbishop of Canterbury, King Arthur, Merlin, Uther Pendragon, Sir Ector, Sir Kay, Queen Guenevere, Sir Lancelot, Robin Hood, fairs, pixies, elf, Mr Trezillian). Легендам притаманні такі лінгвістичні ознаки, як наявність зачину ('Long, long ago, after Uther Pendragon died, there was no King in Britain, and every Knight hoped to seize the crown for himself'), детальні описи ('The country was like to fare ill when laws were broken on every side, and the corn which was to give the poor bread was trodden underfoot, and there was none to bring the evildoer to justice'), порівняння (O King Arthur, flower of Knights and Kings). Зустрічаються архаїчні форми дієслів, які більше не вживаються в сучасній англійській мові (seest, thou, dost, 'ee, canst). Мова легенди характеризується високою наявністю формальної, архаїчної та літературної лексики. Завдяки лексичним одиницям, що зустрічається в легендах, передається соціокультурна інформація про рід діяльності людей того часу: knights, lords, gentlemen, gentlemen-at-arms, barons, the common people, commons, esquires, farmers; релігію – saint, archbishop, magician; вірування в надприродні істоти – fairy, elf, pixu, тощо.

Наступним жанром, який ми розглянемо, буде міф. Міф (від гр. *mythos* – слово, мова) – один із ранніх видів фольклору, фантастичне оповідання, яке в образній формі пояснює явища довкілля. Міфи – символічні оповіді, що передають уявлення давніх людей про виникнення божеств, світу, людини, обрядів тощо. Міф розуміють і як цілісну систему стародавньої культури, і як релігію, і як вияв вищої мудрості, і як носія надцінного людського досвіду.

Лінгвістичними особливостями міфів є наявність формальної (vial, rouse, dominion, whilst, garment, garb, dwelling), застарілої (farewell, hag; nightfall, straightway, morrow) і літературної лексики (cast, glade, steed, spake, bear, rejoiced). Притаманні цьому жанрові такі лексичні одиниці (speakest, givest, seest, claimeth, lovest) та вирази (What discourtesy, Chieftain, hast thou seen in me? / 'Verily,' said Pwyll, 'what shall I do concerning my kingdom?'), які вже не вживаються в сучасній англійській мові. Широко представлена безеквівалентна лексика, яка надає соціокультурну інформацію про різні сфери життя: ірландська гра – hurling, їжа – stirabout, географічні назви – Erin, seven Cantrevs of Dyved, Narberth, Glyn Cuch, Llwyn Diarwyd, надприродні істоти – giant, Cat-head, побут – thatched roof, релігія – druid, поділ країни на частини – cantref.

Структура міфу складається з такого: 1) зачин (Once upon a time); 2) прикінцеві формули (All the champions were liberated, and left the king's castle that day. Ever after they followed the orders of Fin, and these were the beginning of his forces and the first of the Fenians of Erin. / And thus ends this portion of the Mabinogion.); 3) формули привітання ('My greeting be unto thee,' said he / 'The greeting of Heaven be unto thee, my soul,' said Pwyll / 'Heaven prosper thee,' said Gwawl, 'and the greeting of Heaven be unto thee'); 4) формули звертання ('O Chieftain,' he replied / 'My trusty Lords,' said Havgan, 'bear me hence / 'My Nobles,' also said he who was in the semblance of Arawn / 'My soul,' said Pwyll, 'what is the boon thou askest?'). Часто в уельських міфах зустрічаються вирази зі словом 'heaven' (By Heaven / I declare to Heaven that I will do thee more dishonour than the value of an hundred stags / 'Verily,' said Arawn, 'may Heaven reward thee for thy friendship towards me' / 'I take Heaven to witness that I will not withhold it,' answered Pwyll). Однією з ознак міфологічного тексту є повторення дії тричі.

У мові міфів, окрім оповідання, превалюють описи (For their hair was of a brilliant shining white, and their ears were red; and as the whiteness of their bodies shone, so did the redness of their ears glisten.). Характерними ознаками міфів є такі: 1) наявність повторів (But he burned his thumb, and, to ease the pain, put it between his teeth, and gnawed the skin to the flesh, the flesh to the bone, the bone to the marrow; and when he had tasted the marrow, he received the knowledge of all things); 2) гіперболізація та метафоризація (Every time he drew breath into his body, he dragged Fin, the spit, the salmon, Bran, and all the goats to his mouth; and every time he drove a breath out of himself, he threw them back to the places they were in before. Fin was drawn time after time to the mouth of the giant with such force, that he was in dread of going down his throat. / and away they went, a hill at a leap, a glen at a step, and thirty-two miles at a running-leap); 3) інверсії (A crowned king am I in this land. / Then looked he at the colour of the dogs).

Заслуговує на увагу й такий фольклорний жанр, як народні пісні (folk songs). Народна пісня – музично-поетичний жанр фольклору, найбільш розповсюджений вид народної музики, продукт колективної усної творчості. Народні пісні відображають характер кожного народу, його звичаї, історичні події, відрізняються своєрідністю жанрового змісту, музичальністю мови, структури. Народні пісні як фольклорні тексти склалися для трудової діяльності людини й із нагоди різних подій. Мові народних пісень притаманні такі ознаки, як метафора ('the holly bears the crown', 'poor sinners', 'A bud of spring are you'); епітети ('And Mary bore sweet Jesus Christ to be our sweet saviour'); порівняння ('The holly bears a berry as red as

any blood'); інверсія ('Mary was that mother mild'); повтори ('Oh, bring us a figgy pudding; Oh, bring us a figgy pudding; Oh, bring us a figgy pudding and a cup of good cheer').

Мова фольклорних пісень багата на лексичні одиниці з національно-культурним компонентом: назви свят (Christmas, New Year), привітання (Merry Christmas, Happy New Year), їжа (pudding, figgy pudding, Christmas pudding, custard, tart), рослини (holly, ivy), тварини (partridge, turtle), надприродні істоти (banshee), також зустрічаються лексичні одиниці, які вже більше не вживаються в сучасній англійській мові (gall, ye, thee, hark, dale).

Різновидом англійських народних пісень є балада (англ. ballad). Появу балади зараховують до Середньовіччя. Провансальці називали цей жанр танцювальною піснею, французи характеризували баладу як ліричний вірш, а англійці – як сюжетні поеми ліро-епічного характеру.

Щодо мови балад, то, незважаючи на те що їхні сюжети повторюються, жодна з балад не виконується без змін, бо співак у процесі співу (розповіді) додає щось нове, користуючись різними мовними прийомами: метафорами, епітетами, різними традиційними зачинами й епічними формулами [5, с. 199].

У фольклористиці, як зазначає О. Семеног, виділяють такі жанрові ознаки балади: зачин – звертання до персонажа, раптове повідомлення про незвичайні пригоди, драматичні колізії, трагічні випадки, що справляють сильне емоційне враження на читача (When Robin Hood was about twenty years old ...; How they came acquainted, I'll tell you in brief, If you will but listen a while). Ліричний елемент подається в поєднанні з епічним. Наявні естетичне відображення дійсності, романтична піднесеність, елементи фантастики, метаморфози-перетворення, персоніфікація рослин і явищ природи, моралізаторство – повчальний потенціал у вигляді кари або запізнілого каяття злочинців. У баладі переважно йде мова про виняткові, трагічні випадки, які справляють сильне емоційне враження на читача, відсутні детальні описи, повтори, характерні для героїчного епосу [6, с. 122].

Для поетики балад характерні діалоги, психологічні паралелізи, метафоричність ('And first Robin he gave the stranger a bang, So hard that it made his bones ring'), гіперболізація, стали порівняння ('and followd their blows, As if they had been threshing of corn'; 'At every stroke, he made him to smoke, As if he had been all on fire'), епітети, символіка, повтори ('Then Robin, enrag'd, more fiercely engag'd, And followd his blows more severe'), зменшено-пестлива, емоційно-забарвлена лексика, інверсія ('For needs must I say, thou hast got the day, Our battle shall be at an end'; 'And I will his godfather be'). Часто вживаються архаїчні слова, діалектні форми (quoth, dost, talkst, prate, nought, threescore, reply'd, armd, battel, vallies). Це пояснюється тим, що їх виникнення зараховується до давніх часів, а місце поширення – пограничних областей Англії й Шотландії, де розмовляють своєрідною північною говіркою [1, с. 99].

Висновки. Отже, підсумовуючи, що у фольклорних текстах частотним є вживання архаїчної лексики, яка несе інформацію про розвиток народу, його історію, традиції, свята, побут; про те, як змінювалася мова й культура. Притаманне використання метафор, гіпербол, епітетів, порівнянь, інверсії, гри слів, усталених початкових і прикінцевих формул, мовленнєвих кліше, лексичних одиниць із національно-культурним компонентом семантики. Наявні асонанс, алітерація, звуконаслідування, римування. Завдяки цим прийомам мова фольклорних текстів є емоційно-забарвленою, інформативною та багатою на соціокультурну інформацію. У текстах зустрічається чимало власних назв (географічні, історичні назви, ім'я, свята тощо). Мова – яскрава й образна.

Перспективи подальших досліджень полягають у більш детальному дослідженні лінгвістичних особливостей окремих фольклорних творів.

Література:

1. Английские и шотландские баллады / ред. В.М. Жирмунский. – М.: Наука, 1973. – 163 с.
2. Боднар С.В. Формування іншомовної компетенції студентів засобом вивчення англійської фразеології / С.В. Боднар // Мова і культура. – К.: Видавн. дім Дмитра Бураго, 2003. – Вип. 6. – Т. VII: Культурологічний підхід до викладання мови і літератури. – 2003. – С. 157–165.
3. Корниенко Е.Р. Роль народной сказки в изучении иностранного языка / Е.Р. Корниенко // Иностранные языки в школе. – 2007. – № 7. – С. 86–91.
4. Костина Н.Ю. Сравнительный анализ английских и русских пословиц и поговорок / Н.Ю. Костина // Иностранные языки в школе. – 2006. – № 1. – С. 83–85.
5. Мифы и легенды народов мира / сост. Н.В. Будур, И.А. Панкеев. – М.: ОЛМА-ПРЕСС, 2000. – Т. 2. – 592 с.
6. Семеног О. Український фольклор / О. Семеног. – Глухів: РВВ ГДПУ, 2004. – 255 с.
7. Українські народні казки / упоряд. та передм. Л.Ф. Дунаєвська. – К.: Веселка, 1986. – 238 с.

Бачинская Н. Я. Лингвистические особенности английских фольклорных текстов

Аннотация. В статье представлена характеристика английских фольклорных текстов как источника социокультурной информации. Выделены жанры английского фольклора и проанализированы лингвистические особенности каждого фольклорного жанра.

Ключевые слова: фольклор, английский фольклор, текст, социокультурная информация.

Bachynska N. Linguistic peculiarities of English folk texts

Summary. The article deals with characteristics of English folk texts as a source of sociocultural competence. The genres of English folklore have been given; linguistic peculiarities of each folk genre have been analyzed.

Key words: folklore, English folklore, text, sociocultural competence.

Безпалова Е. В.,*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії і практики перекладу
факультету романо-германської філології**Одеського національного університету імені І. І. Мечникова*

ОБ АДРЕСАНТЕ И АДРЕСАТЕ КОММУНИКАТИВНОГО АКТА ТРАДИЦИОННОЙ И АЛЬТЕРНАТИВНОЙ ПРОПОВЕДИ

Аннотация. В статье анализируются такие основные параметры исследования коммуникативного акта религиозной проповеди, как коммуниканты и их коммуникативные намерения. Установлено, что отличительной чертой проповеди является то, что проповедник общается не только с реальным адресатом – публикой, но и с «наадресатом» – Богом.

Ключевые слова: традиционная проповедь, альтернативная проповедь, коммуникативный акт, адресат, адресант.

Постановка проблемы. Цель статьи – описать участников коммуникативного акта религиозной проповеди и их коммуникативные намерения.

Как известно, одной из сторон духовного бытия человека является религия, которая ценностно осмысляет все сущее, связывая таким образом природу, общество, человека, бытие и небытие, реальное и воображаемое, конкретное и абстрактное. Несмотря на значительное количество работ в области теологии (Г. Булгаков, Я. Амфитеатров, Н. Барсов) и ряд лингвистических исследований религиозных текстов (Н. Кравченко, Т. Кругликова; О. Морозова; В. Набиева; В. Провхатилова и др.), образ адресанта и особенно адресата еще недостаточно очерчен, что предопределяет актуальность настоящей статьи, посвященной имиджу традиционного и альтернативного проповедника и определению адресата религиозного коммуникативного акта.

Материалом исследования послужили 14 устных традиционных англоязычных проповедей, произнесенных во время англиканских богослужений – непосредственно в храме, и 11 альтернативных проповедей, произнесенных альтернативными проповедниками в концертных залах.

Изложение основного материала исследования. Проповедь является коммуникативным актом, так как в ней наличествуют все основные компоненты, выделяемые как обязательные для коммуникативного акта: отправитель информации, получатель информации, форма информации, канал связи, код, контекст.

Р. Якобсон писал: «Мы анализируем сообщения с учетом всех относящихся к ним факторов, таких, как неотъемлемые свойства сообщения самого по себе, его адресанта и адресата, либо действительного, либо предполагаемого адресантом в качестве реципиента. Мы изучаем характер контакта между этими двумя участниками речевого акта; мы стремимся выявить код, общий для адресанта и адресата; мы пытаемся найти характерные общие черты, а также различия между операциями кодирования, осуществляемого адресантом, и способностью декодирования, присущей адресату. Наконец, мы пытаемся определить место, занимаемое данным сообщением в контексте окружающих сообщений, которые либо принадлежат к тому

же самому акту коммуникации, либо связывают вспоминаемое прошлое с предполагаемым будущим, и мы задаемся основополагающим вопросом об отношении данного сообщения к универсуму дискурса» [1, с. 319].

Несмотря на принципиальное принятие модели коммуникативного акта Р. Якобсона, некоторые исследователи [2; 3] отмечают ряд противоречий в структуре данной модели. Во-первых, в модели Р. Якобсона не учтено различие между точками зрения на сообщение кодирующего (адресанта) и декодирующего (адресата). Во-вторых, в модели отсутствует компонент цели. В-третьих, в модели не учитывается такой важный момент коммуникации, как коммуникативный опыт, накопленный человечеством на основе культуры, науки, литературы.

Основываясь на представленной выше модели с учетом ее критики, целесообразно наметить основные параметры исследования анализируемого объекта – текста устной религиозной проповеди, а именно:

- наличие коммуникантов – проповедника и слушателей проповеди;
- наличие коммуникативных намерений коммуникантов;
- наличие определенного канала связи;
- наличие определенного кода;
- наличие собственно сообщения, именуемого текстом устной проповеди.

В религиозной сфере общения принципиально важным является назначение соответствующей формы общественного сознания, характерная для него форма мысли и тип содержания, а также цели и задачи общения.

Специфика традиционной религиозной проповеди определяется экстралингвистическими особенностями религиозной сферы общения. Адресант и адресат проповеди вступают в процесс религиозной коммуникации не случайно, а в рамках института богослужения.

Богослужение представляет собой в широком смысле религию, институализированную в церкви. Исходя из того, что религиозная сфера общения является регулярно воспроизводимой в обществе, можно говорить о типичности ситуации общения в процессе ритуала богослужения. Следовательно, традиционная проповедь как вид общения относится к институциональной сфере общения, в которой приняты определенные правила, условия, нормы и т. д., а значит, вероятно, определенные речевые штампы [4, с. 57].

Помимо регулярной воспроизводимости, религиозной сфере общения присущи следующие характеристики:

- четкая целевая направленность на внедрение или проявление религиозного сознания;
- интенсивное эмоциональное воздействие или волеизъявление;

– наличие определенной системы специализированных знаков:

а) языковых, которые передают информацию религиозного содержания и являются необходимым способом фиксации религиозной информации и средством ее передачи;

б) неязыковых, которые символически выражают религиозно значимые действия (жесты, мимика, музыка), сигналы (колокольный звон, запах ладана и др.);

– наличие определенных религиозных групп коммуникантов, в которых в основном происходит религиозное общение. Эти группы связаны общими целями, задачами, ценностями, знаками, символами, наличием субординации и координации, разделением позиций и ролей, наличием специфического «мы»-чувства [5, с. 110].

«Условиями бытия» традиционной проповеди являются условия богослужения, и без их учета невозможно в полной мере оценить специфику проповедничества. «Я позволил себе назвать недомыслием этот отрыв одной из сторон церковного искусства от целостного организма храмового действия как синтеза искусств», – писал о. П. Флоренский [6, с. 52].

Действительно, церковная проповедь – это центральная часть ритуала в особой атмосфере храма, где все детали окружающей обстановки: полумрак, огоньки свечей, иконы, блестящие культовые предметы, складки драгоценных тканей – являются фоном, на котором произносится проповедь. «Магия формы и цветов настолько сильна, что даже неверующие люди переживают приятное ощущение спокойствия при соприкосновении с церковным интерьером» [7, с. 24]. «Синтез храмового действия» не ограничивается только сферой изобразительных искусств, в церкви широко используются также поэзия и вокальное искусство. Весь данный комплекс искусств действует на прихожанина вкупе с высоким искусством проповеднического слова.

Являясь одной из составных частей ритуала богослужения, традиционная проповедь является элементом установленного символического действия, то есть действия, протекающего в определенном месте, в определенное время, при определенных обстоятельствах, по определенным принципам и правилам. К числу правил следует отнести, в первую очередь, правила религиозной морали, а также учет коммуникантами статусных характеристик друг друга [3, с. 88].

Итак, экстралингвальные средства в религиозной сфере общения составляют своего рода «информационную полифонию», особую «толщу знаков» [8, с. 276], которая одновременно с непосредственным текстом проповеди оказывает максимальное воздействие на адресата.

В отличие от проповеди традиционной, альтернативная проповедь является изолированным от богослужения коммуникативным актом и потому не обладает теми экстралингвистическими особенностями, что характерны для религиозной сферы общения.

«Специфика религиозного дискурса состоит в том, что к числу его участников относится Бог, к которому обращены молитвы, псалмы и т. д. Конфликт ... между тем, кто несет высшую истину, и тем, кто (выделено нами – Е. Б.) обеспечивает трансляцию и адаптацию этой истины, составляет сердцевину драматургического развития религии» [9, с. 2002]. Данная цитата подчеркивает важность адресанта проповеди и демонстрирует сущность основного конфликта между каноническими проповедниками и проповедниками альтернативными.

Адресант любого коммуникативного акта характеризуется различными факторами объективного и субъективного порядка: социальными, личностными, ролевыми.

Ведущим признаком, характеризующим проповедника как оратора и отличающим его от любого другого светского оратора, является тот факт, что он обращается к людям не от своего имени, а проповедует Слово Божье. В фигуре каждого проповедника таится некоторая двойственность: с одной стороны, он наделен особыми полномочиями – доносить до своих прихожан слово Божие, с другой стороны, он является лишь посредником, исполнителем в данном процессе. Требуя от своих слушателей послушания, священник делает это не от своего имени, а от имени того, кто доверил ему свое послание, – от имени Бога. Он, в свою очередь, тоже слушатель, послушание – и его задача. Таким образом, в положении проповедника заложена определенная двойственность: с одной стороны, он – оратор, с другой – слушающий. Другое дело, каким образом приобретаются эти «особые полномочия». Проповедник-священнослужитель, благодаря своему высокому духовному сану (получение которого предваряется годами теологической подготовки с последующей хиротонией (таинство священства; обряд возведения в сан диакона, пресвитера (священника) и епископа, во время которого при возложении рук вышестоящего священнослужителя на голову посвящаемого невидимо нисходят особые дары Божьей благодати)), получает право от имени Церкви выступать посредником между Богом и людьми. «Церковный проповедник должен быть популярен, но в то же время высок. Он поднимает такие возвышенные материи, возвещает народу о таких великих вещах, которые не могут не возбуждать возвышенных чувств и не устремлять мысли горé» [10, с. 183].

Альтернативный же проповедник декларирует свою избранность и право проповедования на основании того, что он (она) лично получил(а) благословение (знак, призыв) Бога на проповедническую миссию. В рамках настоящей работы не преследуется цель давать нравственную оценку миссионерству такого рода, однако биографии проповедников, свидетельствующие об отсутствии у большинства из них специального богословского образования, оставляют за нами право усомниться в богооткровенности и валидности их посредничества.

Тем не менее, в процессе подготовки своей речи любой проповедник не может довольствоваться одним лишь божественным вдохновением. Поскольку он должен проповедовать и толковать Слово Божие, то ему, как и светскому оратору, приходится руководствоваться определенными правилами составления речей, изложенных в классической риторике.

Проповедник строит свою речь таким образом, чтобы она отражала интенциональность процесса проповедования. Согласно нормам ролевого поведения, не происходит смены ролей адресанта и адресата во время проповеди: проповедь по своей форме – монолог, и потому роль адресанта обычно отводится лишь одному коммуниканту, проповеднику. А. Михальская, анализируя состояние современной риторики, указывает на то, что проповедник во время проповеди выступает не в одной роли, а в нескольких, и считает, что образ ратора, то есть адресанта проповеди, может стать предметом отдельного специального исследования [11, с. 65].

Кроме обладания престижем и авторитетом, проповедник должен уметь ориентироваться в психологические характеристики аудитории, то есть учитывать содержащуюся в его сознании модель адресата. Психологическое воздействие на аудито-

рию происходит в сфере мотивов и потребностей, установок, ценностной ориентации.

Будучи устной публичной речью, проповедь является «обращенным» монологом, то есть речью, ориентированной на слушателя, адресата. Информация, содержащаяся в проповеди, ориентирована на определенный круг адресатов – специфическую аудиторию, особую социально-психологическую группу людей – верующих или стремящихся к вере. Эту группу объединяет мотив, цель прослушивания проповеди (как правило, слушатели не случайно оказываются в составе аудитории). Эта группа сохраняет непосредственный контакт друг с другом и с адресантом.

Адресата проповеди можно назвать реальным (в отличие от так называемого «наадресата»), о котором речь пойдет позже) адресатом, так как реальный адресат конкретной проповеди является основным целевым объектом ее воздействия.

Несмотря на то что проповедь предназначена для широкого круга слушателей разной социальной принадлежности, разного возраста, пола, людей с разной степенью знакомства с Библией и вопросами догматики, можно все же утверждать, что аудитория представляет собой несомненное единство. Слушателей объединяет общая вера, они приходят в церковь или на встречу с альтернативным проповедником с одинаковыми мотивами и интересами. Поэтому адресата проповеди можно также назвать адресатом-союзником, готовым к сотрудничеству и заинтересованным в нем.

Однако, обладая рядом определенных характеристик, объединяющих реальных адресатов проповеди, аудитория, воспринимающая проповедь, остается все-таки неомогенной, так как различается по уровню информированности, объему специальных знаний, образованию, социальному статусу, возрасту, а также по уровню и направленности интересов, внимания и т. д. каждого из ее членов. Следовательно, не все слушатели в одинаковой мере понимают проповедь.

Уникальным моментом, не характерным для других видов устной публичной речи, является то, что во время проповеди проповедник не только общается с народом от имени Бога, но и обращается к Богу от имени слушающих. Столь необычную коммуникативную ситуацию некоторые исследователи называют «фактором двойного адресата» [12, с. 59], что присуще только тексту проповеди.

На наш взгляд, более адекватным определением такого явления в проповеди является термин М. Бахтина – «высший наадресат». В своей работе М. Бахтин отмечает, что сознательно или неосознанно автор любого сообщения предполагает существование «высшего наадресата, абсолютно справедливое ответное понимание которого предполагается либо в метафизической дали, либо в далеком историческом времени (лазеечный адресат)» [13, с. 305]. В таком виде коммуникации, как религиозная проповедь наличие «высшего наадресата» является именно одним из ее основных конститутивных моментов.

Выводы. Таким образом, в коммуникативном акте «религиозная проповедь» наряду с традиционными участниками коммуникации – адресантом (проповедником) и адресатом (слушателями) – присутствует и скрытый коммуникант, или «высший наадресат» – Бог. Обращаясь к реальному адресату – публике, адресант проповеди – проповедник – обращается од-

новременно и к «наадресату», в чем мы видим уникальность религиозного коммуникативного акта.

Дальнейшее лингвистическое исследование религиозного коммуникативного акта в аспекте его синтаксической, лексической и просодической организации невозможно без учета двойственности коммуникативного статуса проповедника: с одной стороны, он – оратор, с другой – слушающий, посредник между Богом и людьми.

Литература:

1. Якобсон Р.О. Избранные работы / Р.О. Якобсон. – М. : Прогресс, 1985. – С. 306–330.
2. Селиванова Е.А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации / Е.А. Селиванова. – К. : Фитосоцицентр, 2002. – 335 с.
3. Тарасова И.П. Концептуальные основы исследования общения / И.П. Тарасова. – М., 1990. – 117 с.
4. Кругликова Т.М. Текст проповеди как образец воздействующей речи X–XI в. / Т.М. Кругликова // Логико-семантические и прагматические проблемы текста : межвуз. сб. науч. тр. / КГПИ. – Красноярск, 1990. – С. 54–57.
5. Яблоков И.Н. Социология религии / И.Н. Яблоков. – М. : Мысль, 1979. – 182 с.
6. Флоренский П. Храмовое действо как синтез искусств / П. Флоренский // Флоренский П. Собрание сочинений / П. Флоренский. – Paris, 1985. – Т. 1 : Статьи по искусству. – 1985. – С. 41–62.
7. Петров Н. Самовнушение в древности и сегодня / Н. Петров ; пер. с бол. – М. : Прогресс, 1986. – 141 с.
8. Барт Р. Избранные работы. Семиотика. Поэтика / Р. Барт. – М. : Прогресс, 1994. – 616 с.
9. Карасик В.И. Религиозный дискурс / В.И. Карасик // Языковая личность: проблемы лингвокультурологии и функциональной семантики : сб. науч. тр. – Волгоград : Перемена, 1999. – С. 25–34.
10. Настольная книга проповедника. – М., 1986. – 284 с.
11. Михальская А.К. Пути развития отечественной риторики: утрата и поиски речевого идеала / А.К. Михальская // Филол. науки. – 1992. – № 3. – С. 55–67.
12. Набиева В.М. Прагматический аспект дискурса современной литургической проповеди : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.19 / В.М. Набиева. – М., 1996. – 174 с.
13. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества / М.М. Бахтин. – М. : Художественная литература, 1979. – 423 с.

Безпалова К. В. Про адресанта й адресата комунікативного акту традиційної та альтернативної проповіді

Анотація. У статті аналізуються такі основні параметри дослідження комунікативного акту релігійної проповіді, як комуніканти та їхні комунікативні наміри. Установлено, що визначальною рисою проповіді є те, що проповідник спілкується не тільки з реальним адресатом – публікою, а й із «наадресатом» – Богом.

Ключові слова: традиційна проповідь, альтернативна проповідь, комунікативний акт, адресат, адресант.

Bezpalova K. On the addresser and the addressee of the traditional and alternative sermon communicative act

Summary. The article analyses such important parameters of a religious sermon investigation as the communicants and their communicative purposes. It has been proved that the sermon's distinctive feature is the fact that preacher communicates not only with the real addressee – the audience, but also with the “aboveaddressee” – the God.

Key words: traditional sermon, alternative sermon, communicative act, addresser, addressee.

Бондарук О. А.,

асистент кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Львівська політехніка»

ЛІНГВОКУЛЬТУРНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ХУДОЖНЬОГО ОБРАЗУ «КОХАНОЇ ЖІНКИ» В ПОЕЗІЇ ЄЛИЗАВЕТИНСЬКОЇ ЕПОХИ

Анотація. У статті розглянуто термін «художній образ» і визначено його відмінність від поняття образу. Застосовано метод лінгвокультурної інтерпретації для вивчення художнього образу «коханої жінки» на матеріалі англійського поетичного дискурсу другої половини XVI – початку XVII ст.

Ключові слова: англійський поетичний дискурс Єлизаветинської епохи, лінгвокультурна інтерпретація, образ, образ жінки, художній образ.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку мовознавства характеризується особливим інтересом до вивчення вербального способу відтворення життєвого світу людини. Зокрема, актуальним є вивчення образного представлення світу в художньому дискурсі.

Теоретичні засади дослідження образу засвідчують, що в окремих гуманітарних науках увага зосереджується на вивченні різних типів образу. З опорою на об'єкт дослідження виділяються такі типи образу: художній образ (І. Роднянська, М. Лановик), словесний образ (Л. Белехова, Р. Зорівчак, В. Кухаренко), поетичний образ (Г. Башляр, О. Потебня), ментальний образ (С. Косслін, І. Меркулов), візуальний образ (П. Вірільо), образ персонажа (Ю. Бондаренко, Н. Ізотова), образ автора (М. Бахтін, В. Виноградов), етнічний образ (Д. Наливайко, Г. Дизерінк), національний образ світу (Г. Гачев, О. Леонтьев), макрообраз (В. Кикоть), мікрообраз (О. Бідюк), образ-схема (М. Джонсон, Дж. Лакофф), образ-символ (Т. Горчак). У дослідженні розглянуто питання художнього образу як складової художнього тексту й продукту поетичної мови.

Метою статті є виявити й описати основні способи тлумачення художнього образу (далі – ХО) крізь призму гуманітарних студій, у яких експліцитно розмежовують художній образ і образ. Завдання дослідження полягає у випрацюванні методики лінгвокультурної інтерпретації ХО коханої жінки в англійській поезії Єлизаветинської епохи. Актуальність праці зумовлена відсутністю чіткого розмежування термінів образ і ХО й спеціальних мовознавчих досліджень образів жінки в Єлизаветинській поезії. Матеріалом дослідження є англійський поетичний дискурс другої половини XVI – початку XVII ст. (1692 р., англійські поетичні тексти).

Грунтовні розвідки питання ХО проводились здебільшого вітчизняними та російськими науковцями в таких царинах: філософія (С. Вартазарян, Т. Орлова, І. Роднянська, Л. Тимофєєв, І. Фарман), естетика (В. Гриценко, Л. Левчук, Н. Рудяков, Л. Чернець), психологія (А. Гостев), літературознавство (Н. Валгіна, Г. Василенко, М. Епштейн, В. Жирмунський, М. Лановик, Е. Постнікова) і поетика (О. Потебня, І. Солодилова). У мовознавчих студіях здебільшого послуговуються терміном «образ». Аналіз наукових джерел засвідчує, що в зарубіжних працях учені рідше використовують термін ХО та зосереджуються на вивченні ментального образу, який тісно пов'язаний зі

свідомістю людини (М. Бобро, Д. Гум, Е. Гомбріх, С. М. Косслін, Дж. Фодор).

Виклад основного матеріалу дослідження. У межах філософської науки ХО посідає чільне місце в розвитку вчень про образ. Сукупність ХО, які втілені у творах мистецтва, співвідносять із описаними конкретними явищами чи предметами в реальному житті. Питання наслідування життя і його явищ художником через засоби мистецтва розглядав ще Аристотель у теорії мімізису [2, с. 157], для якого уявний світ є відтворенням світу через ХО як форму освоєння життя. Сучасне бачення ХО у філософії окреслюється так:

1. Художній образ є формою художньої свідомості, яка забезпечує творче осмислення життєвого світу [12, с. 702]. Він містить оцінку явищ буття людини [4, с. 148], які фіксуються у творах мистецтв і формують художню свідомість індивіда.

2. Художній образ є чуттєвим узагальненням життєвого світу. Він є фактом уявного буття й способом художнього відображення цього світу в мистецтві [13, с. 452]. Завдяки індивідуальній, авторській ілюстрації життя [19, с. 179], ХО демонструє ідею митця про явища життєвого світу та його властивості.

3. Художній образ є думкою, утіленою в мистецтві. Він перетворює мистецтво на один із вищих виявів духовного освоєння життя людиною, зображаючи образи людей, речей, природу в різних формах мистецтва [12; 20, с. 104].

Філософи вбачають у ХО низку властивостей: а) здатність перетворити чуттєві сторони естетичних явищ у феномен художньої культури, через що мистецтво набуває риси духовності [12, с. 702]; б) соціальний характер [19, с. 191], оскільки фіксує суспільні відносини між автором і його середовищем і відображає особливості усталеного суспільного порядку; в) естетичний вплив на людину; г) історичну зумовленість, оскільки ХО відповідає ідеалам свого часу; р) утілення визначеної мети й художнього задуму автора, яке безпосередньо становить ідейний і тематичний зміст ХО; д) суб'єктивність, оскільки ХО втілює сукупність естетичних смаків, ідеалів, світогляду та соціально-класової позиції автора [11, с. 185–186; 19].

Отже, у філософії образ розглядається як результат взаємодії людини й світу, який ґрунтується на досвіді, зберігається у свідомості, а ХО – результат усвідомлення людиною дійсності, яка виражається в художній творчості.

В естетиці дослідження образу зосереджені головню на понятті ХО, який розкривається як сутнісна основа мистецтва та умова його функціонування. ХО тлумачиться як естетичне явище, носій духовно-практичного досвіду індивіда й соціуму загалом, а також як «важлива частина витвору мистецтва» [3, с. 173]. У ХО зосереджується соціокультурна інформація, яка набуває вигляду ціннісно-смыслового утворення з власною структурою та динамікою. Отже, кожний окремих ХО представляє різні особливості соціокультурної реальності.

Способи тлумачення ХО в естетиці об'єднані такими ключовими ідеями:

1. Художній образ є творчим процесом, що віддзеркалює талант митця та зумовлює емоційний стан читача. ХО формується на основі образно-сислової ідеї автора й утілюється в знакових структурах, тому деякі вчені трактують його як мистецький спосіб фіксації творчих задумів автора засобами художньої мови [8, с. 462]. За допомогою ХО митець утілює свої роздуми у витворі мистецтва, де через авторську суб'єктивну позицію в сприйнятті зображуваних предметів виявляється його свобода творчості [15, с. 23–24].

2. Художній образ є способом осмислення життя. Автор створює образ із опорою на його/її естетичні ідеали [14, с. 15], тому художнє відтворення життя в ХО проходить крізь призму уявлень автора про досконалість речей.

ХО формується на основі морально-етичних принципів та ідеалів, що ілюструють інтереси соціуму; історичного перебігу подій, які прямо чи опосередковано впливають на творчість автора-художника; особливостей творчої свідомості автора [3, с. 173]. Це зумовлює дві функції ХО – пізнавальну (формування загального уявлення про предмет на основі його опису) і чуттєву (емоційний та виховний вплив на адресата, закладений автором в образ).

Отже, естетика трактує ХО як інструмент роботи митців, за участі якого вони розкривають властивості відомого читачеві об'єкта особливим чином. Через сприйняття образу читач має змогу по-новому осмислити реальність.

У психології кількість досліджень ХО є менш численною, порівняно з іншими науками. Психологи здебільшого розглядають образ як форму представлення дійсності, беручи до уваги властивості й взаємозв'язки між його складовими. Досліджуються переживання автора, його особистий вклад у процес створення образу та вплив створеного ХО на адресата. Ключовою тезою дослідників є те, що ХО першочергово передає ідею автора [7, с. 6]. Особливості творчого бачення художника дають йому змогу бачити і сприймати світ по-особливому, вони впливають на спосіб зображення його досвіду та роздумів.

Літературознавці стверджують, що ХО є однією з основних підвалин художньої творчості й виокремлюють у визначенні ХО ті самі властивості, які виділяються у філософії та естетиці. Літературознавці також тлумачать ХО як спосіб представлення дійсності в мистецтві завдяки художньому осмисленню предметів світу [16]. У ХО зосереджено індивідуальний спосіб сприйняття світу й художнє самовираження автора [5; 10, с. 1], що вкотре підтверджує суб'єктивність зображення життєвого світу в літературному творі.

На думку літературознавців, ХО є одиницею художнього тексту, утіленою в слові, яка через мовні засоби відображає загальні чи особливі властивості конкретного предмета. Літературознавчі дослідження підтвердили важливу роль слова у створенні ХО, оскільки через слово адресат сприймає реальність, про яку оповідає автор, – поза межами слова образ не функціонує [10, с. 1]. ХО пов'язаний із вербальним досвідом адресата. Останній забезпечує розуміння інтенції адресанта, яка нерідко вербалізується через використання художніх засобів мови – метонімії, порівняння, звуконаслідування [6, с. 303].

Отже, у літературознавстві немає чіткого розмежування понять образ і ХО, оскільки в обох випадках терміни позначають особливості вербального втілення образів з урахуванням індивідуальних особливостей автора.

У поетиці під час аналізу особливостей творення ХО враховується зв'язок мистецтва й реальності, що збігається із твердженнями представників інших гуманітарних наук. ХО зумовлює особливе використання поетичних мовних засобів і віршованої техніки [9, с. 101].

У зв'язку з мовностилістичними засобами та підбором тропів, які використав автор, зміст створеного в поетичному тексті образу здебільшого є повнішим за описаний об'єкт [18]. Це зумовлює виникнення ефекту прихованого змісту, який читач розкриває самостійно, опираючись на власні знання. Тому функціонування ХО в поезії пов'язане з утворенням нових, часом прихованих смислів, що пояснюється особливостями поетичних форм і зв'язками ХО між собою в межах одного твору [17, с. 43]. У результаті інтерпретатор-читач може виявити нові аспекти описаних предметів.

Аналіз вищеперелічених тлумачень ХО засвідчує, що, незважаючи на різні способи його вивчення, розглянуті науки мають багато спільного в його кінцевому визначенні.

Підсумовуючи, пропонуємо таке визначення терміна ХО – різновид образу, породжена у свідомості адресанта та вербалізована в тексті одиниця художнього представлення об'єктів, ознак чи процесів реальної чи уявної дійсності, яка чинить естетичний, чуттєво-емоційний вплив на адресата. Під час дослідження ХО коханої жінки ми першочергово опираємось на думку, що в процесі відображення дійсності ХО вербалізується, виражаючи специфіку мистецького бачення світу.

Способи вербалізації ХО підлягають інтерпретації, яка має на мені відтворити інтенцію автора. Нерідко ХО спонукає інтерпретатора-читача до індивідуальної інтерпретації, яка не відповідає задуму автора [15, с. 31]. Сприйняття ХО є повноцінним пошуком, який ґрунтується на знаннях, асоціаціях, спогадах, переживаннях, роздумах і вимагає естетичних і духовних зусиль. Вагомим інструментом розкриття ХО є культурна компетенція адресата (інтерпретатора-читача).

У статті пропонується застосування лінгвокультурної інтерпретації (далі – ЛКІ) як методу аналізу культурно-маркованих одиниць (ключових слів епохи, стереотипної лексики, ціннісно-маркованої лексики, символів, тощо), здійсненої інтерпретатором-лінгвістом. ЛКІ образу коханої жінки здійснюється на основі дослідження лінгвокультурного кодування цього образу в поетичному дискурсі. Лінгвокультурні коди є втіленням не лише можливостей мислення, а й «певним способом бачення світу, способом його осягнення», вони укорінені в історії й житті суспільства [1, с. 48].

ЛКІ досліджуваного поетичного дискурсу полягає у виділенні кодів, які є номінантами лексико-семантичного поля ЖІНКА, а також культурно-маркованих одиниць, що забезпечують образне представлення цих номінантів. Результатом є формування образу в тексті на основі поєднання цих номінантів з іншими мовними одиницями. Художність образу забезпечується лінгвокультурним простором автора. Культурно-марковані мовні одиниці вербалізують ХО жінки в поезії та використовуються для його утворення.

У поезії Єлизаветинської епохи було виявлено низку мовних одиниць на позначення жінки та згруповано всі виявлені лексеми за об'єднувальною семантичною ознакою в окремі лексико-семантичні субполя. Було виокремлено 9 субполів: GOLDEN GIRL, FAIR LADY, MARRIED WIFE, MISCHIEVOUS WITCH, WOMANHOOD, FAMILY MEMBER, SWEETHEART, BELOVED WOMAN, WORKING WOMAN.

Розглянемо детальніше субполе BELOVED WOMAN, яке складається з мовних одиниць, об'єднаних семантичною ознакою «об'єкт любові». Ця ознака входить до семантичної структури мовних одиниць на позначення коханої жінки: *fair, goddess(e), belle*. На першому етапі ЛКІ образу проведено семантико-етимологічний аналіз цих одиниць.

1. Мовна одиниця *fair* походить із давньовірхньонімецької й старосаксонської лексеми *fagar* і давньоскандинавської *fagr*, її похідними формами були *feir, feier, faire*. Початково одиниця *fair* уживалася лише в ролі прикметника та означала «гарний», «привабливий», «приємний для споглядання», «милий серцю» (ця конотація була особливо популярною в поетичному дискурсі та використовувалася лише для опису жінки). Пізніше значення слова змінювалося: «елегантний», «не заплямований» (XV ст.), «шанований, бажаний» (XVII ст.).

Наприкінці IVІ ст. лексему *fair* почали використовувати в ролі іменника як форму звернення до об'єкта прихильності [25, с. 719], за якою закріпилося значення «красива жінка», «кохана» [22, с. 26–27; 26].

2. Лексема *goddess* є похідною формою від *God* і походить від нідерландської *godes*, у староанглійській мові її формами були *goodesse, goddes, goddace*. Основне тлумачення мовної одиниці *goddess* як богині, яку підносять і вшановують, набуло переносного значення та використовувалося на позначення жінки, якою захоплюються (зрідка для опису жінки, яка мала владу). Цю конотацію лексема отримала наприкінці XVI ст. завдяки поетам, які боготворили жінку та оспівували її красу [23, с. 271; 25, с. 866].

3. Мовна одиниця *belle* запозичена зі старофранцузької мови (*bele*) та походить із латинської *bella* (від жін. прикметника *bellus* – *beautiful*) [21, с. 786], позначаючи гарну, надзвичайно обожнювану жінку (звичай молоду) [26]. Активного вжитку в англійській мові ця лексема набула на початку XVII ст. [25, с. 178], використовується для вираження найвищої оцінки краси та прихильності до жінки.

Наступним етапом ЛКІ є аналіз лінгвокультурних особливостей мовного кодування коханої жінки в англійському поетичному дискурсі епохи Єлизавети I (1558–1603), наприклад:

1. *In time the strong and stately turrets fall,
In time the rose and silver lilies die,
In time the monarchs captive are and thrall,
In time the sea and rivers are made dry;
The hardest flint in time doth melt asunder;
Still living fame in time doth fade away;
The mountains proud we see in time come under;
And earth for age we see in time decay;
The sun in time forgets for to retire
From out the east where he was wont to rise;
The basest thoughts we see in time aspire,
And greedy minds in time do wealth despise.
Thus all, sweet fair, in time must have an end,
Except thy beauty, virtues, and thy friend* (Giles Fletcher)

[24].

У цьому прикладі Г. Флетчер створює ХО коханої жінки шляхом залучення номінативних одиниць *beauty, virtue, friend*. Номінантом субполя BELOVED WOMAN у тексті є лексема *fair* із атрибутом *sweet*, її сполучуваність із мовними одиницями *краса, чесноти* й *дружба* забезпечує образне

представлення жінки та ілюструє її зв'язок з ідеєю вічних цінностей, вічності її краси й чеснот. Натомість лексичне наповнення твору вербалізує об'єкти зі світу людини, які мають свій кінець (*rose and lilies die, fame fade away, earth in time decay*). Вибір у поезії мовних одиниць *rose* та *lily* є культурно-зумовленим: червоно-біла троянда є емблемою династії Тюдорів, яка символізує єдність; у культурі Єлизаветинської епохи ця квітка є символом вишуканості й краси; лілія символізує невинність і розсудливість, а на державному рівні є геральдичним символом Англії та Франції.

2. *The beauties which he in a vayne enclos'd beheld
But revelations were within his secret heart,
By which in parables thy coming he foretold;
His songes were hymnes of thee, which only now before
Thy image should be sung; for thou that goddess art
Which only we withoute idolatrye adore* (Henry Constable)

[24].

У цьому прикладі образне представлення *goddess* (жінки-богині) об'єктивується мовними одиницями *beauties, hymnes of thee, idolatrye adore*, які маркують чарівну красу жінки та прихильність до неї. Атрибутивність ХО коханої жінки вказує на зв'язок між лексико-семантичними полями ЖІНКА і КРАСА, яке представлене одиницями *beauties* і *adore*, що знову підкреслює символіку любові до жінки, зумовленої її красою.

3. *Black is the beauty of the brightest day,
The golden belle of heaven's eternal fire,
That danced with glory on the silver waves,
Now wants the fuel that inflamed his beams:
And all with faintness and for foul disgrace,
He binds his temples with a frowning cloud,
Ready to darken earth with endless night:
Zenocrate that gave him light and life,
Whose eyes shot fire from their ivory bowers,
And tempered every soul with lively heat,
Now by the malice of the angry skies,
Whose jealousy admits no second mate,
Draws in the comfort of her latest breath
All dazzled with the hellish mists of death* (Christopher Marlowe)

[24].

Художній образ, створений К. Марло в цій поезії, присвячений красивій, коханій жінці та об'єктивованій лексемами *golden belle*. Вербалізація цього образу у творі реалізується через мовні одиниці світла й життя (*light and life*), які зумовлюють характер номінації коханої жінки. Метафоричність створеного образу представлена культурно-маркованими одиницями *heaven's eternal fire, gave him light and life* та *eyes shot fire*, які довершують вербалізацію образу. Автор твору метафорично зображає жінку через опис природи, котра є символом прекрасного. Лінгвокультурною особливістю цього образу, що зумовила спосіб його лексичного представлення, є зв'язок з історією Сходу – Зенократа була коханою жінкою і «світлом» у житті східного короля Тамбулена, відомого своєю мужністю й рішучістю дій. Окрім цього, мовні одиниці *golden* та *ivory* є атрибутивними символами Єлизаветинської епохи: лексема *golden* вербалізує уявлення краси в цей період і є ключовою в характеристиці «золотої» ери; *ivory* вказує на біло-білий колір шкіри, який символізував особливу красу дівчини та її належність до вищого соціального класу.

На основі ЛКІ художнього образу коханої жінки охарактеризовано культурно-марковані мовні одиниці субполя BELOVED WOMAN, яке входить до лексико-семантичного поля ЖІНКА, здійснено інтерпретацію мовного кодування коханої жінки в англійській поезії кінця XVI – початку XVII ст.

Висновки. Опираючись на поставлені завдання, проведено паралель між образом і художнім образом, установлено такі їхні відмінності: 1) образ є ширшим поняттям, він є образом зовнішнього світу, що формується у свідомості людини в процесі її діяльності, а художній образ набуває конкретного змісту й накопичує цінності суспільної свідомості, які формують творчу позицію митця, утворюють його духовне єство; 2) як образ, так і художній образ володіють пізнавальною рисою, проте чуттєвість (яка здатна вплинути на емоційний стан людини) притаманна саме художньому образу.

Результати аналізу художнього образу ілюструють міждисциплінарний характер цього терміну через актуальність його дослідження в низці гуманітарних наук і виділення спільних його ознак під час тлумачення. Незважаючи на розбіжність проблеми кожної галузі, дефініція художнього образу є спільною для усіх – художній образ є породженою у свідомості вербальною формою художнього представлення об'єктів світу, яка чинить чуттєво-емоційний вплив на адресата. Вербалізація художнього образу ілюструє авторський спосіб освоєння дійсності.

У результаті дослідження проведено аналіз терміна «художній образ» для визначення його відмінностей від терміна «образ», здійснено лінгвокультурну інтерпретацію образу коханої жінки в Єлизаветинському поетичному дискурсі. Установлено частотність використання мовних одиниць на позначення образу жінки, які належать до субполя BELOVED WOMAN (*fair* – 59, *goddess(e)* – 27, *belle* – 1), визначено, що найчастотнішою номінантою для вербалізації коханої жінки є лексема *fair*. Основним завданням методу ЛКІ є тлумачення номінантів лексико-семантичних полів, які забезпечують вербалізацію образу, для розкриття семантики мовних одиниць і декодування образу. У статті ЛКІ тлумачиться як метод аналізу лінгвокультурного кодування тексту, що передбачає виявлення мовних засобів, зокрема культурно-маркованої лексики, які використав автор для створення художнього образу.

Література:

1. Андрейчук Н. Методологічні засади аналізу лінгвокультурних кодів у мовній картині життєвого світу людини / Н. Андрейчук // Гуманітарний вісник : всеукр. зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т. – Черкаси : ЧДТУ, 2010. – Чис. 16. – Ч. 1 : Проблеми сучасної лінгвістики. – С. 43–49.
2. Аристотель. Поэтика. Об искусстве поэзии / Аристотель ; пер. с древнегреч. В.Г. Аппельрота. – М. : Государственное издательство художественной литературы, 1957. – 184 с.
3. Бачинин В.А. Эстетика. Энциклопедический словарь / В.А. Бачинин. – СПб. : Изд-во Михайлова В.А., 2005. – 288с.
4. Вартазарян С.З. От знака к образу / С.Р. Вартазарян. – Ереван : Издательство АН Армянской ССР, 1973. – 200 с.
5. Василенко Г.В. Художній образ як проблема перекладу / Г.В. Василенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.stattonline.org.ua/filologiya/87/15674-xudozhnij-obraz-yak-problema-perekladu.html>.
6. Васильків А. Образ художній / А. Васильків // Культурологія : [енциклопедичний словник] / [М.П. Альчук, Ф.С. Бацевич, І.М. Бойко] ; за ред. В.П. Мельника. – Львів : ЛНУ ім. Ів. Франка, 2013. – С. 303.

7. Гостев А.А. Образная сфера человека : [монография] / А.А. Гостев. – М. : Институт психологии РАН, Всероссийский научно-исследовательский центр традиционной народной медицины «ЭНИОМ», 1992. – 194 с.
8. Гучко Г. Художній образ / Г. Гучко // Культурологія : [енциклопедичний словник] / [М.П. Альчук, Ф.С. Бацевич, І.М. Бойко] ; за ред. В.П. Мельника. – Львів : ЛНУ ім. Ів. Франка, 2013. – С. 462.
9. Иванова Е.А. Особенности метафорического мышления поэтов-имажинистов (В. Шершеневич, А. Мариенгоф, С. Есенин) / Е.А. Иванова // Есенин и поэзия России XX–XXI веков: традиции и новаторство. – М.-Рязань-Константиново : РГПУ, 2004. – С. 98–106.
10. Лановик М.Б. Функціонування літературно-художнього образу в українсько-англійських перекладах (на матеріалі англійських перекладів поезій І. Калиниці та І. Драча) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.06 / М.Б. Лановик. – Тернопіль : Тернопільський держ. педагогічний ун-т, 1997. – 17 с.
11. Образ художній // Філософський словник / за ред. В.І. Шинкарука. – 2-е вид., перероб. і доп. – К. : Головна редакція УРЕ, 1986. – С. 458.
12. Орлова Т. Художній образ / Т. Орлова // Філософський енциклопедичний словник. – К. : Абрис, 2002. – С. 702–703.
13. Роднянская И. Художественный образ / И. Роднянская // Философская энциклопедия : в 4 т. / гл. ред. Ф.В. Константинов. – М. : Советская энциклопедия, 1967. – Т. 4. – 1967. – С. 740 с.
14. Рудяков Н.А. Основы стилистического анализа художественного произведения / Н.А. Рудяков. – Кишинев : Штинца, 1972. – 178 с.
15. Скиба В.А. Образ художественный / В.А. Скиба, Л.В. Чернец // Литературоведение. Литературное произведение: основные понятия и термины / под ред. Л.В. Чернец. – М. : Высшая школа : Академия, 1997. – С. 22–32.
16. Словесный (художественный) образ // Валгина Н.С. Теория текста : [учебное пособие] / Н.С. Валгина. – М. : Логос, 2003. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://evartist.narod.ru/text14/18.htm>.
17. Солодилова И.А. Словесные образы как средства актуализации скрытых смыслов в изображении главных героев романов Роберта Музиля «Смятения воспитанника Терлеса» и «Человек без свойств» / И.А. Солодилова // Вестник ОГУ. – 2002. – № 6. – С. 149–157.
18. Солодилова И.А. Способы концептуализации оценки в немецком языке: на материале немецкоязычной художественной прозы : автореф. дисс. ... докт. филол. наук : спец. 10.02.04 / И.А. Солодилова. – Уфа : Башкир. гос. ун-т, 2014. – 44 с.
19. Тимофеев Л. Образ / Л. Тимофеев // Фундаментальная электронная библиотека «Русская литература и фольклор» [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://feb-web.ru/feb/litenc/encyclor/>.
20. Фарман И.П. Образ / И.П. Фарман // Новая философская энциклопедия : в 4 т. / гл. ред. В.С. Степин. – М. : Мысль, Ин-т философии Российской акад. наук, 2000. – Т. 3. – 2000. – С. 104.
21. A new English dictionary on historical principles: in 10 vol. / Ed. by Dr. James A. H. Murray. – Vol. 1. – Oxford : At the Clarendon press, 1888. – 1240 p.
22. A new English dictionary on historical principles: in 10 vol. / Ed. by Dr. James A. H. Murray. – Vol. 4., p. 1. – Oxford : At the Clarendon press, 1901. – 1176 p.
23. A new English dictionary on historical principles: in 10 vol. / Ed. by Dr. James A. H. Murray. – Vol. 4, p. 2. – Oxford : At the Clarendon press, 1901. – 1176 p.
24. Online collection of poems from different poets all around the world [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.poemhunter.com/>.
25. The shorter Oxford English dictionary on historical principles / Ed. by William Little, H.W. Fowler and others. – 3rd edition. – Oxford : At the Clarendon press, 1955. – Vol. 1. – 1280 p.
26. Webster's collegiate dictionary. – 5th ed. – Springfield, Mass : G. & C. Merriam Co., 1943. – 1274 p.

Бондарук Е. А. Лингвокультурная интерпретация художественного образа «любимая женщина» в поэзии Елизаветинской эпохи

Аннотация. В статье рассматривается термин «художественный образ» и обозначены основные его отличия от понятия образа. На материале английского поэтического дискурса второй половины XVI – начала XVII вв. использован метод лингвокультурной интерпретации для изучения художественного образа любимой женщины.

Ключевые слова: английский поэтический дискурс Елизаветинской эпохи, лингвокультурная интерпретация, образ, образ женщины, художественный образ.

Bondaruk O. Lingual-and-cultural interpretation of “beloved woman” artistic image in Elizabethan poetry

Summary. This article presents the analysis of artistic image definition and determination of the differences between terms image and artistic image. The English poetic discourse of the late XVI th – early XVII th centuries has been used to provide the lingual-and-cultural interpretation to analyze the artistic image of beloved woman.

Key words: artistic image, English poetic discourse of Elizabethan era, image, image of woman, lingual-and-cultural interpretation.

*Ганєєва І. В.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської мови
Маріупольського державного університету*

ЗАСОБИ УСУНЕННЯ КОМУНІКАТИВНОГО ДИСКОМФОРТУ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНІВ СТЕФАНІ МАЙЄР «СУТІНКИ», «НОВИЙ МІСЯЦЬ»)

Анотація. У статті визначено основні методологічні підходи до осмислення й розуміння евфемізмів, окреслено причини виникнення та засоби їх вербальної репрезентації в художньому дискурсі.

Ключові слова: евфемізми, евфемістична субституція, комунікативний дискомфорт, мовні табу, лінгвістичний простір.

Постановка проблеми. Сучасні лінгвістичні студії надають вирішального значення дослідженню явища евфемізації мовлення. Проте будь-які спроби осягнення його вербальної репрезентації пов'язані з усвідомленням факту існування найрізноманітніших підходів до трактування й ґрунтовного вивчення зазначеної проблеми.

Виходячи з того, що кожна національна мова створює власні форми, образи й літературні зразки в певному темпоральному просторі, кожний історичний час має право на власну критичну позицію з подальшим її переосмисленням і корегуванням [8, с. 162] щодо оцінки комунікативної ситуації, яка саме і є засобом відбиття реальності у свідомості індивіда. Закономірність такого підходу засвідчує незгасаючий науковий інтерес до визначення провідних напрямів евфемізації мовлення, шляхів перекодування оцінних знаків заради запобігання комунікативному дискомфорту, що й зумовлює актуальність розвідки.

Аналіз наукових публікацій останніх років засвідчив актуалізацію уваги вітчизняних і зарубіжних дослідників (Е. Азнаурова, О. Артемова, Л. Крисін, Б. Ларін, Т. Ковальова, М. Палажченко, В. Шаховський, Ю. Баскова, Д. Василенко, В. Великорода, Н. Дрівко, Ю. Зацний, О. Малютіна, М. Навальна, О. Януш та ін.), американських лексикографів (Дж.С. Німен, К.Дж. Сільвер, Р. Холдер, Х. Роусон) до розгляду явища евфемії, у яких зазначена методологічна проблема виносить на поверхню комплекс питань термінологічного й понятійного плану. Це насамперед розмаїті й інколи суперечливі версії та аргументації, пов'язані з особливостями вживання евфемістичної лексики в різних стилях, жанрах і сферах життя: політиці, рекламі, друкованих засобах масової інформації, воєнній справі тощо, а також і наявні різночитання щодо класифікації евфемістичних субститутів за функціональними та прагматичними ознаками, взаємодія психолінгвістичних і когнітивних чинників, що впливають на їх повновартісне функціонування в сучасному лінгвістичному просторі.

Мета статті – простежити основні тенденції розвитку лексичного складу сучасної англійської мови, застосовуючи методологічні підходи до осмислення й розуміння евфемізмів, окреслити причини та засоби їх вербальної репрезентації в художньому дискурсі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Неоднозначність і наявне розмаїття описовості й констатації оприявленого

набору тез і суджень щодо евфемізації мовлення наголошує на необхідності окреслити проблему не лише з позицій з'ясування причин виникнення цього явища, а й осмислення його як «методологічної грані», у якій проблема розмикається в можливість її інтеграційної інтерпретації та візії в новій проекції. Це означає, що традиційні уявлення про мовні табу, завуальовані та приховані характеристики певних предметів і явищ, що детермінуються словами або виразами і є свого роду «маскуванням, словесним зашифруванням» з метою пом'якшення повідомлення або усунення комунікативного дискомфорту [1, с. 215], перетворюються в процедуру «об'єктизації мовлення» (А. Шопенгауер). У контексті окресленої проблеми варто зазначити, що народжені в процесі такої об'єктизації загальновживані лексичні одиниці з часом стають архаїзмами, і тільки етимологічний словник засвідчує існування їхнього «евфемістичного» минулого.

З іншого боку, оскільки евфемізми набувають широкого використання в мовленні, функція «прикрашення» істинної сутності висловлення інколи нівелюється, тому постає потреба застосування чергового евфемізму, який має надати нового значення для завуальовання й прикриття висловлювання.

Така евфемістична субституція є стилістичним засобом, семантично-словотворчою категорією, яка не тільки збагачує словникові парадигми і призводить до поповнення вже наявного в мові синонімічного ряду, а й сприяє витісненню тієї чи іншої лексичної одиниці з мови або зниженню частотності її вживання. Яскравим підтвердженням цього є художнє втілення евфемізмів у романах сучасної американської письменниці Стефані Майєр «Сутінки», «Новий місяць».

Критичні відгуки та рецензії висловлюють одностайну думку про «літературність» стилю Стефані Майєр, у якому система лексичних елементів структурно організована так, щоб уникати використання будь-яких вульгаризмів, жаргонізмів і нецензурних висловлювань, хоча рецептивний наголос романів зроблено саме на молодіжну аудиторію. Не заперечуючи настанови на наслідування сленгу юнацтва, що, як відомо, призводить до надмірного засмічення мови художніх творів нелітературною лексикою з метою наближення до потенційних читачів, чого дотримується більшість авторів, які пишуть для молоді, Стефані Майєр завжди прагне уникнути констатації неприємних фактів у своїх творах, удаючись до засобів евфемізації мовлення головних персонажів її творів. Це й не дивно, адже сама письменниця є прихожанкою церкви Ісуса Христа святих останніх днів, учення якої вимагає від своїх послідовників використання тільки літературних термінів навіть у простому діалогічному мовленні.

Численні за своєю кількістю евфемізми та евфемістичні вирази, які зустрічаємо в романах Стефані Майєр «Сутінки» і «Новий місяць», можна класифікувати за такими групами:

1) *евфемізми, пов'язані з расовою толерантністю*: “Who are they?” I asked the girl **with chocolate skin** from my Spanish class, whose name I’d forgotten” [9, с. 14]. – «Хто вони?» – я запитала у дівчини з **шоколадною шкірою**, ім’я якої я забула» [5, с. 11]. Як бачимо, головний персонаж твору Белла Свон не називає свою подругу Лорен **“black”** (чорношкірою), а описує її зовнішність так – **“she has a chocolate skin”** (вона мала шоколадну шкіру).

Місто Форкс, де розвиваються події роману, знаходиться поруч із резервацією індіанського племені Квілетів, але в книжці замість **“Red Indians”** (червоношкірі) вони називаються **“Native Americans”** (корінні жителі Америки): “Do you remember Billy Black down at La Push?” La Push is the tiny Indian reservation on the coast. In this beautiful place lived **native Americans**” [9, с. 10]. – «Ти пам’ятаєш Біллі Блека з Ла Пуш?» Ла Пуш – це невелика індіанська резервація на березі. В цьому прекрасному місці живуть **корінні американці**» [5, с. 5];

2) *евфемізми на позначення віку людини*: “Charlie was waiting for me with the cruiser. This I was expecting, too. Charlie is a **seasoned and mature** Police Chief Swan to the good people of Forks” [9, с. 17, 211]. – «Чарлі чекав на мене у крузері. Я на це очікувала. Чарлі був **зрілим та досвідченим** шефом поліції Форкса» [5, с. 19, 214].

Практично всі герої твору Стефані Майер – підлітки, але для вказівки на вік батька головної героїні шерифа Чарлі Свона письменниця використовує лексичні одиниці **“mature”** та **“seasoned”** (зрілий і досвідчений), замість більш загальноживаного словосполучення **“middle aged”** (середнього віку);

3) *евфемізми, використані для уникнення вказівки на фізичні вади людини*: “Billy Black **can’t drive anymore**”, – Charlie continued when I didn’t respond. “He’s in a wheelchair now and he offered to sell me his truck cheap”. – «Біллі Блек **більше не може водити авто**» [9, с. 6]. – Чарлі продовжив, коли я не змогла відповісти, – «Він зараз в інвалідному візку, тому він запропонував мені купити його машину дешевше» [5, с. 8]. Один із героїв роману, Біллі Блек, паралізований і пересувається на інвалідному візку, але його друг Чарлі, висловлюючись про його фізичну ваду, говорить **“he can’t drive anymore”** – він більше не може водити машину.

Головна героїня романів, 17-літня дівчина Белла Свон, котра характеризується автором як напрочуд незграбна, у діалозі з Едвардом намагається натякнути на свій «неспортивний стан»: “I shook my head sadly. “**You’ve never seen me in Gym**, I guess, but I would have thought you would understand”. “Are you referring to the fact that you can’t walk across a flat, stable surface without finding something to trip over?”. “Obviously” [9, с. 101]. – «Я з сумом тряхнула своєю головою. – **«Ти ніколи не бачив мене у спортивному класі**, я думаю, але я впевнена, що ти не зрозумієш. – «Ти хочеш сказати, що не можеш пройти по підлозі, рівній поверхні, аби не впасти?» – «Очевидно» [5, с. 115];

4) *евфемізми, що вказують на соціальний стан людини*: “Do you want go in shop to look a new dress?” – Angela amended quietly. – “No. **We are disadvantaged**”. – I sounded like I was choking. “Charlie even **cannot buy second tie**” [9, с. 74]. – «Ти не хочеш піти у магазин подивитись на сукні?» – сказала тихо Анжела. – «Ні. Ми не можемо собі **дозволити розкіш**», – сказала я з шоком. «Чарлі навіть не може купити собі другу краватку» [5, с. 79]. Родина Белли Свон неможлива, і їй доводиться багато в чому собі відмовляти, але, характеризуючи

своє матеріальне становище, дівчина, замість слова **“poor”** (бідний), уживає **“we are disadvantaged”** (ми не можемо дозволити собі розкіш);

5) *евфемізми, що вказують на неприємні явища дійсності*: **“I’m going to pretend I didn’t see you behind the wheel**, Jake, – he said disapprovingly”. – «Я зроблю вигляд, що не бачив тебе за кермом, Джейк, – сказав він» [5, с. 115]. Герой романів Біллі Блек – інвалід, він пересувається на інвалідному візочку, тому машину водить його 15-літній син Джейкоб. Шериф поліції Чарлі Свон, який приятелює з родиною Блеків, закриває очі на порушення закону;

6) *евфемізми, за допомогою яких письменниця намагається уникати дієслів, пов’язаних зі смертю* (це є досить поширеним в англійських країнах): **“to decease”, “to pass away”, “to join the majority”** (спочити, піти, приєднатись до інших): **“In my dream I pass away**. It can’t be in real life. My grandmother **joins to majority**”. – «У моїх мріях я спочила. Це не могло бути реальністю. Моя бабуся пішла з життя» [10, с. 28].

Коханий Белли – вампір Едвард, який прагне побороти власну жагу до крові, розуміючи, що в будь-яку мить може вбити дівчину, заради послаблення емоційного ефекту використовує евфемістичні заміники лексеми «вбити» – **“to kill”**: “His face was tight as he explained. “I’m sorry about that. You see... it’s dangerous for more than just me if, after spending so much time with you so publicly...”. He looked down. – “If?”. – **“If this ends... badly”** [9, с. 116]. – «Його обличчя було сумним, коли він пояснив. – «Я вибачаюсь за це. Розумієш... для мене небезпечно бути з тобою стільки часу на людях...». Він подивився вниз. – «Чому?». – **«Якщо це закінчиться погано»** [5, с. 120]. Вираз «якщо це закінчиться погано» можна перефразувати «якщо я тебе вб’ю».

У відвертій розмові з Едвардом Белла розуміє, що бути поруч із вампіром небезпечно: “So if we’d met... oh, in a dark alley or something ... **It can be my end**” – I trailed off” [9, с. 132]. – «Якщо ми з тобою зустрілись ... ох, в темній алеї або чомусь подібному... **Це був би мій кінець**» [5, с. 127]. Вираз «мій кінець» означає «я б тоді померла»;

7) *евфемізми на позначення інтимних стосунків*: “I don’t think **that... that...** would be possible for us”. – «Я не думаю, що **це... це...** можливо для нас» [6, с. 146], коли вампір пояснює дівчині, що вони не можуть мати інтимні стосунки. У цьому випадку Едвард замінює слово «секс» займенником **“that”** (це). Після розмови з Едвардом Беллу починає розпитувати її подруга Джессіка, яка намагається дізнатися, чи буде хлопець цілувати Беллу під час наступної зустрічі. Замість слова **“kiss”** (поцілунок), вона використовує займенник **“it”** (це): “Do you think Saturday **he do it...**?” – she raised her eyebrows” [9, с. 101]. – «Думав, в суботу він зробить це...?» – вона підняла свої брови» [5, с. 97]. Едвард розповідає Беллі історію свого життя, пояснює, що його зробив вампіром Карлайл, який хотів, щоб в Едварда теж була дівчина, тому перетворив Розалі на вампіра. У цьому випадку Едвард, замість слів **“girlfriend”, “lover”** (дівчина, коханка), використовує евфемістичний заміник: “Carlisle brought Rosalie to our family next. I didn’t realize till much later that he was hoping she would be to me **what Esme was to him**” [9, с. 139]. – «Карлайл згодом привів Розалі у нашу родину. Я не розумів тоді, що він хотів, аби вона стала для мене **тим, ким для нього стала Есме** (дружина Карлайла)» [5, с. 136].

Беллу дуже хвилює питання про подальші зустрічі з Едвардом, особливо можливість мати інтимні стосунки з ним.

Запитуючи про це свого коханого, вона користується евфемістичними виразами: "You said that Rosalie and Emmett will get married soon... Is that... marriage... the same as it is for humans?" [10, с. 146]. – «Ти сказав, що Розалі та Емметт скоро одружаться... Цей шлюб... значить теж саме, що й для людей?» [6, с. 151];

8) *евфемізми на позначення міфологічних істот*: "blood angel" (кривавий янгол), "sparkling" (той, що світиться; за версією Стефані Майер вампіри не страждають на сонці, а світяться, мов діаманти), "dangerous dream" (небезпечна мрія) [5, с. 118, 146; 9, с. 121, 150], що Белла використовує для характеристики свого коханого-вампіра Едварда, уникаючи, отже, неприємного для неї слова «вампір». У другому романі «Новий місяць» Белла дізнається, що її друг Джекоб Блек – **вовкулака** (werewolf), але його вона кличе "wolf" (вовк) [6, с. 192; 10, с. 199];

9) *евфемізми, що вказують на вампірський спосіб життя й харчування*: "Just because I'm resisting the wine doesn't mean I can't appreciate the bouquet", – he whispered [10, с. 144]. – «Якщо я не можу скуштувати вино, то хоч отримаю насолоду від аромату» [6, с. 147]. Едвард відчуває голод від запаху Белли, тому називає її кров «вином». "You aren't concerned about my diet?" – he asked sarcastically. – «Ти не цікавишся моєю дієтою?» – запитав він саркастично [5, с. 88; 9, с. 91]. Під словом «дієта» Едвард натякає, що він п'є кров. "But this afternoon, I was still... undecided. I am sorry about that, it was unforgivable for me to behave so" [10, с. 145]. – «Сьогодні опівдні я був все ще... нерішучим. Я вибачаюсь через це, це неприпустимо з мого боку» [6, с. 142]. Едвард називає себе «нерішучим», хоча має на увазі «голодний». "I still don't understand how you can work so hard to resist what you...are". – «Я досі не розумію, як ти можеш так важко старатися сховати те, ким ти є» [5, с. 144; 9, с. 148]. Белла не називає Едварда «вампіром», а використовує фразу «тим, ким ти є». "I wasn't sure if I was strong enough to catch my monster..." – «Я не впевнений, що настільки сильний, щоб спіймати мого монстра» [5, с. 142; 9, с. 147].

Особливу групу евфемізмів становлять нетрадиційні для евфемізації слова та словосполучення, які зазвичай у мові не вважаються «неприємними для звучання». Зокрема, у романі «Сутінки» подібні «незвичні» евфемізми є засобом створення образу-характеру головної героїні. Наприклад, Белла характеризується автором як така, що не виявляє пристрасті до по-

дарунків, тому, замість слова "gift", використовує словосполучення "foolish someone else belongings" (дурні речі інших людей) [10, с. 18; 6, с. 20]. Як і для більшості підлітків, для неї не є святом прибирання, тому слово "cleaning" (прибирання) замінюється на "deliverance from free time" (звільнення від вільного часу) [10, с. 202].

Варто зазначити, що в другому романі Стефані Майер серії «Новий місяць» кількість евфемізмів зменшується, порівняно з першим романом «Сутінки», адже в житті Белли відбувається трагедія – Едвард кидає її, тому вона стає досить критичною й менше соромиться дійсності. Розгортання сюжету в такому напрямі зумовлює зменшення кількості евфемістичної лексики, що дає підстави говорити про її «неповну репрезентацію» в «Новому місяці», що нами подано на рисунку 1.

Як бачимо, у деяких випадках, коли можна було б ужити евфемізми, письменниця навмисно до цього не вдається з метою показати внутрішні зміни героїні, яка із соромливої, незграбної та наївної дівчини перетворилася в упевнену в собі дорослу людину.

Висновки. Подана в романах «Сутінки» й «Новий місяць» класифікація евфемізмів, що віддзеркалює різні аспекти зазначеного феномена, зводить пов'язані з ним термінологічні й понятійні проблеми до спільного знаменника, основу якого становить подолання комунікативного дискомфорту. «Естетична репрезентація» предметів об'єктивної дійсності аналізованих художніх творів не тільки детермінує невичерпність художнього розвитку, а й сприяє відновленню естетичного коду мовлення, завдяки чому здійснюється «прорив» в естетичну свідомість читача. Перспективою подальших пошуків у цьому науковому напрямі вважаємо детальне дослідження евфемістичної конотації лексичних одиниць сучасного англomовного дискурсу.

Література:

1. Баскова Ю.С. Евфемізми як засіб маніпулювання в мові ЗМІ: на матеріалі російської та англійської мов : автореф. дис. ... канд. філол. наук / Ю.С. Баскова ; Кубан. держ. ун-т. – Краснодар : [б. і.], 2006. – 23 с.
2. Великорода В.Б. Семантичні та функціонально-прагматичні характеристики евфемізмів в англійській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / В.Б. Великорода. – Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2008. – 24 с.
3. Ковшова М.Л. Семантика та прагматика евфемізмів: Короткий тематичний словник сучасних російських евфемізмів : [монографія] / М.Л. Ковшова. – М. : Гнозис, 2007. – 320 с.
4. Курков А.С. Про класифікацію евфемістичних назв у російській мові / А.С. Курков. – Грозний, 2007. – 214 с.
5. Майер С. Новий місяць / С. Майер. – К. : Зоряна, 2011. – 312 с.
6. Майер С. Сутінки / С. Майер. – К. : АРПУ, 2009. – 244 с.
7. Москвін В.П. Евфемізми в лексичній системі сучасної російської мови / В.П. Москвін. – 2-е вид. – М. : Ленард, 2007. – 264 с.
8. Павленко О.Г. Український літературний процес другої половини ХХ століття: сучасний досвід осмислення / О.Г. Павленко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія». – Одеса, 2014. – Вип. 13. – С. 162–165.
9. Meyer S. New moon / S. Meyer. – NY : NY Times LTD, 2007. – 320 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://twilight-saga.ru/books/newmoon.pdf>.
10. Meyer S. Twilight / Stephenie Meyer. – Denver : Gortz & Co, 2005. – 256 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://twilight-saga.ru/books/twilight.pdf>.

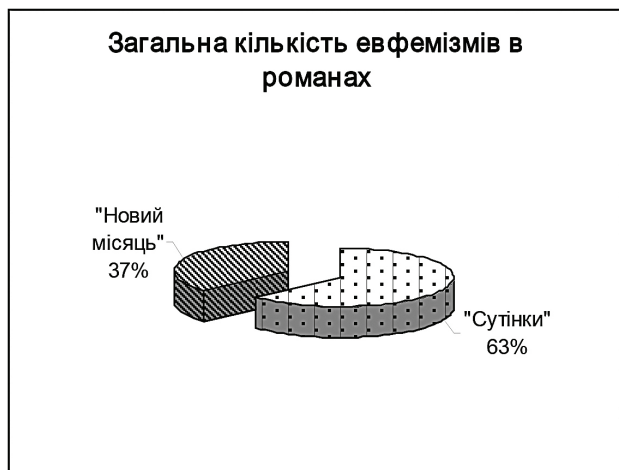

Рис. 1. Загальна кількість евфемізмів у романах Стефані Майер «Сутінки», «Новий місяць»

Гапеева И. В. Способы ликвидации коммуникативного дискомфорта (на материале романов Стефани Майер «Сумерки», «Молодой месяц»)

Аннотация. В статье определены основные методологические подходы к осмыслению и пониманию эвфемизмов, выявлены причины возникновения и способы их вербальной репрезентации в художественном дискурсе.

Ключевые слова: эвфемизмы, эвфемистическая субституция, коммуникативный дискомфорт, языковые табу, лингвистическое пространство.

Gapeyeva I. Means of avoiding communicative discomfort (based on “Twilight”, “New Moon” by Stephanie Meyer)

Summary. The article highlights basic methodological approaches in comprehending euphemisms as well as reveals the reasons and means of their verbal representation.

Key words: euphemisms, euphemistic substitution, communicative discomfort, linguistic taboo, linguistic space.

Говоруха Н. В.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри німецької філології і перекладу
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

АРГУМЕНТАТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НІМЕЦЬКОЯЗЫЧНИХ ТАВТОЛОГИЧЕСКИХ ВИСКАЗУВАНЬ

Аннотация. Стаття присвячена аналізу тавтологічних висказувань сучасного німецькоязычного діалогічного дискурсу з точки зору реалізації ними стратегії аргументації, яка може бути координативною і полемічною. Перлокутивною метою говорячого при реалізації координативної стратегії аргументації є переконання адресата в певному положенні справ, при реалізації полемічної стратегії аргументації – переконання адресата. Тавтологічні висказування містять в імплікатурі аргумент к висказанному раніше тезису. Для полемічної аргументації характерні конвенціалізовані тавтологічні висказування – пословиці тавтологічної форми.

Ключевые слова: аргументація, імплікатура, стратегія, тавтологія, переконання.

Постановка проблеми. В сучасній лінгвістиці стало можливим вивчення синтаксических одиниць, які раніше вважалися традиційними дослідницькими об'єктами логіки і філософії. К таким одиницям належать тавтологічні висказування, вивчення яких традиційно займалася логіка, де під тавтологією розуміється таке судження/пропозиція, яке істинно на основі його логічної форми в будь-яких можливих світах. Прерогатива в лінгвістическому дослідженні тавтологічних висказувань належить прагматикі, яка намагається пояснити особливості їх функціонування в мовній комунікації з залученням теорії імплікатур Г.П. Грайса [21; 22; 23]. Підкреслюється необхідність урахування мовних особливостей тавтологій при їх інтерпретації як культурно-специфічних феноменів [5; 28]. Однак багато прагмалінгвістических питань тавтології залишаються нерешеними, зокрема питання про мотиви використання тавтологічних висказувань говорячим в мовній інтеракції. Для розв'язання даної проблеми цілком природно звернутися до методології сучасної дискурсивної парадигми, що визначає актуальність теми статті.

Метою статті є встановлення особливостей реалізації при допомозі тавтологічних висказувань (далі – ТВ) стратегії аргументації в сучасному німецькоязычному діалогічному дискурсі. Об'єктом дослідження виступають німецькоязычні ТВ, під якими розуміються висказування повествовальної структури, які мають тавтологічну форму, засновану на формальному збіганні аргумента і предиката пропозиції: *Krieg ist Krieg; Geschäft ist Geschäft; Was sein muss, muss sein; Sicher ist sicher* і т. п.

Предметом дослідження є дискурсивно-стратегічні характеристики ТВ в сучасному німецькоязычному діалогічному дискурсі. Аналіз проводиться на матеріалі сучасної німецькоязычної художньої літератури і

скриптів художніх фільмів, які дають представлення про особливості розмовного діалогічного дискурсу.

Изложение основного материала исследования. Аргументація – обґрунтування істинності певного тезису, якщо для говорячого не очевидно, що без цього адресат примет його [25, с. 256]. З прагматическої точки зору під аргументацією розуміють наступне: а) іллокутивний акт [24]; б) перлокутивний акт [27]; в) комунікативний акт [10]; г) «реалізацію секвенційних моделей» [17] (здесь і далі – переклад іноязычних цитат наш, Н. Г.), д) «речеактові секвенції» [25]; сукупність взаємозв'язаних РА [9, с. 9]; е) речеве впливання [7]; в) стратегію [12] або тактику [9, с. 4; 16]. Остання точка зору представляється найбільш обґрунтованою, оскільки в дискурсі для вираження стратегії аргументації служать різні мовні засоби, зокрема і ТВ.

Розгляд аргументації як дискурсивної стратегії передбачає необхідність опори на певну типологію стратегій. Часто стратегії систематизують за основою певних опозицій. Так, А.Д. Белова [3], виходячи з того, що основними факторами, впливними на формування стратегій, є етнічний, соціальний, гендерний, віковий, особистий і часовий, представляє стратегії в вигляді наступного набору опозицій: загальні :: етноспецифічні, загальноупотребительні :: індивідуальні, загальноупотребительні :: вікові, унісекс :: гендерномарковані, вербальні :: невербальні, атемпоральні :: обмежені в часі, кооперативні :: конфліктні, адресантно-орієнтовані :: адресато-орієнтовані, інформативні :: побудительні. Для цілей нинішнього дослідження релевантними представляються дві: адресантно-орієнтовані :: адресато-орієнтовані і кооперативні :: конфліктні стратегії.

Перша опозиція стратегій виділяється за основою місця ТВ в інтеракції: адресантно-орієнтована стратегія реалізується ТВ, використовуваними в ряду РА говорячого в межах одного мовного ходу. ТВ при цьому використовується не в першому, а в наступних мовних кроках говорячого, т. є. має відношення до ретроспективного РА говорячого (адресанта).

Адресато-орієнтована стратегія реалізується в активному мовному ході говорячого як реакція на РА співрозмовника (асертив, комісив, директив, експресив). Відзначимо, що термін «орієнтований» передбачає орієнтацію в вузькому, лінійному сенсі, як відношення ТВ до ретроспективного висказування. Визначаючи характер стратегії, виходимо з того, належить їй ретроспективне висказування мовному ходу говорячого або адресата. В широкому сенсі, всі стратегії є адресато-орієнтованими, оскільки будь-яка комунікація інгерентно передбачає обов'язкове наявність адресата.

Как правило, стратегия аргументации является адресантно-ориентированной, поскольку говорящий подкрепляет свои предыдущие высказывания аргументом в форме ТВ. Аргументация включает тезис (отдельный РА с пропозицией 1 и иллокутивной силой 1) и аргументы (отдельные РА с пропозициями 2, 3 ...n и иллокутивными силами 2, 3 ...n) [9, с. 9]. Цель аргументации – не в том, чтобы вывести истинный вывод из истинных аргументов, а в том, чтобы убедить адресата в приемлемости определенного тезиса при помощи приведенных аргументов [9, с. 6]. ТВ удовлетворяют потребностям аргументации, поскольку имплицитно (в импликатуре) содержат в качестве аргумента оценочную квалификацию объекта. И когнитивное основание, и направление оценки могут быть выведены на основании presupпозиционного фонда коммуникантов.

Другой релевантной оппозицией стратегий является оппозиция «кооперативные :: конфликтные стратегии» (кооперативные :: некооперативные/конфронтационные) (ср. также: [14, с. 89]). Для данной оппозиции стратегий используем термины «координативная :: полемическая», которые отражают два полюса тональности коммуникации – унисон и диссонанс [6, с. 263]. Есть смысл предпочесть термин «координативная стратегия» термину «кооперативная стратегия», так как, согласно принципу кооперации Г.П. Грайса, любая коммуникация является кооперативной [1, с. 50], ср.: «Любое общение уже является на столько кооперативным, на сколько оно вообще имеет место, а не обрывается, и партнер уходит, хлопнув дверью» [20, с. 28]. Коммуниканты при помощи языковых средств координируют свои речевые действия в соответствии с целями друг друга. Стратегия аргументации может быть как полемической, так и координативной, в зависимости от перлокутивной цели говорящего.

Координативный диалогический дискурс (иначе унисонный диалог, диалог-унисон [6, с. 263], толерантное общение [4]) характеризуется согласованностью речевых действий. Его основными характеристиками являются согласованность стратегий и тактик коммуникантов, их морально-оценочных установок, достижение взаимопонимания и согласия сторон, активность во взаимной поддержке коммуникативных инициатив, координация речевого вклада в диалог, соблюдение принципов вежливости и др. [6, с. 263]. Координативная стратегия обусловлена коррелирующими между собой мотивами и целями коммуникантов.

Как отмечает Г.Н. Эйхбаум, разграничивая нейтральную и полемическую аргументацию, «аргументация проявляется в стремлении к емким, сентенциональным высказываниям, каковым и является тавтология. При этом тактики аргументации могут иметь широкий диапазон от заостренной полемики до утешения, ободрения» [16, с. 33]. Если нейтральная аргументация основывается на перлокутивной цели говорящего убедить адресата в некотором положении дел, то полемическая – на перлокутивной цели переубедить адресата.

Убеждение можно понимать как состояние и как процесс. Убеждение/убежденность – тип эпистемической пропозициональной установки, которая представляет собой «функциональное состояние сознания человека, основанное на результатах отражения объективного мира, включающее в себя однозначную (позитивную или негативную) оценку этих результатов, а тем самым и определенное чувственно-эмоциональное отношение к отражаемому в них явлению, и выступающее регулятивом практической деятельности человека» [8, с. 33]. Иначе

говоря, в структуре убеждения выделяется три составляющих элемента – информационный, оценочный и деятельностно-волевой. Последний и предполагает процессуальное следствие состояния убеждения – убеждение как процесс, аргументацию [8, с. 33].

По мнению А.Д. Беловой, «эпистемическое состояние говорящего при аргументации не всегда можно охарактеризовать как убежденность. Возможны ситуации, когда аргументирование нацелено, в первую очередь, на изложение своей точки зрения и задача убеждения слушающего не является первостепенной» [2, с. 49], из чего следует, что аргументация – одна из форм убеждения.

Аргументативный потенциал ТВ проявляется в том, что эксплицитная и имплицитная части ТВ находятся в отношении включения: референция изменяется от частно- к общепредметной, что отражает подведение некоторого частного случая под общую норму – социально-общественную, морально-этическую, эстетическую, бытовую и т. п. [16, с. 33]. В примере Уты Квастхофф эксплицитная референция относится ко Второй мировой войне, имплицитная референция – к войне вообще со всеми ее признаками:

(1) *Es ist ja bekannt, dass man uns vorgeschrieben hat, die Dörfer werden niedergebrannt. Sie geben es ja heute in ihren eigenen Wehrmachtsberichten zu, dass die offen die Dörfer niederbrennen, um der Partisanen Herr zu werden. Was ist denn da der Unterschied? Ob das der Deutsche macht oder der Amerikaner. Krieg ist Krieg. (+> Krieg existiert so, dass Menschen umgebracht werden) Unsere hat man erschossen und aufgehängt, oder sie sitzen heute noch hinter Mauern. Aber man müsste sie jetzt schon wieder freilassen (Quasthoff 1978, с. 38).*

В качестве тезиса, который говорящий аргументирует при помощи ТВ, может выступать констатация (1), совет (2), предложение (3), распоряжение (4):

(2) *Lieber machst du jetzt eine Kontrolluntersuchung (auf Krebs...), und es ist nichts, als du machst keine, und näher ist es zu spät, um etwas dagegen zu tun. Ich jedenfalls würde jetzt eine machen lassen. Besser ist besser! (+> Es ist gut, dass man alles im Voraus macht) (Schemann: с. 74).*

(3) *Vielleicht sollten wir den Wagen vor der Reise doch nochmal gründlich überholen lassen. Sicher ist sicher. (+> Es ist gut, wenn man alles gründlich überprüft hat) Es wäre sehr unangenehm, wenn wir in der Türkei Scherereien mit dem Auto hätten) (Schemann: с. 758).*

(4) *Stayley nickte nervös und eilte zur Tür, aber Lawrenc rief ihn noch einmal zurück. „Noch etwas Mister Staykey“, sagte er zögernd und beinahe gegen seinen Willen. „Geben Sie Befehl, dass der Maat volle Gefechtbereitschaft anordnen soll. Sicher ist sicher“, fügte er mit einem nervösen Lächeln hinzu (+> Es ist gut, wenn der Maat volle Gefechtbereitschaft anordnet) (Hohlbein: Der Dagon-Zyklus, с. 290).*

Х.-Х. Люгер считает, что ТВ являются «средством избежать обмена дифференцированными, относящимися к специальным положениям дел аргументами» [25, с. 260]. ТВ не предоставляют никакого аргумента, они «всего лишь реформулируют заостренным образом часть уже известного содержания тезиса» [25, с. 263], и это воспринимается как аргумент.

Полемическая стратегия характеризуется противоречивыми пропозициональными установками коммуникантов, различной степенью конфронтативности их РА. Конфликт коммуникативных целей – их взаимное исключение, когда достижение

поставленных одним из участников общения целей делает невозможным или крайне затруднительным достижение целей его партнером [15]. Понятие «конфликт» – гипероним по отношению к конфронтативности – открытому и враждебному столкновению сторон [13, с. 48].

При высоком эмоциональном накале коммуниканты используют готовые клише, их словотворчество лимитировано [11, с. 56], они находятся в пределах определенных коммуникативных стереотипов [2, с. 82]. Это обстоятельство объясняет действенность ТВ для выражения полемических стратегий и тактик.

Причиной аргументации считается когнитивный (аксиологический) диссонанс между коммуникантами, конфликтность, основанная на несоответствии между объемами их знаний [2, с. 13]. Движущей силой аргументации является «динамическое соотношение конфликтности и согласия»: «... если конфликтность является средой аргументации, то возможность достижения согласия, консенсуса – ее условием. Взаимное признание возможности договориться – это когнитивная универсалия, встроенная в аргументацию» [2, с. 13]. В отличие от координативной стратегии, перлокутивная цель полемически аргументирующего говорящего – переубедить адресата. Избираемая при этом форма ТВ позволяет ему преподнести разделяемое им мнение как абсолютную истину, а опровергаемое – как недопустимое противоречие. Поэтому в данном случае преобладают конвенционализированные ТВ – пословицы тавтологической формы. У. Квастхофф указывает на неотъемлемую роль ТВ в аргументации в виду их клишированного характера [26, с. 14]: «Говорящий полагается на авторитет пословицы» [18, с. 183; 19].

Полемическая аргументация относится к возражению (5) или отказу (6, 7). Аргументация возражения имеет место в случае несогласия говорящего с предыдущим высказыванием, например, отец пытается переубедить сына не выбирать профессию пекаря:

(5) „Becker müssen jeden Tag um drei Uhr aufstehen. Außerdem hat der Beruf keine Perspektiven“. „Was hat der Bäcker nicht?“ „Ein Bäcker“, begann Benno bedeutend ruhiger; „ist eben ein Bäcker. Da wird nichts weiter“ (+> Ein Becker existiert so, dass er keine Perspektiven hat). „Im Fernsehen haben sie mal gesagt, daß Heinz Quermann auch Bäcker war“ (Stave: Perspektiven, с. 63).

Сентенциональная форма ТВ подходит для аргументации отказа, например:

(6) – Wenn du so gemein zu mir bist, will ich auch den Ring, den ich dir zum Geburtstag geschenkt habe, zurückhaben. – Nee, den behalt' ich! Geschenkt ist geschenkt! (+> Geschenke gibt man nicht zurück +> Meine Entscheidung ist nicht zu ändern) (Schemann: с. 255).

Особенно действенными оказываются ТВ, реализующие тактику полемической аргументации в сочетании с тактикой настаивания. Так, влюбленные (Леопольд и Йозефа) поссорились; Леопольд, работающий официантом в гостинице Йозефы, объявляет о своем увольнении, сначала она косвенно просит его остаться, он реагирует отказом, аргументированным ТВ, потом он косвенно просит ее отказать ему, и она реагирует отказом, аргументированным аналогичным ТВ:

(7) Leopold: Jawohl, ich kündige.

Josefa: Ist es Ihr Ernst?

Leopold: Mein völliger.

Josefa: Sie, Leopold, haben Sie sich reiflich überlegt? (+> Kündigen Sie nicht!).

Leopold: Auf das Reiflichste. Wenn der Leopold ja sagt, dann ist es ja. Wenn er nein sagt, ist es nein. (+> Ich sage immer, was ich tue +> Meine Entscheidung ist nicht zu ändern +> Ich will bei Ihnen nicht arbeiten).

Josefa: Sie können gehen.

Leopold: Ist es Ihr Ernst?

Josefa: Mein völliger.

Leopold: Entlassen? Jetzt mitten in der Saison? Sie, Fräulein Chefin, haben Sie sich reichlich überlegt? (+> Entlassen Sie mich nicht!).

Josefa: Auf das Reiflichste. Wenn Josefa Ihnen ja sagt, dann ist es ja, wenn sie nein sagt, dann können Sie gehen (Im weißen Rößl). (+> Ich sage immer, was ich tue +> Meine Entscheidung ist nicht zu ändern).

Стратегия аргументации при использовании ТВ находится во взаимодействии с другими стратегиями в диалогическом дискурсе – настаивания, комментирования, выражения эмоций и пр. Аргументация, в том числе и при помощи ТВ, может быть успешной и неуспешной. В этой связи ТВ выступают в роли перлокутивных оптимизаторов – языковых средств, позволяющих усиливать перлокутивное воздействие на адресата [1, с. 189].

Стратегию аргументации следует отличать от стратегии объяснения, они различаются по перлокутивной цели: в случае объяснения это воздействие на когнитивные механизмы понимания, в случае аргументации – стремление изменить деонтическую пропозициональную установку собеседника (убеждение).

Выводы. Таким образом, анализ ТВ современного немецкоязычного диалогического дискурса показал, что они используются говорящим для реализации стратегии аргументации, которая может быть координативной и полимической. Перлокутивной целью говорящего при реализации координативной стратегии аргументации является убеждение адресата в некотором положении дел, при реализации полемической стратегии аргументации – переубеждение адресата. ТВ содержат в имплицатуре аргумент к высказанному ранее тезису. Для полемической аргументации характерны конвенционализированные ТВ – пословицы тавтологической формы.

Перспективным представляется анализ взаимосвязи структурных особенностей ТВ и реализуемых с их помощью дискурсивных стратегий.

Литература:

1. Безугла Л.Р. Вербалізація імпліцитних смислів у німецькомовному діалогічному дискурсі : [монографія] / Л.Р. Безугла. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2007. – 332 с.
2. Белова А.Д. Лингвистические аспекты аргументации : [монография] / А.Д. Белова. – К. : Киев. гос. ун-т, 1997. – 299 с.
3. Белова А.Д. Комунікативні стратегії і тактики: проблеми систематики / А.Д. Белова // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. пр. – К. : КНУ імені Тараса Шевченка, 2004. – С. 11–16.
4. Борисова И.Н. Русский разговорный диалог: зоны толерантного и нелерантного общения / И.Н. Борисова // Философские и лингвокультурологические проблемы толерантности. – М. : ОЛМА-ПРЕСС, 2005. – С. 364–389. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ino-center.ru/doc/ProblemiTolerantnosti.pdf>.
5. Булыгина Т.В. Языковая концептуализация мира (на материале русской грамматики) / Т.В. Булыгина, А.Д. Шмелёв. – М. : Языки русской культуры, 1997. – 576 с.
6. Дементьев В.В. Непрямая коммуникация : [монография] / В.В. Дементьев. – М. : ИТДГК «Гнозис», 2006. – 376 с.
7. Демьянков В.З. Эффективность аргументации как речевого воздействия / В.З. Демьянков // Проблемы эффективности речевой коммуникации : сб. науч. тр. – М. : ИНИОН АН СССР, 1989. – С. 13–40.

8. Дубинин И.И. Убеждение как эпистемическое понятие / И.И. Дубинин // Логический анализ естественного языка : тезисы докл. VIII Всесоюз. конф., 1982 г. – Вильнюс : ВГУ им. В. Капсукаса, 1982. – С. 32–35.
 9. Пірог І.І. Аргументація в сучасній німецькій публіцистиці: прагмалінгвістичний аспект (на матеріалі економічних текстів) : автореф. дис. канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / І.І. Пірог. – Х., 2009. – 20 с.
 10. Поспелова А.Г. Когда «невежливый» коммуникативный акт аргументации становится вежливым? / А.Г. Поспелова // Лингвистический вестник : сб. науч. тр. – Ижевск : УМО «Sancta Lingua», 2002. – Вып. 4. – С. 71–77.
 11. Приходько А.Н. Синтаксис естественного языка в фокусе когнитивно-дискурсивной парадигмы / А.Н. Приходько // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – 2003. – № 609. – С. 84–89.
 12. Троянов В.И. Когнитивные стратегии аргументации действий / В.И. Троянов // Прагматика и логика дискурса : сб. науч. тр. – Ижевск : Урмурский гос. ун-т, 1991. – С. 13–19.
 13. Фролова І.Є. Співвідношення понять «конфлікт» і «конфронтаційність» / І.Є. Фролова // Сучасна англістика: когніція, комунікація, текст : тези доп. II Всеукр. наук. форуму, 04 грудня 2007 р. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2007. – С. 47–48.
 14. Фролова І.Є. Стратегія конфронтації в англомовному дискурсі : [монографія] / І.Є. Фролова. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2009. – 344 с.
 15. Шейгал Е.И. Предвыборные теледебаты как жанр стратегической коммуникации / Е.И. Шейгал, Ю.М. Иванова // RESPECTUS PHILOLOGICUS. – 2004. – № 5 (10) : Vilniaus universiteto Kauno humanitarinis facultetas. – С. 29–41.
 16. Эйхбаум Г.Н. Экспонентная и содержательная тавтология в коммуникативно-речевом аспекте / Г.Н. Эйхбаум // Языковое общение и его единицы. – Калинин : Калининский гос. ун-т, 1986. – С. 28–39.
 17. Beckmann S. „So wie man is, is man“ – Zur Funktion von Phraseologismen in argumentativen Zusammenhängen / S. Beckmann // Neue Fragen der Linguistik / [Feldbusch E. u.a. (Hg.)]. – Tübingen : Niemeyer, 1991. – Bd. 2. – S. 85–91.
 18. Beckmann S. Sprichwörter und ihre Verwendung im Dialog / S. Beckmann, P.P. König // Dialoganalyse IV / [Löffler H. u.a. (Hg.)]. – Tübingen : Narr, 1993. – Bd. 1. – S. 177–185.
 19. Burger H. Funktion von Phraseologismen in den Massenmedien / H. Burger // Aktuelle Probleme der Phraseologie / [Burger H., Zett R. (Hg.)]. – Bern u.a. : Lang, 1987. – S. 11–28.
 20. Ehlich K. Thesen zur Sprechakttheorie / K. Ehlich // Linguistische Pragmatik. – Fr./M. : Athenäum, 1972. – S. 122–126.
 21. Fraser B. Motor oil is motor oil / B. Fraser // Journal of Pragmatics. – 1988. – № 12. – P. 214–220.
 22. Grice H.P. Logic and Conversation / H.P. Grice // Grice H.P. Studies in the Way of Words. – Cambridge (Mass.), London : Harvard Univ. Press, 1991. – P. 22–40.
 23. Harras G. Jenseits von semantischen Konventionen – zum Beispiel tautologische Äußerungen / G. Harras // ZGL. – 1999. – № 27. – S. 1–12.
 24. Rosengren I. Ironie als sprachliche Handlung / I. Rosengren // Sprachnormen in der Diskussion. – Berlin, N.Y. : de Gruyter, 1986. – S. 41–71.
 25. Lüger H.H. Phraseologismen als Argumentationsersatz? / H.H. Lüger // Argumentationsstile / [U. Püschel, B. Sandig (Hg.)]. – Hildesheim, N.Y. : Olms, 1992. – S. 255–285.
 26. Quasthoff U. The Uses of Stereotypes in Everyday Argument / U. Quasthoff // Journal of Pragmatics. – 1978. – 2. – P. 1–48.
 27. Verschueren J. The pragmatic perspective / J. Verschueren // Handbook of Pragmatics. – Amsterdam, Philadelphia : Benjamins, 1995. – P. 1–19.
 28. Wierzbicka A. Boys will be Boys: even ‘truisms’ are culture-specific / A. Wierzbicka // ders. Cross-cultural pragmatics: the semantics of human interaction. – Berlin, New York : de Gruyter, 1991. – P. 391–452.
- Источники иллюстративного материала:**
29. Hohlbein W. Der Dagon-Zyklus. Ein Hexer-Roman / W. Hohlbein. – Bergisch Gladbach : Bastei Lübbe, 2004. – 893 S.
 30. Im weißen Rössl [Digitaler Text]. – Zugriff am 09.03.2012 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.filmportal.de/film/im-weißen-roessl_bb54fb25c63746c798172f142868c4ec.
 31. Schemann H. Deutsche Idiomatik. Die deutschen Redewendungen im Kontext / H. Schemann. – Stuttgart, Dresden : Klett, 1993. – 1037 S.
 32. Stave J. Perspektiven / J. Stave // So lachte man in der DDR : Gedichte, Sketche, Anekdoten. – Augsburg : Weltbild, 2005. – S. 61–65.
- Говоруха Н. В. Аргументативний потенціал тавтологічних висловлювань у німецькомовному діалогічному дискурсі**
- Анотація.** Стаття присвячена аналізу тавтологічних висловлювань сучасного німецькомовного діалогічного дискурсу з погляду реалізації ними стратегії аргументації, яка може бути координативною або полемічною. Перлюктивною метою мовця у випадку реалізації полемічної стратегії аргументації є запевнення адресата в певному стані справ, якщо реалізується полемічна стратегія аргументації – переконання адресата. Тавтологічні висловлювання містять в імплікатурі аргумент до раніше висловленого тезису. Для полемічної аргументації характерними є конвенціоналізовані тавтологічні висловлювання – прислів'я тавтологічної форми.
- Ключові слова:** аргументація, імплікатура, стратегія, тавтологія, переконання.
- Govorukha N. Persuasive potential of German tautological utterances**
- Summary.** The article deals with the analysis of tautological utterances of the modern German dialogical discourse from the point of view of their implementation of the strategy of argumentation, which can be either coordinative or polemical. Perlocutionary goal of the speaker when implementing the coordinative strategy of argumentation is to persuade the addressee in certain circumstances, while when implementing the polemical strategy of argumentation it is to change the addressee's mind. Tautological utterances contain in the implicature an argument to the earlier uttered point. Conventional tautological utterances, such as proverbs which are tautological in their format, are typical of polemical argumentation.
- Key words:** argumentation, implicature, strategy, tautology, persuading.

Гоштанар І. В.,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри німецької мови
Херсонського державного університету

Скороход А. І.,

студентка факультету іноземної філології
Херсонського державного університету

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ KRIEG В ОПОВІДАННЯХ Е. М. РЕМАРКА (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ “DER FEIND”)

Анотація. У статті розглянуто особливості мовної репрезентації концепту KRIEG в оповіданнях Е.М. Ремарка. Реконструкція логіко-понятійного й образно-асоціативного шарів концепту KRIEG здійснюється за допомогою комбінаторики польового моделювання та побудови його фреймової мережі. Виділено домени образно-асоціативного шару досліджуваного концепту, через які він осмислюється в оповіданнях Е.М. Ремарка, а саме: Життя, Знищення, Перетворення.

Ключові слова: концепт KRIEG, слова-репрезентанти, логіко-понятійний шар, образно-асоціативний шар, домени, метафоричне осмислення, концептуальна схема.

Постановка проблеми. У процесі свого розвитку суспільство дедалі частіше опиняється в складних, загрозливих ситуаціях, що активізують проблему самозбереження людства. Аналіз художніх текстів, присвячених темам війни й миру, мають поглибити рецептивний імунітет людини від насилля, знецінення людського життя. На особливу увагу заслуговує проблема відтворення когнітивної структури концепту *ВІЙНА* у світовій лінгвокультурі загалом і німецькій зокрема.

Когнітивний підхід до вивчення семантики тексту дає змогу по-новому осмислити особливості авторського стилю, трактувати й аргументувати авторський вибір мовних засобів.

У сучасних лінгвістичних студіях спостерігається зростання інтересу дослідників до цієї проблеми, зокрема в працях Л. Венедиктової, О. Головань, В. Крячко, Т. Першиної здійснено зіставний аналіз концепту *ВІЙНА* в російській та англійській лінгвокультурах. Дослідження О. Липиною присвячено порівняльному аналізу концепту *ВОЄННИЙ ЧАС/KRIEGSZEIT* у концептосферах російського й німецького народів.

Метою розвідки є розкриття мовної репрезентації концепту *KRIEG* в оповіданнях Е.М. Ремарка.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оповідання збірки „*Der Feind*“ (1930/31 р.) – це історії про життєві долі молодих людей, які стали жертвами Першої світової війни, рано пізнали смерть, а ті, які залишилися живими, були приречені на душевні муки. Сама назва збірки „*Der Feind*“ («Ворог») є символом супротивника на війні, у воєнних діях. Цей символ є образною складовою концепту *KRIEG*.

У руслі нашого дослідження концепт *KRIEG* розуміємо як такий, що має багатшарову структуру. Реконструкція його логіко-понятійного та образно-асоціативного шарів здійснюється за допомогою комбінаторики польового моделювання й побудови його фреймової мережі.

Узагальнення дефініцій, поданих у німецькомовних словниках, надає можливість зображення логіко-понятійного шару концепту *KRIEG* у вигляді польової структури (рис. 1), у якій

відображено такі ознаки концепту, як *організована збройна боротьба між державами* (*der bewaffnete Konflikt/Kampf zwischen Staaten, Völkern*), *стан ворожнечі* (*Feindschaft*), *суперечка* (*Zwietracht*), *період боротьби* (*die Periode des Konfliktes*):

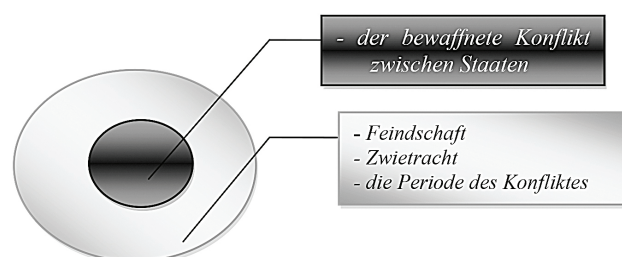

Рис. 1. Польова модель логіко-понятійного шару концепту KRIEG

Отже, проаналізувавши дефініції, до ядра логіко-понятійного шару концепту *KRIEG* зараховуємо сему «збройна боротьба між державами, суспільними класами», до периферійних – семи з переносним значенням «стан ворожнечі» й «суперечка». Крім того, у німецькій лінгвокультурі існує периферійна сема «*die Periode des militärischen Konfliktes zwischen Völkern*» (період – акцентується часовий аспект).

Контекстуальний аналіз номінативних одиниць-репрезентантів концепту *KRIEG* дав змогу виділити такі домени образно-асоціативного шару досліджуваного концепту, через які він осмислюється в ідіолекті Е.М. Ремарка, а саме: *Життя*, *Знищення*, *Перетворення*. Ці домени містять слоти, що заповнюються номінативними одиницями, які актуалізують концепт у художньому тексті.

Слоти домену *Життя* заповнюються номінативними одиницями на позначення різних виявів фізичних і духовних сил, руху та явищ існування людини: *das Leben, das Dasein, die Erlebnisse, lebhaft, lebendig, essen, lesen, erzählen, die Erfahrung, die Erinnerungen, die Seelenschwingungen, lieben, das Schmerzen, die Wünsche, träumen, nachdenken, wachsen, weitergehen, Wärme, Vertrauen, Glück, Geschäfte machen* [5].

Слоти домену *Знищення* заповнюються синонімами, які позначають війну як силу, що, вбиваючи, припиняє існування когось, чогось, призводить до загибелі: *der Tod, tödlich, das Sterben, die Vernichtung, vernichten, töten, morden, hinmähnen, mörderisch, vernichtendes Feuer, zerreißen, feuern, zerstören, die Verlustzahlen, die Ermordeten, das Grab, der Friedhof, die Leiche, der Leichnam, das Leichentuch, die Todesstraßen, die Hölle, der Hexenkessel, die Ruinen* [5].

Семантичний аналіз номінативних одиниць, які заповнюють слоти домену *Перетворення*, свідчить про те, що війна вносить докорінні зміни, переводить в інший стан, перетворює все навколо: *sich verwandeln, verwandelt, die Gefangenen, gefangennehmen, die Verrückten, verrückt, die Feinde, die Feindseligkeiten, hart und fühllos, entrückt, die Unversöhnlichkeit, enttäuscht, verloren sein, die Hoffnungslosigkeit* [5].

Отже, образно-асоціативний шар концепту *KRIEG* структуровано доменами *Життя, Знищення, Перетворення*, через які осмислюється досліджуваний концепт у текстах збірки „*Der Feind*“. Для моделювання концептуальних метафор, що становлять підґрунтя авторської тропеїки, залучаємо концептуальний аналіз, який базується на теорії концептуальної метафори (Дж. Лакофф, М. Джонсон).

Як засвідчив аналіз, домен *Життя* відіграє ключову роль у метафоричному осмисленні концепту *KRIEG*. Змальовуючи будні війни, Е.М. Ремарк показує, що в жорстокій битві немає переможців і переможених, а є тільки жертви, які усвідомлюють ціну людському життю: „*Das waren Feinde, die getötet werden mußten, weil sie Deutschland zerstören wollten. Aber an jenem Augustabend wurde mir jenes unheilvolle Geheimnis klar, die Magie der Waffen*“ [5, с. 23].

В основі метафоричного осмислення концепту *KRIEG*, вербалізованого такими мовними репрезентантами, як *die tausend Verbote* – тисяча заборон, *die Hemmungen und Zwänge* – перешкоди та примуси, *am Rande des Todes* – на краю смерті, лежить метафорична концептуальна схема: 1) *KRIEG IST DAS SCHRECKLICHE DASEIN* (ВІЙНА Є ЖАХЛИВИМ ІСНУВАННЯМ): „*Als Soldat hat man ein ganz anderes Verhältnis zur Natur als die meisten Menschen. All die tausend Verbote, die Hemmungen und Zwänge fallen vor dem harten, dem schrecklichen Dasein am Rande des Todes ab; und in den Minuten und Stunden der Unterbrechung, in den Tagen der Ruhe, steigert sich manchmal der Gedanke an das Leben, die bloße Tatsache, noch dazusein, durchgekommen zu sein, zu schierer Freude, sehen zu können, zu atmen und sich frei zu bewegen*“ [5, с. 22].

Завдяки метафоричному осмисленню війни, у термінах життєвого досвіду через проектування спільних ознак і властивостей (*die Erfahrung* – досвід, *das Geheimnis* – таємниця, *nachstreben* – бажати опанування чимось, *die Harmonie* – гармонія, *sich widmen* – повністю віддаватися чому-небудь), притаманних царині війни й царині життя, конструюється концептуальна схема: 2) *KRIEG IST ERFAHRUNG* (ВІЙНА Є ШКОЛОЮ ЖИТТЯ): „*Und dieses Gefühl, das so merkwürdig zusammengesetzt war aus Glück, Schmerz, Melancholie; Trauer, Sehnsucht und Hoffnungslosigkeit, war die übliche Erfahrung eines Soldaten in Ruhe*“ [5, с. 22]; „*Ich widme mich wieder liebevoll den kleinen Dingen, über die ich oft hochmütig hinweg sah, und ich finde da das, dem ich früher vergeblich nachstrebte: Die Harmonie in Gott!*“ [5, с. 17].

Номінативні одиниці *die Runde* (раунд – черговий виступ гравця в грі) та *abspielen* (розігрувати) підводимо під концепт 3) *KRIEG IST EIN SPIEL* (ВІЙНА – ЦЕ ГРА): „*In einigen Fällen hatte es sogar die tägliche Runde der Feindseligkeiten durchkreuzt. Aber uns störte das nicht*“. Герої оповідання „*Der Feind*“ за будь-яких обставин зберігають даровану Богом силу духу, яка дає їм змогу залишатися людиною. Вони відчувають себе створеними для добра, а їх змушують робити негідні вчинки. Незважаючи на всі правила війни й діючи майже по-дитячому, вони виявляють симпатію і співчуття до так званого ворога (згідно

з правилами війни): „*Zweifelloos wußte der Major nur von der allgemeinen Verbrüderung, die sich entlang der Front abgespielt hatte, aber nichts Bestimmtes darüber, was wir hier unternommen hatten*“ [5, с. 28].

У наступних уривках аналіз семантики номінативних одиниць (*freiwillig, der Angriff, die Begeisterung, die Bereitschaft*) надає можливість конкретизувати концептуальну схему 4) *KRIEG IST WILLEN* (ВІЙНА – ЦЕ ЖАГА ДО ДОСЯГНЕННЯ ПЕВНОЇ МЕТИ): „*Gerhard Jäger gehörte zu den ersten Freiwilligen... Er und seine Kameraden sahen im Krieg mehr als Kampf und Verteidigung; für sie war er der große Angriff, der die veralteten Idealen eines selbstgefällig geregelten Daseins ausräumen und das gealterte Leben verjüngen sollte*“ [53, с. 61]; „*Damals war nichts Ungewöhnliches an hastigen Kriegsheiraten und-verlobungen – dergleichen gehörte zu der allgemeinen Begeisterung*“ [5, с. 61].

Осмислення Е.М. Ремарком війни як вигоди (*Geschäfte machen* – укладати угоду, *erwerben* – здобувати/заробляти/наживатися, *die Beute* – здобич, *der Wert* – цінність) можна прдати у вигляді метафоричної схеми 5) *KRIEG IST ERWERB* (ВІЙНА – ЦЕ НАЖИВА): „*Und außerdem glaubten wir, wir könnten auf der Stelle dafür erschossen werden, daß wir Geschäfte mit dem Feind machten*“ [5, с. 28]; „*Wenn er auf einen Stahlhelm trifft, schön und gut; das hat seinen Wert insofern, als es auf eine mögliche Beute hinweist*“ [5, с. 36].

Як свідчить лексичне наповнення домену *Життя, KRIEG/ВІЙНА* може уявлятися як живую істоту – діючим суб'єктом, так і предметом, формою буття. Закони воєнного часу змушують людей до незвичайних вчинків. Надзвичайно суворі закони, що спрямовані на підтримку фронту в ім'я перемоги, закони, порушувати котрі було неможливо, інакше загрожувало жорстоке покарання, аж до загрози смерті. Семантичний аналіз номінативних одиниць *der Befehl* (наказ/розпорядження), *verbieten* (забороняти), *ordnungsgemäß* (згідно з настановою) надає можливість реконструювати метафору 6) *KRIEG IST EIN DIKTATOR*: „*Das Oberkommando hatte davon Wind bekommen, und es war bereits Befehl ergangen, daß dergleichen absolut verboten sei; in einigen Fällen hatte es sogar die tägliche Runde der Feindseligkeiten durchgekreuzt*“ [5, с. 28]; „*Von da an wurden die Feindseligkeiten ordnungsgemäß fortgesetzt; und die Verlustzahlen nahmen zu*“ [5, с. 30].

Тривале перебування на фронті позбавляє людей можливості бачити своїх рідних, викликає тугу за домівкою та батьківщиною. Такі лексеми, як *entgleiten* – вислизнути/зникати, *festhalten* – утримувати, *das Heimweh* – туга за домівкою та батьківщиною, актуалізують концепт *KRIEG* у метафоричній концептуальній схемі 7) *KRIEG IST EIN DIEB* (ВІЙНА – ЦЕ КРАДИЙ): „*An diesem Abend und die ganze Nacht hindurch redete er aufgewühlt mit Annette – als wolle er etwas festhalten, das ihm zu entgleiten drohte, – er sprach von Jugend, von Ziel, vom Leben. Am nächsten Abend fuhr er an die Front zurück. Aber den ganzen Tag über versuchte er, allein mit Annette zu sein*“ [5, с. 65].

У наступному уривку аналіз семантики номінативних одиниць (*abladen* – відкладати, *die Ablagerung* – відкладення, *die Schichten* – частина чого-небудь) також дає змогу конкретизувати метафоричну концептуальну схему *KRIEG IST EIN DIEB*: „*Es ist nicht der Charakter dieser schönen, schrecklichen Gegend, die immer Schlachtfeld gewesen ist und wo der Krieg jahrhundertlang seinen Abfall abgeladen hat, wie die verschiedenen Schichten im Felsen, Ablagerung über Ablagerung, Schicht auf Schicht*“ [5, с. 32].

Війна триває нескінченно й викликає в людей негативну психологічну оцінку. Вона розуміється як хижак, який день за днем пожирає людей. Лексичні одиниці *das Tier, das Geheul i das Gebrüll* можна об'єднати спільною метафоричною концептуальною схемою 8) *KRIEG IST EIN RAUBTIER* (ВІЙНА – ЦЕ ХИЖАК), через яку осмислюється війна: “*Ich habe durch den Blick dieser Augen damals allmählich den Krieg anders gedacht und gesehen als nur aus Jugendüberquellen und Abenteuerlust. Als ich später im Lazarett lag, habe ich im Fieber viel mit diesen Augen kämpfen müssen. Sie waren wie der unverständliche Blick eines gequälten Tieres*“ [5, с. 11]; “*Toter Mann – was für Namen! Vier lange Jahre haben sie unter dem gigantischen Geheul des Todes gelebt: heute packt einen die Endlosigkeit ihres Schweigens*“ [5, с. 34].

Образно-асоціативний шар концепту *KRIEG* об'єктивується в оповіданнях концептуальними метафоричними схемами, які концептуалізують війну як певний механізм і форму буття. Такі номінативні одиниці, як *das Feuer eröffnen, laden und feuern, in Bewegung sein, das Grauen des Todes*, актуалізують концепт *KRIEG* у метафоричній концептуальній схемі 9) *KRIEG IST MECHANISMUS DES TODES* (ВІЙНА – ЦЕ МЕХАНІЗМ СМЕРТІ): “*Der Winternachtssturm ließ uns erschauern, machte jäh Todesgedanken bildhaft und ließ das atemraubende Grauen auf uns los, jenes furchtbare Rätsel, das mit Katzensohlen und Tigerkrallen geschlichen kam, das stählerne Nerven zermürbte, das große Grauen des Todes!*“ [5, с. 15]; “*Dann eröffneten auch wir das Feuer. Wir luden und feuerten wie die Verrückten, luden und feuerten, bloß um diesen schrecklichen Augenblick hinter uns zu bringen. Die ganze Front war in Bewegung, auch die Geschütze setzten ein, und so ging es die ganze Nacht weiter*“ [5, с. 29].

Вербальною експлікацією концепту 10) *KRIEG IST MALSTROM DER ZEIT* (ВІЙНА – ЦЕ ВИП ЧАСУ) є лексичні одиниці *die Zeit* та *verschlingen*: “*Die Kriegszeit brach herein und verschlang jeden einzelnen*“ [5, с. 66]. Війна як справжній вир поглинає (*verschlingen*) людину, утягає за собою, ковтає без остаті, вимагаючи на себе великих витрат, багато часу та енергії.

Проаналізовані лексеми, котрі заповнюють слоти домену Знищення, а саме: *Verluste erleiden, verlieren, der Tod, die Vernichtung* – актуалізують концепт 1) *KRIEG IST VERLIEREN* (ВІЙНА – ЦЕ ВПРАТИ): “*Über diesen Feldern scheinen die verlorenen Jahre weiter zu bestehen*“ [5, с. 34]. Війна немилосердно знищує людину як фізично, так і духовно: “*Wir hatten in einem scheußlichen Abschnitt gelegen, wo das Artilleriefeuer extreme heftig gewesen war, und waren weiter als sonst zurückgenommen worden, weil wir starke Verluste erlitten hatten*“ [5, с. 21]. Вважаючи подробиці страждань бійців у госпіталі засвідчують, що війна може зробити з людиною. Царина мети в таких прикладах вербалізована лексичними одиницями: *das Schmerzen, die Wunde, die Dunkelheit, die Schlacht, die schlaflosen Nächte*, котрі можна об'єднати спільною концептуальною схемою 2) *KRIEG IST DIE QUAL* (ВІЙНА – ЦЕ СТРАЖДАННЯ): “*Weißte Betten in luftigen Sälen, Bett an Bett, Gips, Schienen, Verbände, lautlos hin- und wieder eilende weiße Gestalten: Lazarett. Und immer das dumpfe Schmerzen in Knie und Arm und Kopf, das fortwährende Pulsen und Pochen der operierten Wunden. O, die schlaflosen Nächte der Qual, endlos in ihrer Dunkelheit, die gellende Schlacht noch im Gehirn, Schmerzen, Schmerzen, Schmerzen, wie lang waren sie?*“ [5, с. 16].

Така метафорична концептуальна схема 3) *KRIEG IST DIE HÖLLE* (ВІЙНА – ЦЕ ПЕКЛО) заповнюється номінативними одиницями на позначення нестерпних, жахливих умов і кошма-

рів – місце тартар: “*Es war die Hölle, das Letzte, das Ende, ein Hexenkessel, hoffnungslos, und da saß ein Mensch drin und war doch gar kein Mensch mehr – und jetzt laufen wir hier herum, und es ist bloß ein kleines Tal, da in der Dunkelheit, ein harmloses Hügelchen*“ [5, с. 46].

Як свідчать приклади, домен Знищення об'єктивовано номінативними одиницями, пов'язаними з темою смерті, – *der Tod, töten, morden, das Sterben, die Vernichtung*: “*Wo idyllische Täler auch als Schützengräben dienen, als Täler des Todes...*“ [5, с. 32]; “*Aber in diesem letzten, schrecklichsten der Kriege hat zum ersten Mal die Vernichtung den Sieg errungen*“ [5, с. 33]; “*Getötet bei dem Angriff auf Montfaucon, getötet ein paar Wochen vor dem Frieden*“ [5, с. 47]. Отже, 4) *KRIEG IST DER TOD* (ВІЙНА – ЦЕ СМЕРТЬ): “*Wie eine Peitsche, wie ein Stachel, lag der scharfe Schmerz des Wissens, daß dies alles in ein paar Stunden, in ein paar Tagen vorbei sein, wieder gegen die verdorrtten Landschaften des Todes eingetauscht werden mußte*“ [5, с. 22].

Е.М. Ремарк засуджує війну передусім за те, що вона доводить до братських могил: “*Der Tod, der zuerst die Soldaten hingemäht hat, wacht jetzt über den Gräbern der Ermordeten*“ [5, с. 39]. Війна асоціюється в художньому світобаченні Е.М. Ремарка як діючий суб'єкт – як убивця, який позбавляє життя людей (*gefallen sein*), завдає смутку (*Trauer tragen*) і залишає порожнечу в душі інших людей: 5) *KRIEG IST EIN MÖRDER/VERNICHTER* (ВІЙНА – ЦЕ УБИВЦЯ/ЗНИЩУВАЧ): “*Der Krieg ging weiter, und die Jahre wurden immer blutiger, bis schließlich kaum noch ein Haus in der kleinen Stadt gab, wo man nicht Trauer trug und Annettes Schicksal, von dem anfangs oft geredet wurde, verblaßte vor den härteren Prüfungen jener Familie, wo Väter und Söhne gefallen waren*“ [5, с. 65].

Осмишуючи всі жахіття війни через абстрактні явища, Е.М. Ремарк наголошує на тому, що ці жахіття викликають супротив у людині. Вона не приймає та заперечує війну, ненавидить її. Душевні муки змінюють людину.

Отже, домен Перетворення є джерелом таких метафор: 1) *KRIEG IST SEHNSUCHT* (ВІЙНА Є ЖУРБОЮ): “*In dieser Nacht habe ich auch Sehnsucht und Heimweh gehabt. Ich habe die Zähne zusammengebissen, so schüttelte mich das Weh*“ [5, с. 10]. Трагедії душевного стану, котрі людина зазнає через війну, роблять людину нечулою й байдужою (*hart und fühllos*), вона по-іншому починає дивитися на світ: “*Viele Dinge sind mir passiert. Ich sah viele Männer sterben; ich selbst habe mehr als einen getötet; ich wurde hart und fühllos*“ [5, с. 30].

В основі метафоричного осмислення концепту *KRIEG*, що вербалізується в оповіданнях збірки “*Der Feind*” лексичними одиницями *verrückt* божевільний/нестямний, *die Verrückten* – божевільні люди, *leiden* – страждати, *schreien* – кричати, лежить концептуальна схема 2) *KRIEG IST VERRÜCKTWERDEN* (ВІЙНА – ЦЕ БОЖЕВОЛЕННЯ): “*Und während wir gierig, froh etwas anders tun zu können als das verrücktmachende Lauschen müssen*“; “*Dann eröffneten auch wir das Feuer. Wir luden und feuerten wie die Verrückten, luden und feuerten, bloß um diesen schrecklichen Augenblick hinter uns zu bringen*“ [5, с. 29]; “*Er saß eine Zeitlang apathisch am Rand des Grabens auf dem Boden und starrte abwesend auf die Leichen seiner Kameraden*“ [5, с. 50]. Відчай, страх огортають душі тих, які вижили в пеклі війни. Декого з них не полишає страх і самота й у повоєнні роки: “*Thiedemann schenkte niemandem Beachtung, und man ließ ihn tun, was er wollte. Nachts litt er oft an Erstickungsanfällen. Dann sprang er auf und schlug um sich und schrie*“ [5, с. 51].

Зазначасмо, що в ідіолекті Е.М. Ремарка ключовою номінативною одиницею на позначення безглуздої сутності кривавої війни є лексема *die Waffe*/зброя, яка має магичну силу перетворювати (*verwandeln*) усе навколо, а передусім людину: товаришів вона перетворює на ворогів. Тому наступною концептуальною метафорою, на якій ґрунтується осмислення війни в оповіданнях Е.М. Ремарка, є 3) *KRIEG IST MAGIE DER WAFFEN* (ВІЙНА – ЦЕ МАГІЯ ЗБРОЇ): “*Aber an jenem Augustabend wurde mir jenes unheilvolle Geheimnis klar; die Magie der Waffen. Waffen verwandeln die Menschen. Und diese harmlosen Kameraden, diese Fabrikarbeiter; Hilfsarbeiter; Geschäftsleute, Schuljungen, die da so still und resigniert herumsaßen, würden, wenn sie nur Waffen hätten, augenblicklich wieder zu Feinden werden*” [5, с. 24].

Висновки. Систематизація наведених концептуальних метафор розкриває зміст концепту *KRIEG*. Війна постає в концептуальній системі автора агресивною (*gewaltig*), злою (*bösartig*) і жорстокою (*wild*), руйнівною (*vernichtend*). В ідіолекті письменника війна набуває посиленої негативної забарвленості: з’являється як ворог і жорстокий диктатор, як хижак, котрий пожирає людей. Страшну дійсність воєнних часів Е.М. Ремарк змальовує самотніми художніми почерком.

Дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Перспективою подальших пошуків може бути вивчення вербалізованих складників концепту *KRIEG* в антивоєнних романах Е.М. Ремарка.

Література:

1. Кубрякова Е.С. Краткий словарь когнитивных терминов / Е.С. Кубрякова, В.З. Демьянков. – М., 1996. – 245 с.
2. Deutsches Wörterbuch : [herausgegeben von Karl-Dieter Bunting, Ramona Karatas]. – Isis Verlag AG. Chur / Schweiz, 1996. – 1472 S.
3. Duden. Etymologie. Herkunftswörterbuch der deutschen Sprache / Bearbeitet von Günther Drosdowski, Paul Grebe und weiteren Mitarbeitern der Dudenredaktion. – Der grosse Duden: Band 7. –

Mannheim, Wien, Zürich. – Dudenverlag. – 816 S.

4. Remarque E.M. Der Feind / Hg. Von Thomas F. Schneider. – Köln : Kiepenheuer&Witsch, 2009. – 127 S.

Гоштанар І. В., Скороход А. І. Вербалізація концепта *KRIEG* в розповідях Е. М. Ремарка (на матеріалі збірки “Der Feind”)

Анотація. В статті розглядаються особливості мовної репрезентації концепта *KRIEG* в розповідях Е.М. Ремарка. Реконструйовані логико-понятійний і образно-асоціативний шари концепта *KRIEG* при застосуванні методу фрейм-слотового аналізу. Виділені домени образно-асоціативного шару концепта *KRIEG*, через які він осмислюється в розповідях Е.М. Ремарка: Життя, Уничтоження, Превращение.

Ключевые слова: концепт *KRIEG*, слова-репрезентанти, логико-понятійний шар, образно-асоціативний шар, домен, метафорическое переосмысление, концептуальна схема.

Goshtanar I., Skorochod A. Verbalization of the concept *KRIEG* in E. M. Remarque’s stories (the case study of Stories “Der Feind”)

Summary. The article is devoted to modeling of the structure of the concept *KRIEG* in E. M. Remarque’s idiolect; the case study is the collected stories “Der Feind”. Reconstruction of logical and conceptual, associative and figurative spheres is carried out by combining of field modeling theory and frame network creation. On the basis of the contextual analysis of nominative units of the concept *KRIEG* the domains of figurative and associative spheres of the concept is allocated, through which it is comprehended in E. M. Remarque’s idiolect: life, destruction, transformations.

Key words: concept *KRIEG*, logical and conceptual sphere, associative and figurative sphere, metaphoric interpretation, domain, conceptual scheme.

Грабовська І. В.,

кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри фонетики і практики англійської мови
з виконанням обов'язків заступника декана факультету германської філології
Київського національного лінгвістичного університету

КОНТАКТОРОЗМИКАЛЬНІ МЕТАКОМУНІКАТИВНІ ПИТАННЯ ЯК РЕГУЛЯТИВИ МОВЛЕННЄВОЇ ПОВЕДІНКИ НА СТАДІЇ ЗАВЕРШЕННЯ МОВЛЕННЄВОГО КОНТАКТУ

Анотація. У статті розглядається стадія завершення мовленнєвого контакту. Визначаються функціонально-семантичні особливості контакторозмикальних метакомунікативних питань як засобу організації діалогічного дискурсу. Розроблено типологію контакторозмикальних метакомунікативних питань у сучасному англомовному діалогічному дискурсі.

Ключові слова: контакторозмикальне метакомунікативне питання, діалогічний дискурс, інтеракція, мовленнєвий контакт, фатичний дискурс.

Постановка проблеми. Закономірним розвитком вивчення діалогічного дискурсу є поворот у лінгвістиці від досліджень значущого комунікативно-інформативного мовленнєвого матеріалу до більш активних студій інформативно збіднених виявів фактичного й регулятивного планів комунікації (О.М. Ільченко, О.А. Романов, А.М. Сініцина, Р. Якобсон, G. Bateson, S. I. Hayakawa, J. Laver, J. Ruesch, P. Watzlawick та ін.). У цьому контексті все більший інтерес викликає фатична метакомунікативна функція мови, досліджена у вітчизняній лінгвістиці Г.Г. Почепцовим, Т.Д. Чхетіані, І.С. Шевченко, Ю.В. Матюхіною, Ю.В. Косенко й актуалізована за допомогою спеціально призначених для цього засобів мовлення. У фокусі нашої розвідки знаходяться питальні за формою конструкції, що реалізують найбільш характерний для діалогічного дискурсу вид структурно-смыслового зв'язку реплік співрозмовників. Це – метакомунікативні питання (далі – МКП), призначення яких полягає в установленні, підтримуванні та завершенні мовленнєвого контакту як системи зв'язків акустичного, психологічного й соціально-етикетного характеру, що забезпечує успішний перебіг процесу комунікації.

Розгляд комунікативного акту як окремої цілісної та завершені інтеракції співрозмовників у всьому обсязі її реалізації, починаючи зі встановлення мовленнєвого контакту й закінчуючи його завершенням, зумовлюють мету статті – розкрити механізм завершення інтеракції комунікантів за допомогою МКП у сучасному англомовному діалогічному дискурсі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стадія завершення мовленнєвого контакту значною мірою є ритуалізованим етапом спілкування, має певний набір етикетно закріплених мовленнєвих одиниць – контакторозмикальних МКП, які є індикаторами закінчення процесу мовленнєвої комунікації. На стадії завершення мовленнєвого контакту більшість бесід не просто закінчуються, а делікатно доводяться до свого логічного кінця, оскільки стадія контакторозмикання є вельми «ламкою» в соціальному та моральному аспектах [4, р. 303]. Однак існують випадки, коли стадія завершення мовленнєвого контакту відсутня, тому що через спільність пресупозицій, фонових знань про екстралінгвальну ситуацію учасникам спілкування

немає необхідності сигналізувати про завершення мовленнєвого контакту. Особливо це стосується випадків, коли контакт між комунікантами переривається тимчасово. Наприклад:

(1) *Sybil Thorndike: Colin, dear, I thought you looked cold so I bought you this.*

[She hands him a bright red woollen scarf. Colin is touched].

Colin: Thank you, Dame Sybil.

Sybil Thorndike: Film sets and rehearsal rooms are the coldest places on earth.

[He smiles as her car drives away. He wraps the scarf around his neck and looks up and down the road again] (A. Hodges. *My Week with Marilyn*).

У цьому епізоді діалогічного дискурсу відсутня стадія завершення мовленнєвого контакту, оскільки комуніканти є колегами по роботі й розлучаються на недовгий проміжок часу для зйомок фільму. Тому можна стверджувати, що стадія завершення мовленнєвого контакту є факультативною, особливо у випадку недовготривалого розставання.

Відсутність стадії завершення мовленнєвого контакту може призвести до порушення «комунікативної правильності – відповідності правилам ведення бесіди» [2, с. 4], норм соціального спілкування (*french leave*) [5, р. 466]. Отже, попрощатися означає отримати можливість для встановлення нових контактів після закінчення строку розставання.

Оскільки, подібно до стадії початку інтеракції, стадія завершення інтеракції є структурованою, доцільним вважаємо розглянути прототипову ситуацію розмикання мовленнєвого контакту в структурному аспекті. Ситуація розмикання мовленнєвого контакту, як засвідчує аналіз фрагментів діалогічного дискурсу, складається з таких етапів:

1) дозавершального, на якому один із комунікантів інформує партнера зі спілкування про свій намір завершити комунікативну взаємодію;

2) завершального, на якому відбувається обмін прощальними привітаннями, стереотипними формулами прощання та активно використовуються невербальні засоби;

3) розмикання фізичного каналу зв'язку (відхід співрозмовника, телефонний гудок у трубку).

Розглянемо це на прикладі:

(2) *Lydia: Just trying to get her to eat something...I'm glad you're having fun.*

Bob: Yeah, it's really different here.

Lydia: Well, that's good, I have to get the kids off for school.

Can I call you in a little while?

Bob: It's four in the morning... I'm going to go to sleep.

Lydia: Ok, well... I love you.

Bob: I love you, too, good-night, or good-morning.

Lydia: Good-night.

[He hangs up] (S. Coppola. *Lost in Translation*).

Як бачимо з прикладу, омовлення причини завершення мовленнєвого контакту (*I have to get the kids off for school*) і висловлення надії на подальші мовленнєві контакти (*Can I call you in a little while?*) є дозавершальним етапом, на якому один із комунікантів запрошує до підтримання контакту надалі й тим самим інформує партнера зі спілкування про завершення інтеракції. Стереотипна формула *Good-night* є завершальним етапом інтеракції. *He hangs up* (Він вішає трубку) – авторський коментар розмикання слухового каналу зв'язку.

Ми визначаємо стадію завершення мовленнєвого контакту як вищою мірою ритуалізовану мовленнєву дію, що слідує за вибором теми розмови діалогічного дискурсу та має набір постійно вживаних конвенційних стереотипних одиниць мови, спеціально призначених маркувати фінальну межу акту комунікації в часі й просторі. Серед них значну кількість становлять питальні за структурою речення. Подібні індикатори припинення спілкування ми називаємо контакторозмикальними МКП, оскільки вони є питальними за формою й метакомунікативними за змістом висловленнями, основною прагматичною функцією яких є завершення мовленнєвого контакту. Ми розглядаємо контакторозмикальні МКП як такі, що а) призначені пом'якшувати моральні втрати, які завдаються комунікантам під час розставання; б) закріплюють доброзичливі стосунки; в) установлюють можливість для нових контактів після закінчення терміну розставання.

У ході мовленнєвої взаємодії МКП розмикання мовленнєвого контакту можуть належати як мовцю, так і слухачеві. Контактормикальні МКП можуть бути представлені вільними дозавершальними (pre-closing) [5, p. 303] питальними висловленнями, що передують мовленнєвим формулам прощання та обслуговують дозавершальний етап стадії завершення мовленнєвого контакту. Наприклад:

(3) *Chris Parker: You're the kind of person we want in corporate. We're taking some clients on a golfing trip. You golf?*

Carl: Yes.

Chris Parker: You free tomorrow?

Carl: Yes.

Chris Parker: Of course you are. I better watch my back around you, Carl Kendall. Soon you'll be taking my job. See you on the links.

[Chris Parker grabs Carl's hand and shakes it. Carl runs out of the office] (N. Stoller. *Yes Man*).

У цьому епізоді діалогічного дискурсу в омовленні прощання матеріалізується інтенція на майбутню зустріч. Запрошення до нових контактів передається контакторозмикальним МКП еліптичної конструкції *You free tomorrow?*, що вживається на дозавершальному етапі спілкування. Формула прощання *See you on the links* є завершальним етапом інтеракції.

Як виявляє аналіз фактичного матеріалу, контакторозмикальні МКП не мають фіксовану позицію. Вони можуть не лише передувати формулам прощання, а й уживатися слідом за ними. Отже, контакторозмикальні МКП функціонують як дозавершальні, так і постзавершальні питальні висловлення, при цьому вони зберігають своє значення. Наприклад:

(4) *Joel: Goodbye, Clementine.*

Clementine: So you'll call me, right?

Joel: Yeah. ... [Joel exits. (Ch. Kaufman, M. Gondry. *Eternal Sunshine of The Spotless Mind*).

Цей приклад ілюструє, що завершальний етап, виражений стереотипною формулою прощання *Goodbye, Clementine*, передуює постзавершальному етапові, на якому вживається контакторозмикальне МКП *So you'll call me, right?* з інтенцією сподівання на подальші мовленнєві контакти. Авторський коментар *Joel exits* підтверджує розмикання фізичного каналу зв'язку.

Набір дозавершальних МКП на стадії розмикання мовленнєвого контакту є необмеженим, оскільки практично будь-яка одиниця може виступати в ролі дозавершального питального висловлення (фрази «лівого горизонтального розгортання», за термінологією Н.І. Формановської [3, с. 100]) і сигналізувати про розставання. Актмовленнєвий підхід до контакторозмикальних МКП надає можливість виокремити контакторозмикальні МКП-конклюдиви. Розглянемо зазначений тип метакомунікативних питань детальніше.

Контакторозмикальні МКП-конклюдиви інтеракції спрямовані на експлікацію досягнутих згод із реалізації тактичних цілей одного з учасників процесу мовленнєвої взаємодії. Як засвідчує аналіз епізодів діалогічного дискурсу, контакторозмикальні МКП-конклюдиви, що реалізують тактику підсумовування, можуть виражати прямо або непрямо досягнення згоди/домовленості стосовно завершення теми розмови або прохання не забути про досягнуту згоду. На етапі завершення зустрічі співрозмовники зазвичай гармонізують міжособистісні стосунки та з'ясовують свої позиції щодо предмета мовленнєвої взаємодії, що є основою плідних контактів. Досягнення згоди/домовленості стосовно завершення теми розмови може бути вираженим за допомогою контакторозмикальних МКП-конклюдивів типу (*So, everything is set / ready, then?; Everything in order, then?; Is everything agreed between us, then?; Agreed?; Any further questions?*, які використовуються на стадії завершення мовленнєвого контакту для фіксації інтелектуальних або емоційних результатів інтеракції. За допомогою контакторозмикальних МКП такого типу один із учасників мовленнєвої взаємодії надає можливість партнеру зі спілкування підсумувати результати досягнень комунікативного співробітництва. Наприклад:

(5) *Father Martene: I wish we had a bank here in Rusbachy so I wouldn't have to transport the cathedrals' share to the bank, all the way to Polodencz, as meager as it is.*

Andre: So, everything ready for tomorrow night?

Father Martene: Yes, do you want Father Joseph there?

Andre: I could use him for moral support, but I would like to talk to him before.

Father Martene: He is gone now, but I will have him there, a half an hour ahead so you can talk to him.

Andre: I will see you tomorrow, father. Wish me luck (S.P. Matava. *The Tatra Conspiracy*, p. 159).

Досягненню домовленості в мовленнєвій взаємодії Андре допомагає контакторозмикальне МКП-конклюдив *So, everything ready for tomorrow night?*, яким підводяться підсумки розмови. Отець Мартін демонструє розуміння позиції співрозмовника і свою згоду з ним (*Yes, do you want Father Joseph there?*). Так складається сприятлива емоційна та психологічна платформа для майбутніх інтеракцій.

До контакторозмикальних МКП-конклюдивів інтеракції зараховуємо такі: а) МКП-експектації; б) МКП-запрошення; в) МКП-виправдання. Кожен із зазначених типів контакторозмикальних МКП-конклюдивів має свою специфіку і представлений конкретним мовленнєвим актом. Розглянемо типи контакторозмикальних МКП-конклюдивів детальніше.

Використовуючи контакторозмикальні МКП-експектації на подальші мовленнєві контакти, адресант прагне інформувати адресата про те, що підсумки зустрічі задовільні. По суті, контакторозмикальні МКП-експектації є імпліцитними компонентами комунікативним та індивідуально-психологічним якостям партнера зі спілкування, що позитивно впливають на міжособистісні стосунки співрозмовників:

(6) *Wills: What is it? Tell me.*

Lisa: Nothing earth-shattering. Maybe just to hear you say you were sorry.

Wills: I am. I'm very sorry.

Lisa: Okay. Thanks.

Wills: Can I call you?

[She turns around, hesitates for a moment, then nods. She continues to the door] (A. Burnett. Autumn in New York).

За допомогою вживання контакторозмикальних МКП-виправдань про необхідність розставання типу *Can you excuse me a moment?*, *May I be excused (for a while)?*, *Is it Ok If I go now?* адресант однозначно інформує партнера з комунікації про вступ до стадії завершення мовленнєвого контакту. МКП-виправдання супроводжуються поясненням причини розмикання мовленнєвого контакту, що виконує функцію компенсуючої дії, яка призначена для мінімізації шкоди фактом розставання. Уживаючи контакторозмикальні МКП-виправдання, адресант закладає основу подальшим продуктивним контактам, наприклад:

(7) *Doris: Mrs. Jones, it's an emergency, there's a problem with my son. May I be excused for a while? I shouldn't be long.*

Mrs. Jones: Of course. Is there anything that I can do?

Doris: No, no thank you (J. Russel. First Blood, p. 124).

Парадигму висловлень, що продовжують стадію прощання, становлять контакторозмикальні МКП-запрошення до нових зустрічей. В англійській культурі основним мовним засобом вираження запрошення є питальні конструкції [1]. Особливість контакторозмикальних МКП-запрошень полягає в тому, що адресатові пропонується виконати певну дію, у якій він теж зацікавлений, тобто певною мірою він буде виконувати дію з урахуванням власних інтересів. Уживаючи контакторозмикальні МКП-запрошення, адресант якнайшвидше намагається висловити свою симпатію адресату, показати, що той йому прийнятний і що він бажає з ним зустрітись знову, як у прикладі:

(8) *Sybil Thorndike: Perhaps we could practise our lines together later? You'd be doing me such a kindness. At my great age it's just so hard to make them stick. Why don't you come for tea tomorrow?*

Marilyn: Can I? (A. Hodges. My Week with Marilyn).

Висновки. В англійському спілкуванні контакторозмикальні МКП-запрошення є конвенційним засобом завершення контакту, що притаманно комунікативній фатичній ситуації «Прощання». Подібні мовленнєві формули являють собою недирективні спонукальні мовленнєві акти й реалізують принцип негативної ввічливості «Спілкуйтеся у формі питального речення» («Question, hedge») (P. Brown, S. Levinson), що слугує пом'якшенню висловлення, яке може спричинити занепокоєння адресата через спонукування до дії.

Література:

1. Ларина Т.В. Категория вежливости и стиль коммуникации. Сопоставление английских и русских традиций / Т.В. Ларина. – М. : Языки славянских культур, 2009. – 512 с.
2. Почепцов Г.Г. (мл.) Язык и коммуникация: некоторые понятия / Г.Г. Почепцов (мл.) // Текст как психолингвистическая реальность. – М., 1982. – С. 3–7.
3. Формановская Н.И. Употребление русского речевого этикета / Н.И. Формановская. – М. : Русский язык, 1982. – 191 с.
4. Laver J. Communicative Functions of Phatic Communion / J. Laver // Organization of Behavior in Face-to-Face Interaction / ed. by A. Kendon, R.M. Harris, M.R. Key. – The Hague : Mouton, 1975. – P. 215–238.
5. Sanderson T. Corpus, Culture, Discourse / T. Sanderson. – Tübingen : Books on Demand, 2008. – 351 p.

Список джерел ілюстративного матеріалу:

1. Burnett A. Autumn in New York / A. Burnett [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.imsdb.com/scripts/Autumn-in-New-York.html>.
2. Coppola S. Lost in Translation / S. Coppola [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.imsdb.com/scripts/Lost-in-Translation.html>.
3. Hodges A. My Week With Marilyn / A. Hodges [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.imsdb.com/scripts/My-Week-with-Marilyn.html>.
4. Kaufman Ch. Eternal Sunshine of the Spotless Mind / Ch. Kaufman, M. Gondry [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.imsdb.com/scripts/Eternal-Sunshine-of-the-Spotless-Mind.html>.
5. Matava S.P. The Tatra Conspiracy / S.P. Matava. – New York : Xlibris Corporation, 2009. – 182 p.
6. Russel J. First Blood / J. Russel. – New York : iUniverse, 2009. – 250 p.
7. Stoller N. Yes Man / N. Stoller [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.imsdb.com/scripts/Yes-Man.html>.

Грабовская И. В. Контактотерминирующие метакоммуникативные вопросы как регулятивы речевого поведения на стадии завершения речевого контакта

Аннотация. В статье рассматривается стадия замыкания коммуникативного контакта. Определяются функционально-семантические особенности контактотерминирующих метакоммуникативных вопросов как средств организации диалогического дискурса. Предлагается типология контактотерминирующих метакоммуникативных вопросов в современном англоязычном диалогическом дискурсе.

Ключевые слова: контактотерминирующий метакоммуникативный вопрос, диалогический дискурс, интеракция, речевой контакт, фатический дискурс.

Grabovska I. Contact-terminating metacommunicative questions as means of speech behaviour regulation on the final stage of speech contact

Summary. The article focuses on the final stage of speech contact. The paper examines functional and semantic properties of contact-terminating metacommunicative questions as means of organization of dialogic discourse. Typology of contact-terminating metacommunicative questions in modern English dialogic discourse is suggested.

Key words: contact-terminating metacommunicative question, dialogic discourse, interaction, speech contact, phatic communion.

Гринько О. С.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії і практики перекладу
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

ВЕРБАЛИЗОВАННИЙ КОНЦЕПТ-АРХЕТИП EARTH (НА МАТЕРИАЛЕ ПРОЗЫ У. ГОЛДИНГА)

Аннотация. В статье описаны особенности вербализации концепта-архетипа EARTH в прозе У. Голдинга. Структура и основные характеристики вербализованного концепта рассматриваются с точки зрения его архетипической природы.

Ключевые слова: архетипические признаки, земля, концепт-архетип, ключевые лексемы, ключевые семантические компоненты.

Постановка проблемы. Среди целого ряда проблем, изучаемых современной когнитивистикой, концепты-архетипы и особенности их вербализации остаются одной из наименее изученных.

Отдельные аспекты объективации отдельных концептов-архетипов в целом рассматривались такими учёными, как С.А. Гучепшкова, Н.В. Плотникова, У.А. Савельева и другие. В текстах индивидуального творчества вербализация такого типа концептов изучалась Л.И. Белеховой, И.О. Богдановой, О.В. Слюниной и другими. Актуальность настоящего исследования обусловлена незначительной степенью изученности реализации архетипических признаков при вербализации концептов-архетипов в целом и концепта-архетипа EARTH в частности.

Целью статьи является формирование структуры концепта-архетипа EARTH, вербализованного в произведениях Уильяма Голдинга, а также выявление его основных особенностей и характеристик.

Изложение основного материала исследования. Анализ и систематизация 307 единиц, лексикализирующих концепт-архетип EARTH в произведениях выдающегося английского писателя, лауреата Нобелевской премии У. Голдинга, позволили выделить следующие ключевые семантические компоненты (далее – КСК): 1) *the third planet from the sun* [третья планета от Солнца]; 2) *the loose soft material that makes up a large part of the surface of the ground and consists of disintegrated rock particles, mould, clay, etc; soil* [сыпучее вещество, составляющее большую часть поверхности суши и состоящее из крупниц горных пород, гумуса, глины и т. п.; почва]; 3) *the dry surface of this planet as distinguished from sea or sky; land; ground* [суша, в противовес морю и небу; земля]; 4) *the objects, associated with down or low position* [объекты, расположенные внизу, низко].

Первый КСК [третья планета от Солнца] является наименее репрезентативным и насчитывает 8 номинативных единиц. Из всех рассматриваемых здесь элементов лишь 1 (*return to the earth*) можно характеризовать как положительно окрашенный; остальные 7 единиц носят нейтральный характер (напр., *center of the earth, the segment of earth*). Статистически такое соотношение выглядит следующим образом: 87,5% соотносятся с немаркированными номинативными единицами, 12,5% элементов данного КСК обладают положительной коннотацией.

Ключевой лексемой в данном случае выступает лексема *earth*, входящая в состав 100% рассматриваемых элементов.

Второй КСК [почва, сыпучее вещество, составляющее большую часть поверхности суши...] охватывает 73 номинативные единицы, однако их гомогенный характер не даёт оснований для выделения в его рамках отдельных субкомпонентов.

Структура КСК в целом сохраняет нейтральный характер – 80,1% элементов не обладают выраженной коннотацией (напр., *sandy soil, raw earth*). Доля положительно окрашенных лексем составляет 8,2% и объединяет элементы, преимущественно номинирующие культивированную плодородную почву (*ploughed-up soil, rich earth*). В данном случае характеристики лексем являются не «кинестическими», а «потенциально» положительными, поскольку плодородная почва занимает одно из центральных мест в жизни героев произведений.

Номинативные единицы с отрицательным потенциалом составляют 14,7%. При этом элементы, относящиеся к данной категории, по сути своей, антонимичны положительно окрашенным лексемам, поскольку номинируют повреждённую почву либо подразумевают небрежное отношение к ней (напр., *wasteland, poor soil*). Негативная окраска данных элементов также носит потенциальный характер, поскольку предполагает ограниченный доступ к продуктам питания/получению урожая в связи с подобным отношением к земле.

Ключевой в рамках данного компонента выступает лексема *earth* (34,2%); базисной в данном случае можно обозначить лексему *soil* (12,3%).

Третий КСК [суша, в противовес воде и небу] сформирован из 146 элементов, семантика которых даёт основание для выделения двух субкомпонентов – [суша...] и [топонимы].

Субкомпонент [суша...] объединяет 38 единиц. Ключевой в данном случае выступает корневая лексема *land* (59%); степень репрезентативности лексемы *field* (12,8%) указывает на её базисный характер.

Именно в рамках данного КСК преобладание «положительных» элементов может объясняться, в том числе, и сюжетной линией некоторых произведений. Так, трилогия *To the End of the Earth* описывает сложности, встречающиеся на пути экипажа и пассажиров судна, следующего в Австралию. Сюжет развивается таким образом, что водное пространство часто несёт угрозу судну, а значит, и людям, находящимся на нём. С другой стороны, появляющаяся на горизонте земля и возможность сойти на неё ассоциируются со спасением и безопасностью. В свою очередь, сюжетная линия произведения, поведение героев, их взгляды, отношение к окружающей действительности и т. п. являются плодом воображения автора и отражают его личный опыт (службу на флоте), переживания и взгляды.

Восприятие воды как потенциально опасной стихии и земли как безопасного и спокойного места расходитсся с обнару-

женними в міфології представленнями о том, що вода зачистуюча, володіє позитивними характеристиками, а земля, в свою чергу, є місцем існування «нижчих» істот, має злу, грішну природу. Це вказує на можливість певного «преломлення» окремих компонентів концептів-архетипів в індивідуальному свідомості, що підтверджує обґрунтованість висуваної нами гіпотези.

Субкомпонент **[топоніми]** об'єднує 146 одиниць, описуючих конкретні території (як реально існуючі, так і вигадані) на ділянках суші, і є найбільш репрезентативним субкомпонентом розглянутого КСК.

Ієрархія географічних назв дозволяє виділити в межах даного субкомпонента декілька смислових сегментів, а саме: а) назви вулиць і районів населеного пункту (урбаноніми); б) назви міст (астіоніми); в) назви одиниць адміністративного поділу (графств, областей і т. д.) (хороніми); г) назви держав (хороніми); д) назви островів, мисів, півостровів (ороніми); е) назви материків, континентів, частин світу (макротопоніми).

Сегмент **[урбаноніми]** репрезентований 6 одиницями. При цьому представленість самих міських об'єктів обмежується назвами вулиць (*High Street, Fleet Street*) і в меншій ступені окремих районів міста (*East End of London, Chelsea*). В сегменті **[астіоніми]** налічується 54 номінативні одиниці, причому в даному випадку виявляється і елемент з вираженою негативною конотацією – *Stilbourne*.

М.М. Зінде в коментарях до роману *Pyramid* зауважує: «*Stilbourne* – вигаданий місто, назва якого за звучанням асоціюється з *still-born* – «мертво народжений». Цей місто – мертва, відкрита У. Голдингом серцевина зав'язаної в межах абсурдних умовностей вікторіанської Англії. В її мережах навечно гине музикальне дарування Олів'єра, жіночий характер Еви (ср. Ева – перша біблійська жінка), любов вчительниці музики Пружинки» [1, с. 469]. Крім того, серед астіонімів фігурує ряд топонімів-історизмів (напр., *Corinth, Delphi, Titograd*), більша частина яких стосується до періоду давньої історії. І лише один елемент – *Titograd* – стосується до періоду нової історії і є старим назвою міста Подгориця – столиці Чорногорії.

Сегмент **[одиниці адміністративного поділу]** об'єднує 16 хоронімів, тому представляється нецелесообразним виділяти в ньому окремі сегменти, що стосуються до певних одиниць адміністративного поділу (наприклад, графств Великої Британії, штатів США, Австралії і т. д.). Практично всі лексическі одиниці даної групи зберігають нейтральний характер, однак один елемент – *Roman Arcadia* – набуває позитивну окраску, оскільки використовується в переносному значенні і, за словами М.М. Зінде, означає *щаслива країна*. Вираз походить від назви гірського району Греції, зображеного як царство Пана, райська країна з патріархальною простотою звичаїв [1, с. 492].

Субкомпонент **[назви держав]** сформований з 44 одиниць. В даному сегменті також присутні хороніми-історизми (*Abyssinia, Czecho-Slovakia, Yugoslavia*). Звернемо увагу, що для Уільяма Голдинга, померлого в 1993 році, Чехословаччина, що існувала до 1993 року, і Югославія, що зникла з мапи Європи в 2003 році, не сприймалися як історизми; однак сьогодні їх, безсумнісно, можна віднести до таких. Крім того, в даному сегменті представлені і марковані

елементи, що в цілому не характерно для цього субкомпонента (напр., такі одиниці, як *a healthy country, dear country, Eldorado*, мають позитивні характеристики).

Сегмент **[ороніми]**, в цілому також зберігає нейтральний характер, складається з 18 одиниць. Однак серед них зустрічаються і марковані елементи – *Coral Island, Treasure Island*. Обидва словосполучення є назвами художніх творів Р.М. Баллантайна і Р.Л. Стивенсона, в яких острів виступає як ідеалізоване місце, повне пригод. Один з найвідоміших романів У. Голдинга – «Повелитель Мух» – задумувався як пародія на ці і подібні їм твори. Тому потенціал, закладений в даних номінативних одиницях, неоднозначний: для героїв роману У. Голдинга, згаданих ці художні твори, дані топоніми мають виражену позитивну окраску. Для автора твору, який вкладає ці слова в уста своїх героїв, дані елементи, навпаки, мають негативні характеристики. Крім того, при аналізі виявляємо і оронім з вираженою негативною конотацією – *Cape of Good Hope*. В контексті даної лексики зберігає нейтральний характер, однак в романах У. Голдинга, події яких розгортаються в морі, даний елемент набуває негативну окраску. Це пов'язано, в першу чергу, з тим, що Мис Доброї Надії в творах несе загрозу в зв'язі з несприятливими погодними умовами, пануючими в даній області.

Смисловою сегмент **[континенти і сторони світу]** мало репрезентативний (всього 8 одиниць, напр., *Arctic, South America, North Africa*) і не має якихось особливостей.

В межах даного субкомпонента виділяється кореневий лексема *land*, що має базисний характер (13%), що при розгляді топонімів пояснюється її високим словоформотвірним потенціалом. Четверть лексики даного субкомпонента стосується до території Великої Британії і британських колоній. В даному випадку спостерігається преломлення окремих сегментів концепта-архетипу EARTH в індивідуальному свідомості автора, британця за походженням. На подібне преломлення вказує і значуща репрезентативність лексики, що називає острови, – «острівна ментальність» є однією з визначальних характеристик британців як етносу.

В межах четвертого КСК **[об'єкти, що знаходяться внизу, низько]** розглядалось 42 номінативні одиниці, серед яких виділяється ключова лексема *low* (21,4%) і базисні лексеми *down* (14,3%) і *floor* (11,9%).

Даний КСК в цілому зберігає нейтральний характер – 64,3% елементів не мають вираженої конотації (напр., *ground level, floor*). При цьому лише 2,4% (фактично 1 одиниця) позитивно окрашені (*down-to-earth*), відповідно, 33,3% мають негативний потенціал. Очевидне переобладнання елементів з негативними характеристиками відображає релігійно-міфологічні уявлення про НИЗЕ як про простір, мешканці якого або сама життя в якому часто асоціюється з злом, болем і стражданнями [2].

Підводячи підсумки якісно-кількісного аналізу номінативних одиниць, вербалізуючих концепт-архетип EARTH в художній прозі У. Голдинга, слід зауважити, що дане лінгвоментальне утворення зберігає нейтральний характер – 83,4% елементів, лексикалізуючих його, конотативно немарковані. Прослідковуються амбівалентні

характеристики данного концепта указывают на достаточно равномерное распределение лексем с выраженными коннотативными признаками: 6,8% и 9,1% от общего числа привлечённых элементов обладают, соответственно, положительным и отрицательным потенциалами. При этом два топонима *Coral Island* и *Treasure Island* не были отнесены ни к одной из групп маркированной лексики, поскольку трактовка их характеристик неоднозначна. Условно ключевой здесь выступает корневая лексема *land* (17,9%); лексема *earth* (14%) носит базисный характер.

Архетипические признаки концепта-архетипа EARTH проявляются следующим образом: элемент *earth's belly* связан с признаком *рождения*, а последовательно развивающийся из него признак *материнства* соотносим с единицами, связанными с культивированием земли для получения урожая: *cultivation, ploughed-up soil, rich earth*. Характеристики НИЗА как *места греховного*, по сравнению с божественностью ВЕРХА, проявляются в словосочетаниях *earthly wickedness, earthly pleasure*.

Инвариантный сюжет образования ЗЕМЛИ из тела архаического великана не обнаруживается, однако появляется новый сюжет – соотнесение участка земли с судном и, наоборот, судна – с участком земли. Выявление такого сюжета становится возможным лишь при привлечении элементов с символической основой. Так, в романе *The Lord of the Flies* образ острова сопоставим с образом лодки и даже имеет её очертания [3, с. 69], в романе *Pincher Martin* главный герой принимает скалу за движущийся корабль [4, с. 20]; с другой стороны, в трилогии *To the Ends of the Earth* судно, на котором путешествует герой, является символом Англии, что постепенно раскрывается в контексте произведения [5].

Выводы. Анализ выделенных КСК указывает на некоторое преломление отдельных сегментов исследуемого концепта-архетипа. Наблюдаемые изменения отражают, в первую очередь, личный опыт Уильяма Голдинга. Так, служба писателя на флоте [6] стала вероятной причиной того, что в отдельных сегментах концепт-архетип EARTH обладает выражено позитивной окра-

ской. При этом при анализе данного ментального образования на общекультурном уровне, в том числе при этимологическом анализе, доминирующими выступали негативные компоненты. Наши дальнейшие исследования будут направлены на структурирование вербализованных концептов-архетипов других первоисточников в англоязычной прозе.

Литература:

1. Зинде М.М. Комментарии / М.М. Зинде // Голдинг У. Повелитель мух. Пирамида. Чрезвычайный посол / У. Голдинг // Сборник / сост. М.М. Зинде. – М.: Прогресс, 1982. – С. 459–494.
2. Мифы народов мира. Энциклопедия: в 2-х т. / гл. ред. С.А. Токарев. – М.: Сов. энциклопедия, 1991. – Т. 1. – 1991. – 671 с.
3. Голдинг У. Повелитель мух. Пирамида. Чрезвычайный посол / У. Голдинг // Сборник / сост. М.М. Зинде. – М.: Прогресс, 1982. – 496 с.
4. Golding W. Pincher Martin / W. Golding. – London: Faber and Faber, 2005. – 208 p.
5. Golding W. To the Ends of the Earth (A Sea Trilogy) / W. Golding. – London: Faber and Faber, 2004. – 761 p.
6. Wikipedia, the free encyclopedia [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.wikipedia.org/>.

Гринько О. С. Вербализованный концепт-архетип EARTH (на матеріалі прози В. Голдінга)

Анотація. У статті описано особливості вербалізації концепту-архетипу EARTH в прозі В. Голдінга. Структура й базові характеристики вербалізованого концепту розглядаються з позиції його архетипної природи.

Ключові слова: архетипові ознаки, земля, концепт-архетип, ключові лексеми, ключові семантичні компоненти.

Grynko O. The verbalized archetypal concept EARTH (based on W. Golding's Prose Fiction)

Summary. The article describes the peculiarities of the verbalized archetypal concept EARTH in W. Golding's prose fiction. The structure and the basic characteristics of the verbalized concept are addressed from the viewpoint of its archetypal nature.

Key words: archetypal features, archetypal concept, earth, key lexemes, key semantic components.

Дегтярьова Є. О.,

аспірант кафедри іспанської та французької філології
Київського національного лінгвістичного університету

РОЛЬ ВАРІАБЕЛЬНОЇ ФОКАЛІЗАЦІЇ В РОЗГОРТАННІ ВНУТРІШНЬОГО МОВЛЕННЯ ПЕРСОНАЖІВ У ФРАНЦУЗЬКІЙ МІНІМАЛІСТИЧНІЙ ПРОЗІ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТЬ

Анотація. У статті досліджується роль варіабельної фокалізації в розгортанні внутрішнього мовлення персонажів у французьких мінімалістичних романах кінця ХХ – початку ХХІ століть.

Ключові слова: варіабельна фокалізація, внутрішнє мовлення, мінімалістичний роман.

Постановка проблеми. У літературному творі оповідна реальність відтворюється у вигляді наративної моделі, певною мірою віддаленої від об'єкта нарації або наближеної до нього. Вона посідає певну позицію, із якої передаються події в тексті. У наратології існують різні терміни на її позначення: наративна перспектива [1, с. 119], наративна рельєфність [2, с. 137], точка зору [3, с. 215] тощо. Ураховуючи те, що матеріалом дослідження є французькі мінімалістичні твори, вважаємо доцільним користуватися терміном французької наратології, який увів Ж. Женетт, – фокалізація [4, с. 204]. Вона визначає наративні манери й техніку художнього твору.

Фокалізація як один із важливих параметрів поведінки оповідача в художньому тексті в процесі оповіді може змінюватися. Як правило, її формула не завжди належить до всього тексту, а скоріше до окремого оповідного сегмента, який може бути доволі коротким [4, с. 207]. У французькій мінімалістичній прозі кінця ХХ – початку ХХІ століть досить поширеною є варіабельна [5, с. 116] або контамінована фокалізація, коли в зображенні персонажа основна внутрішня, нульова або зовнішня фокалізація отримує додатковий зображальний фокус, який поширює, моделює чи маскує ракурс того, що сприйме читач [6, с. 47–48]. Незважаючи на наявність лінгвістичних і літературознавчих розвідок, спрямованих на вивчення варіабельної фокалізації в художньому тексті [4; 6; 7 тощо], досі не розкритою залишається її роль у розгортанні внутрішнього мовлення (далі – ВМ) персонажів у французькій мінімалістичній прозі кінця ХХ – початку ХХІ століть. Вибір матеріалу дослідження – романів французьких письменників-мінімалістів кінця ХХ – початку ХХІ століть – обґрунтовується тим, що їхня творчість не доступна широкому читачеві в Україні у зв'язку з майже повною відсутністю перекладених текстів.

Метою статті є дослідження ролі варіабельної фокалізації в розгортанні ВМ персонажів у французькій мінімалістичній прозі кінця ХХ – початку ХХІ століть.

Виклад основного матеріалу дослідження. У дослідженні ВМ варіабельна фокалізація спирається переважно на внутрішню фокалізацію. Цьому типові фокалізації властиві рівні знання автора й персонажа, що дає змогу дозовано подавати інформацію, яку має знати персонаж, відмежовуючи її від того, що йому не дано виділити зі змісту тексту. Поле бачення розширюється за рахунок імпліцитних знань, узгодження перетворюється на неузгодженість, надаючи можливість множинного вибору,

необхідного під час збільшення текстового семантичного простору. З'являються наративні фокуси, що концентрують інформацію й регламентують її потік, відповідно до призначення для того чи іншого персонажа [7, с. 236].

Розглянемо типи варіабельної фокалізації у ВМ персонажів французьких мінімалістичних романів. Коли основний зображальний фокус формується внутрішньою фокалізацією, можливі такі типи контамінованої фокалізації, як внутрішньо-нульова та внутрішньо-зовнішня.

Внутрішньо-зовнішня фокалізація має місце в романі К. Гайї “*Dernier amour*”: *Comment vont-ils me recevoir? Quel accueil pour moi? Qu'est-ce qu'on me réserve? Il n'allait pas tarder à le savoir. Ce fut l'affaire de quelques minutes. Une pause courte, pas un entracte. La salle ne s'est pas rallumée. La scène demeure étincelante. Les musiciens sont allés se rafraîchir. Ils vont revenir et alors on verra* [8, с. 14].

Музикант Поль грає свою музику на концерті й переживає за враження, яке справляла його музика на публіку. Внутрішній фокус у внутрішніх рефлексіях є фоном у сприйнятті головного героя роману, він робить можливим проникнення в його внутрішню сферу – у думки: *Comment vont-ils me recevoir? Quel accueil pour moi? Qu'est-ce qu'on me réserve?* Поль зображується у власному внутрішньому фокусі, що підкреслюють запитальні речення, які позначають його емоційний стан – страх, тривогу, невпевненість. Додатковий зовнішній фокус, який накладається на фоновий, виражає те, що відбувається з героєм у певному місці та в певний час. Короткі, закінчені й лаконічні фрази, ніби кадри з кінофільму, вибудовують оповідь у зовнішньому ракурсі: *Ce fut l'affaire de quelques minutes. Une pause courte, pas un entracte. La salle ne s'est pas rallumée. La scène demeure étincelante. Les musiciens sont allés se rafraîchir.* Зовнішньо-внутрішня фокалізація уможливорює занурення головного героя у власну підсвідомість і виконує концептотвірну функцію, оскільки внутрішні рефлексії персонажа розгортають текстові концепти СТРАХ і НЕВІДОМІСТЬ.

Якщо основним фокусом зображення є зовнішня фокалізація, то контамінованими типами перцептивного бачення вважаємо зовнішньо-внутрішню та зовнішньо-нульову фокалізацію.

У романі Ж. Ешно “*Un an*” оповідь подано в зовнішньо-внутрішній фокалізації: *Après qu'on se fut extrait des tunnels, Victoire assourdie s'enferma dans les toilettes pour compter la somme retirée à la banque, ayant soldé la plus grande part de son compte courant. La somme s'élevait en grosse coupures à peu près de quarante cinq mille francs, soit assez pour tenir quelque temps. Puis elle s'examina dans le miroir: une jeune femme de vingt-six ans mince et nerveuse, d'aspect déterminé, regard vert offensif et sur ses gardes, cheveux noirs coiffés en casque mouvementé. [...] Sens de la marche et zone fumeurs côté fenêtre, Victoire s'efforça*

d'ordonner et classer ses souvenirs de la veille, toujours sans parvenir à reconstituer le cours de la soirée. Elle savait avoir passé la matinée seule après le départ de Felix à l'atelier, puis déjeuné avec Louise avant de croiser par hasard Louis-Philippe, au Central en fin d'après-midi. [...] Elle se rappelait avoir pris quelques verres avec lui puis être rentrée peut-être un peu plus tard que d'habitude à la maison – ensuite, décidément, plus rien [9, с. 9–10].

Зовнішня фокалізація вибудовує оповідь у ракурсі хронологічно послідовних подій: поїзд виїжджає з тунелю (*Après qu'on se fut extrait des tunnels*), Вікторія зачинається в туалеті, щоб порухувати зняті в банку гроші (*Victoire assourdie s'enferma dans les toilettes pour compter la somme retirée à la banque*), рахує їх (*à peu près de quarante cinq mille francs*), оглядає себе у дзеркалі (*Puis elle s'examina dans le miroir*) і повертається на своє місце, намагаючись згадати, що з нею сталося напередодні (*Sens de la marche et zone fumeurs côté fenêtre, Victoire s'efforça d'ordonner et classer ses souvenirs de la veille*). Зовнішній фокус є основним фоновим фокусом у сприйнятті головної героїні. Зовнішня площина перцепції вибудовує оповідь, де ніби змінюються кадри з кінофільму. У фокусі бачення міститься не внутрішній світ Вікторії, а її зовнішнє оточення, фокалізованими постають рухи та фізичні властивості: *une jeune femme de vingt-six ans mince et nerveuse, d'aspect déterminé, regard vert offensif et sur ses gardes, cheveux noirs coiffés en casque mouvementé*. Зовнішній фокус оповідного зображення нагадує роботу кінокамери, яка подає окремі взаємопов'язані елементи, що становлять єдиний сюжетний простір.

На зовнішню перцепцію нашаровується додатковий внутрішній фокус, який деталізує й пояснює дії персонажа. У внутрішньому фокусі внутрішніх рефлексій героїня ідентифікується завдяки своїм почуттям і думкам: *Victoire s'efforça d'ordonner et classer ses souvenirs de la veille, toujours sans parvenir à reconstituer le cours de la soirée. Elle savait avoir passé la matinée seule après le départ de Felix à l'atelier, puis déjeuné avec Louise avant de croiser par hasard Louis-Philippe, au Central en fin d'après-midi. [...] Elle se rappelait avoir pris quelques verres avec lui puis être rentrée peut-être un peu plus tard que d'habitude à la maison – ensuite, décidément, plus rien*.

Вікторія намагається відновити в пам'яті вчорашні події, але не може. Прийменикова конструкція *par hasard* – “d'une manière tout à fait imprévisible, par une coïncidence très improbable” [10, с. 493]; прислівники *assez* adv. – “en quantité suffisante” [10, с. 72], *peut-être* adv. – “indique le doute, la possibilité” [10, с. 768] і *décidément* adv. – “en définitive” [10, с. 289]; прислівниковий вираз із вищим ступенем порівняння *un peu plus tard* є референтами оцінної модальності й свідчать саме про внутрішню фокалізацію у внутрішніх рефлексіях персонажа. Вона надає можливість проникнути в думки героїні: *Elle savait avoir passé la matinée seule ; Elle se rappelait avoir pris quelques verres*, на що вказують дієслова розумової діяльності – *savoir* v.t. і *se rappeler* v.pr.

За основної нульової фокалізації додатковий зображальний фокус можуть формувати внутрішня та зовнішня перспективи бачення. Тоді контамінованими типами будуть нульово-внутрішня й нульово-зовнішня фокалізація.

У романі К. Гайї “Un soir au club” оповідь вибудовує нульово-внутрішня фокалізація: *La vodka circulait dans son cerveau. La vodka faisait fonctionner son cerveau. Son cerveau fonctionnait comme il n'avait pas fonctionné depuis au moins dix ans. Pas mieux ni plus mal, autrement. Plus librement peut-être. Son coeur aussi*

battait différemment. Il soupira, frissonna puis se mit à trembler. Sa décision était prise. Il sut qu'il allait y aller, y touchera à ce piano, s'en emparer. Il était 22 h 30. S'il pouvaient avoir la bonne idée de faire la pause un peu plus tôt, pensa-t-il, je voudrais juste y toucher. j'y touche et puis je m'en vais. Il tremblait [11, с. 38–39].

Поданий фрагмент є невербалізованим внутрішнім мовленням головного героя, де відбувається вербалізація його емоційно-психічного стану. Мовленнєвий план персонажа в невербалізованому внутрішньому мовленні підсилюється виявами емоційного стану й сенсорними реакціями, що представлено крізь призму свідомості героя з варіюванням фокусу бачення від нульового до внутрішнього й переходу невербалізованого внутрішнього мовлення у внутрішні рефлексії.

Основний нульовий фокус формує емоційно-чуттєву площину персонажа, що виражається в таких експресивно-модальних дієсловах, як *soupirer* v.i. – “pousser des soupirs exprimant la satisfaction ou le déplaisir, un état agréable ou pénible” [10, с. 955]; *frissonner* v.i. – “être saisi d'un frémissement causé par un sentiment, une émotion intenses” [10, с. 442]; *trembler* v.i. – “éprouver une grande crainte, une vive émotion; appréhender, redouter” [10, с. 1031] і дієслівній конструкції *se mettre à trembler*.

У межах усезнання оповідача відтворюються особливості стану головного героя, коли він вирішує знову заграли на піаніно, зрозумівши, що не може більше без музики: *Son cerveau fonctionnait comme il n'avait pas fonctionné depuis au moins dix ans. [...] Son coeur aussi battait différemment. Il soupira, frissonna puis se mit à trembler. [...] Il tremblait*. Конструкція *comme il n'avait pas fonctionné depuis au moins dix ans*, прислівники *autrement* adv. і *différemment* adv. ілюструють обізнаність оповідача із життєвою ситуацією персонажа. Прислівник *peut-être* adv. – “indique le doute, la possibilité” [10, с. 768] формує модально-оцінну площину оповідача: *Plus librement peut-être*.

Емоційного забарвлення оповіді надає градація: *La vodka circulait dans son cerveau. La vodka faisait fonctionner son cerveau. Son cerveau fonctionnait comme il n'avait pas fonctionné depuis au moins dix ans* (Горілка працювала в його мозку. Горілка змушувала працювати його мозок. Його мозок працював так, як він не працював уже щонайменше протягом десяти років). Прийом паралелізму: *son cerveau = son coeur* створює емоційне підґрунтя трагедії музиканта, який був змушений відмовитися від улюбленої справи. Саме паралелізм у семантиці наратива виявляє зв'язок між мозком і серцем, показуючи, що герой свідомо й підсвідомо хоче знову грати: *Son cerveau fonctionnait comme il n'avait pas fonctionné depuis au moins dix ans. [...] Son coeur aussi battait différemment*.

Внутрішній фокус бачення демонструє рішучість головного актанта оповіді (*Sa décision était prise. Il sut qu'il allait y aller, y touchera à ce piano*), його збентеження (*s'en emparer*). Стан знервованості й бажання хоча б доторкнутися до інструмента передається у внутрішніх рефлексіях Сімона: *S'il pouvaient avoir la bonne idée de faire la pause un peu plus tôt, pensa-t-il, je voudrais juste y toucher, j'y touche et puis je m'en vais*. Внутрішній модус оповідача акцентують такі текстові елементи, як особові займенники 1-ої особи однини *je* та дієслово *s'en aller* у першій особі однини, оскільки вони стають суб'єктивно маркованими.

Висновки. ВМ персонажів у французькій мінімалістичній прозі кінця XX – початку XXI століть притаманна варіабельна фокалізація, яка формується в межах суміщення кількох ракурсів перцептивної позиції та бачення і створює стереоскопічний ефект бачення. Як правило, основним або додатковим фокусом

у французьких мінімалістичних романах є внутрішня фокалізація, яка вибудовує оповідь, наближену до думок персонажів, переданих у їхньому ВМ. Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні варіабельної фокалізації в різних типах оповіді у французьких мінімалістичних творах кінця XX – початку XXI століть.

Література:

1. Jeandillou J.-F. L'analyse textuelle / J.-F. Jeandillou. – P. : Armand Colin, 1997. – 192 p.
2. Friedman N. Point of view / N. Friedman // Form and meaning in fiction. – Athens : University of Georgia Press, 1975. – Ch. 8. – P. 134–166.
3. Успенский Б.А. Поэтика композиции. Структура художественного текста и типология композиционной формы / Б.А. Успенский. – М. : Искусство, 1970. – 225 с.
4. Женетт Ж. Повествовательный дискурс / Ж. Женетт // Фигуры П. – М. : Изд-во Сабашниковых, 1998. – Т. 2. – 1998. – С. 60–278.
5. Milly J. Poétique des textes / J. Milly. – Tours : Nathan Université, 1992. – 314 p.
6. Савчук Р.І. Оповідний простір художньої прози Ф. Саган: лінгво-когнітивний та комунікативний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.05 / Р.І. Савчук. – К., 2009. – 295 с.
7. Кагановська О.М. Текстові концепти художньої прози: когнітивна та комунікативна динаміка (на матеріалі французької романістики середини XX сторіччя) : дис. ... докт. філол. наук : спец. 10.02.05 / О.М. Кагановська. – К., 2003. – 502 с.
8. Gailly C. Dernier amour / C. Gailly. – P. : Editions de Minuit, 2013. – 128 p.
9. Echenoz J. Un an / J. Echenoz. – P. : Editions de Minuit, 1997. – 110 p.
10. Le petit Larousse illustré : chronologie universelle. – P. : LAROUSSE, 2008. – 1812 p.
11. Gailly C. Un soir au club / C. Gailly. – P. : Editions de Minuit, 2004. – 173 p.

Дегтярёва Е. А. Роль вариабельной фокализации в развёртывании внутренней речи персонажей во французской минималистической прозе конца XX – начала XXI веков

Аннотация. В статье исследуется роль вариабельной фокализации в развёртывании внутренней речи персонажей во французских минималистических романах конца XX – начала XXI веков.

Ключевые слова: вариабельная фокализация, внутренняя речь, минималистический роман.

Dehtiarova Y. Variable focalization role in the deployment of inner speech of the characters in the French minimalist prose of the late XX – early XXI century

Summary. The article examines the role of variable focalization in the deployment of inner speech of the characters in the French minimalist novels of the late XX – early XXI centuries.

Key words: inner speech, minimalist novels, variable focalization.

Єрченко О. В.,

старший викладач кафедри латинської та іноземних мов
Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК АРГУМЕНТАЦІЇ Й РИТОРИКИ ДИСКУРСУ НАУКОВОГО МЕДИЧНОГО ТЕКСТУ

Анотація. Стаття розглядає поняття аргументації й риторики дискурсу в контексті дослідження функціональної та текстової організації англomовної наукової медичної статті. Структура наукового тексту як синтез логічних і риторичних засобів слугує для аргументації наукової інформації. Розглянуто різні погляди сучасних дослідників на риторику. Жанр наукового тексту диктує свої суворі правила, що забезпечує переконливість наукового мовлення. Упорядкування мовного матеріалу пропонується здійснювати за основними принципами, а саме: темою, адресатом, комунікативними засобами і сприйняттям адресанта, як загальними концепціями, що становлять основу дискурсу й комбінаторно визначають його конкретний тип.

Ключові слова: дискурс, науковий текст, риторика, аргументація, категорія впливу в науковому тексті.

Постановка проблеми. Останніми роками медичний дискурс і дискурс комунікації став об'єктом дослідження, хоча й у контексті усної комунікації (С. Вострова, А. Боцман, В. Клінг, Н. Литвиненко, О. Кудоярова, М. Коултгард, Д. Аткінсон та ін.). Наші дослідження з цього питання у комплексі з оглядом праць вітчизняних і зарубіжних дослідників дають підстави стверджувати, що недостатньо висвітленими залишаються питання диференціації медичних статей як матриць для побудови анотацій і розкриття прагматико-функціональних механізмів, що використовуються під час їх написання. Однак досвід роботи в цьому напрямі показав недостатність розгляду лише функціональної природи наукового медичного мегатексту, хоча незаперечним залишається факт взаємозалежності текстової й дискурсивної структур. Важливим аспектом для розуміння природи побудови такого мегатексту є підхід із позицій структури, що передбачає долучення понять аргументації та риторики дискурсу в контексті загальних досліджень і визначення їх взаємозв'язку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Структура наукового тексту є прикладом синтезу логічних і риторичних засобів, які слугують для аргументації наукової інформації та переконування. Автор наукової медичної статті керує сприйняттям читача, веде його від вступу до висновків, демонструє зв'язність описуваного й використовує певні засоби, щоб повернути увагу до найважливішого в тексті. Наукова медична стаття має доволі чітку структуру, автор будує її за усталеними правилами, які відомі й читачеві.

Аргументація, або доказ – найсуттєвіший компонент наукової полеміки, міркувань, вирішення проблеми, це складний тип мовленнєво-розумової та комунікативної діяльності, що визначається багатьма чинниками. Ще в античності докази й переконання були виділені в окремий напрям – риторику, що є наукою і мистецтвом водночас, а також однією із галузей людського знання. У концепції риторики Аристотеля – науки про форми й методи мовленнєвого впливу на аудиторію – чимале

місце посідали питання вибору, організації та розгортання змісту матеріалу; риторика визначалась як мистецтво знаходити можливі способи переконання стосовно будь-якого предмета.

Після аналізу висловів і повчань античних грецьких і римських філософів Ф. Прокопович дійшов висновку, що «питання риторики може стосуватися всіх речей, і тому можна добре сказати: немає нічого, що не було б охоплене шатою риторичного предмета. Слова – не самі речі, які можуть бути предметом інших мистецтв, але будь-яке питання, поставлене на обговорення про будь-які речі, є предметом риторики». Сучасна риторика (яку ще називають «неориторикою») (І. Пешков, Ю. Рождественський, К. Burke та ін.) продовжує «лінію» Аристотеля й урахує особливості сучасної людини, визначає риторичність на основі персвазивної семантики (англ. дієслово *to persuade*) як його центру (< лат. *persuasio/persuadio*: 1. переконувати, запевняти, навіювати; 2. спонукати, схилити, умовляти). Саме дієслово «переконувати» позначає не лише мовленнєвий акт, а й головну функцію риторики – переконання.

На думку Х. Перельмана, риторика становить потужну та необхідну альтернативу для формальної логіки, передусім для аргументації. Дослідник зазначає, що риторика може розкрити способи утворення знань і переконань шляхом аргументів, які мають у своїй основі ймовірну аргументацію, досвід і встановлені правила [1]. У науковій сфері, як визнають філософи-науковці, знання виникає через аргумент у межах певних спільнот, що мають спільні переконання та вірування. У цьому контексті визначення А. Белової найкраще відображає сутність цього явища: «Аргументація є комунікативною діяльністю суб'єкта в триєдності вербального, невербального й позамовного, метою якої є переконування адресата через обґрунтування правильності своєї позиції. У процесі аргументування мовець реалізує себе як особистість, демонструє свою мовну та комунікативну компетенцію. Відіграють також роль і його знання, уявлення, здоровий глузд, система цінностей, його епістемічний, емоційний стан, а також його соціальний статус і соціальні ролі, які йому доводиться «виконувати» [2, с. 5].

Теоретики риторики понад усе дотримуються цих шляхів розвитку.

Ю. Рождественський так обґрунтовує актуальність риторики: попри те, що основні положення й закони риторики Аристотеля побудовані для ораторського мовлення та чимало видів мовлення не увійшли до його трактату «Риторика» (передусім це домашнє, побутове мовлення, філософська діалектика, навчальне мовлення, документ, особистий лист, науковий трактат, поетичний твір, театр), усе ж вони мають фундаментальне значення для вчення про мовлення загалом і є актуальними й для неораторського мовлення в будь-яких його різновидах. На основі виділених закономірностей учений досліджує перелічені види мовлення, а також рукописи, твори художньої літератури, засобів масової комунікації, тобто найрізноманітніші види тек-

стових творів, виокремлені в самостійні групи на основі єдиних принципів прагматики та комунікації. Такого самого погляду дотримується й І. Пешков, який із цього приводу зазначає, що класична риторика так само невід'ємна від писемності, як нова риторика – від друкарського верстату, як новітня – від засобів мовної комунікації [3, с. 116].

У сучасних дослідженнях принципи риторики застосовуються й до мовлення, і до письмового дискурсу/тексту. Загалом риторика є соціально та культурно зумовленою, риторика ж наукового тексту залежить від наукового контексту, у межах якого проходить спілкування. Крім того, як нормативна дисципліна вона «спонукає до рухомого культурного стандарту мовленнєвих взаємовідносин» (О. Марченко). Таким нормативним стандартом необхідно керуватися в аналізі будь-якого тексту, передусім наукового, оскільки він має великий ступінь формалізації. Жанр наукового тексту диктує свої суворі правила, що забезпечує переконливість наукового мовлення.

Аналіз способів представлення наукового інформування та проникнення в сутність цього процесу дає дослідникам змогу виявити характеристики й розкрити особливості структурно-семантичної організації наукового тексту. Відповідно до результатів досліджень Дж. Свейлза [4], Т. Яхонтової [5], наукові статті англійською мовою, написані англо-американськими авторами, мають спільну структурно-логічну основу, що представлена як риторична структура (*rhetorical structure*). Ця структура складається з таких частин: вступу, методів, результатів і дискусії. Дж. Свейлз представив також узагальнену модель вступної частини англомовної статті, котру він назвав «модель створення дослідницького простору» (*Create a Research Space Model*). Ця назва відповідає комунікативно-прагматичній меті вступної частини – обґрунтувати важливість дослідження певної сфери наукової діяльності в очах «дискурсивної спільноти». Аналіз структури дав змогу виявити у вступній частині певні кроки, а саме: окреслення території, визначення ніші (недослідженого простору), заповнення цієї ніші. Подальший аналіз розкриває особливості кожного кроку, які необхідні для формування повноцінної структури вступної частини.

Автори А. Арвей і Г. Танко провели аналогічні дослідження на матеріалі теоретичних наукових статей і зробили порівняльний аналіз статей, написаних англійською та угорською мовами. Т. Яхонтова проаналізувала академічне письмо на матеріалі наукових статей і виступів на наукових конференціях англійською й українською мовами [5].

У більшості праць дослідники особливо відзначають прагматичну спрямованість кожного композиційного елемента наукової статті. Р. Семенець і В. Перетокіна підкреслюють також композиційну впорядкованість наукової статті, стійкість прагматичної настанови в тексті, яку створюють за жорсткими правилами. Упорядкована організація вступної інформативної частини статті (вона включає назву статті, прізвище та ініціали автора/авторів, назву наукового закладу, де працюють автори, резюме статті) забезпечує раціональне подання матеріалу й виконує прагматичну установку засвоєння адресатом певної інформації.

На підставі аналізу і тлумачення завдань риторики Ю. Рождественський дійшов висновку, що в найширшому розумінні об'єктом риторики є мовлення: «Стильове завдання нової риторики полягає в розумінні та користуванні всіма ресурсами слова, а не лише публічною промовою» [6, с. 10].

Риторику називають то мистецтвом, то наукою, однак усі дослідники сходяться на тому, що основна функція риторики

полягає в переконуванні слухача. Як стверджує В. Виноградов, «при всіх цих змінах у літературі залишався особливий тип структурних форм, низка прийомів побудови, розрахованих на «переконування» читача, на експресивну його «обробку».

Афористичне визначення риторики сформулював Дж. Річардс: «Риторика є вивченням непорозуміння між людьми й пошуком засобів для його усунення, для запобігання та уникнення втрат у процесі комунікації» [7, р. 3]. У широкому розумінні риторика розглядає мовлення з огляду на його результат, і будь-який текст можна розглядати під кутом зору риторики. Із комунікативною функцією риторики пов'язана метою, оскільки саме риторика є тим інструментом, за допомогою якого здійснюється вплив і досягається комунікативна мета автора. А. Лосєв охарактеризував риторику як метод думки.

Загалом риторика – це мистецтво словом переконати співрозмовника у власній правоті, тобто певним чином впливати на думки, знання, позицію й дії співрозмовника. У ситуації переконання завжди присутній адресат – слухач/читач. Отже, із погляду ритора мовленнєва діяльність має бути спрямована на аудиторію, з метою переконання мовець орієнтується на адресата.

Більшість дослідників застосовує терміни *переконання* та *вплив* як синоніми, наприклад, «риторика – це наука про способи переконування, різноманітні форми переважно мовного впливу на аудиторію, що здійснюється з урахуванням особливостей останньої й з метою досягнення бажаного ефекту» або «риторика визначає різні способи переконання аудиторії за допомогою передусім мовленнєвого впливу». На нашу думку, поняття переконання і впливу варто розрізняти. Завдання цього процесу життєдіяльності людини полягає в мовленнєвому впливі, саме він визначає основну спрямованість риторики, виявляється в будь-якому висловленні думки, поглядів, реалізується в спілкуванні. Неодмінною складовою переконування є підстави або причини для доказу істинності чи хибності думки, і той, хто переконує, використовує певні риторичні засоби.

Доволі цікавими є погляди С. Варгіної, яка досліджує категорію впливу в науковому тексті. Як зазначає дослідниця, «текст – це завжди вплив, єдино миттєвий чи відтермінований, безпосередній чи опосередкований, вплив на адресата цього конкретного тексту, на культуру й суспільство загалом... Відтоді, як на Землі з'явилась людина розумна, вона прагне впливати на навколишню природу та на людей» [8, с. 3]. Авторка характеризує вплив як «складну надфункцію, що породжує всі функції мови, які актуалізуються в тексті», як однобічну взаємодію, що розглядають як загальний закон існування природи й суспільства. Мовний вплив, за висновком С. Варгіної, може здійснюватись як свідомо, так і поза волею автора. Свідомий мовний вплив відрізняється від інших видів впливу [8, с. 40, 41].

У разі свідомого мовного впливу йдеться якраз про риторику, коли автор, залежно від свого прагматичного припису, свідомо вибирає ті чи інші засоби, що здійснюють вплив на читача. Якщо ж вплив здійснюється мимоволі, без свідомої волі автора, то, як зазначає В. Наєр, можливо, він відбувається безпосередньо завдяки змісту твору, у тому числі наукового. «Читач, коли розпочинає читання потрібного тексту, відкритий для такого впливу, очікує його й готовий прийняти нові факти або відхилити їх» [9, с. 15].

В. Карасик визначає дію впливу на людину як комплексний вплив на її емоційну та раціональну сферу, на сферу знань і поведінки, при цьому він виокремлює три типи впливу – на культурологічному, соціальному й психологічному рівнях.

Останніми роками дослідники особливу увагу приділяють стилю наукового викладу, що пояснюється величезним впливом науки на мову. Жодна сучасна розвинута мова не може бути відсторонена від науково-технічного прогресу, який змінює і збагачує мову, ускладнює стилі мови, робить їх багатограничними та складнішими, з огляду на різні чинники впливу.

Висновки. Вплив є іманентною характеристикою будь-якого тексту, тоді як переконання – лише один із видів впливу, що має чітку спрямованість. Переконання скероване на конкретного адресата (тобто того, хто цікавиться певною темою, інформацією, у нашому випадку, це особа – спеціаліст у медичній галузі), автор свідомо намагається досягти максимального ефекту в переданні текстової інформації. Щоб переконати адресата чи співрозмовника, читача чи аудиторію, примусити його сприймати інформацію так, як цього хоче адресант, автор використовує відповідні аргументи переконання.

В аналізі статті й анотації до неї в англійському науковому медичному журналі звертається увага на структурування інформації, чітке розмежування аргументів, які є компонентом стратегії представлення інформації. З огляду на це поділ статті й анотації до неї на частини/сегменти та абзаци – це не тільки спосіб організації фактичного матеріалу, привертання уваги адресата, а й імпліцитна аргументація.

На нашу думку, упорядкування матеріалу необхідно здійснювати за основними принципами, якими повинен керуватися автор тексту, а саме: 1) тема – про що говориться чи пишеться; 2) для кого подається інформація; 3) як це робиться, якими засобами висловлюється думка; 4) як сприйматиме адресат наше мовлення. Саме ці компоненти є загальними концепціями, що становлять основу дискурсу, а їхні комбінації визначають конкретний тип дискурсу. Залежно від ролі суб'єкта (автора тексту), дискурс може бути об'єктно-орієнтованим, тобто зосередженим на об'єкті опису, певному стані речей у світі (науковий текст), чи суб'єктно-орієнтованим, у якому центром уваги неминуче є сам автор повідомлення, його почуття, бажання тощо, що б не було безпосереднім предметом мовлення.

У. Еко охарактеризував риторичні засоби як діалектичну єдність інформативності й надлишковості. З одного боку, вони виражають те, що нам уже відомо, а з іншого – оформляють те відоме вже по-новому, на підвищеному рівні переконливості дискурсу. Їх можна порівняти з матрицею для породження нового смислу й водночас з «депо аргументативних технік, уже перевірених і засвоєних соціумом» [10, с. 78].

Категорії, важливі для риторики, – людина-промовець, слухач, переконання, вплив, розуміння, ефективна комунікація, однаково важливі й для лінгвістики тексту, і для аналізу конкретного типу дискурсу із дискурсом наукової спеціалізованої медичної статті включно, якій хоча й не притаманне використання риторичних засобів такою мірою, як, наприклад, у стилі художніх творів чи в усному мовленні, однак, на нашу думку, це питання враховують також і під час аналізу параметрів дискурсу наукового твору. Принципи побудови дискурсу нерозривно пов'язані з риторикою та аргументацією. Будь-який дискурс має автора, адресата/слухача, твориться на стадіях інтенції, диспозиції й елокуції, тобто здійснюється в комунікативній ситуації з огляду на комунікативні інтенції промовця і є результатом мовленнєвого втілення адресантом комунікативного задуму.

Література:

1. Perelman Ch. The New Rhetoric: A Theory of Practical Reasoning / Ch. Perelman // The Rhetorical Tradition. – Boston ; New York, 2001. – P. 1384–1410.
2. Белова А.Д. Лингвистические аспекты аргументации : [монография] / А.Д. Белова. – К., 1997. – 310 с.
3. Пешков И.В. Введение в риторику поступка / И.В. Пешков. – М. : Лабиринт, 1998. – 283 с.
4. Swales J.M. Genre Analysis. English in academic and research settings / J.M. Swales. – Cambridge : Cambridge University Press, 1990. – 260 p.
5. Yakhontova T.V. English Academic Writing. For Students and Researchers / T.V. Yakhontova. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2002. – 218 с.
6. Рождественский Ю.В. Теория риторики / Ю.В. Рождественский. – М. : Добросвет, 1997. – 597 с.
7. Richards I.A. The Philosophy of Rhetoric / I.A. Richards ; ed. by J. Constable. – London ; New York : Routledge, 2001. – 94 p.
8. Варгина Е.И. Научный текст: функция воздействия (на материале английского языка : дисс. ... докт. филол. наук : спец. 10.02.04 / Е.И. Варгина. – СПб., 2004. – 265 с.
9. Наер В.Л. Прагматика научных текстов. Вербальный и невербальный аспекты / В.Л. Наер // Функциональные стили. Лингвистические аспекты. – М. : Наука, 1985. – С. 3–15.
10. Эко У. Отсутствующая структура. Введение в семасиологию / У. Эко. – М. : ТО ОТК «Петрополис», 1998. – 432 с.

Ерченко О. В. Взаимосвязь аргументации и риторики дискурса научного медицинского текста

Аннотация. Статья рассматривает понятия аргументации и риторики дискурса в контексте исследования функциональной и текстовой организации англоязычной научной медицинской статьи. Структура научного текста как синтез логических и риторических средств служит для аргументации научной информации. Рассматриваются различные взгляды современных исследователей на риторику. Жанр научного текста диктует свои строгие правила, что обеспечивает убедительность научной речи. Организацию материала предлагается осуществлять согласно основным принципам, а именно: теме, адресату, коммуникативным средствам и восприятию адресанта, как общими концепциями, составляющими основу дискурса и комбинаторно определяющими его конкретный тип.

Ключевые слова: дискурс, научный текст, риторика, аргументация, категория влияния в научном тексте.

Yerchenko O. Interconnection between scientific medical text discourse argumentation and rhetoric

Summary. The article considers the concepts of discourse argumentation and rhetoric in the context of studying functional and text organization in the English-language scientific medical article. The structure of scientific text as the synthesis of logical and rhetoric means serves the argumentation of scientific information. Various points of view of present-day scholars on rhetoric are reviewed. Scientific text genre requires strict rules that provides persuasiveness of the scientific speech. It is suggested that the material arrangement be provided according to the main principles, namely the subject, the addressee, communicative means and the perception of the addresser himself as general concepts, constituting the discourse basis and determining its definite type with combinatorial means.

Key words: discourse, scientific text, rhetoric, argumentation, category of influence in the scientific text.

Залужна М. В.,
викладач кафедри англійської філології
Запорізького національного університету

СЕМАНТИЧНА ІЗОТОПІЯ ЯК МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ У БРИТАНСЬКИХ ПОСТМОДЕРНИХ ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ

Анотація. Статтю присвячено вивченню функціонування семантичної ізопопії в процесі лінгвальної реалізації принципу невизначеності. З'ясовано сутність явища семантичної ізопопії, установлено її взаємозв'язок із постмодерним принципом невизначеності, проаналізовано її роль у розгортанні постмодерного художнього тексту. Виявлено, що текстова семантична ізопопія, найчастіше реалізована через лексичні повтори та кластерування різнорівневих засобів, є виявом текстової категорії когезії, яка, заломлюючись крізь призму принципу невизначеності, набуває в постмодерних художніх текстах модифікованої форми.

Ключові слова: ізопопія, семантична ізопопія, принцип невизначеності, когезія, семна рекурренція, принцип надмірності, ізопопійний ланцюг.

Постановка проблеми. Антропний принцип зумовлює спрямованість сучасних досліджень лінгвістики тексту на вивчення залежності лінгвальної побудови тексту від єдиного задуму автора та водночас індивідуальних характеристик адресата. Сучасне вивчення особливостей утілення текстових категорій виводить дослідника на проблему семантичної ізопопії. З огляду на розповсюдження постмодерного дискурсу актуальним є аналіз формальних і змістових аспектів художніх текстів доби постмодернізму з урахуванням дії принципу невизначеності й виявлення ролі в них семантичної ізопопії.

Мета розвідки полягає в установленні особливостей семантичної ізопопії як одного з лінгвальних механізмів реалізації принципу невизначеності. Серед завдань дослідження варто виокремити такі: з'ясувати сутність семантичної ізопопії як лінгвістичного явища, установити її зв'язок із постмодерним принципом невизначеності, проаналізувати її роль у розгортанні постмодерного художнього тексту, виявити мовні засоби реалізації семантичної ізопопії в текстах британських постмодерністів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією з характеристик змістової зв'язності тексту є текстова категорія когезії, що «відображає формальну внутрішньотекстову зв'язність» [1, с. 74], вона ґрунтована на спільності або подібності значень і найчастіше реалізована в лексичних повторах. У зв'язку з цим у передових наукових розвідках у галузі лінгвістики тексту порушено питання щодо вивчення *текстової семантичної ізопопії* – поняття, перенесеного представником французького семного аналізу А.-Ж. Греймасом із природничих наук у галузь лінгвістичної семантики.

Традиційно під «ізопопами» в науці розуміють «атоми хімічного елемента з різними атомними масами та подібними хімічними властивостями, ядра яких містять однакову кількість протонів, але різну кількість нейтронів» [2]. А.-Ж. Греймас застосував термін «ізопопія» на позначення повторів семантич-

них елементів різних контекстів, ізопопними він уважав повідомлення, які мають спільні «класеми» (контекстуальні семи) [3, с. 76]. Поняття було розроблене в зарубіжній лінгвістиці (Ф. Растьє, К. Кербра, Е. Аґрікола, М. Аґріве), у працях вітчизняних фахівців (І. Арнольд, Н. Ніколаєвої, З. Хованської, О. Філіпової, О. Гайової). У радянській лінгвістиці впровадженню поняття «ізопопія» передували дослідження синтагматики тексту, вивчення семантичного співвідношення сусідніх речень [4, с. 37].

У сучасних наукових розвідках ізопопійною визнано таку семантичну структуру текстів, за якої «загальний смисловий компонент об'єднує текст у єдине ціле. Ізопопія в такому ракурсі є чинником текстової когезії» [5, с. 114], тобто характеристики тексту, що відбиває семантичні зв'язки між його елементами. Із цього випливає, що семантична ізопопія є фактором зв'язності тексту. У деяких роботах семантичну ізопопію позначають як «семантичну ітеративність» [6]. Інколи її також представляють як «змістову одиницю, за допомогою якої активізуються емоційні й ціннісні компоненти, необхідні для створення цілісності художнього тексту» [7, с. 5].

У роботах українських дослідників семантичну ізопопію тексту (у деяких працях – «тематичну») розглядають як особливу семантичну структуру, створену змістовими та асоціативними зв'язками між лексемами. У сучасних розвідках зазначено, що реалізується ізопопія, зокрема, через мовні портрети персонажів [8, с. 130], діалогічність надфразових єдностей [9] тощо. У результаті дослідження ізопопійності тексту визнано необхідність багаторівневого прочитання художнього тексту, «пошуку всіх можливих сюжетних напрямів зі зверненням до набутих знань, із пресупозицією, із випередженням» [10, с. 175]. Цей аспект ізопопії особливо релевантний з огляду на лінгвальне функціонування принципу невизначеності з його акцентом на розфокусуванні уваги під час охоплення різних рівнів текстової семантики.

Сучасні дослідники визнають ізопопію «темою, яка бере участь у побудові композиційної та смислової структури тексту, відкриваючи текст як поле смислової багатоступовості» [7, с. 8]. Ізопопійна «повторюваність класем у синтагматичному ланцюжку» [11, с. 332] забезпечує однорідність висловлень у дискурсі, за рахунок якої створюється його цілісність. Зв'язок, що призводить до цілісності тексту, І. Гальперін назвав *інтеграцією* [1]. На його думку, вона нейтралізує автосемантию частин і підпорядковує їх загальному змістові твору.

Утворенню текстової ізопопії сприяють такі параметри тексту, як *надлишковість* (А.-Ж. Греймас), *надмірність* (І. Арнольд), оскільки в структурній семантиці ізопопію дефіновано як кластер надлишкових семантичних категорій в основі дискурсу [3]. Сутність принципу надмірності полягає в підси-

ленні кожного елемента тексту іншими завдяки взаємозв'язку з ними, а також завдяки повторенню вже відомих адресатові сем. Надмірність затримує увагу читача на певній частині повідомлення й цим сприяє повнішому сприйняттю [12]. Семантичну перенасиченість вважають важливою властивістю постмодерних текстів, яким притаманна змістова надмірність [13, с. 3], що призводить до розмитості визначень, неточності описів.

Принцип надмірності забезпечує нагромадження тотожних сенсів у текстах за рахунок ітеративних (повторюваних) сем: *"My eyes adjusted to the gloom & revealed a sight at once indelible, fearsome & sublime. First one, then ten, then hundreds of faces emerged from the perpetual dim"* [15, p. 12]. У межах цього фрагмента лексика з повторюваною семою нечіткості забезпечує семантичну перенасиченість. Ізотопія зумовлює варіювання та взаємодію дискретних одиниць, у цьому випадку – близьких за значенням лексем, є частиною діалогічного простору тексту, забезпечуючи динамічну взаємодію свідомостей персонажів, оповідача, автора й читача.

Принцип невизначеності зумовлює постулювання невизначеності як базової настанови та лейтмотиву постмодерних текстів доби постмодернізму. З іншого боку, принцип невизначеності спричиняє розшарування сенсів і перерозподіл уваги між ними. У термінах нашої наукової розвідки ізотопічність тексту є одним із механізмів відбиття на текстовому рівні проголошеної постмодерним принципом невизначеності плюралістичності, багатовимірності буття. Текстова ізотопія як семантична система насамперед реалізується через лексичні одиниці з подібними семами, які дублюються за рахунок різноманітних граматичних і стилістичних засобів. Така повторюваність сем у межах синтагми отримала назву *семна рекурсія* [3]. Семантична ізотопія може виявлятися на рівні фрази, надфразової єдності, абзацу та всього тексту, може охоплювати чинники семантичного, лексичного, граматичного й стилістичного характеру. Вияви принципу невизначеності вбачаємо, зокрема, у виході на перший план семантичної зв'язності (досягається надмірністю лексичних засобів) і другорядній ролі граматичних засобів.

Ідея множинності інтерпретацій, що виникла завдяки виявленню принципу невизначеності, актуальна для *постмодерністських теорій*. Аналіз художніх текстів британських постмодерністів виявив, що текстова ізотопія є в цих текстах релевантним чинником когезії й утворена в тексті «семною рекурсією», тобто повтором сем: *"Alex Loom is an intriguing person, but a bit of an enigma. Even her name is a puzzle"* [16, p. 37]. Повторені лексичні одиниці із семою невизначеності насичують вербальну структуру тексту, утворюють ізотопічну мережу – «сукупність семантичних стосунків між лексемами, що встановлює когнітивні зв'язки між компонентами тексту» [14, с. 260].

«Щільність» ізотопії свідчить про релевантність семи для тексту та всього дискурсу. Відтак ізотопічні зв'язки між семантичними елементами художніх текстів британських постмодерністів забезпечені численними лінгвальними засобами позначення невизначеності й утілюють постмодерністський постулат про всеохопну невизначеність як характеристику буття. Емпіричний матеріал виявляє змістову єдність, попри різноманітність у сюжетах. Поеднувальною ланкою для постмодерного художнього дискурсу є лейтмотив хисткості буття, повторюваний у семах вербалізаторів: *"And this gave me a sense of unease, of unrest"* [17, p. 54]; *"Hooded doubts dogged my heels"*

[15, p. 110]; *"An incidental discovery was that even legendary success brought little happiness, only redoubled restlessness, gnawing ambition"* [18, p. 10–11]. Він по-різному реалізований у текстах, але стає тематичною домінантою кожного тексту.

У проаналізованих англomовних художніх текстах ізотопічна щільність досить висока, оскільки лексеми, що актуалізують концепт UNCERTAINTY, повторювані протягом текстового простору будь-якого з текстів: *"... they had so many plans, giddy plans, heaped up before them in the misty future, as richly tangled as the summer flora of the Dorset coast"* [18, p. 4]; *"Later ... there is more uncertainty, more overlapping, more backtracking"* [17, p. 64]. Рекурентність засобів мовної маніфестації невизначеності свідчить про актуальність концепту для англomовної свідомості, його важливість для постмодерної доби: *"He remained an unreadable, two-dimensional shape against the sea. With an uncertain, fluttering movement, her hand rose to her forehead to brush back an imaginary trailing hair. In her nervousness she began to speak faster"* [18, p. 118].

У результаті ізотопічної організації тексту сема невизначеності виходить на перший план і домінує, підкорюючи собі й засоби інших рівнів (граматичні, стилістичні): *"A month ago they had told each other they were in love, and that was both a thrill and afterwards, for her, a cause of one night of half waking, of vague dread that she had been impetuous and let go of something important, given something away"* [18, p. 46]. У межах лише одного речення знаходимо низку різнорівневих засобів, що становлять ізотопічний ланцюг і слугують єдиній меті – текстовій вербалізації мотиву нестабільності.

Лексичні засоби створення ізотопії невизначеності в англomовних постмодерних текстах підсилені завдяки численним граматичним засобам, які слугують для вираження незавершеності, нечіткості: *"I wondered how Veronica had retained possession of my letter. Did Adrian leave her all his stuff in his will? I didn't even know if he'd made one. Perhaps he'd kept it inside his diary, and she'd found it there. No, I wasn't thinking clearly. If that's where it had been, Mrs. Ford would have seen it... I wondered why Veronica had bothered to answer my email ... Well, maybe she didn't"* [17, p. 61]. Утворюючи нагромадження лінгвальних засобів різних рівнів зі спільною семою, тексти виражають усеохопну невизначеність: *"I have vague images, half-impressions: of being, or having been – or, more precisely, being about to be – hit; blue light; railings; lights of other colours; being held above some kind of tray or bed. But ... who's to say my traumatized mind didn't just make them up, or pull them out from somewhere else, some other slot, and stick them there to plug the gap – the crater – that the accident had blown?"* [19, p. 7]. Кластерування різнорівневих засобів простежується в усіх проаналізованих текстах і має характер загальної тенденції.

Завдяки багаторазовому повторенню певних лексичних одиниць і узгодженню синонімічних лексем у текстах підсилено пряме значення номінацій невизначеності, на яке нашаровуються додаткові контекстуальні та переносні значення широкого кола лексичних одиниць. У ході нашої розвідки з'ясовано, що таке розмаїття засобів вербалізації невизначеності притаманне англomовним постмодерним художнім текстам і свідчить про їхню функціональну значущість для організації текстів британських авторів-постмодерністів.

Висновки. У результаті аналізу виявилось, що ізотопія є важливим інструментом реалізації принципу невизначеності й розгортання семантики тексту. Заломлюючись кризь призму

принципу невизначеності, текстова категорія когезії набуває в постмодерних художніх текстах модифікованої форми – виявляється через текстову семантичну ізотопію, найчастіше реалізовану в лексичних повторях. Їх підсилення внаслідок дії принципу надлишковості відбувається завдяки численним граматичним засобам і призводить до кластерування різнорівневих засобів. Ізотопічна мережа елементів із семантикою нечіткості, невпевненості утворює на текстовому просторі «всеосяжну» постмодерну невизначеність. Перспективним для подальших досліджень вважаємо вивчення ролі семантичної ізотопії в розгортанні постмодерного художнього дискурсу.

Література:

1. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования / И.Р. Гальперин. – 4-е изд., стереот. – М : КомКнига, 2006. – 144 с.
2. Научно-технический энциклопедический словарь [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://dic.academic.ru/dic.nsf/ntes/1750/ИЗОТОП>.
3. Греймас А.-Ж. Структурная семантика: Поиск метода / А.-Ж. Греймас. – М. : Академический проспект, 2004. – 368 с.
4. Гиндин С.И. Российское предвосхищение понятия изотопии: Георгий Шенгели / С.И. Гиндин // Международная научная конференция «Современная семиотика в приложении к гуманитарным наукам». – М., 2007. – С. 37–38.
5. Растье Ф. Интерпретирующая семантика / Ф. Растье. – Нижний Новгород : Деком, 2001. – 368 с.
6. Хованская З.И. Анализ литературного произведения в современной французской филологии / З.И. Хованская. – М. : Высшая школа, 1980. – 304 с.
7. Филиппова Е.В. Семантическая изотопия «еда» в художественном тексте (на материале малой прозы 60–80-х годов XX века) : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / Е.В. Филиппова. – Ставрополь, 2004. – 199 с.
8. Ільяшевич А.А. Ізотопія тексту та мовний портрет як одна з форм її реалізації (на матеріалі роману П. Загребельного «Диво») / А.А. Ільяшевич, Н.С. Голікова // Український смисл : наук. зб. / за ред. проф. І.С. Попової. – Дніпропетровськ : Ліра, 2014. – № 1. – С. 130–140.
9. Лепетюха А.В. Тематична ізотопія у діалогічних надфразових єдностях / А.В. Лепетюха // Наукові записки. Серія «Філологічні науки (мовознавство)» : у 5 ч. – Вип. 75 (3). – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2008. – С. 87–90.
10. Кость Г. Ізотопії як один із способів лінгвістичного аналізу тексту / Г. Кость // Вісник Львівського університету. Серія «Іноземні мови». – Вип. 12. – 2005. – С. 171–175.
11. Методы анализа текста и дискурса / [С. Тичер, М. Мейер, Р. Водак, Е. Веттер]. – Х. : Гуманитарный Центр, 2009. – 356 с.
12. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка / И.В. Арнольд. – М. : Просвещение, 1990. – 398 с.
13. Ліхоманова Н.О. Постмодерністська рецепція міфу (на матеріалі європейського романного досвіду XX ст.) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.01.06 «Теорія літератури» / Н.О. Ліхоманова. – К., 2001. – 20 с.
14. Филиппов К.А. Лингвистика текста : [курс лекций] / К.А. Филиппов. – СПб. : Изд-во СПб. ун-та, 2003. – 336 с.

Джерела ілюстративного матеріалу:

15. Mitchell D. Cloud Atlas / D. Mitchell. – New York : Random House, 2004. – 514 p.
16. Lodge D. Deaf Sentence / D. Lodge. – London : Penguin Books, 2008. – 294 p.
17. Barnes J. The Sense of an Ending / J. Barnes. – London : Jonathan Cape, 2011. – 163 p.
18. McEwan I. On Chesil Beach / I. McEwan. – London : Jonathan Cape, 2007. – 166 p.
19. McCarthy T. Remainder / T. McCarthy. – London : Alma Books, 2006. – 320 p.

Залужная М. В. Семантическая изотопия как механизм реализации принципа неопределенности в британских постмодернистских художественных текстах

Аннотация. Статья посвящена изучению функционирования семантической изотопии в процессе языковой реализации принципа неопределенности. Рассматривается сущность явления семантической изотопии, устанавливается ее связь с постмодернистским принципом неопределенности, анализируется ее роль в постмодернистском художественном тексте. Доказано, что текстовая семантическая изотопия, реализованная через лексические повторы и кластерирование разноуровневых средств, является проявлением текстовой категории когезии, которая, преломляясь сквозь призму принципа неопределенности, приобретает в постмодернистских художественных текстах модифицированную форму.

Ключевые слова: изотопия, семантическая изотопия, принцип неопределенности, когезия, семная рекуррентность, принцип избыточности, изотопическая цепь.

Zaluzhna M. Semantic isotopy as a mechanism of the uncertainty principle realization in the British postmodern fiction texts

Summary. The paper is devoted to the study of the functioning of semantic isotopy in the process of lingual realization of the uncertainty principle. The research reveals the essence of semantic isotopy, its links with postmodern uncertainty principle are defined, and its role in postmodern fiction text is analyzed. It is proved that textual semantic isotopy realized via lexical repetitions and clustering of means of different levels manifests the textual category of cohesion which refracts through the prism of the uncertainty principle and acquires a specific modified form in postmodern fiction texts.

Key words: isotopy, semantic isotopy, uncertainty principle, cohesion, semic recurrence, redundancy principle, isotopic chain.

Кіркоська І. С.,

кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри романської філології
Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

ФОРМУВАННЯ ОБРАЗУ ЧАСУ В СИСТЕМІ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ ЗГІДНО З ТЕОРІЄЮ ПСИХОСИСТЕМАТИКИ

Анотація. Статтю присвячено вивченню образу часу згідно з теорією психосистематики Г. Гійома. З метою вивчення перспективного аспекту вживання форм індикатива, суб'юнктива та імператива в статті досліджуються етапи формування образу внутрішнього й зовнішнього часу у свідомості людини. Окрема увага приділяється вивченню способів французької мови.

Ключові слова: зовнішній/внутрішній час, оперативний час, перспективний аспект, суб'юнктив, імператив, дискурсивний час, космічний час, глосогенічний час, праксеогенічний час.

Постановка проблеми. Сучасні лінгвістичні дослідження в галузі граматики різних мов уже не вичерпуються простим протиставленням мови й мовлення, яке було запропоноване Ф. де Соссюром. Так, у вивченні різних етапів сформованості уявлення про поняття «час» у людській свідомості вчені (наприклад, Г. Гійом, Ж. Муаньє, Р. Валетт, Л. Мінкін) значно просунулись, застосовуючи теорію психосистематики Г. Гійома, яка стає дедалі продуктивнішим «методом» вирішення проблем, пов'язаних із теорією часу як у когнітивному аспекті його вивчення, так і щодо практичної граматики французької мови. Уся суть теорії психосистематики побудована на тому, що система мови, її морфологічна система у свідомості людини є відображенням її уявлення про реальний світ. В основу цього уявлення покладено два поняття: «Час» і «Простір». Поняття часу є формою вираження тривалості буття й послідовності зміни станів усіх матеріальних систем і процесів. Час не існує сам по собі поза матеріальними змінами. Не маючи власного вираження, він виражається в діях і станах, у змінах та рухах, які можуть бути довгими чи короткими та такими, що володіють метричними властивостями.

Метою статті є вивчення етапів формування часу французької мови в позиційній лінгвістиці, дослідження етапів формування образу часу у французькій мові згідно з теорією психосистематики, а також виявлення перспективного значення форм індикатива, суб'юнктива й імператива французької мови.

Виклад основного матеріалу дослідження. Говорячи про часові характеристики мови, мовлення й мовленнєвої діяльності, багато вчених вживають терміни «синхронія» та «діахронія» [1; 7; 8]. Однак ці поняття неточно передають ідею часового сприйняття часу в психосистематиці. Р. Вален пропонує уточнення місця оперативного часу в плинні часу загалом (космічного), часу формування людської мови (глосогенічного) та часу процесу мовлення (праксеогенічного). Оперативний час входить до складу праксеогенічного часу як мікрочас до макрочасу (див. рисунок 1).

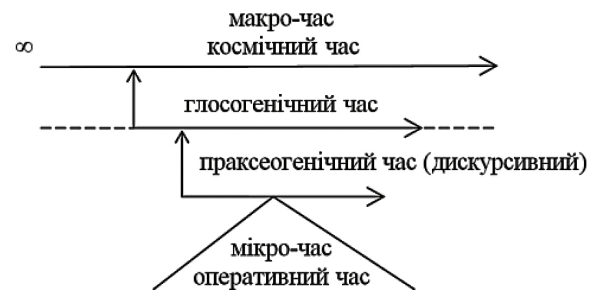

Рис. 1. Часові характеристики за Р. Валеном

Яким би безкінечно малим не був мікрочас, він є складовою частиною часу формування фрази, часу дискурсивного, який у свою чергу є частиною праксеогенічного часу. Протягом маленьких моментів, які неможливо вимірити, тобто оперативного часу, відбуваються операції формування лексем у межах запропонованих граматичних категорій, тобто системи операцій із топогенезу (локалізація за місцем) або хроногенезу (локалізація за часом дії) [4, с. 20–23]. Так, оперативний час є певним моментом, коли мовець «приймає рішення» щодо викладеного. Теорія психосистематики передбачає принцип визначення кожної одиниці згідно з її власною позицією щодо інших одиниць мови.

Щодо дій і станів час як форма тривалості або нетривалості усвідомлюється насамперед як «внутрішній час». Залежно від тривалості внутрішнього часу дія характеризується як така, що володіє внутрішньо обмеженим часом, за межі якого вона не виходить. Будь-яка реальна дія, окрім відношення до внутрішнього часу, має відношення до певного часового плану, у якому вона реально відбувається та в якому вона «вміщується» за допомогою відповідної мовної форми, тобто до «зовнішнього» часу. Зовнішній час, який є орієнтованим у свідомості людини на певну точку відліку, у мовній системі співвідноситься з моментом мовлення та сприймається щодо цього моменту як «теперішнє» (одночасне мовленню), «минуле» (передування) і «майбутнє» (слідування). Поступове формування поняття часу в людській свідомості супроводжується зупинками, які завершують послідовні етапи руху та подумки фіксуються мовними позначеннями, які саме формують морфологічну систему дієслова. У французькій мові, як і в інших романських мовах, таких етапів три. Вони відмічені дієслівними формами, що відображають різний ступінь сформованості поняття «час» [3, с. 70].

У свідомості людини, у царині понятійного сприйняття світу початковий момент формування поняття часу постає як дія, яка ще не здійснилась і не «прив'язується» як слід до певного часового плану. Такому уявленню відповідає форма інфінітиву, яка узагальнено повідомляє про дію чи стан у їх відношенні до «внутрішнього» часу, тобто до позначення тривалості. Таке

уявлення про дію виключає поняття «зовнішнього» часу. Час усвідомлюється у вигляді безкінечності (без початковості, а напрям руху часу жодним чином не фіксується). Форми дієслова, які відповідають такому розумінню дії (з включенням лише внутрішнього часу), у французькій мові є формами інфінітиву, прислівників і герундія. Такі форми не позначають процес. Цей етап на шляху «хроногенезу» (формування поняття образу часу) є віртуальним етапом, коли уявлення про образ часу ще не сформувалося у свідомості, проте лише може сформуватись, вступає на шлях до здійснення, це «*le temps in posse*». Другий етап на шляху хроногенезу – перше уявлення про час ще не розділене на три плани (теперішнього, минулого та майбутнього), а усвідомлюється як рухомий плін часу, такий, що йде або приходить. Цей етап Г. Гійом називає «*le temps in fieri*», тобто образ часу, що знаходиться в процесі формування. Цьому етапу в системі мови відповідають форми суб'юнктива. Третій етап – це етап завершення формування образу часу («*le temps in esse*»); він позначає віднесення дії до певного часового плану, який визначається в мовленні щодо моменту мовлення (реального або умовного). У мові такий диференціації поняття «час», яка відносить дію до теперішнього, минулого й майбутнього, слугують форми індикатива. Таким є загальний план мисленевого процесу на шляху хроногенезу, який супроводжується створенням повної картини дії в її відношенні до часового плану, тобто до зовнішнього часу [3, с. 70–74]. Уявлення про час у теорії психосистематики Г. Гійома наведено на рисунку 2.

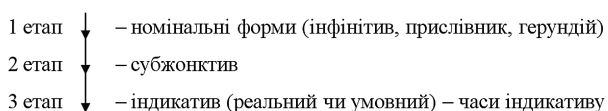

Рис. 2. Етапи формування часу за Г. Гійомом

На рисунку 2. вертикальна вісь символізує шлях, який проходить думка під час формування уявлення про час. На цьому шляху три моменти відзначено трьома горизонтальними зрізами, яким відповідають три серії дієслівних форм.

Представляючи часову систему дієслів, Г. Гійом описує теперішній час за його власною семантичною структурою та за його позицією в системі. За семантичною структурою теперішній час є поєднанням двох сем: семи часу, що настає (майбутнього), та семи часу, що йде (минулого). За своєю позицією в системі мови теперішній час слугує для розділу часових планів: минулого та майбутнього (див. рисунок 3) [5].

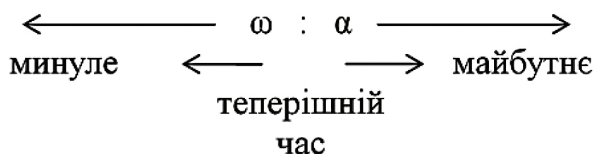

Рис. 3. Семантична структура теперішнього часу за Г. Гійомом

Вектори, що відповідають руху часу, крізь теперішній час розділяють космічний час на два плани: минуле й майбутнє. Композиція презенса поєднує в собі сему майбутнього та сему минулого, теперішній час у своєму граматичному значенні відображає відносний плін часу. Оперативний час – це матеріальний субстрат мовленнєво-мисленнєвої діяльності мовця,

тимчасовий простір, у межах якого відбувається оформлення слова як одиниці мови [3, с. 11].

Г. Гійом стверджував, що кожне слово, перш ніж поступити в мовлення, формується відповідно до певної операційної системи. У мовленнєвих структурах завжди можна знайти такі послідовності операцій їх формування, які відповідають мовним операціям, що протікають у лінгвістичній свідомості до початку мовлення. У кожному з дискурсивних моментів приховується генезис слова з усім комплексом оперативних моментів. У процесі говоріння під час переходу від потенційного мовлення до реалізованого сам момент оформлення виступає носієм усього генезису словесної форми, що складається з більш або менш тривалого ланцюга оперативних моментів. Так, у формі *Futur simple il chantera* ми бачимо реалізацію таких мисленнєвих операцій, що передують її появі, як вибір стану, вибір виду, вибір способу, вибір часу, вибір особи. Однак варто зазначити, що носії індоєвропейських мов помічають час формування фрази, а не час формування слова. Фразовий час усвідомлюється як такий, що відповідає моменту мовлення, проте не відповідає послідовно розташованим сегментам часових проміжків. Інакше кажучи, мовець здатен хронометрувати дискурсивний час, тобто час побудови фрази, однак не здатен хронометрувати час побудови потенційної одиниці мови – слова. На цій підставі в психосистематиці протиставляється свідомо (дискурсивна) та несвідомо (глюсогонічна) операційність. Конструювання фрази розміщується хронологічно в першому, а конструювання слова – у другому, тобто часі, який неможливо відчуту [3, с. 12].

Досліджуючи взаємозв'язок часу, який усвідомлюється, з моментом мовлення, Г. Гійом вказує на необхідність розрізнення «уявлення» про час і вираження часу. Перше є фактом понятійної сфери, а тому стосується мови, а друге є фактом мовлення. Уявлення про час у свідомості людини є постійним, безперервним, а вираження часу в мовленні передбачає вміщення дії в певний момент певного проміжку часу [5]. Для позначення зв'язку між граматичним часом і моментом мовлення Г. Гійом вводить поняття інцидентії, яка позначає контакт дії з моментом часу, тобто виконання дії, та поняття декадентії, яка у свою чергу вказує на віддалення дії в минуле від моменту контакту з моментом часу, тобто часу виконання дії.

Якщо презенс є умовною межею між майбутнім і минулим та якщо ця межа поєднує в собі моменти майбутнього й минулого, то сам цей момент являє собою останню мить минулого та першу мить майбутнього. Якщо порівняти структуру презенса французької мови зі структурою її першоджерела – латинської мови, то стає зрозумілим, що рішення французької мови є більш вдалим, оскільки воно краще передає ідею цілісності презенса, що полягає у відсутності розриву в часі. У реальній дійсності цього розриву не існує. У латинській мові частки майбутнього та минулого, знаходячись поряд, розходяться вправо (футурум) і вліво (претеріт), а у французькій мові вони знаходяться одна над одною, переходячи, вливаючись одна в одну (див. рисунки 4 та 5) [1, с. 186].

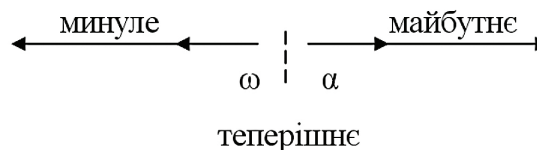

Рис. 4. Схема розташування теперішнього часу на мовленнєвій вісі в латинській мові

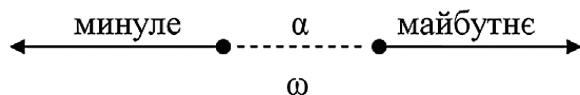

Рис. 5. Схема розташування теперішнього часу на мовленнєвій вісі у французькій мові

Незвичний характер цих міркувань підкріплюється фактами французької мови. В індикативі французьке дієслово має п'ять флексивних форм, які семантично й морфологічно перебувають у суворо симетричних відношеннях. Варто зазначити, що складні аналітичні форми утворюють іншу систему. Розглянемо флексивні утворення індикатива на прикладі дієслова *aimer* (див. рисунок 6).

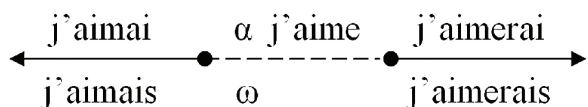

Рис. 6. Схема флексивних форм дієслова у французькій мові

Дієслівні форми верхнього рівня є такими: ліва – *j'aimai* – простий претеріт (*passé simple*), права – *j'aimerai* – категоричний футурум (*futur simple*). Дієслівні форми нижнього рівня є такими: ліва – *j'aimais* – імперфект (*imparfait*), права – *j'aimerais* – гіпотетичний футурум (*futur dans le passé, conditionnel*) [1, с. 187].

Для довершеності формування образу часу необхідно, щоб на шляху до кінцевого її виникнення вона не знайшла жодної перепони. Інакше думка ніби зупиняється перед цією перешкодою, затримується у своєму русі та в цей момент отримує неповне уявлення про час (*temps in fieri*), тобто час, що лише формується, проте ще не сформувався. Такому моменту в мові відповідають форми суб'юнктива. Поняття, що лежать на шляху руху думки, формують образ часу та здатні цей рух затримати, «містяться» в значенні дієслів, які зупиняють на собі думку. Наприклад, коли вживається дієслово *croire*, яке не затримує на собі увагу, думка проходить крізь нього, до дієслова підрядного речення, а коли вживається дієслово *regretter*, воно затримує думку, не даючи їй відразу перейти далі: *je crois qu'il est venu* (*milieu interceptif, Présent de l'Indicatif*); *je regrette qu'il soit venu* (*milieu non-interceptif, Présent du Subjonctif*).

Сам факт того, що індикатив французької мови має десять часових форм (у тому числі кондіціонал), а суб'юнктив – лише чотири, свідчить про те, що їх відношення до вираження часу є різним. Якщо форми індикатива можуть точно визначити момент здійснення дії, то форми суб'юнктива роблять це досить приблизно, оскільки час, що вони представляють, не розділяється на періоди теперішнього, минулого й майбутнього. Порівняймо, наприклад, *j'attendrai qu'il soit venu* та *je regrette qu'il soit venu*; форма *soit venu* в першому випадку відносить дію до майбутнього, а в другому – до минулого. Характеризуючи відношення між формами індикатива й суб'юнктива, Г. Гійом вважав, що «спосіб є функцією контакту або неконтакту дії з актуальністю» [6, с. 37].

Залишається з'ясувати, які поняття, на переконання Г. Гійома, дозволяють або не дозволяють точну часову локалізацію дії підрядного речення. Таких понять, які стверджують чи не

стверджують дію підрядного речення, Г. Гійом виокремлює чотири: можливість, вірогідність, упевненість і достовірність.

Поняття можливості відповідає першому етапу представлення дії в часі, яке ще не є пов'язаним із певним часовим планом (суб'юнктив). Можливість виконання дії потребує вживання суб'юнктива, воно виключає ствердження й точну актуалізацію дії. Ідея можливості допускає як наступне здійснення, так і нездійснення дії, наприклад: *il est possible qu'il vienne*. Три інші поняття – вірогідність, упевненість і достовірність – відповідають третьому етапу (індикатив) формування образу часу. Коли ці три поняття виражаються в головному реченні, то вони передбачають вживання в підрядному реченні форм індикатива, наприклад: *il est probable qu'il viendra*; *il est certain qu'il viendra*; *il est vrai qu'il viendra*. «Вірогідність» передбачає більше шансів на здійснення, ніж на нездійснення дії. «Можливість», навпаки, нейтралізує здійснення дії, тобто перетворення її на реальність, а отже, шанси на здійснення дії чи нездійснення її в майбутньому є рівними. Ідея вірогідності вміщує можливість актуалізації, шанси на здійснення дії переважають, дія може стверджуватись, проте не категорично. Ідея впевненості являє собою найвищий ступінь вірогідності. Над ідеєю впевненості стоїть поняття достовірності, яке неминуче пов'язує дію з реальністю її виконання [2, с. 81].

У плані вивчення дієслівних форм дуже цікавою є позиція наказового способу в системі французької мови. Імператив французької мови традиційно вважається окремим способом дієслова, однак варто взяти до уваги, що імператив слугує в мовленні для передачі побажання, прохання або наказу. До того ж у французькій мові так званий імператив навіть не має своєї власної форми, а використовує форми індикатива й суб'юнктива. Відтак віднесення дії французького імператива до теперішнього або майбутнього часу є ситуативним, тобто визначається лише контекстом мовлення. На цій підставі Г. Гійом не відносить французький імператив до системи мови, обмежуючи його приналежність системою мовлення.

Висновки. Таким чином, теорія психосистематики Г. Гійома визначає форми дієслівних способів як відображення в мові ступеня просування формування образу часу у свідомості людини. Початковим етапом у формуванні уявлення про час у французькій мові відповідають «номінальні форми» (інфінітив і прислівник). Вони взагалі не пов'язуються з поняттям зовнішнього часу та передають дію не в динаміці, а в статичності. Недовершеному формуванню образу часу у французькій мові відповідають форми суб'юнктива, які називають дію без точного її відношення до моменту часу. Довершений образ часу відповідає індикативу, який представляє дію в її відношенні до певного часового плану. Способи є зупинками в русі на шляху формування образу часу у свідомості людини. Особлива позиція імператива французької мови позиційно розміщує його в системі індикатива. Форми другого й третього етапів (суб'юнктива та індикатива) здатні виражати перспективне значення, яке є конвенційним, а отже, обумовлюється самою системою мови (як форми майбутнього часу індикатива), або okazіональним (як форми суб'юнктива чи імператива, чия реальна значення не обумовлюється системою мови, а до кінця актуалізується в мовленні).

Література:

1. Гійом Г. Принципи теоретической лингвистики / Г. Гійом ; общ. ред., послесл. и коммент. Л.М. Скрелиной. – М. : Прогресс, 1992. – 224 с.
2. Реферовская Е.А. Философия лингвистики Гюстава Гийома : [курс лекций по языкознанию] / Е.А. Реферовская. – СПб. : Академический проект, 1997. – 126 с.
3. Скрелина Л.М. Рекомендации к спецсеминару по системе языка и

- речевой деятельности / Л.М. Скредина. – Архангельск : Изд-во Архангельского ун-та им. М. Ломоносова, 1986. – 68 с.
4. Скредина Л.М. Систематика языка и речевой деятельности / Л.М. Скредина. – Л., 1980. – 38 с.
 5. Guillaume G. La représentation du temps dans la langue française. *Le Français moderne* / G. Guillaume. – Paris, 1951. – 170 p.
 6. Guillaume G. Temps et Verbe. Théorie des aspects, des modes et des temps / G. Guillaume. – Paris, 1965. – 134 p.
 7. Pottier B. Représentations mentales et catégorisations linguistiques / B. Pottier. – Paris : Louvain ; Peeters, 2000. – 318 p.
 8. Valin R. Introduction 9-67 / R. Valin // *Leçons de linguistique de G. Guillaume 1948–1949 Série A. Structure sémiologique et structure psychique de la langue française*. – Québec : Les Presses de l'Université Lavale ; Paris : Librairie C. Klincksieck, 1971. – P. 11–24.

Кирковская И. С. Формирование образа времени в системе французского языка согласно теории психосистематики

Аннотация. Статья посвящена изучению образа времени согласно теории психосистематики Г. Гийома. С целью изучения перспективного аспекта употребления форм

индикатива, субъюнктива и императива в статье исследуются этапы формирования образа внутреннего и внешнего времени в сознании человека. Отдельное внимание уделяется изучению наклонений французского языка.

Ключевые слова: внешнее/внутреннее время, оперативное время, перспективный аспект, субъюнктив, императив, дискурсивное время, космическое время, глосогеническое время, праксеогеническое время.

Kirkovska I. The time image formation in the French language in accordance with the psycho-systematics theory

Summary. The article deals with the studying of the time image from the position of psycho-systematics theory by G. Guillaume. In order to investigate prospective aspect usage of indicative, subjunctive and imperative moods, the author does the research on the formation stages of the inner and external time in the human consciousness. The studying of French moods deserves individual attention.

Key words: inner/external time, operational time, prospective aspect, subjunctive, imperative, discursive time, cosmic time, glossogenie time, praxeogenie time.

Клименко О. Л.,

кандидат філологічних наук, професор,
професор кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови
Запорізького національного університету

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНА ТРАНСОРІЄНТАЦІЯ ЛЕКСЕМ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Анотація. У статті досліджено явище функціонально-семантичної трансорієнтації одиниць сучасної англійської мови на лексико-семантичному рівні, виявлено семантичні модифікації, що супроводжують функціональні транспозиції лексем у процесі їх міграції між фаховими професійними підсистемами сучасної англійської мови.

Ключові слова: функціонально-семантична трансорієнтація, семантичні модифікації, функціональні транспозиції, фахові професійні підсистеми.

Постановка проблеми. За спостереженнями дослідників, незважаючи на те, що кожна мовна одиниця має свою «функціональну орієнтацію», тобто використовується в прототипічній функції, яка узуально закріплюється та відображається в значній кількості різноманітних контекстів, у мові має місце «функціональна переорієнтація» [1, с. 48], зокрема, коли лексичні одиниці надходять з однієї мовної підсистеми до інших. Процес міграції термінологічних, жаргонних і професійних одиниць до інших мовних підсистем є цілком природним і типовим для сучасної англійської мови. Інші вчені називають таке явище «функціонально-семантичною трансорієнтацією» [2, с. 313], оскільки слова змінюють свої функціональні характеристики й первісне значення та здебільшого втрачають «фахову маркованість», тобто перестають сприйматись як такі, що належать лише до визначеної мовної підсистеми.

С.М. Єнікєєва стверджує: «Мовні одиниці, що зазнали функціональної трансорієнтації, активно поповнюють словник сучасної англійської мови. <...> Саме тому явище функціональної трансорієнтації в сучасних умовах існування мови варто розглядати як потужну рушійну силу саморозвитку та самовдосконалення мовної системи» [3, с. 184]. Функціонально-семантична трансорієнтація, що виявляється у формуванні семантичних дериватів унаслідок функціональної транспозиції лексем у процесі їх міграції між фаховими підмовами, стала предметом розгляду публікації.

Мета статті – дослідити механізми семантичних змін та виявити особливості семантичних модифікацій, що виникають у результаті функціонування лексичних одиниць у різних фахових професійних підсистемах сучасної англійської мови.

Досягнення цієї мети зумовлює виконання таких завдань:

- дослідження явища функціонально-семантичної трансорієнтації одиниць сучасної англійської мови на лексико-семантичному рівні;
- встановлення механізмів змін функціональних характеристик фахової лексики, що відбуваються внаслідок її внутрішньомовної міграції;
- виявлення семантичних модифікацій, які супроводжують функціональні трансформації лексем, що відбуваються в процесі взаємодії фахових підмов.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ми виділяємо три основні напрями функціонально-семантичної трансоріє-

тації лексики: «спеціалізацію» значення (коли лексичні одиниці загальноновживаної мови набувають «фахової маркованості» в лексиконі фахової підмови), «деспеціалізацію» значення (коли лексичні одиниці фахового лексикону втрачають «фахову маркованість» і стають загальноновживаними) та «трансспеціалізацію» (зміну лексичними одиницями «фахової маркованості» під час використання в іншій фаховій підмові). Виділення цих трьох процесів функціонально-семантичних змін є універсальним, адже воно включає функціонально-семантичну трансорієнтацію всіх одиниць, що входять до складу фахової підмови: термінів, професіоналізмів, жаргонізмів.

Варто зазначити, що термін «спеціалізація» ми вважаємо більш загальним для розуміння використання слів загальноновживаної мови в певній фаховій підмові. Спеціалізацію лексики ми поділяємо на термінологізацію та професіоналізацію. Так само термін «трансспеціалізація» вживаємо для розуміння використання слів фахових підмов в інших спеціальних значеннях.

Прикладом професіоналізації лексем загальноновживаної мови є їх надходження до лексичного депозитарію фахових професійних підсистем англійської мови, зокрема й сфери медицини та охорони здоров'я. Так, поширення альтернативних езотеричних синкретичних практик зумовило використання слова *to access* у вузькоспеціальному значенні «отримувати доступ (достукуватись) до найглибших внутрішніх відчуттів чи підсвідомих прагнень», а лексема *balance* стало позначати гармонійне співвідношення тіла, розуму й духу, якого можна досягти лише лікуючи людину в цілому [4]. Наприклад: *Certain self-help experts and New Age gurus <...> seem to have a taste for computer language. They are likely to tell us that we need to «access» our inner children or «interface» differently with our families and co-workers* («The New York Times», May 17, 2002).

У результаті термінологізації мовна одиниця *pathfinder* «слідопит, дослідник» стала вживатись у стоматологічній практиці в значенні «інструмент для проходження кореневих каналів». Окремі медичні процедури також отримали свої назви внаслідок спеціалізації слів загальноновживаної мови: терапевтичні дотики й маніпуляція тіла за допомогою спеціальних технік отримали назву *bodywork* (раніше лексема *bodywork* позначала кузов автомобіля), хірургічне видалення недоліків шкіри шляхом нанесення на неї хімічних речовин або кислоти з наступним видаленням пласту шкіри отримало номінацію *to peel*. Хірургічні процедури, що потребують введення інструментів або інших об'єктів у порожнину тіла, отримали назву *invasive* [4]. Наприклад: *Over the past few years, we have developed more minimally invasive techniques, but they still require stopping the heart – patients have to be put on a heart/lung machine, to still the heart so we can work on it* («Daily Mail», November 2, 2010).

Розвиток біотехнологій, зокрема клонування, дав змогу вести мову про створення генетичної копії людини, така копія

отримала вербальну репрезентацію *copycat* (раніше ця лексема мала лише одне значення – «наслідувач»). Іншим прикладом спеціалізації є складне слово *brown-bagging*, яке раніше позначало практику принесення на роботу ленчів у коричневих пакетах, а нині позначає практику принесення доктору ліків, які вживає пацієнт, для аналізу на доцільність вживання, дозування, термін придатності [4].

Зазначимо, що ми не отожднюємо звуження значення лексеми та термінологізацію, оскільки звуження значення може мати місце й за появи нового лексико-семантичного варіанта лексеми, тобто коли немає підстав говорити про термінологізацію. Прикладами звуження значення, що супроводжується спеціалізацією, є такі: завуальований евфемізм *substance* – наркотик; *thrivor* – людина зі смертельно небезпечною хворобою (СНІД, рак), яка, проте, залишається здоровою, не має патології; *to tweak* – страждати від нервового тугу. Такі одиниці мають загальноновживане немедичне значення та значення, що вживаються в медичному сенсі [4]. Наприклад: *But I think my good friend, the breast cancer thrivor, wants you to know that confronting the issue is much better than pretending it doesn't exist* («St. Louis American», October 7, 2010).

Прикладом спеціалізації значення лексичних одиниць у сфері новітніх технологій є фахова «комп'ютерна маркованість» таких одиниць: *finger* – програма, що відображає всю інформацію про окремого користувача або всіх користувачів у мережі (назва пов'язана з піктограмою програми, на якій зображено палець); *bookmark* – відмітка сайту чи веб-сторінки в браузері, що дозволяє легко знайти його в майбутньому (реалізація образу закладки для паперової книги); *hijacker* – шкідлива програма, що дозволяє відстежувати веб-сторінки, які відкрив користувач (уподібнення програми, яка краде персональні дані, до терориста, який викрадає літаки); *patch* – додаток до програми, що виправляє виявлені в ній помилки (уподібнення програми до латки, яка допомагає привести одяг у належний вигляд); *flame* – лайка на адресу того чи іншого інтернет-користувача через електронну пошту чи на інтернет-форумі (уподібнення сварки чи запеклої суперечки до горіння); *ham* – корисна, замовлена електронна пошта (протиставлення одиниці *spam*, незамовленій електронній пошті); *meatloaf* – електронна поштова розсилка великої кількості адресатів [5]. Наприклад: *A common concern among IT managers is avoiding spam countermeasures that create «false positives» – deletions of real messages that contain an element commonly found in spam. <...> There is even a recently coined term for this: ham.* – Brendan Weston, «Costly «spam» flood soaks all office ranks» («Financial Post», February 17, 2003); *The workers were accused of contributing to a hostile work environment because they repeatedly, over the course of several weeks, traded unsavory «meatloaf»: batches of unsolicited personal e-mail that in this case contained dirty jokes and nude pictures* (Lorraine Woelert «The Next E-Mail You Open Could Get You Fired», «Business-Week Online», December 9, 1999).

У сфері фінансів і маркетингу спостерігається професіоналізація значення таких лексем: *basket* – набір валют, на основі якого робиться перегляд валютних курсів; *stick* – неможливість банком реалізувати частину випуску акцій; *presence* – активність компанії на певному ринку; *opt in, opt out* – підписуватись чи не підписуватись на розсилку рекламної пошти, переважно електронної; *touch* – звертатися, входити в будь-який контакт із діловим підприємством; *niche* – прибуткова частина ринку [6; 7]. Наприклад: *In the next six month, however, it hopes to es-*

ablish links with more than 500 vendors selling all kinds of otherwise difficult-to-find niche products («The Economist», August 21, 2009).

В екологічному лексиконі як екотермін вживається одиниця *dumping*. На відміну від загального значення «викидання сміття, позбавлення від непотрібних речей» у фаховій мові екології ця лексема позначає «поховання токсичних або радіоактивних відходів». Слово *pollution*, що вживається як одиниця загальної мови в широкому значенні «забруднення», набуває спеціалізованого «екологічного» значення «забруднення через діяльність людини», особливо в складі атрибутивних словосполучень, перший компонент яких уточнює забруднюючі речовини, джерела та сфери забруднення [8]. Наприклад: *Claims against general-liability policies for damages from asbestos and hazardous-waste dumping worldwide are estimated to have cost the insurance industry \$2 trillion, threatening its solvency* («Newsweek», February 5, 2011); *Every year in developing countries, a million people die from urban air pollution and twice that number from exposure to stove smoke inside their homes* («The Economist», July 6, 2002); *According to NOAA, nutrient pollution has degraded more than half of U.S. estuaries* («Scientific American», July 2010).

Варто також зазначити, що оскільки міграція слів відбувається також в іншому напрямі – з фахової підмови до загальноновживаного лексикону, то в сучасній англійській мові спостерігається процес *деспеціалізації* значення слів, які втрачають «фахову маркованість» поза межами професійної мовної підсистеми. Прикладом деспеціалізації є детермінологізація значення одиниць фахових підмов. Так, колишній комп'ютерний термін *multitasking*, що позначав здатність програми чи операційної системи одночасно виконувати декілька завдань, поступово надійшов до загальнолітературної лексики зі значенням «робітник, який може одночасно працювати над декількома проектами», втративши свою «комп'ютерну маркованість» [5]. Наприклад: *Using an anecdotal approach, Crenshaw tells stories about executives with the key phrase being that «multitasking is a lie. The truth is that multitasking is neither a reality nor is it efficient,» writes Crenshaw, acting the role of a business executive lecturing an employee who prides herself on her ability to do many things at the same time* («InfoWorld Daily News», August 17, 2008).

Іншим прикладом деспеціалізації значення є слово *cyberterrorism*, яке в комп'ютерному лексиконі мало значення «використання комп'ютерної техніки в терористичних актах», а в загальноновживаній мові найчастіше означає диверсії проти інформаційних систем. Наприклад: *«We reserve the right to respond in any way appropriate: through covert action, through military action, any one of the tools available to the president,» Richard Clarke said at a Senate Judiciary subcommittee hearing on cyberterrorism* («US Today», February 13, 2011).

До складу комп'ютерного лексикону входить дієслово *to morph*, яке наприкінці ХХ століття почало вживатись у значенні «змінювати графічне зображення за допомогою комп'ютера, перетворювати один образ на інший» [5]. Поступово воно набуло більш загального значення «змінюватися, перетворюватися на щось інше». Наприклад: *A few years later they morphed into multimillionaires, emerging from their lavish villas and chauffeured Mercedeses to call the shots at the highest levels of government* («Newsweek», March 18, 2010).

Процес *транспеціалізації* значення у зв'язку з «міграцією» слів між фаховими підмовами також виявився найбільш

активним у сфері новітніх технологій. Прикладами можуть слугувати такі одиниці: *dial tone* – служба, що забезпечує вільний і легкий доступ до будь-якого продукту або послуги (запозичення зі сфери радіоелектроніки); *heavyweight* – програма або протокол, що характеризуються високою вимогливістю до системних ресурсів (запозичення зі спортивної сфери); *black hole* – запобігання інтернет-зв'язку тощо (запозичення зі сфери астрофізики) [9]. Наприклад: *This will lead to the «Internet dial-tone», in which connection to the Net from all manner of devices will be as automatic and simple as getting a dial-tone connection to the telephone network when we lift up a phone handset* («The Economist», November 17, 2008); *In the midst of the 3G auction mania raging at the turn of the millennium, many operators in forerunning countries found themselves black-holed in the mega-buck bidding* («Business Week», May 1, 2002).

У сфері новітніх інформаційних технологій також функціонують медичні терміни: *virus* – шкідлива програма, що порушує нормальне функціонування комп'ютера; *antivirus* – програма, що запобігає діяльності вірусів; *Friends and Family virus* – вірус, що інфікує цільовий комп'ютер, а також розсилає себе через електронну пошту за всіма адресами, записаними в адресній книзі комп'ютера; *infection* – присутність комп'ютерних вірусів у комп'ютері; *catatonia* – стан комп'ютера, коли він не відповідає на команди користувача; *(data) hygiene* – перевірка комп'ютера на наявність вірусних програм; *data cholesterol* – зріст кількості даних, що передаються, які суттєво уповільнюють швидкодію інших програм; *(digital) pathogen* – комп'ютерний вірус чи інша шкідлива програма; *heroinware (heroin-ware)* – дуже приваблива гра чи програма, така, що затягує [5]. В останньому разі маємо справу зі зрощенням назви наркотику з «комп'ютерно» маркованим продуктивним афіксоїдом *-ware*. Наприклад: *Online PC games such «EverQuest», the new «Dark Age of Camelot», or «Diablo II» – dubbed «heroinware» by some players – can pose much more complex problems* («InfoWorld Daily News», April 12, 2002).

Транспеціалізації нерідко зазнають терміни науково-технічної сфери. Наприклад, термін ядерної енергетики *meltdown* зі значенням «розплавлення ядерних елементів реактора» почав функціонувати у сфері новітніх технологій у формі «*network meltdown*». Як комп'ютерний термін він позначає «перевантаження мережі» [9]. Як економічний термін він позначає «руйнування, крах, розвал (економіки, бізнесу, організації)». Наприклад: *Network meltdown: A state of complete network overload; the network equivalent of thrashing* («Raymond», 2004); *Many South Koreans distrust foreign investors instinctively and feel that the financial meltdown of 1998 shamed their country and made it vulnerable to a modern form of colonial exploitation* («The Economist», February 7, 2009).

Запозичений зі сфери будівництва термін *firewall* функціонує в комп'ютерному лексиконі зі значенням «програма, що запобігає несанкціонованому проникненню хакера в комп'ютер користувача». Як економічний термін *firewall* позначає стійке розділення різних видів банківської діяльності, коштів клієнта та самого банку для запобігання конфлікту інтересів [9]. Наприклад: *This would tear down firewalls that had largely stopped insurance companies, banks and stockbrokers from competing in each other's patches* («The Economist», November 6, 2009).

У фаховій мові економіки функціонують також терміни фізики: *hysteresis* – економічна тенденція довгострокових періодів високого рівня безробіття, яка не приводить до зменшен-

ня рівня заробітків (вихідне значення цього слова пов'язане зі сферою магнетизму); *daisy-chain* – торгівля між брокерами з метою створення видимої активності ринку; *free-fall* – різке падіння цін на фінансовому ринку або погіршення стану економіки; *rocket-scientist* – службовець банку, який займається операціями на фінансовому ринку, використовуючи сучасні методи комп'ютерного аналізу; *circuit-breaker (circuit-breaking)* – форма контролю, яка запобігає раптовій і надмірній зміні цін акцій [10]. Наприклад: *To avoid a repeat, American regulators introduced «circuit breakers» which, among other things, can cut off the direct connection between the big brokers' computers and the trading floor of the New York Stock Exchange* («The Economist», February 2, 2002).

Своєрідну інтерпретацію отримують в інших професійних фахових підсистемах поняття медицини. Наприклад, у медичній терміносистемі слово *applicator* позначає «пристосування для введення ліків у порожнину», а в екологічній термінології таким словом номіновано людину, яка використовує засоби охорони природи [4].

Прикладом транспеціалізації може слугувати використання медичної термінології у сфері економіки: *immunization* – інвестування фінансових ресурсів таким чином, щоб захистити існуючий бізнес інвестора від змін процентних ставок та інших цінкових ризиків; *spine* – шкала заробітної платні; *hiccup* – невелика зміна кон'юнктури; *shock-therapy (shock-treatment)* – радикальні економічні реформи; *bloodletting* та *haemorrhage* – звільнення робітників і службовців [11]. Наприклад: *But throughout the last few decades Teesside's chemicals industry, along with shipbuilding and steel, haemorrhaged jobs* («The Economist», October 21, 2010); *His recent coups do not guarantee success, any more than the other Michael's blood-letting secured his dream of becoming legitimate business* («The Economist», February 6, 1999).

Необхідно також звернути увагу на транспеціалізацію військового лексикону. Наприклад, військовий термін *carpet-bomb* («проводити килимове бомбардування») нині використовується в лексиконі економіки й бізнесу для позначення стратегії маркетингу. Дієслово *carpet-bomb* означає «посилати рекламні матеріали більшості потенційних покупців у визначеному районі або всім мешканцям району» [10].

У мові маркетингу почав вживатись військовий термін *broadside* («бортовий залп») для позначення масового, одночасного розповсюдження рекламної літератури. Військовий термін *beachhead* («плацдарм») у підмові бізнесу позначає частину ринку, яку захоплює компанія, щоб отримати більшу частку в майбутньому. Слово *bullet* має в підмові фінансів значення «облігація, погашення якої робиться одноразово». Воно може виступати в атрибутивній функції в термінологічних словосполученнях: *bullet loan, bullet strategy* [10].

Складне слово *front-line* («лінія фронту, передній край») у підмові бізнесу вживається атрибутивно та позначає робітників, які безпосередньо пов'язані з виробництвом товарів чи впровадженням послуг (*front-line worker/employee*), або службовців чи управлінців, які контактують із робітниками (*front-line manager/supervisor*). Слово *capitulation* (з традиційним значенням «припинення військових дій і здача збройних сил») має значення «панічний продаж великої кількості акцій» [10].

Унаслідок транспеціалізації значення військовий термін *block-buster* («авіаційна бомба великої потужності») став позначати книгу або кінострічку-бестселер жанрів «action», «fantasy». Слово *blockbusting* у сфері нерухомості має значен-

ня «руйнування кварталу», тобто позначає зниження ціни на нерухомість у певному кварталі через поширення пліток про те, що район стає біднішим і менш популярним, або у зв'язку з розташованими поблизу фабриками, які спричиняють шум, забруднення навколишнього середовища, або переселенням етнічних меншин. Таке зниження цін на руку агентам із нерухомості, які сподіваються, що розповсюджені ними плітки змусять мешканців кварталу продавати будинки й квартири за нижчими цінами [11].

Військовий термін *sniping* нині використовується в комп'ютерному лексиконі для позначення стратегії поведінки на інтернет-аукціоні та означає «практику виграшу інтернет-аукціону шляхом пропозиції вищої ціни в останню секунду торгу, як правило, за допомогою спеціального програмного забезпечення» (уподібнення вміння давати вищу ціну на аукціоні за мить до закінчення торгів до снайперського вміння влучати точно в ціль). У середовищі комп'ютерних користувачів поширюється жаргонне поняття *to nuke* (буквально «застосувати ядерну зброю») для позначення одночасного знищення всієї інформації в комп'ютері [5].

Транспеціалізації зазнали в комп'ютерному лексиконі також такі лексичні одиниці з військової фахової підмови: *locked and loaded* – «стан повністю готового до роботи знімного диску» (первинно «зброя, заряджена й готова до стрільби»); *blivet* – «програмна задача, яку неможливо вирішити; важливий елемент апаратного забезпечення» (первинно «те, що неможливо полагодити, замінити; паливний контейнер»); *broken arrow* – «фатальна помилка в комп'ютері» (первинно «військовий інцидент із застосуванням ядерної зброї»); *time bomb* – «тип комп'ютерного вірусу, що спрацює у визначений час, змінюючи або знищуючи інформацію в комп'ютері» (первинно «бомба із часовим механізмом»); *newbie* – «новачок, недосвідчений користувач» (первинно «новобранець»); *to frag* – «повністю знищити, зіпсувати» (первинно «знищити за допомогою осколкової гранати») [5]. Наприклад: *In «shoot» em ups' such as Quake III, meanwhile, they will rapidly negotiate the three-dimensional chambers of a disused spaceship, guns blazing as they dodge the rocket attacks of other players and attempt to «frag» everything in sight* («Sunday Times» (London), September 26, 2005).

У свою чергу з комп'ютерного лексикону до військової фахової підмови було запозичено одиницю *digitization*. Первинно ця лексема означала конвертацію паперового документа в електронну форму. Варто зазначити, що аналогічне значення це слово зараз має в літературній мові. У військовому лексиконі, проте, слово *digitization* отримало значення «можливість обміну інформацією між військовою технікою (літаками, гелікоптерами тощо) та її оператором, наприклад, за допомогою бездротового зв'язку» [12].

Що стосується фахової підмови банківських і фінансових справ, то з неї в результаті транспеціалізації до комп'ютерного лексикону надійшли такі одиниці: *switch* – «передача даних за допомогою комп'ютеризованого зв'язку між фінансовою установою й місцем продажу (у сфері економіки слово позначало «перекид інвестицій»); *incubator* – «створення, фінансування та просування нових інтернет-компаній (первинно у сфері економіки слово позначало «створення й просування звичайних, «не інтернетівських» компаній»); *silent run* – «масове зняття онлайн-клієнтами коштів із банківських рахунків (первинне значення «зняття грошей із бан-

ківських рахунків великими корпораціями») [5]. Наприклад: *The widespread use of online banking services is putting banks under threat of silent runs on banks* («Computer Weekly», October 13, 2008).

Екологічні терміни починають вживатись у мові інших професійних та фахових підсистем. Так, термін *recycle* («перероблювати використаний матеріал на сировину») було залучено до політичної сфери з образним значенням «переглянути позицію» водночас із відповідним прикметником *recycled* (*recycled communist*) [11]. Як бачимо, у багатьох випадках зсув значення в мовних одиницях, що надходять з одного фахового лексикону до іншого, є незначним, і така одиниця набуває лише «фахової маркованості», зберігаючи чи незначно модифікуючи денотат.

Висновки. Таким чином, виділені нами процеси функціонально-семантичної трансорієнтації – спеціалізація, деспеціалізація та транспеціалізація значення лексичних одиниць – виступають дієвими шляхами формування словникового складу сучасної англійської мови загалом та її фахових мовних підсистем зокрема. Проведене дослідження показало, що спеціалізація сприяє інтенсивному створенню одиниць у фахових мовних підсистемах, у процесі деспеціалізації одиниці фахового лексикону беруть активну участь у поповненні загальноживаної мови, тоді як процес транспеціалізації веде до формування фахового лексикону за допомогою лексичних одиниць інших професійних фахових підсистем. Вважаємо, що причина інкорпорування одиниць фахового лексикону в узус носіїв загальнолітературного варіанта англійської мови та її фахових підсистем зумовлюється необхідністю поповнення номінативних та експресивних засобів мови.

Література:

1. Левицкий А.Э. Явление функциональной переориентации языковых единиц / А.Э. Левицкий // Вісник Київського лінгвістичного університету. – 1999. – № 1. – Т. 2. – С. 48–53.
2. Зацний Ю.А. Сучасний англійський світ і збагачення словникового складу / Ю.А. Зацний. – Львів : ПАІС, 2007. – 228 с.
3. Єнікєєва С.М. Системність і розвиток словотвору сучасної англійської мови : [монографія] / С.М. Єнікєєва. – Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2006. – 303 с.
4. Янков А.В. Англо-український словник нової лексики і фразеології англійської мови сфери медицини та охорони здоров'я / А.В. Янков. – Вінниця : Нова Книга, 2012. – 272 с.
5. Англо-український словник новітніх інформаційних технологій / уклад. : О.Л. Клименко, О.С. Чирвоний. – Запоріжжя : ЗНУ, 2013. – 200 с.
6. Longman Dictionary of Contemporary English. – 3 ed. – Harlow : Longman, 1995. – 1668 p.
7. The Oxford Dictionary and Thesaurus / ed. by S. Tulloch. – Oxford : Oxford University Press, 1996. – 1892 p.
8. Балюта Е.Г. Проблеми охорони довкілля й інноваційні процеси в словниковому складі англійської мови / Е.Г. Балюта. – Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2010. – 200 с.
9. McFedries P. The Word Spy 2008 / P. McFedries [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.wordspy.com>.
10. Oxford Dictionary of Business English / ed. by A. Tuck. – Oxford : Oxford University Press, 1994. – 493 p.
11. Інновації у словниковому складі англійської мови початку ХХІ століття: англо-український словник / уклад. : Ю.А. Зацний, А.В. Янков. – Вінниця : Нова Книга, 2008. – 360 с.
12. Василенко Д.В. Військова лексика / Д.В. Василенко. – Горлівка :

ГДПШМ, 2011. – 152 с.

Клименко О. Л. Функционально-семантическая трансориентация лексем в современном английском языке

Аннотация. В статье исследовано явление функционально-семантической трансориентации единиц современного английского языка на лексико-семантическом уровне, проанализированы семантические модификации, сопровождающие функциональные транспозиции лексем в процессе их миграции между профессиональными подсистемами современного английского языка.

Ключевые слова: функционально-семантическая трансориентация, семантические модификации, функци-

ональные транспозиции, профессиональные подсистемы.

Klymenko O. Functional and semantic trans-orientation of lexemes in modern English

Summary. The article presents an attempt to study the phenomenon of functional and semantic trans-orientation of lexical units in modern English. The research is aimed at determining semantic modifications caused by functional transformations of lexemes as a result of their migration between professional subsystems of modern English.

Key words: functional and semantic trans-orientation, semantic modification, functional transformations, professional subsystems.

Ковалевська Я. Л.,

викладач кафедри англійської філології

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

САТИРИКО-САРКАСТИЧНИЙ ДИСКУРС У МЕДІАПРОСТОРІ США

Анотація. Статтю присвячено дослідженню сатирико-саркастичного дискурсу в межах нового інтегрованого жанру – інфотейнменту – з метою виявлення найбільш дієвих засобів впливу на адресата в сучасному американському медіапросторі, а також розгляду стилістичних прийомів, які застосовуються в текстах псевдонінів для досягнення бажаного емоційного впливу на отримувача інформації.

Ключові слова: сатирико-саркастичний дискурс, інфотейнмент, медіапростір, псевдонінини, сарказм, сатира.

Постановка проблеми. Актуальність роботи полягає у вивченні нового типу дискурсу – сатирико-саркастичного – у сучасному медіапросторі США в межах такого жанру, як інфотейнмент. Об'єктом дослідження виступає новий тип дискурсу – сатирико-саркастичний дискурс. Предметом розгляду є стилістичні прийоми вираження сатири й сарказму в американському медіапросторі.

Мета статті полягає у виявленні засобів впливу на адресата в сучасному американському медіапросторі, що приводять до сатирико-саркастичного ефекту. Матеріалом для аналізу слугували сучасні статті з псевдонінінами в сатирико-саркастичних американських онлайн-виданнях, таких як «The Onion», «The Best Page in the Universe», «The Red Tractor in the USA».

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасне суспільство чітко усвідомлює, яку суттєву роль засоби масової інформації відіграють у його житті. Це суспільство споживачів. З плином часу сферою споживання стала також всесвітня павутина, оскільки користувачі виявляють постійний інтерес до неї та активно відвідують різні сайти. Не минули увагою й різні сайти новин. На відміну від класичних жанрів сучасні онлайн-газети чи журнали дозволяють авторам новин індивідуалізувати подачу інформації, висловлювати власну думку, надають можливість обговорювати новини з адресатами в межах одного дискурсу. Величезне значення для текстів масової інформації має правильність сприйняття тексту, що забезпечується не лише мовними одиницями та їх з'єднанням, а й необхідним загальним комунікативним тлом знань, які має адресат. Задля сприяння існуванню невпинного інтересу до новинних сайтів інформація має гострий критико-комічний характер. Джерелом сміху виступають сатира й сарказм. Так, у сучасному американському медіапросторі можна знайти комічні журнали сатирико-саркастичного характеру.

Американські медіажанри не просто дають змогу отримувати інформацію (не завжди достовірну або навіть вигадану (псевдонініні)), автори статей також апелюють до емоцій глядачів, їх ставлення до певної проблеми або відомої особи, найчастіше з метою викликати інтерес, захопити й розважити. Нові можливості в медіапросторі приводять до появи нового інтегрованого жанру – інфотейнменту (англ. *infotainment* від *information* – інформація та *entertainment* – розвага) [1; 2; 4].

Мається на увазі *infotainment* як стирання кордонів між інформацією (*information*) та розвагою (*entertainment*) [4, с. 239]. Інакше кажучи, мова йде про орієнтацію авторів будь-яких медійних продуктів на розважальність інформації, що повідомляється. Одним із головних завдань жанру інфотейнменту є те, що читач повинен бути не лише зацікавленим у змісті тексту новин, а й захопленим емоціями, які останній навіює. Сенса інфотейнменту найкраще проявляється там, де розвага, здавалося б, має посідати найменше місце, – в інформаційно-аналітичних і новинних передачах. С.П. Поцелуєв виділяє також такий субжанр інфотейнменту, як політейнмент (від *politics* – політика, *entertainment* – розвага). Л.М. Землянова та Л.А. Катаєва, окрім політейнменту, виділяють також ед'ютейнмент (*education* – навчання, *entertainment* – розвага). Якщо розглянути наведені жанри, то в них усіх присутній суфікс *-tainment* з англійського слова *entertainment* («розвага»), тобто вони націлюються як на розвагу, так і на інформування аудиторії різними новинами: навчальними, політичними, спортивними, соціальними тощо. Ми припускаємо також наявність інших субжанрів інфотейнменту (наприклад, спорттейнменту (*sport* – спорт, *entertainment* – розвага), медіатеїнменту (*medicine* – медицина, *entertainment* – розвага) тощо) залежно від тематики новин.

У сатирико-саркастичному дискурсі в межах жанру інфотейнменту соціальні й політичні зміни виражаються, як правило, у висміюванні окремого персонажа, зазвичай відомого, або персонажів медіатексту; однак це не просте висміювання у вигляді жартівливого перевертання загальноприйнятих норм. Невід'ємною складовою є оціночний елемент [5, с. 109]. При цьому оцінка завжди є негативною та супроводжується викриттям певних суспільних, політичних, особистих вад, тобто вона надається лише в негативному аспекті. Автор висловлює свою оцінку як на основі власних почуттів, так і з огляду на соціальні стереотипи. Тому оцінка є наслідком функціонально-комунікативного напрямку дискурсу [7, с. 58], у нашому разі набуваючи сатирико-саркастичного забарвлення. Метою сатирико-саркастичного дискурсу є подання соціальних явищ, подій, новин із певним оціночним посилом та переконання адресата повідомлення в справедливості позиції автора. Фігура адресата є дуже важливою в цьому типі дискурсу, адже саме від неї залежить, чи буде сприйнято послання автора в межах певного жанру або субжанру.

Сьогодні простежується тенденція використання сатири й сарказму в політичних тестах новин онлайн-видань. Аналізуючи це явище, сучасний американський дослідник А. Дей підкреслила пряму залежність між розвитком сучасних технологій і поширенням сатири, що виникає на політичному підґрунті, насамперед за допомогою медіа та телекомунікацій [10, с. 24]. Ще один американський учений Дж. Нільсон розглядає сатиру як засіб взаємодії із суспільством у цілому, а саме зі світом політики [13, с. 46]. Англійський професор П. Сіммонс вважає сатиру засобом висміювання культурних цінностей, установ, по-

глядів і переконань у суспільстві. Він розглядає сатиру як жанр літератури, метою якого є не лише вказати на соціальні вади, а й надати розуміння, що ці вади є неприпустимими в суспільстві [14, с. 112]. Дж. Тест також підкреслює висміювання соціальної поведінки шляхом сатири не лише в літературних творах, а й у медіапросторі [17, с. 9].

Американський дослідник Р. Еліот надає таке визначення сатири (подаємо мовою оригіналу): «Satire, artistic form, chiefly literary and dramatic, in which human or individual vices, follies, abuses, or shortcomings are held up to censure by means of ridicule, derision, burlesque, irony, parody, caricature, or other methods, sometimes with an intent to inspire social reform» [11].

У свою чергу О.С. Редкозубова, спираючись на поняття сатири (лат. *Satira*, від більш раннього *satura* – сатура, буквально «суміш, усяка всячина») як виду комічного, визначає не лише естетичний аспект сатири, а й соціальний, головним завданням якого є критика, викриття, осміювання будь-яких соціальних, суспільно-політичних і побутових явищ [6]. Н.П. Худавердова вважає, що головне в сатирі – комедійна критика, яка підводить до заперечення явища через протиставлення його ідеалу [9]. О.В. Харченко розглядає сатиру американських письменників і журналістів як явище інтернаціональне, що обертається, загострює та влучає в найактуальнішу проблематику сучасного життя. Це може стосуватись політики, бізнесу, шоу-бізнесу, спорту тощо [8, с. 235].

На відміну від сатири сарказм характеризується відкрито ворожим ставленням до об'єкта розваги, має соціально знищуючий характер, при цьому зберігаючи гумористичну атмосферу. Глибинними інтенціями виступають сміх та агресія. Комунікативна мета – жорстке висміювання об'єкта розваги із застосуванням найбільш ефективних засобів комічного впливу [8, с. 235]. Такої ж інтерпретації сарказму дотримується Дж. Кемпел, який підкреслює присутність певної людини, яку висміюють [12, с. 7]. Адресованість сарказму до певної особи чи осіб розглядає також С. Петерс [16, с. 2].

Таким чином, сучасні автори під сатиру розуміють вид комічного, об'єктом якого є соціальні вади, що мають широку суспільну значущість, порушення норм моралі, а під сарказмом – вид комічного, об'єктом якого є людина та якості, що їй притаманні (жадібність, заздрість, жадоба, лінощі тощо). Також, досліджуючи сучасні американські онлайн-видання, ми бачимо, що сатира й сарказм вживаються невід'ємно одне від одного в межах одного дискурсу – сатирико-саркастичного, оскільки сатира розглядається як критика всього суспільства, а сарказм – як критика окремої особистості. Одне не може існувати без іншого.

У сатирико-саркастичному дискурсі важливу роль у подачі матеріалу відіграють також стилістичні прийоми: порівняння, гіпербола, метафора, метонімія тощо. Наведемо приклад із відомого сучасного американського сатирико-саркастичного онлайн-видання «The Onion», у якому ми зустрічаємо статтю з псевдонімами, що належить до такого медіажанру, як інфотеймент:

ITHACA, NY—According to a study released this week by geneticists at Cornell University, substantial evidence indicates that rich people and poor people-disparate populations long thought to be entirely unrelated-may have once shared a single common ancestor. “After conducting careful DNA analysis, our research team was taken aback to discover that the wealthy and the working class actually have a considerable number of genetic similarities,” said study co-author Kenneth Chang, adding that despite the disparity

between the modern-day affluent and low earners in terms of behavior, appearance, and lifestyle, numerous genetic markers revealed that their predecessors may have once lived beside one another without any noticeable differences. “Side by side, poor people and rich people look almost nothing alike, of course. It took months of chromosomal comparison to discover that links exist between, say, a top-level consultant at Bain Capital living in a gated community and a mother of three relying on multiple low-wage jobs to survive. And upon close inspection, it is possible to detect subtle, but striking, physical resemblances between these vastly different peoples.” Scientists also determined that the ultra-rich were closely related to jellyfish and other soft-bodied invertebrates (The Onion, 2015).

Як показує наведений приклад, комізм досягається завдяки сатирико-саркастичному дискурсу, у якому за допомогою сатиричного висловлювання жорстко висміюють зв'язок між бідними й багатими у вигляді псевдонаукових фактів, а також завдяки стилістичним засобам – використанню гіперболи (*It took months of chromosomal comparison to discover that links exist between, say, a top-level consultant at Bain Capital living in a gated community and a mother of three relying on multiple low-wage jobs to survive*) та порівняння (*the ultra-rich were closely related to jellyfish and other soft-bodied invertebrates*), що є типовими для цього типу дискурсу.

Висновки. Отже, у такому медіажанрі, як інфотеймент, обговоренню підлягають різні сфери життя. Завдяки сатирико-саркастичному дискурсу статті мають розважальний характер із гострою критикою сучасних американських проблем у вигляді псевдоніви. При цьому не менш важливу роль у подачі матеріалу відіграють стилістичні прийоми.

Перспективи подальшого дослідження сатирико-саркастичного дискурсу полягають в аналізі впливу сатирико-саркастичних висловлювань на адресата в межах нового жанру медіапростору США.

Література:

1. Землянова Л.М. Зарубежная коммуникативистика на рубеже веков / Л.М. Землянова // От книги до Интернета: журналистика и литература на рубеже нового тысячелетия. – М., 2000. – С. 61–74.
2. Катаева Л.А. Конвергенция СМИ и проблемы сетевой журналистики / Л.А. Катаева [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://mouuniver.net/konvergenciya-smi-i-problemy-setevoy-zhurnalistiki>.
3. Луканина М.В. Текст средств массовой информации и конвергенция / М.В. Луканина // Вестник: политическая лингвистика. – Вып. 20. – Екатеринбург, 2006. – С. 205–214.
4. Поцелуев С.П. Политические парадигмы : [монография] / С.П. Поцелуев. – Ростов-на-Дону : Изд-во ЮФУ, 2008. – 392 с.
5. Приходько А.И. Когнитивно-дискурсивный потенциал оценки и способы его выражения в современном английском языке : дисс. ... докт. филол. наук : спец. 10.02.04 / А.И. Приходько ; Запорожский гос. ун-т. – Запорожье, 2004. – 399 с.
6. Редкозубова О.С. Структура смеховой культуры: аналитика культурологии / О.С. Редкозубова [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/struktura-smehovoy-kultury>.
7. Самохина В.А. Современная англоязычная шутка : [монография] / В.А. Самохина. – Х. : ХНУ им. В.Н. Каразина, 2008. – 356 с.
8. Харченко О.В. Американский дискурс комического XX и XXI сторіч (на матеріалі комедійних фільмів, художніх та публіцистичних творів) : [монографія] / О.В. Харченко. – К. : ТОВ «Видавництво «Сталь», 2012. – 356 с.
9. Худавердова Н.П. Комическое и смех в истории мировой эстетической мысли / Н.П. Худавердова [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://publishing-vak.ru/file/archive-philosophy-2012-2/6-khudavedrova.pdf>.

10. Day A. *Satire and Dissent: Interventions in Contemporary Political Debate* / A. Day – Indianapolis : Indiana University Press, 2011. – 240 p.
11. Elliott R.C. The nature of satire / R.C. Elliott // *Encyclopædia Britannica* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/524958/satire>.
12. Campbell J.D. *Investigating the Necessary Components of a Sarcastic Context* (Spine title: *Investigating Components of Sarcastic Context*) : [monograph] / J.D. Campbell [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ir.lib.uwo.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=1545&context=etd>.
13. Nilsson J. *American Critic: Satire and Political Discourse in Warren Beatty's Bulworth* : [article] / J. Nilsson [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.academia.edu/4382862/American_critic_Satire_and_political_discourse_in_Warren_Beattys_Bulworth.
14. Simpson P. *On the Discourse of Satire: Towards a Stylistic Model of Satirical Humor* / P. Simpson. – Amsterdam : John Benjamins Publishing, 2003. – 242 p.
15. Kreuz R.J. *Lexical Influences on the Perception of Sarcasm* : [article] / R.J. Kreuz, G.M. Caucci [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://delivery.acm.org/10.1145/1620000/1611529/p1kreuz.pdf?ip=194.44.181.161&id=1611529&acc=OPEN&key=4D4702B0C3E38B35%2E4D4702B0C3E38B35%2E4D4702B0C3E38B35%2E6D218144511F3437&CFID=664015816&CFTOKEN=73833324&__acm__=1429181482_c4c5820d805f9a7f40b538e5ddec689f.
16. Peters S.A. *The Relevance of Sarcasm In Resolving Ambiguous References In Spoken Discourse* : doctoral dissertation / S.A. Peters [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://scholarcommons.sc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3508&context=etd>.
17. Test G.A. *Satire: spirit and art* : [book] / A.T. George [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://books.google.com.ua/books?id=Q>

khMi6mKmUMC&pg=PA7&hl=ru&source=gbv_toc_r&cad=4#v=onepage&q&f=false.

Ковалевская Я. Л. Сатирико-саркастический дискурс в медиапространстве США

Аннотация. Статья посвящена исследованию сатирико-саркастического дискурса в рамках нового интегрированного жанра – инфотейнмента – с целью выявления наиболее действенных способов воздействия на адресата в современном американском медиапространстве, а также рассмотрению стилистических приемов, которые применяются в текстах псевдоновостей для достижения желаемого эмоционального воздействия на получателя информации.

Ключевые слова: сатирико-саркастический дискурс, инфотейнмент, медиапространство, псевдоновости, сарказм, сатира.

Kovalevska I. Satirical and sarcastic discourse in the media of the USA

Summary. The article touches upon the study of satirical and sarcastic discourse in a new integrated genre of media space – infotainment – revealing the most efficient ways of influence on the addressee in the modern American media space. Stylistic means which are used in faked news to achieve the desired emotional effect on the receiver are analyzed.

Key words: satirical and sarcastic discourse, infotainment, media space, faked news, sarcasm, satire.

Козловський В. В.,
професор кафедри германської філології
Інституту філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПРАГМАТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ГРАМАТИЧНОЇ ФОРМИ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ)

Анотація. Стаття присвячена лінгвопрагматичній інтерпретації граматичної форми. Доведено, що граматична форма в межах контексту слугує засобом вираження мети мовця, виду мовленнєвої дії, надає вислову різні конотативні значення.

Ключові слова: граматична форма, лінгвопрагматика, семантика, мовленнєва взаємодія, конотація.

Постановка проблеми. Лінгвопрагматичний аспект дослідження мови є одним із провідних напрямів у лінгвістиці. Увага вчених спрямована на дослідження мови в дії (in actu): установлення та інтерпретацію мети і намірів мовця, виявлення й характеристику мовленнєвої дії, розуміння тактик і стратегій учасників спілкування. Операційним механізмом (*als Handlungsinstrument*) слугують для дослідників різноаспектні одиниці мови – фонетичні, лексичні, граматичні.

Ознайомлення з публікаціями, у яких елементи мови вивчаються в аспекті лінгвопрагматики, дає змогу зробити висновок, що об'єктом дослідження в них є переважно одиниці лексичного рівня, тоді як граматичним одиницям, які є основою формування думки та її вираження, належної уваги не приділяється.

Постановка питання про вивчення відношень між граматичними формами і прагматикою зумовлено нашим наміром зазначити роль граматики у процесі організації речення, репрезентації фрагментів знань як реакції на навколишню дійсність [1, с. 36; 3, с. 12]. Така постановка питання визначає актуальність теми статті.

Виклад матеріалу ґрунтується на теоретико-методологічному положенні В. фон Гумбольдта (W. von Humboldt) про те, що граматична одиниця слугує засобом організації думки [4, с. 419]. Х. Штейнталь (H. Steinthal) також уважав, що граматику потрібно розуміти як «форму подання думки» (... *als Darstellungsform von Gedanken, die das Stoffliche und das Formale des Gedankens durch differente Formen in Erscheinung bringt* ...) [7, с. 391]. Отже, граMATика мови є комплексом структурованих лінгвістичних одиниць. «Структурований» означає оформлений згідно з наявними в мові системними зв'язками. Такі одиниці створюють у сукупності інвентар лінгвістичних одиниць – слів, словосполучень, простих і складних конструкцій із різним ступенем синтаксичної зв'язаності складових [5, с. 9–10].

Важливою ознакою комунікативно-функціонального аспекту вивчення мови є те, що дослідження мовних одиниць спрямовано на розуміння стосунків між комунікантами. При цьому береться до уваги, що мовні одиниці слугують засобом вираження думки мовця й водночас формою (силою) впливу висловлення на адресата. У такий спосіб одиниці мови, з одного боку, є складовими мовної системи, а з іншого – способом оцінювання мовленнєвої дії. Відповідно, складові мовної системи можна інтерпретувати в аспекті прагматики, при цьому

кожна окрема, варіантна, система відбиває лише її властиві відношення між знаком і тим прагматичним значенням, який діє у межах окресленого рівня функціонування.

Мета статті полягає у визначенні ролі граматичної форми в організації прагматичного змісту речення. Досягнення мети передбачає інтерпретацію граматичної форми як засобу, що безпосередньо або опосередковано сприяє вираженню комунікативного наміру мовця, визначенню зв'язків між граматичною формою та видом мовленнєвої дії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Прагматичний зміст речення формують лексична й граматична семантика, позамовні фактори, які пов'язані з мовленнєвою взаємодією. Якщо тему (предмет) висловлення визначає лексика, то комунікативну мету та змістові зв'язки між учасниками спілкування формують і виражають морфологічні, синтаксичні, інтонаційні й стилістичні засоби. Наприклад, слово, залежно від мовного та/або ситуативного контексту, змінюючи свою граматичну форму, змінює форму речення, до складу якого воно входить, і, відповідно, привносить у речення інший прагматичний зміст, надає йому іншу прагматичну силу і вплив. Порівняємо вживання дієслова *kommen* (укр.: *приходити*; *прибувати*) у межах речення наказового способу й звернемо увагу на його граматичну форму та мовне оточення:

1. *Komm!* – форма наказового способу дієслова *kommen* у 2-й особі однини слугує в «нейтральному» контексті для вираження наказу, пропозиції, запрошення. В інтонації речення, як правило, відсутня категорична тональність. Прагматичний зміст форми (речення), завдяки високій частоті вживання та конвенційності, є зрозумілим.

2. *Kommen Sie!* – наказовий спосіб у формі звертання на *Vi* застосовується для вираження актів пропозиції, запрошення. Інтонація речення отримує «ввічливий» малюнок; в окремих випадках – «нейтральний», що зумовлено додатковими обставинами конотативного плану. Акт наказу теоретично й практично можливий, однак він потребує особливих умов взаємодії.

3. *Würden Sie kommen!* – форма *Konditional I* є засобом вираження «ввічливості»/«дипломатичності». Переважно така структура вживається для об'єктивації ввічливого запрошення. Для вираження наказу така структура не застосовується.

Додаткові лексеми збільшують праматику вислову:

1 б. *Komm doch bitte!* – мовленнєва дія отримує експресивний малюнок: пропозиція/запрошення супроводжується семою «ввічливість» (за рахунок семантики *bitte*). Модальна частка *doch*, як правило, зазначає різні відтінки зацікавленості мовця у виконанні адресатом спрямованої в його бік дії. Щодо акту наказу, то це значення «нейтралізується» словосполученням *doch bitte*.

2 б. *Bitte, kommen Sie!* – лексема *bitte* привносить у наказове речення ввічливу інтонацію, яка пом'якшує мовленнєву дію:

вона сприймається як звичайне запрошення (наприклад, увійти в кімнату).

3 б. *Würden Sie wie möglichst schnell kommen!* – завдяки формі *würde* волевиявлення мовця у вигляді наказу тяжіє в бік пом'якшення категоричної тональності. Порівняйте: *Kommen Sie wie möglichst schnell!* Словосполучення *wie möglichst schnell* надає реченню експресивний малюнок, що зазвичай змінює його прагматику.

Прагматичний зміст речення ґрунтується на семантиці – на тому, що безпосередньо виражають лексичні та граматичні одиниці. Семантика граматичної форми різниться від прагматики граматичної форми. Граматична одиниця (структура), залежно від мовного контексту й ситуації спілкування, не змінюючи свою форму, може виражати різне прагматичне значення і здійснювати різний прагматичний вплив. Наприклад, форма ... *es wäre gut, wenn ...* (... було б добре, як би ...) може вживатися для вираження р і з н и х ілюктивних значень із різним експресивно-емоційним супроводженням, наприклад: *ненав'язливого роз'яснення ситуації* (реального стану речей) – (4), *увічливого погодження* із пропозицією – (5), *цинічної погрози* – (6):

(4) *Es wäre gut, wenn jeder von uns die Lage kritisch einschätze ...*

(5) *Willst du, dass wir kommen? – Ja, es wäre gut ...* (... , wenn ihr kommt).

(6) *Es wäre gut, wenn du mit deiner Rederei sofort aufhörst, sonst ...*

Полісемія в граматиці може призвести до іншого прагматичного ефекту форми, як тільки вона під впливом контексту змінює своє значення. Порівняємо часову форму *Präsens* (презент) – її парадигматичне значення – з деякими значеннями синтагматичного плану, наприклад, «футуральним презентом» – „*futurisches Präsens*” (7), «історичним презентом» – „*historisches Präsens*” (8), «імперативним презентом» – „*imperativisches Präsens*” (9).

(7) Завдяки вживанню *футурального* презенту відбувається актуалізація дії, якої на момент мовлення немає: трансформація дії з *майбутнього* в *теперішнє*. У такий спосіб відбувається вплив мовця на співрозмовника:

Du meinst, er kommt morgen, und deine Probleme verschwinden?

(8) Завдяки вживанню *футурального* презенту відбувається актуалізація дії, якої на момент мовлення немає: трансформація дії із *майбутнього* в *теперішнє*. У такий спосіб відбувається вплив мовця на співрозмовника:

1913. In einem Jahr beginnt der Krieg.

(9) *Історичний* презент також є значенням, що має певну силу впливу (завдяки актуалізації дії з минулого). Комунікативний ефект зумовлено «нестандартним» уживанням форми відповідного речення для волевиявлення – наказу – з відповідною інтонацією та відповідним, окличним, знаком:

Martin, du gehst jetzt nach Hause und erzählst über dein Benehmen den Eltern!

Прагматичний вплив досягається за допомогою різних граматичних форм (структур). Наприклад, *пропозиція/запрошення* може бути виражена структурою окличного/питального/розповідного речення. При цьому такі речення мають усталений конвенційний формат (10, 11) або усталені конвенційні форми (12, 13) у своєму складі:

(10) *Bitte, kommen Sie doch zum Tee!*

(11) *Möchten Sie Tee?/Trinken Sie Tee?*

(12) *Ich würde Ihnen gerne eine Tasse Tee anbieten.*

(13) *Wie wäre es mit einer Tasse Tee?*

Різні форми речень (окличне, питальне, розповідне) реалізують прагматичну мету: *ввічливе запрошення* з наміром *пригостити* співрозмовника; при цьому можливі інші цілі (залежно від ситуації).

Важливою складовою прагматичного змісту речення є конотація. У широкому розумінні конотація – це будь-який компонент, що доповнює предметно-поняттєвий (або денотативний), а також граматичний зміст мовної одиниці й надає вислову експресивний малюнок на основі емпіричних, культурно-історичних знань людини. Це також оцінні характеристики, емоції, особливості стилю тексту (прози, поезії), соціальні вкраплення (професійні, сленгові), діалектні особливості, регіональні мови, ідіолекти [2, с. 236]. До одиниць, що слугують для вираження конотативних значень, зараховують також географічні, діхронічні, стилістичні одиниці. Т. Шиппан зазначає, що конотація має суспільну основу й відбиває інформацію історичного, соціального, функціонального, емоційного, психологічного характеру: „*So betrachte ich Konnotationen als die gesellschaftlich verfestigten (und damit überindividuellen) Mitinformationen, die wesentlich mehr Bereiche als die emotionalen Beziehungen zum Kommunikationsgegenstand umfassen, Auskunft über historische, soziale, funktionale, emotionale, psychische, kommunikative Faktoren und Bedingungen geben können ...*“ [6, с. 335].

У вузькому розумінні конотація відбиває лише суб'єктивний аспект мовного знака, на противагу об'єктивному аспекту з його денотативним значенням знака. Тому конотація стосується емоційно-експресивного, волюнтативного, асоціативного, оцінного компонентів мовного вираження, включаючи додаткові художні цінності, які спостерігаються у творах художньої літератури [2, с. 236–237]. Такий погляд на конотацію дає змогу розмежувати об'єктивний зміст мовного знака від суб'єктивного фактора.

Хоча конотація обмежена сферою людського сприйняття, почуттів, оцінки, вона, відповідно, має індивідуальний характер та індивідуальну форму вияву. При цьому вона виявляє себе в межах створеної людиною комунікативної ситуації.

Грамматичні факти є не менш конотативно значимі, ніж лексичні. Разом із лексикою вони утворюють суб'єктивну атмосферу, яка оточує мовну комунікацію, зумовлює й визначає прагматичний вплив. Вона надає вислову *ввічливий, поміркований, різкий, фамільярний, затишний, холодний, переконливий, брутальний* характер. Наприклад, *привітна співучасть* може бути досягнута за рахунок конструкцій із претеритальним кон'юнктивом: (14) – *Ich würde Ihnen gerne helfen/Ich hätte Sie gerne gesprochen*; навпаки, *холодна дистанційність* – завдяки вживанню безособової пасивної конструкції: (15) – *Hier wird nicht gesprochen, hier wird gearbeitet*. Така внутрішня позиція людини, як *нерішучість/невпевненість*, часто виражається через взаємодію питальної форми речення з конструкцією *Meinen Sie ...* і кондиціоналіса 1, а також завдяки вживанню претеритального кон'юнктива в межах непрямої мови: (16) – *Meinen Sie, es würde reichen?/Herr Hofmann sagte, er hätte es nicht gehört*. *Здивованість* мовця може бути виражена усталеною конструкцією: (17) – *Er hätte es gemacht? Kaum zu glauben! Do-sada, незадоволення, байдужість*, інші почуття також досягаються через конотацію. Міжособистісні стосунки комунікантів, успішна реалізація задуманого, вибір стратегії впливають на конотацію, оскільки вони безпосередньо походять від психо-

логічних і соціальних обставин, які, у свою чергу, є основою ситуації взаємодії.

Висновки. Граматичні одиниці мови (словоформи, грама-тикалізовані лексеми, усталені конструкції) у структурно-се-мантичних типах речень і в межах конкретних ситуацій взає-модії слугують засобами вираження інтенції мовця; у взаємодії з лексемами вони беруть участь в організації вигляду ілюкутив-ного акта, слугують засобом впливу на адресата.

В аспекті прагматики граматичні одиниці є способом оці-нювання мовленнєвої дії, при цьому кожна окрема одиниця відбиває лише її властиві відношення між знаком і тим прагма-тичним значенням, який діє в межах окресленого рівня функ-ціонування.

Перспектива дослідження цієї проблеми на матеріалі сучас-ної німецької мови полягатиме в установленні збільшеної кіль-кісної картини граматичних структур, їхньої систематизації та інтерпретації з метою отримання даних про взаємодію форми, її граматичного значення й конотацій.

Література:

1. Кубрякова Е.С. Начальные этапы становления когнитивизма: лингвистика – психология – когнитивная наука / Е.С. Кубрякова // Вопросы языкознания. – 1994. – № 4. – С. 34–47.
2. Лингвистический энциклопедический словарь / главный редактор В.Н. Ярцева. – М. : Советская энциклопедия, 1990. – 684 с.
3. Полужин М.М. Когнітивно-прагматичні механізми ілюкутивних моделей мовлення / М.М. Полужин // Проблеми романо-герман-ської філології. – 2002. – С. 9–16.
4. Humboldt W. von. Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluß auf die geistige Entwicklung des

Menschengeschlechts / W. von Humboldt. – Werke, Bd. III. – 1963. – S. 368–756.

5. Redder A. Zusammenhänge von Grammatik und mentalen Prozessen / A. Redder, J. Rehbein // Grammatik und mentale Prozesse. – StauFFenburg Verlag, 1999. – S. 1–11.
6. Schippan Th. Subtext – Konnotationen – Präsuppositionen. Gedanken zu einem Aufsatz Elise Riesels / Th. Schippan. – In : Zeitschrift für Germanistik 3/1982. – S. 332–337.
7. Steinthal H. Grammatik, Logik und Psychologie, ihre Prinzipien und ihr Verhältniss zueinander / H. Steinthal. – Hildensheim : Olms, 1968. – 528 S.

Козловский В. В. Прагматический потенциал грам-матической формы (на материале современного немец-кого языка)

Аннотация. Статья посвящена лингвопрагматической интерпретации грамматической формы. Доказано, что грамматическая форма в рамках контекста служит сред-ством выражения цели говорящего, вида речевого дей-ствия, придает высказыванию различные коннотативные значения.

Ключевые слова: грамматическая форма, лингвопраг-матика, семантика, речевое взаимодействие, коннотация.

Kozlovskiy V. The pragmatic potential of a grammatic- al form (on the material of modern German)

Sammary. The article is devoted to linguo-pragmatic in-terpretation of grammatical forms. It is proved that the prag- matic potential of a grammatical form realizes itself within the context and a specific communicative situation. It is created by semantics (content) of a grammatical form and connotations.

Key words: grammatical form, linguo-pragmatics, seman- tics, verbal interaction, connotation.

Козубська І. Г.,

*аспірант кафедри теорії і практики перекладу англійської мови факультету лінгвістики
Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*

КОМПОЗИЦІЙНО-СМИСЛОВА СТРУКТУРА СУЧАСНИХ АНГЛОМОВНИХ МОНОГРАФІЙ

Анотація. Статтю присвячено розгляду композиційно-сміслової структури сучасних англійських монографій з інформаційних технологій. Визначено й охарактеризовано структуру англійських монографій, виділено смислові блоки текстів та з'ясовано специфіку цього жанру наукового стилю.

Ключові слова: монографія, композиційна структура, триступенева структура, смислові блоки, екстралінгвістичні фактори.

Постановка проблеми. Вивчення проблем композиційної організації англомовного тексту є традиційним для багатьох лінгвістів. Це пояснюється тим, що в композиції безпосередньо поєднуються, сполучаються, фокусуються змістові й формальні елементи тексту. Композиція тексту слугує формальним вираженням його логіко-сміслової структури та являє собою своєрідний «каркас», на якому будується текст [5]. Саме тому в сучасній філологічній науці так багато праць присвячено дослідженню композиційно-сміслової структури текстів різних стилів і жанрів англійської мови. Однак на сьогодні існують також жанри, композиції яких було приділено недостатньо уваги та лише поверхнево описано її. Одним із таких жанрів є англійська наукова монографія. Оскільки вона є найбільш статусним, значущим видом наукової продукції та містить повне, послідовне й обґрунтоване дослідження проблеми, це робить її роль у науці винятково важливою. Тому питання вивчення композиційно-сміслової структури англійських наукових монографій є актуальним і науково доцільним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми композиційно-сміслової структури наукових текстів приділяли увагу такі лінгвісти, як О.А. Баженова, В.Є. Чернявська, Л.А. Тітова, І.Є. Чехоніна, Л.Д. Логінова, Н.В. Панченко. Вони визначали поняття композиції, її специфіку, елементи й типи. Загальний огляд жанру «монографія» знайшов своє втілення в публікаціях Є.В. Сухої, М.П. Котурової, К. Стіл, С. Ківісто та інших учених. Проте в усіх цих працях опис композиційно-сміслової структури англійських монографій полягав винятково в короткій довідково-описовій інформації для науковців.

Метою статті є більш ґрунтовне дослідження композиційно-сміслової структури англійських монографій із лінгвістичної позиції.

Матеріалом дослідження слугували такі англійські монографії з інформаційних технологій: A. Styhre «Biomaterials Innovation», J. James «Bridging the global digital divide», P. Curwen and J. Whalley «Mobile telecommunications networks», T. Founce «Nanotechnology for a sustainable world», J. Lipton «Rethinking Cyberlaw» тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження. Композиційно-сміслова організація англійських монографій зумовлюється насамперед специфікою цього жанру та його призначенням. У

зв'язку із цим доцільно дати визначення монографії та з'ясувати специфіку її використання.

Монографія – це наукове книжкове видання, що складається з одного твору, який містить повне та всебічне дослідження однієї проблеми або теми, виконане одним чи декількома авторами (виконавцями).

Монографія – це, як правило, найбільш повне та всебічне вивчення деякого об'єкта, бачення його в проблемному полі сучасної науки. Вона систематизує наявне знання й забезпечує пояснення тих питань, які не знайшли вирішення. За своїм змістом монографія є фундаментальною науковою працею, у якій на основі всебічного аналізу й широких узагальнень попередніх наукових праць та великих нових досліджень викладаються досягнення в розробці наукової проблеми [4, с. 41].

Призначення монографії – ввести в систему наукових комунікацій фундаментальну підсумовуючу наукову інформацію в певній галузі та бути основою для вирішення нових проблем. Вона призначається переважно для тих учених і фахівців, профіль наукової, педагогічної та, можливо, прикладної (наприклад, у галузі розробки техніки) діяльності яких безпосередньо пов'язується з досліджуваною проблемою [4, с. 42].

Дослідження композиційної побудови текстів, у тому числі наукових, проводиться в різних спрямуваннях. Воно базується на виділенні в тексті смислових блоків, які ще називають композиційно-мовленнєвими формами.

Залежно від об'єму смислового блоку в тексті виділяються том (книга) і далі частина, розділ, підрозділ, параграф, абзац та складне синтаксичне ціле.

Залежно від призначення смислового блоку в тексті виділяються вступна, основна й заключна частини, у кожній із яких є свої змістовні особливості.

Залежно від змісту та мовленнєвих особливостей смислового блоку в тексті виділяються опис, розповідь і міркування.

Аналізуючи англійські монографії за об'ємом смислового блоку, можемо стверджувати, що англійські монографії здебільшого складаються з однієї книги, рідше двох, які у свою чергу поділяються дві чи більше частини, мають декілька розділів, а ті поділяються на абзаци. Поділ на підрозділи зустрічається рідше.

У деяких роботах щодо стилістики реалізується підхід, за якого зміст текстів узагальнюється за цільовою установкою або за призначенням. На цій основі виділяються частини (структурно-семантичні ланки, які поетапно реалізують цільову установку), які представляють композицію тексту [2, с. 104]. Так, жанри наукової публіцистики зазвичай мають триступеневу структуру: вступну, основну та заключну частини.

До вступної частини в англійських монографіях ми відносимо такі елементи, як зміст (contents), передмова (preface), подяка (acknowledgement), інформація про автора (about the

author), вступ (introduction). Зміст орієнтує читача в розміщенні наукової інформації в текстовому просторі. У передмові автор дає короткі відомості про цю працю (її актуальність, історію створення, теоретичний і практичний матеріал, який слугував опорою в написанні), описує переваги цього дослідження, надає аргументи, чому саме ця монографія є оригінальною, та визначає цілі роботи. Передмова виконує важливу роль у монографіях, адже вона відображає основний матеріал, про який йдеться в книзі, отже, читач, швидко переглянувши її, може зрозуміти, про що йдеться в самій монографії, чи є вона цікавою та корисною для нього. У передмові автор прагне заволодіти увагою читача, викликати його інтерес до подальшого її читання й дослідження. Після передмови в більшості монографій наводиться подяка. У ній автор висловлює вдячність усім тим людям, організаціям, установам, які допомогли йому в написанні монографії, або тим, які сприяли дослідженню та завдяки участі яких видання цієї книги стало можливим. Варто зазначити, що подяка є невід'ємною частиною англійських монографій, оскільки вона міститься в кожній із них. Деякі монографії містять короткі відомості про автора. До них зазвичай відносять біографію автора, його освіту, наукові здобутки, місце роботи тощо. У вступі описується конкретне наукове завдання цієї роботи чи певного розділу, відбувається представлення матеріалу, постановка проблеми, конкретизація аспектів її розгляду. Вступ попередньо повідомляє про зміст основної частини. Крім того, він інформує читача про структуру наукового твору, описує цілі й завдання автора, окреслює перспективу розгортання основного тексту.

Основна частина англійських монографій містить розвиток концепції, наміченої вступом. Зазвичай вона складається з декількох розділів, які у свою чергу можуть поділятися на підрозділи. Часто до кожного розділу подається вступ (introduction). У цій частині англійських монографій безпосередньо й різнобічно розкривається тема, вирішуються поставлені завдання, повідомляються нові відомості. Особливо важливими при цьому виступають співвідношення загальних і поодиноких питань, абстрактних понять та конкретних прикладів, фактичних і статичних відомостей. В основній частині найбільш повно реалізується той чи інший функціонально-смісловий тип мовлення (розповідь, міркування, розвідка, описання тощо). У ній автор викладає основний матеріал, якому надається судження чи оцінка, пропонує своє розуміння теми. Комунікативний намір суб'єкта мовлення реалізується за допомогою констатації, доказів, спростування й інших способів аргументації, які включають тезу (основне положення, що доводиться впродовж усієї роботи), аргументи (положення, які наводяться для обґрунтування тези та істинність яких є доведеною незалежно від тези; як аргументи також використовуються перевірені наукові положення, достовірні факти, аксіоми), демонстрацію (форму співвідношення аргументів і тези). Найважливіша роль у головній частині належить тезі, її підтвердженню чи спростуванню.

Заклучна частина англійських монографій може складатися з декількох елементів: висновків (conclusions), бібліографії (bibliography), алфавітного покажчика (index), посилань (references), списку абревіатур (list of abbreviations). У заключній частині підводиться підсумок усього сказаного, формулюються висновки, описується теоретичне значення роботи, намічаються нові завдання й проблеми, які потребують вирішення. Висновок акцентує увагу на найбільш значимих результатах проведеного дослідження та повідомляє про можливості його

практичного використання. Бібліографічний список виконує довідково-бібліографічну функцію.

Периферійні тексти монографій (зміст, вступ, передмова, висновок, бібліографічний список тощо), які утворюють прагматичну рамку, на перший погляд здаються надлишковими з науково-пізнавальної позиції, оскільки вони в короткій та узагальненій формі дублюють основний текст. Проте вони, по-перше, представляють важливі аспекти отриманого знання; по-друге, програмують тематичне розгортання основного тексту; по-третє, задовольняють інформаційні потреби адресата. Таким чином, периферійні тексти є необхідними компонентами політекстуальної структури монографії.

Говорячи про композиційну структуру монографій, варто навести думку Є.А. Баженової про композицію. У її розумінні «композиція» співвідноситься з динамічним, функціонально-смісловим членуванням тексту, усвідомленого не лише як результат текстотворення, а й як процес розгортання змісту. У зв'язку із цим композиція не може зводитись до простого плану (вступна, основна й заключна частини), оскільки такий план не відображає екстралінгвістичну детермінованість змісту тексту та його власне стилістичну специфіку. У дійсності композиція наукового тексту (як і будь-якого іншого твору) виявляється значно складнішою й багатшою, ніж наведена тричленна схема, і включає низку специфічних текстових структур, обумовлених типом наукового мислення, характером пізнавальної діяльності, структурою наукового знання та іншими екстралінгвістичними факторами наукового мовлення [1, с. 53]. До екстралінгвістичних факторів належать такі:

- специфіка предметної галузі;
- тип досліджуваного об'єкта, який може бути «субстратним», тобто матеріальним, або «ментальним», тобто ідеальним продуктом людської свідомості;
- теоретичний чи емпіричний ракурс дослідження;
- багаторівнева структура науково-пізнавальної діяльності;
- стиль індивідуального мислення вченого («дискретно-логічний» або «континуально-психологічний») [1, с. 92].

Композиції англійських наукових монографій властиве відображення закономірностей процесу пізнавальної діяльності та формування знання. Таким чином, композиційно-смістова структура монографій зазвичай фіксує динаміку етапів розвитку наукового знання, його рух від старого до нового за законами заперечення заперечення, послідовності, розвитку думки за спіраллю. Виклад будується від експлікації в тексті проблемної ситуації через проблему, ідею й гіпотезу до доказів (аргументації) та висновку (закону). О.М. Крижановська зазначає, що кожен із цих етапів наукового мислення (проблемна ситуація, проблема, ідея, гіпотеза, аргументація, висновок) отримує оформлення за допомогою функціонально типізованих текстових одиниць – комунікативних блоків [3, с. 76]. Комунікативні блоки є типовими структурними компонентами наукових монографій, оскільки вони експлікують один із головних аспектів смислового змісту наукового тексту – інформаційний. Для англійських монографій характерні такі комунікативні блоки: «впровадження теми», «постановка мети й завдань дослідження», «коротка історія питання», «вираження вдячності», «формулювання проблеми», «описання стадій експерименту», «висунення гіпотези», «характеристика об'єкта вивчення», «висновки», «прогнозування» тощо.

Деякі лінгвісти виділяють моноцентричну та поліцентричну композицію монографій. Моноцентрична композиція харак-

теризується послідовною маніфестацією проблемної ситуації, потім проблеми, ідеї тощо, інакше кажучи, пізнавальних форм, які відображають вирішення однієї конкретної проблеми. У монографіях із поліцентричною композицією основна проблема ділиться на низку супідрядних проблем. Це приводить до розгалуженості наукового твору. Більшість із проаналізованих нами англійських монографій мають моноцентричну композицію.

Специфічним способом розгортання наукового тексту монографій, який також визначає своєрідність його композиції, є розгорнуті варіативні повтори, коли коротко сформульована на початку теза (зазвичай центральна в концепції автора) потім багаторазово повторюється, семантично поглиблюючись і розвиваючись [3, с. 45]. Так, наприклад, у монографії Т. Фаунса «Nanotechnology for a Sustainable World» [9] ще в передмові зустрічаємо тезу, що найбільш перспективна нова технологія – нанотехнологія – може допомогти вирішити загрозливу соціальну та екзогенну кризу, яка загрожує людському існуванню. У наступних розділах автор неодноразово повторює цю думку, заглиблюючись у саме поняття «нанотехнології», та безпосередньо доводить істинність свого твердження.

Висновки. Таким чином, композиція англійських монографій визначається процесом комунікативно-пізнавальної діяльності вченого, динамікою його наукового мислення та низкою екстралінгвістичних факторів. В англійських монографіях основним конструктивним принципом текстоформування є реалізація пізнавальних етапів у їх закономірній послідовності. Тематична й смислова єдність змісту монографії забезпечують її цілісність. У подальшому було б доцільним дослідити семантичні властивості англомовних монографій та провести аналіз їх мовних одиниць.

Література:

1. Баженова Е.А. Научный текст в аспекте политекстуальности / Е.А. Баженова. – Пермь, 2001. – 269 с.
2. Васильев Ю.А. О влиянии композиционно-смысловой организации научного текста на его языково-стилистические характеристики / Ю.А. Васильев // *Стиль научной речи*. – М., 1978. – С. 75–94.
3. Данилевская Н.В. Вариативные повторы как средство развертывания научного текста / Н.В. Данилевская. – Пермь, 1992. – 144 с.
4. Сурмін Ю.П. Наукові тексти: специфіка, підготовка та презентація : [навч.-метод. посібник] / Ю.П. Сурмін. – К. : НАДУ, 2008. – 184 с.
5. Титова Л.А. Композиция научных текстов / Л.А. Титова, И.Е. Чехнина, Л.Д. Логинова // *Современные научные исследования и инновации*. – 2012. – № 1. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://web.snauka.ru/issues/2012/01/6625>.
6. Styhre A. Biomaterials Innovation. Bundling Technologies and Life / A. Styhre [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.e-elgar.com/shop/eep/preview/book/isbn/97817819955598>.
7. James J. Bridging the global digital divide / J. James [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.e-elgar.com/shop/eep/preview/book/isbn/9781843767169>.
8. Curwen P. Mobile telecommunications networks. Restructuring as a Response to a Challenging Environment / P. Curwen, J. Whalley [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.e-elgar.com/shop/eep/preview/book/isbn/9781783475704>.
9. Founce T. Nanotechnology for a sustainable world / T. Founce [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.e-elgar.com/shop/eep/preview/book/isbn/9781781005194>.
10. Lipton J. Rethinking Cyberlaw. A New Vision for Internet Law / J. Lipton [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.e-elgar.com/shop/rethinking-cyberlaw>.
11. Steele C. Scholarly Monograph Publishing in the 21st Century / C. Steele [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://quod.lib.umich.edu/j/jep/3336451.0011.201?view=text;rgn=main>.

Козубская И. Г. Композиционно-смысловая структура современных английских монографий

Аннотация. Статья посвящена рассмотрению композиционно-смысловой структуры современных английских монографий по информационным технологиям. Определена и охарактеризована структура английских монографий, выделены смысловые блоки текстов и выяснена специфика этого жанра научного стиля.

Ключевые слова: монография, композиционная структура, трехуровневая структура, смысловые блоки, экстралингвистические факторы.

Kozubska I. Composition and notional structure of modern English scholarly monographs

Summary. The article is devoted to consideration of the composition and notional structure of modern English Information Technologies scholarly monographs. The structure of English scholarly monographs is defined, the semantic blocks of the texts are distinguished and the specifics of this scientific genre is ascertained.

Key words: scholarly monograph, composition structure, three-level structure, semantic blocks, extralinguistic factors.

Косенко А. В.,
кандидат філологічних наук,
асистент кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ АНГЛІЙСЬКОЇ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Анотація. У статті розглянуто основні особливості англійської медичної термінології. Виокремлено основні характеристики досліджуваної терміносистеми.

Ключові слова: термін, термінологічна система, медична лексика, словотвір, запозичення, епонім.

Постановка проблеми. Останнім часом дослідженню мови науки приділяють дедалі більше уваги, що зумовлюється тією роллю, яку вона відіграє в мовній діяльності.

Категорії й поняття будь-якої сфери знання виступають результатом осмислення та узагальнення явищ, фактів, процесів, які досліджує певна галузь науки, і закріплюються у відповідній термінології. Вона є результатом багоступінного еволюціонування мови окремої науки, коли з кожним рівнем зростає ступінь впорядкованості термінологічного матеріалу. З іншого боку, у терміні відображається прагнення людини до більш раціонального спілкування як в усній, так і в письмовій формах.

Зростання інтересу науковців різних галузей до термінології пояснюється швидким розвитком науки й техніки останнім часом, що приводить до виникнення великої кількості понять, які потребують чіткого формулювання та закріплення.

Через відсутність раціональної й чіткої організації термінології як певної системи у лексикології постійно існує проблема її впорядкування. Із цього постають труднощі, пов'язані зі стандартизацією лексичного матеріалу, який є знаряддям наукової думки.

Медична термінологія належить до найбільш інтенсивно прогресуючих частин словникового складу мови, що зумовлюється насамперед стрімким розвитком медицини та міжнародною науковою інтеграцією в цій сфері знань.

Наведені чинники підтверджують актуальність проблеми термінології та потребу в її дослідженні сьогодні. Підвищені вимоги до термінів як ключових одиниць наукового спілкування й обміну інформацією визначають необхідність спільної роботи лінгвістів та фахівців із різних дисциплін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом у лінгвістиці спостерігається стрімке зростання інтересу до текстів медичного спрямування.

Серед розвідок, присвячених питанням медичної термінології, значне місце належить працям, автори яких розглядають визначення способів її творення (А.В. Бодман [2], О.Б. Петрова [8]), становлення специфіки функціонування іншомовних медичних термінів (В. Лабов [13]), проблеми їх етимології (С.В. Вострова [3]).

Дослідженням різних аспектів окремих терміносистем присвячено роботи багатьох учених, зокрема Л.Ю. Зубової [4], Т.Р. Кияка [6], Д.В. Самойлова [9], К. Галінські [11] та інших.

У кожній мові функціонує декілька тисяч медичних термінів, які постійно оновлюються та поповнюються новими

найменуваннями, наприклад, з галузі методів дослідження й діагностики захворювань. Медична термінологія взагалі поділяється на низку більш вузьких відгалужень, серед яких виокремлюють підсистеми термінів настільки вузьких, що для адекватного перекладу необхідно або мати відповідні знання, або залучати до роботи фахівців медичної галузі.

Метою статті є виокремлення істотних характеристик термінів медицини.

Мова медицини як одна з найдавніших сфер людської діяльності неодноразово потрапляла до кола уваги лінгвістів. На сьогодні досить детально вивчено процеси становлення й розвитку медичної термінології, лексико-семантичні особливості медичних термінів, функціональні особливості медичного тексту, а також запропоновано типологію терміносистем медицини та визначено методичні підходи до її вивчення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ключовою особливістю аналізованої терміносистеми є *різноманітність*. До неї відносять морфологічні утворення й процеси, характерні для організму людини в нормі та за патологій на різних стадіях їх розвитку; хвороби й патологічні стани людини; форми їх перебігу й ознаки, збудників і переносників хвороб; оперативні доступи та хірургічні операції; організаційні форми надання лікувально-профілактичної допомоги населенню, прилади, інструменти та інші технічні засоби тощо. У межах зазначеної макротерміносистеми провідна роль належить таким підсистемам:

- 1) анатомічній і гістологічній номенклатурі;
- 2) комплексу патолого-анатомічної, патолого-фізіологічної й клінічної терміносистеми;
- 3) фармацевтичній термінології.

Сьогодні лінгвісти говорять про *неологізацію* сфери медицини. Так, В.В. Соколов зазначає, що англійська мова сфери медицини й охорони здоров'я розширюється за рахунок не лише номінацій інструментів, процедур, діагнозів, видів терапії, а й кореневих змін у самій класичній схемі надання медичних послуг в англійських країнах. З'являються нові мовні номінації на позначення впливу телекомунікаційних технологій на сферу охорони здоров'я, організаційної перебудови сфери охорони здоров'я й закладів, що її пропонують, фінансових інструментів (страхування, додаткові медичні послуги тощо), що використовуються у сфері медицини й охорони здоров'я, етичних питань сучасної медицини [10]. Новотвори англійської мови сфери медицини та охорони здоров'я роблять вагомий внесок у збагачення словникового запасу сучасної англійської мови. Поява інформаційних технологій, виникнення нових захворювань, синдромів, симптомів і способів їх лікування впливають на появу нових лексичних номінацій для обміну медичною інформацією у сфері охорони здоров'я.

Як одне зі спеціальних відгалужень так званих функціональних стилів, що обслуговують різні сфери науки, субмова

медицини відрізняється від інших професійних субмов *когнітивними параметрами*, які охоплюють величезний комплекс понять, об'єднаних в одне містке поняття «охорона здоров'я». Через план змісту специфіка професійної субмови медицини знаходить своє відображення у виборі термінологічних новотворів з усіх наявних у мові мовних засобів.

Щодо особливостей розвитку англійська медична термінологія, як і будь-яка інша галузь знання, має певні риси. Подібними визначальними ознаками є такі:

1) інтеграція, яка відбувається завдяки тому, що медицина взаємодіє з багатьма іншими галузями, насамперед генетикою, біологією й біохімією (наприклад, *biosycle* – біоцикл, *aglycosilation* – аглікозилування);

2) диференціація, яка стає можливою завдяки формуванню в місцях дотику нових наук із власними термінологіями, таких як біохімія, гістологія, травматологія, токсикологія тощо;

3) інтернаціоналізація, що реалізується через терміни з греко-латинською основою (наприклад, *automatic ventilating machine* – апарат для штучної вентиляції легень);

4) уніфікація, яка досягається в результаті таких видів діяльності, як термінографія, стандартизація;

5) економія, що реалізується за допомогою аббревіації, скорочення шляхом символів; введення в текст немовних засобів номінації – формул (наприклад, *IT (immunotherapy)* – імунотерапія) [1].

За походженням термінологічні одиниці медицини поділяються на питомі (*marrow* – кістковий мозок) та запозичені (*diagnosis* – діагноз, *cartilage* – хрящ, *nitrate* – нітрат).

Поповнення англійської медичної термінології відбувається за допомогою традиційних словотвірних засобів англійської мови (морфологічний, синтаксичний і семантичний способи) на основі наявної фахової й загальнонавчальної лексики. Морфологічний спосіб характеризується підвищеною продуктивністю (наприклад, *subcostal* – підреберний, *dentition* – природні зуби).

За своєю будовою та структурою медичні терміни поділяють на такі види:

1) прості, що складаються з одного слова (наприклад, *allergy*);

2) складні, які складаються з двох слів і пишуться разом або через дефіс (наприклад, *nurse-technician*);

3) терміни-словосполучення, що складаються з декількох компонентів (наприклад, *internal cardiac massage*) [11].

Англійська медична термінологія включає численні терміни-словосполучення, які завдяки своїй складній, багатоконпонентній структурі надають оптимальну номінацію фахового поняття (наприклад, *foreign matter* – чужорідні об'єкти). Терміни-словосполучення поділяються на три типи:

1) терміни-словосполучення, компонентами яких є самостійні слова, які можуть вживатись окремо та зберігають своє значення (наприклад, *ischemic heart disease*);

2) терміни-словосполучення, одним із компонентів яких є медичний термін, а іншим – слово загальнонавчальної лексики; цей спосіб утворення медичних термінів є більш продуктивним, той, у якому два компоненти є самостійними термінами (наприклад, *X-ray viewing box*);

3) терміни-словосполучення, обидва компоненти яких є словами загальнонавчальної лексики, а тільки сполучення цих слів є терміном; такий спосіб утворення науково-технічних термінів є непродуктивним (наприклад, *Gram-positive*) [11].

Характерною рисою англійської медичної термінології є наявність численних термінів-епонімів. Обов'язковим склад-

ником терміна-епоніма є власна назва, яка під час перекладу українською мовою зазвичай транскрибується (*Lyme disease* – хвороба Лайма) або транслітерується (*Addison's anemia* – анемія Аддісона) [5]. Використання епонімів у медичній термінології відбувається частіше, ніж в інших сферах діяльності. У деяких випадках це призводить до використання двох чи більше синонімів для позначення одного й того ж поняття. Це є однією з причин, чому термінологічна варіативність є особливо поширеною в медицині.

Суттєва частина медичної термінології вийшла за межі її галузевого застосування та поширилась у багатьох сферах суспільного життя. Зокрема, багато медичних термінів є надзвичайно вживаними в політичній та економічній царинах, які є тісно переплетеними одна з одною. Наприклад, слово «*adaptation*» у медичній сфері означає адаптацію організму, органів чи систем до зовнішніх подразників, а в політико-економічній – пристосування економіки країни або окремого підприємства як самостійного суб'єкта господарювання до умов глобальної конкуренції, відкритого ринку тощо. Поняття «*therapy*» в медичній сфері означає полегшення, зняття чи усунення симптомів і проявів захворювання, натомість у політико-економічній сфері існує термін «шокова терапія», що означає комплекс заходів, спрямованих на вирішення фінансових проблем підприємств, найчастіше завдяки запровадженню жорстких обмежень, лімітів, бюджетної економії. Слово «*immunity*» в медичному трактуванні – це сукупність захисних механізмів, які допомагають організму боротись із чужорідними чинниками (бактеріями, вірусами), а в політико-економічному аспекті – здатність органів влади ефективно виконувати покладені на них функції, навіть за умови нестабільності вищих органів законодавчої чи виконавчої галок влади. Поняття «*donor*» у медицині означає людей, які здають кров чи органи для пересадки реципієнту, а в економіці – людей або організації, які вносять чи виділяють гроші на певні цілі [12].

Висновки. Таким чином, у результаті проведеного дослідження було виокремлено ключові характеристики англійських медичних термінів. Результати можуть бути використані для розгляду термінологічних систем інших галузей людської діяльності, а також під час укладення словників медичних термінів.

Література:

1. Авербух К.Я. Терминологическая вариантность: теоретический и прикладной аспект / К.Я. Авербух // Вопросы языкознания : сб. науч. трудов. – М. : РАН, 1986. – № 6. – С. 38–49.
2. Боцман А.В. Структурно-семантичні та прагматичні особливості фармацевтичних текстів (на матеріалі англійських інструкцій до вживання лікарських препаратів) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / А.В. Боцман. – К., 2006. – 20 с.
3. Вострова С.В. Лінгвокогнітивні та комунікативно-прагматичні особливості сучасного англійського медичного дискурсу (на матеріалі медичних текстів з проблематики ВІЛ/СНІДу) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / С.В. Вострова. – К., 2003. – 20 с.
4. Зубова Л.Ю. К вопросу об особенностях и трудностях перевода английских медицинских сокращений / Л.Ю. Зубова // Вестник ВГУ. Серия «Лингвистика и межкультурная коммуникация». – 2005. – № 2. – С. 121–125.
5. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми / В.І. Карабан. – Вінниця : Нова книга, 2002. – 564 с.

6. Кияк Т.Р. Лингвистические аспекты терминоведения / Т.Р. Кияк. – К. : УМК ВО, 1989. – 174 с.
7. Коваленко А.Я. Общий курс научно-технического перевода : [пособие по переводу с англ. языка на рус.] / А.Я. Коваленко. – М. : ИКОС, 2004. – 115 с.
8. Петрова О.Б. Структурно-семантична характеристика медичної термінології та народних найменувань хвороб в українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук / О.Б. Петрова. – Х., 1994. – 24 с.
9. Самойлов Д.В. О переводе медицинского текста / Д.В. Самойлов. – М. : ИД «Практика», 2006. – 148 с.
10. Соколов В.В. Відбиття лексико-фразеологічними новотворами англійської мови розвитку сучасної охорони здоров'я у США і Великобританії / В.В. Соколов // Функціональна лінгвістика. – 2011. – Т. 2. – № 2. – С. 198–200.
11. Galinski C. Terminology and specialized communication / C. Galinski // The international conference on "Professional Communications and knowledge Transfer" (Vienna, 24–26 August 1998). – Vienna, 1998. – Vol. 1. – P. 117–131.
12. Bareman H. Dictionary of Medical Terms / H. Bareman, R. Hillmore, D. Jackson. – 4 ed. – London : Bloomsbury Publishing, 2004. – 256 p.
13. Labov W. Sociolinguistic Patterns / W. Labov. – Philadelphia : Univ. of Pennsylvania Press, 1972. – 344 p.

Косенко А. В. Основные характеристики английской медицинской терминологии

Аннотация. В статье рассматриваются основные особенности английской медицинской терминологии. Выделены основные характеристики исследуемой терминосистемы.

Ключевые слова: термин, терминологическая система, медицинская лексика, словообразование, заимствования, эпоним.

Kosenko A. Basic characteristics of the English medical terminology

Summary. The article deals with the key peculiarities of English medical terminology. Main features for the terminology under study have been singled out.

Key words: term, terminological system, medical vocabulary, word formation, borrowing, eponym.

Костенко Н. Д.,
викладач кафедри англійської філології,
директор центру інтенсивного вивчення іноземних мов
Запорізького національного університету

СУЧАСНІ ПАРАДИГМИ ПОЛЬОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЛЕКСИЧНИХ МІКРОСИСТЕМ

Анотація. У статті здійснено екстраполявання результатів сучасних польових досліджень лексичних мікросистем на моделювання семантичного поля «навчання». Проаналізовано ядерні й периферійні семи лексеми learning, виявлено інтегральні ознаки трьох мікрополів семантичного поля «навчання».

Ключові слова: семантичне поле, інтегральна сема, архісема, мікрополе, лексико-семантична група.

Постановка проблеми. Лінгвістична семантика посідає провідне місце в широкому спектрі досліджень мовної системи. Відомо, що системність лексики чітко простежується у феномені структурованих лексичних множин, зокрема в семантичних полях. Цей факт пояснює вагомий інтерес до проблем семантики слів, які утворюють різні семантичні поля. Основну увагу при цьому вчені (наприклад, Е. Бенвеніст, М. Бунге, Ф. Дорнзайф, В.О. Звєгінцев, М.Д. Капатрук, О.Д. Огуй, А.А. Уфимцева та інші) приділяють обсягу й складу семантичного поля, побудові його одиниць, лексико-семантичним зв'язкам та особливостям функціонування слів-компонентів семантичного поля в мові й мовленні. Багато лінгвістів вважають, що семантичне поле є відповідним об'єктом вивчення лексичної системи мови. Розробленню конкретних видів лексико-семантичних груп у різних національних мовах присвячено роботи Ю.Є. Кійка, Т.Б. Козак, Л.М. Коцюк, Л.У. Молчкової, О.Д. Огуя, К.П. Смоліна, М. Шперлбау та інших авторів.

Для лінгвістичних досліджень характерне розуміння мови як складного утворення, у якому виділяють частини та схеми зв'язків і відношень між ними. У сучасному мовознавстві системні відношення між лексичними одиницями мови найчастіше вивчають через виділення лексико-семантичних полів і з огляду на теорію поля та його ієрархічну організацію (В. Еванс, А. Тайлер). Крізь призму лексико-семантичного поля проблему системності лексики досліджували О.В. Бондарко, Л.В. Васильєв, Р.М. Гайсіна, А.І. Кузнецова, Н.М. Мініна, М.В. Нікітін, Г.А. Уфимцева, Д.М. Шмельов, Ч. Батлер та інші вчені. Мовні одиниці об'єднуються в певні системи, до основних характеристик яких належать цілісність, ієрархічність, структурність, а дослідження будь-якої системи включає опис її номенклатури та структури.

Серед аналізованих у сучасній лінгвістиці семантичних полів можна назвати, зокрема, поле «дім» [1] на матеріалі російської мови, поля «рух», «мислення», «говоріння», [2], поле «темпоральність» [3] в українській мові, поле «тваринництво» [4], поле «мистецтво» [5], поле «ювелірні прикраси» у французькій мові [6] тощо.

Однак системне дослідження навчального лексикону, або лексики навчального середовища, із застосуванням механізму польового структурування не проводилось.

Мета статті – екстраполювати результати існуючих польових досліджень лексичних мікросистем на моделювання й структурування семантичного поля «навчання».

Виклад основного матеріалу дослідження. Застосування механізму польового структурування полягає у виокремленні загальних принципів моделювання семантичного поля «навчання». Під моделюванням ми розуміємо з'ясування властивостей якого-небудь предмета за допомогою побудови його моделі. Модель у лінгвістиці являє собою штучну реальну або уявну будову, яка відтворює, імітує своєю поведінкою поведінку оригіналу в лінгвістичних цілях. Відбиваючи істотні (з позиції аналізу) властивості оригіналу та відволікаючись від неістотних, модель виступає як деякий абстрактний ідеалізований об'єкт. Моделі в мовознавстві використовуються в структурній лінгвістиці під час опису мови та її окремих аспектів: фонологічних, граматичних, лексичних тощо (Ю.Д. Апресян, С. Маркус, А.Н. Хомський та інші автори.).

Моделювання структури поля відображає потенціал мовних засобів, які належать до певної семантичної зони та перебувають у розпорядженні мовця [7, с. 123]. До головних принципів моделювання різнорівневих полів Ю.Н. Власова та А.Я. Загоруйко відносять принципи системності, варіативності й ієрархічності [8, с. 48–49]. З огляду на ці принципи було побудовано модель семантичного поля «навчання» в сучасній англійській мові.

У нашому дослідженні для позначення складників лексико-семантичного поля використовується така термінологія: мікрополе (як складова лексико-семантичного поля), лексико-семантична група (як складова мікрополя), лексико-семантична підгрупа (як складова лексико-семантичної групи).

Лексичні одиниці, які вербалізують семантичне поле «навчання» в сучасній англійській мові, не є ізольованими одиницями в семантичній структурі англійської мови. У процесі моделювання структури досліджуваного поля виявлено закономірність, що є типовою для всіх семантичних полів: у кожному відгалуженні наявні угруповання конститuentів, об'єднані певними інтегральними ознаками. Наявність загальної (родової) семи, або архісеми, *навчання/learning* у лексичних значеннях відібраних лексичних одиниць зумовлює їх системність [9, с. 49]. Ці лексичні одиниці інтегруються в системне утворення – лексико-семантичне поле «навчання».

У межах поля ці одиниці розосереджуються по-різному, проте зв'язки між ними не є хаотичними й безсистемними. Ці зв'язки чітко простежуються від одиниць із подібними значеннями до інших, намічаючи лінії скупчення взаємопов'язаних одиниць. Таким чином, іменник *facilitator* пов'язується з іменниками *e-mentor*, *professore*, *pracademic*, *stakeholder* тощо, утворюючи лексико-семантичну групу «учасник навчання».

Конституенти досліджуваного семантичного поля характеризуються наявністю спільних найменших компонентів значень – сем, а отже, лексичні одиниці пов'язуються одна з одною системами спільних значень. Компонентний аналіз дозволяє

представити ці зв'язки у вигляді «сплетення» семантичних ознак, які складають семантичну структуру кожного конституента поля.

Аналіз конституентів семантичного поля «навчання» в сучасній англійській мові показав, що їх інтегрує загальна семантична ознака (архісема) *навчання/learning*, тобто передача (трансляція) знань, навичок і досвіду від однієї людини до іншої або самостійне набуття людиною знань протягом її життя. Архісема, як зазначає А.М. Кузнецов, забезпечує мінімальне наповнення семантичного поля, тому вона не повинна бути вузькою за своїм значенням [10, с. 53–154].

Визначена нами похідна лексема *learning* (навчання) може виступати як ядро досліджуваного поля або архісеми, оскільки про її семантичну ємність та абстрактність говорять її дефініції в тлумачних словниках англійської мови. Так, етимологічний аналіз показує, що іменник *learning*, уперше зафіксований письмово ще до XIII століття, бере свій початок від дієслова *learn*, що у свою чергу походить від староанглійського *leornian*, що означає «здобувати знання, бути освіченим» та датується IX століттям. Напевне, ця лексема походить від протогерманського **liznojan*, що має головне значення «йти або знаходити шлях» [11].

За період свого існування аналізована лексема закріпилася у сучасній англійській мові та виявила досить високий словотворчий потенціал, стала базою для творення нових слів на основі продуктивних словотворчих моделей. Серед них наведемо такі: *life-long learning*, *life-wide learning*, *e-learning*, *m-learning*, *p-learning*.

Розмаїття широких і вузьких тлумачень досліджуваної лексеми, представлене в лексикографічних джерелах, свідчить про те, що їх автори вказують на різноманітні ядерні семи відповідного поняття *learning*:

system of training/ instruction, e.g. *I think this government's policy on learning is a disaster* [12];

gradual process, e.g. *Learning should be a preparation for life* [12];

knowledge, Wealth and learning seem to be what you need to be successful in life [12];

act of learning, e.g. *The question of the learning system's performance remains to be solved* [13, с. 46];

process of learning, e.g. *On the other hand, this concentration on in-depth studies of specific aspects of learning in an international context has resulted in a marked lack of survey textbooks* [13, с. 4];

acquisition of knowledge, e.g. *Yet, those whose mother tongue is other than English or French did show lower levels of learning attainment* [13, с. 58];

acquisition of skills, e.g. *Rather than giving priority to teaching practical skills in vocational and technical training, learning at the secondary and higher levels focuses on academic, theoretical, and scholastic programs* [13, с. 317].

Окрім ядерних сем поняття *learning*, виділяється низка периферійних сем відповідного поняття. До них належать такі: 1) *young people*; 2) *school*; 3) *college*; 4) *gaining knowledge*; 5) *gaining understanding*; 6) *education*; 7) *formal study*; 8) *systematic study*; 9) *theories of teaching*; 10) *methods of teaching*; 11) *teaching people*; 12) *functioning*; 13) *making decisions*; 14) *self-enhancement* [13].

Ядерні та периферійні семи лексеми *learning*, які було диференційовано за допомогою компонентного аналізу, дозволя-

ють чітко й повно представити розуміння відповідного поняття в сучасній англійській мові. Це поняття може трактуватись як процес та результат засвоєння систематизованих знань, умінь і навичок, коли відбувається трансляція знань від покоління до покоління, засвоєння результатів суспільно-історичного пізнання.

Поряд з архісемою в значенні лексем, що вербалізують семантичне поле «навчання» в сучасній англійській мові, спостерігається також низка диференційних ознак. Під диференційними ознаками Н.Ф. Алефіренко розуміє семантичні ознаки родо-видової залежності [14, с. 37]. Ці ознаки виявляються під час проведення компонентного аналізу словникових дефініцій на рівні вияву диференційних ознак конституентів семантичного поля «навчання». Наприклад:

college-level examination program (CLEP) – a *program that permits traditional and nontraditional students to earn college credit by examination* [15, с. 116];

provost – *traditionally the chief academic officer in an institution of higher education* [15, с. 456];

college directories – *publications that list, describe, categorize and evaluate American colleges* [15, с. 219];

college transfer – a *student who has taken definite leave of one college institution to pursue the remainder of his or her studies for a degree from a second college* [15, с. 226];

athletic scholarships – *financial grants awarded by public and private colleges and universities and by some private high schools to outstanding athletes* [15, с. 87];

minor – an *academic subject area in which a student may take the second- greatest concentration of courses* [16];

telereponse – a *special device developed by IHETS for the satellite network to allow off-site, distant students to interact with the instructor and classmates via return audio communication* [16].

Аналіз наведених словникових дефініцій показує, що хоча всі ці лексичні одиниці вербалізують семантичне поле «навчання», адже їх інтегрує архісема *learning*, диференційні ознаки в них різні, наприклад: *program*, *chief academic officer*, *special device*, *academic subject area*, *financial grants*, *student*, *publications* тощо.

Нами виявлено найбільш рекурентні диференційні ознаки конституентів семантичного поля «навчання», які мають назви загальні концепції, теорії та стратегії; учасник навчального процесу; методи навчання та викладання; форми викладання та навчання; зміст навчання; факти та явища повсякденної дійсності; результати навчання; засоби навчання. Отже, усі вони стають базою для виокремлення 8 лексико-семантичних груп. Таким чином, під лексико-семантичними групами ми розуміємо відносно замкнені лексичні угруповання, об'єднані релевантною диференційною ознакою.

Системний характер досліджуваного поля проявляється в тому, що поле складається з трьох мікрополів, щодо яких воно є макрополем. Кожне мікрополе являє собою підсистему (чи мікросистему), яка характеризується своєю структурою й певними типами системних відношень (синонімічними, антонімічними, гіперо-гіпонімічними). Отже, макрополе можна розглядати як систему підсистем (чи мікросистем). Водночас макрополе та кожне окреме мікрополе співвідносяться як «частина» – «ціле».

Головні формальні ознаки виокремлення мікрополів – це насамперед соціолінгвальні параметри, які вербалізуються у відповідних інтегральних ознаках, що поєднують конституенти до відповідних мікрополів. Отже, такі соціолінгвальні

чинники, як місце, час, мета й результат навчання, актуалізуються у відповідних неонімаціях. Результат постає у вигляді отримання офіційного документа про освіту або якості знань, навичок, досвіду. Ознака часу проявляється як тривалість чи короткостроковість. Мета як ознака свідчить про наявність відповідних планів і програм із чітко зазначеною метою, організованість або спонтанність, навмисність чи ненавмисність. Критерій «місце навчання» об'єктивується як офіційні освітні заклади або інші місця, що долучаються до створення навчального середовища. Відповідно до зазначених соціолінгвальних чинників ми виокремлюємо три мікрополя: «формальна освіта», «напівформальна освіта/навчання», «неформальна освіта».

Репрезентуючи цю схему на лінгвальному рівні, варто зазначити, що в мікрополі «формальна освіта» конституенти поєднуються за інтегральними ознаками «обов'язковість», «відповідність державним стандартам», «досягнення певних державних освітніх рівнів», «тривалість у часі». У мікрополі «напівформальна освіта» конституенти поєднуються за інтегральними ознаками «короткостроковість», «вузькоспеціалізованість», «сертифікація», «факультативність». До мікрополя «неформальна освіта» входять конституенти з інтегральними ознаками «необов'язковість», «повсякденність», «повсякчасність».

Одним із яскравих проявів динаміки конституентів досліджуваного поля є перетинання мікрополів, яке полягає в тому, що деякі лексичні одиниці належать одночасно до двох мікрополів. Конституенти, які відкривають внутрішні й зовнішні межі лексико-семантичного поля, І.Н. Курлюта називає дифузними [17, с. 50]; у системі універсальних подвійних протиставлень диференційних елементів ознака «дифузна» протиставляється ознаці «компактний». Перетинаючись, мікрополя формують одне з одним загальні сегменти [18, с. 77], до яких входять дифузні конституенти.

Мікрополя семантичного поля «навчання» також перетинаються між собою (накладаючись одне на одне), утворюючи дифузні зони. Адже лексичні одиниці можуть належати принаймні до двох мікрополів та мають як мінімум дві інтегральні ознаки, притаманні різним мікрополям.

Висновки. Таким чином, виділені інтегральні ознаки дали змогу змодельовати структуру мікрополів семантичного поля «навчання», які є базою для детального аналізу їх ієрархічних відношень із лексико-семантичними групами й підгрупами, зокрема в межах дифузної зони, що саме становить перспективу подальшого дослідження.

Література:

1. Полевые структуры в системе языка / под ред. З.Д. Поповой. – Воронеж : Изд-во Воронежского ун-та, 1989. – 200 с.
2. Кочерган М.П. Загальне мовознавство / М.П. Кочерган. – К. : ВЦ «Академія», 2003. – 464 с.
3. Кочерган М.П. Лексична сполучуваність і лексико-семантичне поле / М.П. Кочерган // Мовознавство. – 1980. – № 6. – С. 26–35.
4. Кобозева И.М. Лингвистическая семантика / И.М. Кобозева. – М. : Эдиториал УРСС, 2000. – 350 с.
5. Суродейкіна Т.В. Концептуальна та мовна модель семантичного поля мистецтва в англійській та українській мові / Т.В. Суродейкіна // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. праць. – К. : Логос, 2001. – № 5. – С. 221–223.
6. Драпей Н.В. Особенности изучения конкретной лексики языка (на материале лексико-семантического поля «ювелирные украшения» во французском языке) / Н.В. Драпей [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.mosgu.ru/nauchnaya/publications/conf_materials/Education_of%20the_XXI_century_2006_6.
7. Бондарко А.В. Проблемы грамматической семантики и русской аспектологии / А.В. Бондарко. – СПб. : Изд-во Санкт-Петербургского ун-та, 1996. – 220 с.
8. Власова Ю.Н. Принципы выделения в языке полей разных уровней / Ю.Н. Власова, А.Я. Загоруйко // Язык. Дискурс. Текст : матер. Междунар. науч. конф., посвящ. юбилею В.П. Малащенко. – Ростов-на-Дону : РГПУ, 2004. – Ч. 1. – С. 47–50.
9. Шпеер О.Л. О роли компонентного анализа в изучении механизма изменения лексического значения / О.Л. Шпеер // Очерки по лексике и фразеологии : сб. статей. – Ростов-на-Дону : РГПИ, 1976. – С. 49–55.
10. Кузнецов А.М. Структурно-семантические параметры в лексике (на материале английского языка) / А.М. Кузнецов. – М. : Наука, 1980. – 162 с.
11. Online etymology dictionary [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.etymonline.com>.
12. Collins COBUILD English Language Dictionary. – 11th ed. – Glasgow : Harper Collins Publishers, 2011. – 1950 p.
13. Education in a Global Society: a Comparative Perspective / K. Mazurek, M.A. Winzer, C. Majorek (eds.). – Harlow : A Pearson Education Library, 2000. – 420 p.
14. Алефиренко Н.Ф. Проблемы вербализации концепта: теоретическое исследование / Н.Ф. Алефиренко. – Волгоград : Перемена, 2003. – 96 с.
15. Unger H.G. Encyclopedia of American Education / H.G. Unger. – New York : Facts on File, 2007. – 1370 p.
16. Glossary of Terms for Higher Education and Distance Learning [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.isn.org/resources/glossary.html>.
17. Курлюта И.Н. Метод семантического поля в диахроническом исследовании языковых единиц / И.Н. Курлюта // Русский язык: исторические судьбы и современность : сб. тезисов I Междунар. конгресса исследователей русского языка. – М. : Наука, 2001. – С. 50–54.
18. Адмони В.Г. Грамматический строй как система построения и общая теория грамматики / В.Г. Адмони ; отв. ред. В.М. Павлов. – Л. : Наука, 1988. – 238 с.

Костенко Н. Д. Современные парадигмы полевых исследований лексических микросистем

Аннотация. В статье экстраполированы результаты современных полевых исследований лексических микросистем на моделирование семантического поля «обучение». Проанализированы ядерные и периферийные семы лексемы learning, выявлены интегральные признаки трех микрополей семантического поля «обучение».

Ключевые слова: семантическое поле, интегральная сема, архисема, микрополе, лексико-семантическая группа.

Kostenko N. Modern paradigms of field investigation of lexical microsystems

Summary. The article extrapolated the results of modern field research on lexical microsystems modeling semantic field of “education”. Analyzed the nuclear and peripheral semes tokens learning, revealed signs of the three microarray integrated semantic field of “education”.

Key words: semantic field, integrating seme, archiseme, microfield, lexical-semantic group.

Крайняк О. М.,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської філології
Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

МЕТАФОРИЧНЕ ПЕРЕНЕСЕННЯ НАЗВИ ТА ЕЛІПТИЧНІ ІМЕННИКИ В СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Анотація. У статті проаналізовано семантичні особливості складних іменників та утворених на їх основі еліптичних одиниць, які виникли в процесі скорочення означуваного складних слів і метафоричного перенесення.

Ключові слова: еліптичні іменники, елімінація, скорочення, метафора, метафоричне перенесення.

Постановка проблеми. Дослідження метафори в різних аспектах мови та в усіх її функціональних різновидах відіграє одну з ключових ролей у сучасній лінгвістиці. Метафора – універсальне явище в мові. Її універсальність виявляється в просторі й часі, у структурі мови та її функціонуванні. Загальний і частотний характер метафори ще здавна привертав до неї увагу спостерігачів та дослідників людської мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню лінгвістичних позицій метафори, зокрема розгляду метафори в граматиці, стилістиці, лексикології й семасіології, присвячено багато наукових праць вітчизняних і зарубіжних мовознавців. Традиційне розуміння метафори як перенесення назви з одного слова на інше бере свій початок ще від Арістотеля й Квінтіліана та має велику кількість сучасних послідовників [1–6].

Феномен метафори неодноразово піддавався різним визначенням і класифікаціям. Так, серед представників зарубіжних теорій (таких як М. Блек, Дж. Серль та інші) переважають психологічні або раціоналістичні інтерпретації цього явища, які принципово відрізняються від традиційних [1; 5].

Формулювання мети статті. Об'єктом розвідки є еліптичні іменники в контексті метафоричного переносу. Незважаючи на тривалу традицію вивчення складних слів у німецькій мові, сьогодні залишаються недостатньо проаналізованими механізми скорочення композитів, їх прагматичний устрій і синтагматична реалізація, що в сукупності складають мету статті, з якою тісно корелює предмет – структурні й семантичні особливості складних слів та утворених на їх основі еліптичних іменників. Скорочення цих лексичних одиниць відбувається внаслідок елімінації означення й метафоричного перенесення назви.

Виклад основного матеріалу дослідження. Метафора – це семантичний процес, за якого форма мовної одиниці або оформлення мовної категорії переноситься з одного референта на інший на основі тієї чи іншої подібності останніх під час відображення у свідомості мовця [6, с. 108].

Н. Арутюнова в «Лінгвістичному енциклопедичному словнику» пропонує таке визначення метафори: «Метафора (з грец. *Metaphora* «перенесення») – троп або механізм мови, що полягає у вживанні слова, яке позначає деякий клас предметів, явищ тощо, для характеристики чи найменування об'єкта, що входить в інший клас, або для найменування іншого класу об'єктів, аналогічного цьому в якому-небудь відношенні» [8, с. 296].

Проблема метафори в лінгвістиці розглядається з огляду на дві основні її функції: як засіб образності та як засіб номінації.

У плані змісту типологія метафор включає щонайменше два аспекти: ступінь метафоричності й структурно-семантичні типи одиниць та типи метафоричних перенесень.

Аналіз видів метафоричних перенесень можна вивчати на матеріалі метафор будь-яких семантичних типів, як на живих, так і на етимологічних метафорах. У структурі метафори особливо яскраво виявляється співвідношення між загальним та особливим у мові. Під час розгляду видів метафори варто розрізняти перенесення загальних семантичних категорій і перенесення в семантичній структурі окремих слів. Перенесення розкриваються в етимології слова, у багатозначності слів, у поєднаннях фразеологізмів і в слововживанні. Наприклад, назви тварин під час перенесення на людей зазвичай вказують на їх зовнішній вигляд або рису характеру (нім. *Fuchs* – «хитра людина»; *Hase, Angsthase* – «боязкий»; *Gockel, Hahn* – «пихатий»; *Pute, Schlange* – «схидний»; *giftige Kröte, Giftkröte* – «підступна людина»). Перенесення не є односпрямованими. Так, наприклад, дієслова руху *laufen* («бігти»), *fliegen* («літати»), *kriechen* («повзти») втрачають під час переносного вживання диференційну сему «спосіб руху» та виражають інтенсивність руху (швидко/поволі).

У сфері семантики, зокрема й метафоричних перенесень, питання ставиться аналогічно тому, як воно розглядається в плані мовного вираження – у сфері звуків і граматичних форм [4, с. 19].

Аналогічні явища мають місце в лексиці, у метафоричних перенесеннях значення слів. Уже давно було відзначено, що в багатьох мовах, незалежно одна від одної, розвиваються схожі метафоричні позначення. Так, ще Р. де Гурмон писав, що одна й та ж пташка в різних європейських мовах отримала найменування «*маленький король*»; порівняймо: рос. *королек*, франц. *Roitelet*, італ. *realtino*, грец. *basilicos*, нім. *Zaunkönig*, англ. *kinglet* [7]. Пристосування для підняття важких речей отримало назву за схожістю із журавлем; порівняймо: рос. *журавль*, франц. *grue*, нім. *Kran* (зіставно з *Kranich* – «журавель»). Це «метафори-інтернаціоналізми», наприклад: нім. *Krokodilstränen*, укр. *крокодилячі сльози*, рос. *крокодиловы слезы*; нім. *Honigmonat* укр. *медовий місяць*, рос. *медовый месяц*; нім. *Schwanenlied*, укр. *лебедина пісня*, рос. *лебединая песня* тощо.

Мовна метафора й стилістична диференціація слів з однаковим понятійним змістом – не єдине джерело полісемії та синонімії. Типи цих відношень і семантичні явища, що виникають на їх базі, недостатньо вивчені. Проте вже зараз можна говорити, що саме на цьому шляху варто шукати пояснення багатьох фактів семантичного.

Дослідження будь-яких груп слів може виявитись плідним для виявлення певних закономірностей у семантичній еволюції слів. Тим часом полісемія багатьох слів германських мов, яка пояснюється звуженням і перенесенням значення в тради-

ційному змісті, виникає під час еліпсу складних слів та пов'язується з метафоричним і метонімічним перенесеннями, що протікають зовсім інакше, ніж досі відомі в мовознавстві типи перенесень. Наведені нижче приклади відображають трансформацію складних слів в усічені одиниці за допомогою метафоричного перенесення.

Hammerfisch – Hammer

У німецькій мові атрибутивні композити можуть часто виникати на основі метонімії або метафори. Так, композити *Tigerpferd* («зебра»), *Seehund* («тюлень»), *Nilpferd* («бегемот») є метафоричними утвореннями.

В основі створення складного субстантиву *Hammerfisch* також лежить метафора – схожість форми денотата слова *Fisch* із молотком *Hammer*. Цю особливість об'єкта помітили носії багатьох мов і дали йому аналогічну назву; порівняймо: рос. *рыба-молот*, англ. *hammerfish*. Схожість денотатів може бути лише наближеною, проте й цього виявляється достатньо для перенесення за схожістю як на внутрішньослівному рівні (порівняймо: *Fuß* «нога» → *Fuß* «ніжка (столу, стільця)»), так і під час створення атрибутивного композита.

Означальний компонент *Hammer* у структурі субстантивного композита *Hammerfisch* є словом індоєвропейського походження та зустрічається в багатьох мовах (рос. *камень*, грец. *amen*, англ. *hammer*, urspr. *Stein*, dann *Steinhammer*). На базі давнього *hamar* виникло складне слово *Hammerfisch*. У сучасній німецькій мові просте слово *Hammer* має такі значення: 1) «молот», «молоток»; 2) «молот (легка атлетика)»; 3) жарг. «сильний різкий удар по воротах»; 4) анат. «молоточок (вуха)»; 5) «риба-молот» [9, с. 413].

Хоча композит *Hammerfisch* не характеризується великою частотністю в німецькій мові, він усе-таки вживається в скороченій формі в підмовах біологів, океанологів тощо. У зв'язку з усіченням другого компонента (*Fisch*) у складі композита *Hammerfisch*, що зумовлюється дією мовної економії, значення складного субстантиву переходить на усічлий елемент *Hammer*.

У «Німецько-російському словнику» [9, с. 413] знаходимо синонім до складного слова *Hammerfisch – Hammerhai*. Цей композит також має значення «риба-молот», проте якщо ми розчленуємо його на «означальний компонент + означуване», то означуване *der Hai* має інше значення порівняно з *der Fisch*, а саме «акула». Було б помилково пов'язувати розвиток полісемії слова *Hammer* в німецькій мові з відомими перенесеннями за схожістю й суміжністю, з розширенням і звуженням значення. Адже більш вірогідний шлях появи лексеми *Hammer* («риба-молот») через словоскладення й еліпс означуваного *Fisch*. Саме така позиція проголошується в «Німецькому тлумачному словнику», де подано *Hammer* («риба-молот») з позначкою *kurz für* [10, с. 567]. Це правильно, оскільки загалом неважко довести первинність появи складного слова *Hammerfisch*, і лише через сторіччя – його семантики в симплекса *Hammer*. Незважаючи на те, що становлення лексеми *Hammer* з основним значенням «камінь» належить до давньонімецького періоду (VII–XI ст.; порівняймо: mhd. *hamer*, ahd. *hamar*, schwed. *hammare* [12, с. 266]), для утворення лексеми *Hammer* зі значенням «риба-молот» вихідним є композит *Hammerfisch*.

Paternosterwerk – Pater

У наш час, в епоху науково-технічної революції, створюються все новіші машини, прилади, засоби пересування, апарати. Найчастіше в німецькій мові для їх найменування застосову-

ють дво- й багаточленні іменники (наприклад, *Wasserkraftwerk*, *Mehrzweckflugzeug*, *Fallschirmspringerschule* тощо). Семантика цих і подібних до них слів мотивується значенням безпосередньо складових (порівняймо: *Dampfmaschine* – «машина, що працює на парі», *Mehrzweckflugzeug* – «багатоцільовий літак», *Dieselmotor* – «двигун внутрішнього згорання інженера Дизеля»). І це закономірно, оскільки носії мови прагнуть якомога точніше передати призначення та інші ознаки того, що позначається.

Семантична мотивація деяких найменувань є не завжди такою ясною й прозорою, оскільки під час створення нових слів використовуються компоненти, що не несуть безпосередньо інформації про суть і призначення того чи іншого апарата, приладу, засобу пересування. До таких атрибутивних складних іменників належать, наприклад, *Paternosteraufzug*, *Paternosterwerk* («патерностер (багатокабінний ліфт, який безперервно рухається)»), *Paternoster* («підйомник безперервної дії»).

Ліфти й підйомники безперервної дії створені в кінці XIX – на початку XX ст. та широко використовуються в металургії та інших галузях (наприклад, доменний, шахтний підйомник тощо).

Поява в німецькій мові іменника *Paternosterwerk* зумовлюється метафоричним порівнянням тягового й підйомного канату (*Zug- und Hebeketten*) підйомника із чотками (*Paternosterschnur/Rosenkranz*), які використовує священник під час повтору молитви [13, с. 532].

У найбільш авторитетних виданнях лексема *Paternoster* («ліфт», «підйомник») фіксується разом зі складними словами *Paternosteraufzug*, *Paternosterwerk*. Причому деякі автори констатують, що на зміну їм у мові з'явилося слово *Paternoster* в результаті елімінації елементів *-aufzug* або *-werk* [11, с. 1127].

Bürstenfrisur – Bürste

Просте слово *Bürste* з'явилося у середньовіснійнімецький період (mhd. *Bürste* = *Borste*) [14, с. 88; 11, с. 295] з такими значеннями: 1) «щетина (тж. жарг. про волосся людини)», 2) «тріщина», «дрібна тріщина» [9, с. 194].

Нині симплекс *Bürste* має такі значення: 1) «щітка», «йоршик для миття посуду»; 2) жарг. «стрижка їжачком», «їжачок волосся», «короткі вусики»; 3) ел. «(контактна) щітка». Складне слово *Bürstenfrisur*, на відміну від простого, є моносемним і має значення «стрижка їжачком» [9, с. 195].

Про приналежність симплексу *Bürste* до одиниці еліптичного походження вказано в «Німецькому тлумачному словнику». Тобто це слово належить до маркованого еліпса означуваного [11, с. 98].

На нашу думку, це слово утворилося шляхом елімінації означуваного складного слова *Bürstenfrisur* та метафоричного перенесення (схожість форми: коротко обстрижене волосся, що нагадує їжачка). Крім того, у німецькій мові є синонімічний композит *Igelschnitt* та утворений від нього симплекс *Igel*.

Метафоричне перенесення й процес еліптичного скорочення лежать в основі утворення низки іменників. Розглянемо такі види перенесень:

1) схожість форми предметів: *Biskuitporzellan* – *Biskuit* («бісквіт (вид фарфору)»), *Federball* – *Feder* («волян для гри в бамбінтон»), *Kranzkuchen* – *Kranz* («пиріг у формі вінка»), *Pudelmütze* – *Pudel* («мохната шапка»);

2) схожість кольору: *Kohlenbürste* – *Kohle* («вугільна щітка»), *Indianerkrapfen* – *Indianer* («кругле шоколадне тістечко»);

3) схожість частини тіла тварини (рослини) та людини: *Ponyfrisur* – *Pony* («чубчик (зачіска)»), *Igelschnitt* – *Igel*

(«стрижка їжачком»), *Hechtsprung* – *Hecht* («стрибок, прогнувшись (гімнастика)»); *Wespentaille* – *Wespe* («осина талія»), *Pilzkopffrisur* – *Pilzkopf* («юнак із зачіскою бітлів»), *Kaktuskopf* – *Kaktus* («стрижка їжачком»), *Kartoffelnase* – *Kartoffel* («кирпатий (про людину)»);

4) схожість тварини (рослини) з людиною: *Kosakenpferd* – *Kosaken* («козацький кінь»), *Wespentaille* – *Wespe* («осина талія»), *Kraulstil* – *Kraul* («плавання стилем кріль»);

5) схожість частини тіла дитини й дорослої людини: *Bubikopf* – *Bubi* («жіноча стрижка під хлопчика»);

6) схожість тварини (рослини) та захворювання людини: *Froschgeschwulst* – *Frosch* («пухлина живота»).

Висновки. Таким чином, процес елімінації означуваного складних слів приводить до виникнення простих на основі метафоричного перенесення, яке не є численним (7%) для досліджуваних нами прикладів. Метафоричні еліптичні іменники утворюються здебільшого на основі перенесень, пов'язаних зі схожістю форми або кольору предметів, тіла (частини тіла) тварини або частини рослини та людини.

Перспективним для подальшого вивчення аналізованої проблеми є дослідження інших видів еліпсису (морфологічного, синтаксичного) з їх екстраполяцією на мовленнєву діяльність на матеріалі різних мов.

Література:

1. Блэк М. Метафора / М. Блэк // Теория метафоры : сб. науч. трудов. – М. : Прогресс, 1990. – С. 153–171.
2. Долгова И. Метафорическая модель перемещения в пространстве как способ интерпретации динамики эмоционального состояния / И. Долгова // Языковая система – текст – дискурс. – Самара : СамГУ, 2003. – С. 181–185.
3. Кравець Л. Генітивна метафора як елемент текстової структури / Л. Кравець // Українська мова: науково-теоретичний журнал. – К. : Академперіодика, 2005. – № 1. – С. 60–71.
4. Гак В. Метафора в языке и тексте / В. Гак, В. Телия, Е. Вольф и др. – М. : Наука, 1988. – 174 с.
5. Серль Дж. Метафора / Дж. Серль // Теория метафоры : сб. науч. трудов. – М. : Прогресс, 1990. – С. 307–341.
6. Тараненко А. Языковая семантика в ее динамических процессах / А. Тараненко. – К. : Наукова думка, 1989. – 256 с.
7. Gourmont R. L'Esthétique de la Langue française / R. de Gourmont. – Paris : Ed. Ivrea, 1905. – 343 p.
8. Лингвистический энциклопедический словарь / под ред. В. Ярцевой. – М. : Советская энциклопедия, 1990. – 685 с.
9. Немецко-русский словарь / под ред. К. Лейн и др. – 2-е изд. – М. : Русский язык, 1993. – 1040 с.
10. Duden. Deutsches Universalwörterbuch / Duden. – München : Mosaik Verlag, 1989. – 816 S.
11. Duden Universalwörterbuch der deutschen Sprache / hrsg. vom W. Dudenred, G. Drosdowski. – Mannheim : Dudenverlag, 1989. – 1816 S.
12. Etymologie. Herkunftswörterbuch der deutschen Sprache / hrsg. vom W. d. Dudenred, G. Drosdowski. – 2. völlig neu bearbeitete und erweiterte Auflage. – Mannheim ; Wien ; Zürich : Dudenverlag, 1989. – Bd. 7. – 839 S.
13. Kluge F. Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache / F. Kluge. – Berlin ; New York : De Gruyter, 2002. – 1023 S.
14. Mackensen L. Ursprung der Wörter. Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache / L. Mackensen. – Wiesbaden : VMA-Verlag, 1985. – 446 S.

Крайняк О. Н. Метафорический перенос названия и эллиптические существительные в современном немецком языке

Аннотация. В статье анализируются семантические особенности сложных существительных и образованных на их основе эллиптических единиц, которые возникли в результате сокращения определяемого сложных слов и метафорического переноса.

Ключевые слова: эллиптические существительные, элиминация, сокращение, метафора, метафорический перенос.

Kraynyak O. Metaphorical transfer and elliptical nouns in present-day German

Summary. Semantic peculiarities of compound nouns and elliptical units formed on their basis and as a result of reduction of a determinative of the compound words and metaphorical transfer have been analyzed.

Key words: elliptical nouns, elimination, reduction, metaphor, metaphorical transfer.

Лютянська Н. І.,
аспірант

Чорноморського державного університету імені Петра Могили

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ КОНФЛІКТОВИТОГЕНОЇ СИТУАЦІЇ МІЖЕТНІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В АНГЛОМОВНОМУ МАС-МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ: КОМУНІКАТИВНИЙ І ДИСКУРСИВНИЙ АСПЕКТИ

Анотація. Стаття присвячена розгляду конфліктогенної ситуації міжетнічної взаємодії в межах комунікативного й дискурсивного аспектів. Увага приділяється вивченню комунікативних невідчужувань і їх різновидів. Крім того, досліджуються статусно-ситуативні характеристики комунікантів, умови, за яких відбувається спілкування, та його способи. Вищезазначені параметри ситуації міжетнічної взаємодії вивчаються в тісному зв'язку із соціокультурною інформацією.

Ключові слова: конфліктогенна ситуація, міжетнічна взаємодія, мас-медійний дискурс, комунікативний, дискурсивний.

Постановка проблеми. У сучасному глобалізованому світі процес комунікації ускладнюється, коли відбувається між представниками різних етносів і культур. Результатом процесу комунікативної діяльності є певна ситуація, яка визначається як фрагмент об'єктивно існуючої реальності, частиною якої може бути й вербальна дія [1, с. 25]. Ситуація складається з подій, які, у свою чергу, включають у себе дії [2, с. 41], об'єднані між собою просторово-часовими, каузальними та іншими зв'язками [3, с. 205; 4, с. 325], відображає певний світ речей [5, с. 23].

Комунікативна ж ситуація має діалогічну модель, складниками якої є комуніканти (тобто учасники), текст або повідомлення як знаковий посередник, інтеріоризоване буття й семіотичний універсум культури, у які занурені адресат, адресант і текст [6, с. 144–156]. Ситуація трактується з різних позицій: когнітивної (В.Г. Гак), комунікативної (Ф.С. Бацевич, Г.Б. Філімонова) та дискурсивної (В.І. Карасик).

Актуальність дослідження зумовлена недостатністю вивчення ситуації міжетнічної взаємодії й особливостей її вербалізації в англomовному мас-медійному дискурсі.

Метою статті є розгляд конфліктогенної ситуації міжетнічної взаємодії в двох аспектах (комунікативному та дискурсивному) на матеріалі англomовного мас-медійного дискурсу. Важливим є визначення особливостей, характерних для відповідного типу ситуації в англomовному мас-медійному дискурсі. В останньому передається інформація не лише про події із життя місцевої спільноти, а й про події із життя різних країн та етносів, що їх населяють. У нашому випадку інформація стосується життя мультикультурного суспільства Великої Британії й Сполучених Штатів Америки, оскільки мас-медійний дискурс передає увесь набір суб'єктивних, соціокультурних смислів, що є специфічним для окремої нації [7, с. 12].

Виклад основного матеріалу дослідження. За умов, коли учасниками процесу комунікації є представники різних етнічних груп, можливим є виникнення конфліктних ситуацій. Конфлікт визначаємо як актуалізовану суперечність і протистояння

цінностей, установок, мотивів сторін, учасників комунікативної ситуації [8, с. 114], при цьому одна зі сторін, свідомо або не свідомо завдає шкоду іншій, яка вживає відповідних заходів [9].

Предметом міжособистісного конфлікту є певна проблема, що об'єктивно існує або ж уявна. Наприклад, проблема влади та проблема першості. Об'єктом конфлікту є будь-який конкретний елемент матеріального світу або соціальної реальності, що здатний бути точкою перетину особистих або групових інтересів різних суб'єктів, які прагнуть його контролювати [10, с. 13].

Непорозуміння, що виникають між комунікантами в процесі спілкування, призводять до виникнення комунікативних невідчужувань. Останні визначаються як збій у спілкуванні через повне або часткове нерозуміння комунікантами мовленнєвого повідомлення [11, с. 34].

Для британського мас-медійного дискурсу характерними є комунікативні невідчужування мовного та лінгвокогнітивного характеру [12, с. 67]. При цьому комунікативні невідчужування мовного характеру діляться на ті, що виникають з боку мовця й з боку слухача, відповідно. Комунікативні невідчужування мовного характеру пов'язані з використанням вербальних засобів комунікації. Наприклад, *Nigel Farage has sparked an angry reaction from Britain's Muslim community today by suggesting the rising levels of public concern over immigration are partly to do with a "fifth column" of Muslims who want to form a "fifth column" and "kill us"*.

Mr Farage, speaking during an interview with former equality and human rights commissioner Trevor Phillips for Channel 4, said: "I think perhaps one of the reasons the polls show an increasing level of concern is because people do see a fifth column living within our country, who hate us and want to kill us" [13]. У вищезазначеному уривку йдеться про реакцію громади мусульман і правозахисників щодо висловлювання одного з політиків. Він висловив припущення про побоювання місцевого населення щодо збільшення кількості мусульман у країні. Крім того, він зазначив, що ці мусульмани ненавидять місцеве населення та хочуть його знищити. Ад'єктивне словосполучення *fifth column* і словосполучення *hate us* і *kill us* політика спричинили виникнення комунікативної невідчужування з боку мовця.

Нижченаведений уривок є прикладом комунікативної невідчужування лінгвокогнітивного характеру, що спричинена відмінностями в картинах світу комунікантів, сформованими різними національними культурами: *A senior immigration judge has been forced to resign after making a racial slur about a female Asian crime victim*.

Richard Hollingworth, 63, was presiding at Preston magistrates on 30 October, when he told the court: "With a name like Patel, and her ethnic background, she won't be working anywhere important".

The judge had asked for the victim of the harassment case he was hearing, Deepa Patel, 22, to attend court so that he could sentence that afternoon [14]. Згідно з уривком, суддя дозволив собі некоректне висловлювання щодо фігурантки справи, котра походить із Азії. Судді не сподобалося ім'я жінки, що є характерним для країни її походження. Коментар судді *With a name like Patel, and her ethnic background* і спричинив виникнення комунікативної невдачі під час процесу взаємодії.

Комунікативні невдачі в американському мас-медійному дискурсі спричинені відмінностями в картинах світу, що сформовані різними національними культурами комунікантів. Тобто, вони мають лінгвокогнітивний характер [15, с. 67].

In a recording first obtained by TMZ, Los Angeles Clippers owner Donald Sterling chastised his then-girlfriend, V. Stiviano, who is herself of both African-American and Mexican descent, for bringing African-American guests to games, and posting photos of herself with people of color, including Magic Johnson, to her Instagram account. "It bothers me a lot that you want to broadcast that you're associating with black people. Do you have to?" Sterling complains [16]. У вищенаведеному уривку висловлювання власника баскетбольної команди щодо друзів своєї дівчини спричинили комунікативну невдачу, оскільки вони є представниками різних культур і рас.

Згідно з дослідниками [17, с. 241], для вивчення ситуації спілкування, а в нашому випадку – конфліктогенної ситуації міжетнічної взаємодії в мас-медійному дискурсі, необхідно враховувати такі категорії: статусно-рольові та ситуативно-комунікативні характеристики учасників комунікації; умови, за яких відбувається спілкування, організацію спілкування й способи спілкування. Варто зазначити, що зміни умов спілкування можуть спричинити зміни параметрів і характеристик дискурсу загалом.

Наприклад, нижченаведений уривок повідомляє про конфлікт, що стався між працівниками супермаркету та його керівництвом. Працівникам відмовили в наданні відпустки на час посту в мусульман: *A married couple claim they were victimised at work due to their religious beliefs after being refused holidays during the Muslim holy month of Ramadan.*

Donna Tunkara, 32, and husband Yassin, 31, say they suffered discrimination, harassment, victimisation and constructive dismissal after bosses at the Portrack Lane warehouse in Stockton-on-Tees of supermarket giant Morrisons turned down holiday requests in 2012 [18].

У цьому випадку учасниками ситуації є ображені працівники (сімейна пара) і керівництво закладу. Процес спілкування відбувається під час судового засідання (умови спілкування). Його метою є покарання керівництва за несправедливі дії щодо працівників і дискримінаційне ставлення до них (організація спілкування). Мета досягається шляхом подання позову та його розгляду в судовій установі (спосіб спілкування):

A tribunal held at Teesside Magistrates' Court yesterday heard evidence from Mrs Tunkara, who says her holiday request for the last 10 days of fasting during Ramadan was turned down unfairly [19].

Відповідно, якщо змінити один із параметрів такої ситуації міжетнічної взаємодії, буде змінено й характеристики дискурсу. При цьому під час аналізу конфліктогенної ситуації міжетнічної взаємодії в англомовному мас-медійному дискурсі варто враховувати й соціокультурну інформацію, необхідну для розуміння процесу спілкування. У цьому випадку йдеться

про однакові робочі умови для представників різних етносів і релігій у Великій Британії. Вони мають дотримуватися робочого графіка, який прийнятий у всій країні. Вищезазначений конфлікт є одним із випадків боротьби за культурно-релігійні права мігрантів у вищезгаданій країні.

В іншому ж уривку йдеться про федерального суддю (статус комуніканта), який надсилав електронні листи (спосіб спілкування) з образами представникам національних меншин і окремих релігій (організація процесу спілкування):

The former jurist, Richard F. Cebull, sent emails to personal and professional contacts that showed disdain for blacks, American Indians, Hispanics, women, certain religious faiths and liberal political leaders...

The Ninth Circuit council issued Mr. Cebull a public reprimand; ordered that no new cases be assigned to him for 180 days; ordered him to undergo training on judicial ethics, racial awareness and elimination of bias; and ordered him to issue a second apology that would acknowledge "the breadth of his behavior" [20].

Якщо буде змінено хоча б один із параметрів цієї ситуації міжетнічної взаємодії, будуть змінені й характеристики дискурсу загалом. При цьому під час вивчення конфліктогенної ситуації міжетнічної взаємодії в мас-медійному дискурсі необхідно враховувати й соціокультурну інформацію, що передається. У цьому випадку зневажливе ставлення до представників інших етносів і релігій у Сполучених Штатах є неприйнятним, особливо для чиновників і держслужбовців.

Висновки. Отже, для конфліктогенної ситуації міжетнічної взаємодії в комунікативному аспекті важливим є дослідження причин, що призводять до непорозуміння між комунікантами. До них належать і комунікативні невдачі. При цьому конфліктогенна ситуація міжетнічної взаємодії в дискурсивному аспекті передбачає вивчення учасників спілкування, їхніх соціальних і ситуативних ролей. Необхідним є вивчення умов, за яких відбувається спілкування, та способу спілкування. Крім того, вищезазначені положення мають досліджуватися в тісному зв'язку із соціокультурною інформацією, що передається завдяки мас-медійному дискурсу.

Перспективою подальших досліджень є розгляд конфліктогенної ситуації міжетнічної взаємодії в когнітивному аспекті, оскільки важливим є вивчення когнітивних структур, що містять інформацію про взаємодію між представниками різних етносів.

Література:

1. Семенюк О.А. Основи теорії мовної комунікації : [навч. посіб.] / О.А. Семенюк, В.Ю. Парашук. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – 240 с.
2. Багумян О.В. Текстова ситуація «соціальний захист»: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі різностильових англомовних текстів) : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / О.В. Багумян. – К., 2004. – 248 с.
3. Дикарева С.С. Когнитивное моделирование диалога: стереотипные сценарии и «борьба чувств» / С.С. Дикарева // Система і структура східнослов'янських мов. – К. : Знання України, 2004. – С. 202–209.
4. Фомина А.Ю. Когнитивный механизм «включение» как основа конструирования события / А.Ю. Фомина // Международный конгресс по когнитивной лингвистике. – Тамбов : Изд-во ТГУ, 2006. – С. 325–327.
5. Дмитриева Л.Ф. Знаковая природа предложения и когнитивный аспект общения / Л.Ф. Дмитриева, М.В. Слепухина // Вестник МГЛУ. Серия 1 «Филология». – 2002. – № 9. – С. 21–24.
6. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми / О.О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с.

7. Рождественская Н.В. Дискурс как высшая единица коммуникативного акта / Н.В. Рождественская // Вісник Запорізького державного університету. Серія «Філологічні науки (мовознавство)». – 2002. – № 1. – С. 10–15.
8. Волкова О.С. Коммуникативная ситуация «конфликт»: стратегии развития и прагматингвистические характеристики / О.С. Волкова // Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена. – 2008. – № 73-1. – С. 114–120.
9. Гулакова И.И. Коммуникативные стратегии и тактики речевого поведения в конфликтной ситуации общения : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01, 10.02.19 / И.И. Гулакова. – Орел, 2004. – 152 с.
10. Баландина Н.А. Дискурс переговоров в англоязычной деловой коммуникации : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Н.А. Баландина. – Волгоград, 2004. – 20 с.
11. Славова Л.Л. Типологія комунікативних невдач (на матеріалі сучасного англійського мовлення) : [монографія] / Л.Л. Славова. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2005. – 107 с.
12. Див. пос. 11.
13. Nigel Farage: Some Muslims want to kill us // The Independent. – 12 March 2015. – [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.independent.co.uk/news/uk/politics/nigel-farage-some-muslims-want-to-kill-us-10103203.html>.
14. Immigration judge Richard Hollingworth forced to resign after racial slur: 'With a name like Patel, she won't be working anywhere important' // The Independent. – 7 December 2014. – [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.independent.co.uk/news/uk/home-news/immigration-judge-richard-hollingworth-forced-to-resign-after-racial-slur-with-a-name-like-patel-she-wont-be-working-anywhere-important-9909070.html>.
15. Див. пос. 11.
16. Clippers owner Don Sterling's racist rants raise issues of players' rights // The Washington Post. – 28 April 2014. – [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.washingtonpost.com/news/act-four/wp/2014/04/28/clippers-owner-don-sterlings-racist-rants-raise-issues-of-players-rights/>.
17. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс : [монография] / В.И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002. – 477 с.
18. Muslim couple claim they were victimized by Morrisons after they were refused holiday during Ramadan // The Daily Mail. – 2 April 2014. – [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2595159/Muslim-couple-claim-victimised-Morrisons-refused-holiday-Ramadan.html#ixzz2xkVtToWQ>.
19. Див. пос. 18.
20. Judge sent hundreds of e-mails showing bias // The New York Times. – 18 January 2014. – [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.nytimes.com/2014/01/19/us/judge-sent-hundreds-of-emails-showing-bias.html?_r=0.
21. Гак В.Г. Языковые преобразования / В.Г. Гак. – М. : Языки русской культуры, 1998. – 768 с.
22. Бацевич Ф.С. Основы комунікативної лінгвістики / Ф.С. Бацевич. – 2-ге вид., доп. – К. : Видавничий центр «Академія», 2009. – 376 с.
23. Филимонова Г.Б. Детерминированность высказывания коммуникативной ситуацией / Г.Б. Филимонова // Вестник МГЛУ. Серия 1 «Филология». – 2002. – № 9. – С. 38–44.

Лютянская Н. И. Особенности воссоздания конфликтотенной ситуации межэтнического взаимодействия в англоязычном масс-медийном дискурсе: коммуникативный и дискурсивный аспекты

Аннотация. Статья посвящена изучению конфликтотенной ситуации межэтнического взаимодействия в пределах коммуникативного и дискурсивного аспектов. Внимание уделяется изучению коммуникативных неудач, а также их разновидностей. Кроме того, исследуются статусно-ситуативные характеристики коммуникантов, условия, при которых происходит общение, и его способы. Вышеупомянутые параметры ситуации межэтнического взаимодействия изучаются в тесной связи с социокультурной информацией.

Ключевые слова: конфликтотенная ситуация, межэтническое взаимодействие, масс-медийный дискурс, коммуникативный, дискурсивный.

Lyutyanska N. Peculiarities of representing conflict situation of interethnic interaction in the English media discourse: communicative and discursive aspects

Summary. The present article deals with the conflict situation of interethnic interaction within two aspects, communicative and discursive ones. Communication breakdowns and their subtypes have been analyzed. Situational peculiarities of the participants are considered, and besides that, conditions of the interaction and its modes are investigated. The above mentioned factors are studied in close relation to social and cultural information.

Key words: conflict situation, interethnic interaction, media discourse, communicative, discursive.

Марусич А. В.,
преподаватель кафедры английского языка № 2
Национального университета «Одесская морская академия»

СИСТЕМООБРАЗУЮЩИЕ ПРИЗНАКИ СУДОХОДНОГО ДИСКУРСА

Аннотация. В статье описаны основные системообразующие признаки судоходного дискурса. Делаются выводы о том, что специфика мореплавания обуславливает определенные особенности судоходного дискурса, которые проявляются в наличии элементов персонального частного дискурса в институциональном судоходном дискурсе.

Ключевые слова: судоходный дискурс, системообразующие признаки, институциональный/персональный дискурс.

Постановка проблемы. В современной отечественной и зарубежной лингвистике наблюдаются различные подходы к пониманию термина «дискурс». Объяснение данного факта кроется в том, что анализ дискурса представляет собой междисциплинарную область знаний, располагающуюся на стыке лингвистики, социологии, психологии, этнографии, литературоведения, стилистики и философии. В.И. Карасик выделяет три основных подхода к исследованию дискурса: имманентно-лингвистический, социолингвистический и прагмалингвистический [1, с. 199]. Исходя из положения о том, что дискурс – это часть социальной жизни и одновременно инструмент, создающий социальную жизнь, и опираясь на определение В.И. Карасика, под дискурсом следует понимать «общение людей, рассматриваемое с позиций их принадлежности к той или иной социальной группе или применительно к той или иной типичной речеповеденческой ситуации» [1, с. 193].

Одним из критериев, по которым можно классифицировать различные типы дискурсов, является категория формальности, основывающаяся на характере социальных отношений между говорящим и адресатом. Данная категория, выделенная А.А. Кибриком [2], коррелирует с противопоставлением личностно-ориентированного и статусно-ориентированного дискурса в исследованиях В.И. Карасика. Личностный дискурс представлен общением близко знакомых людей, раскрывающих друг другу свой внутренний мир. Статусно-ориентированный дискурс представляет собой «речевое взаимодействие представителей социальных групп или институтов друг с другом, с людьми, реализующими свои статусно-ролевые возможности в рамках сложившихся общественных институтов, число которых определяется потребностями общества на конкретном этапе его развития» [1, с. 193].

Социальный институт, согласно определению М.Л. Макарова, является «культурно-специфической, нормативно организованной, конвенциональной системой форм деятельности, обусловленной общественным разделением труда, а также предназначенной для удовлетворения особых потребностей общества» [3, с. 206].

Таким образом, институциональный дискурс является собой конвенциональное, культурно обусловленное, нормативное речевое взаимодействие людей, принимающих на себя опре-

деленные статусные роли в рамках какого-либо социального организма, специально созданного для удовлетворения определенных потребностей общества.

М.Л. Макаров, сопоставляя разговорный (бытовой) и институциональный дискурс, отмечает в качестве характеристик институционального дискурса жесткую структуру при максимуме речевых ограничений, фиксированную смену коммуникативных ролей, меньшую обусловленность непосредственным контекстом, примат глобальной организации и ограниченное количество глобально определенных целей, в то время как речевой дискурс характеризуется «ориентацией на процесс, минимумом речевых ограничений, свободной сменой коммуникативных ролей, обусловленностью коммуникативным контекстом, приматом локальной организации и большим количеством локальных целей» [3, с. 176].

М.Ю. Олешков выделяет следующие системообразующие признаки, объективно присущие институциональному дискурсу: статусно-квалифицированные участники, локализованный хронотоп, конвенционально организованная в рамках данного социального института цель, ритуально зафиксированные ценности, интенционально «закрепленные» стратегии (последовательности речевых действий в типовых ситуациях), ограниченная номенклатура жанров и жестко обусловленный арсенал прецедентных феноменов (имен, высказываний, текстов и ситуаций) [4, с. 63].

Изучение институционального дискурса, бесспорно, является актуальным и перспективным направлением современной лингвистики и осуществляется с различных позиций, к которым можно отнести следующие подходы: коммуникативный, структурно-синтаксический, структурно-стилистический, социально-прагматический.

Целью статьи является попытка определить основные системообразующие признаки судоходного дискурса, опираясь на существующие в лингвистике принципы компонентного анализа дискурса.

Поставленная цель предполагает решение следующих задач: рассмотреть и сопоставить наиболее распространенные в лингвистической литературе подходы к изучению дискурса в целом и институционального дискурса в частности, описать основные компоненты судоходного дискурса как одного из видов институционального дискурса.

В качестве объекта исследования выбран судоходный дискурс во всем многообразии его реализаций.

Предметом исследования послужили коммуникативные ситуации, возникающие в процессе профессионального морского общения и, собственно, составляющие судоходный дискурс.

Изложение основного материала исследования. Главной миссией любого социального института является выполнение организационно-дисциплинарной функции, которая заключается в организации социальной жизни людей на основе

общепринятых стандартов и способов иерархического соподчинения. Поэтому институциональный дискурс, реализующийся в рамках того или иного социального института, – это устойчивая система статусно-ролевых отношений, в рамках которой осуществляются властные функции символического принуждения в форме нормативного предписания и легитимации определенных способов мировидения, мироощущения, векторов ценностных ориентаций и моделей поведения. Другими словами, социальный институт – это властная инстанция, которая управляет иерархией статусных ролей, осуществляет статусно-ролевое позиционирование основных субъектов социального института.

Общественные институты возникают в обществе для выполнения важнейших функций общества – организации социума как целостного образования с иерархической структурой, защиты общества, социализации новых членов общества, получения новых знаний, поддержания веры в высшее существо, распространения информации и т. д. Соответственно возникают и развиваются политический, военный, морской, педагогический и другие виды институционального дискурса. Общественные институты исторически обусловлены, новые институты возникают на базе прежних, если в этом есть необходимость. Основными участниками институционального дискурса являются его представители и те, кто обращается в соответствующий институт.

Судоходство издавна являлось одним из важнейших аспектов жизнедеятельности человека. Определяя судоходный дискурс как разновидность морского дискурса, рассмотрим его основные (структурообразующие) компоненты как институционального дискурса по схеме, предложенной В.И. Карасиком. Для описания конкретного типа институционального дискурса В.И. Карасик предлагает рассматривать следующие компоненты: 1) участники; 2) хронотоп; 3) цели; 4) ценности (в том числе и ключевой концепт); 5) стратегии; 6) материал (тематика); 7) разновидности и жанры; 8) прецедентные (культурогенные) тексты; 9) дискурсивные формулы [5].

Ядром дискурса, по мнению В.И. Карасика, является «общение базовой пары участников коммуникации» [1, с. 234]. Судоходный дискурс обладает рядом особенностей, характеризующих общение в его рамках как строго институциональное. Прежде всего, это отношения между участниками общения, например капитан и матрос. В морской жизни понятие субординации отражает статусно-ролевые отношения коммуникантов. Можно сказать, что понятие субординации является ключевым для судоходного дискурса. Оно, в свою очередь, продиктовано еще одной главной чертой морской жизни — четкостью, касающейся всего – распорядка дня, постановки задач подчиненным, формулировки приказа и, соответственно, отношений между моряками. Четкость и регламентированность проявляются как в процессе непосредственной устной коммуникации, так и (в гораздо большей степени) в текстах морской документации.

Хронотопом судоходного дискурса является обстановка, типичная для морской коммуникации. Она может быть в море в период выполнения контракта или на берегу при погрузке/разгрузке судна или в круизной компании. Современные средства массовой информации (Интернет, морское радио, почта) расширяют хронотоп дискурса.

Ценностная составляющая судоходного дискурса, на наш взгляд, проявляется, прежде всего, в признании жизни высшей ценностью, из чего необходимо ценить не только свою, но и

чужую жизнь. Обусловлена данная ценностная составляющая определенным риском для жизни, сопровождающим профессиональную составляющую мореплавания.

Под дискурсивными формулами понимаются своеобразные обороты речи, свойственные общению в соответствующем социальном институте. Исходя из особенностей судоходного дискурса, в котором наблюдается отсутствие временной лимитированности (время работы – круглосуточно) и наличие пространственных ограничений (в границах судна происходит основная часть работы и отдыха экипажа), нам представляется целесообразным рассматривать две разновидности морского дискурса – формальный и неформальный морской дискурс.

Формальную часть морского дискурса составляют все морские материалы, (научно-технические материалы, связанные с жизнью и деятельностью морских учреждений) и акты морского управления, которые обладают рядом общих лексических особенностей: частым использованием терминологии, что непрерывно изменяется за счет выпадения из обращения некоторых слов, изменения значений; пополнением новыми терминами в связи с появлением новых образцов морской техники; наличием сокращений и индексных обозначений, а также условных знаков. Особого внимания заслуживают эллиптические конструкции и клише, которые часто используются в морской коммуникации и являются достаточно сложными для понимания людям непосвященным. В неполных конструкциях опускаются, как правило, те компоненты, которые при надлежащем знании морской специфики могут легко восстанавливаться из контекста или ситуации и не затрудняют правильного понимания передаваемой информации. Такими компонентами чаще всего становятся служебные слова, но иногда это могут быть и знаменательные слова. Для морских документов характерными являются случаи пропуска артиклей и целого ряда предлогов.

Приведем примеры морских команд, в которых не употребляются артикли и предлоги, хотя их наличие предусматривается правилами английской грамматики:

1. *Get x anchor ready!* (морская команда, которая используется при постановке судна на якорь, артикль *an* опускается для быстроты передачи приказа, русский вариант – *якорь приготовить к отдаче!*).

2. *Stand by on VHF channel* (морская команда, которая используется для проведения морских коммуникаций УКВ и переводится на русский язык следующим образом: «*Оставайтесь и продолжайте слушать на УКВ канале*»).

Стремление к сжатости и краткости обуславливает также появление клишированных эллиптических конструкций, которые становятся нормой в морской коммуникации. В клишированной эллиптической команде остаются только те элементы, которые необходимы для точной передачи информации, и без специальных знаний понять команду такого типа представляется невозможным. Например:

1. *Up anchor!* (морская команда, обозначающая приказ снять с якоря, в которой элиминация подвергается глагол).

2. *Starboard!* (морская команда, обозначающая приказ повернуть штурвал направо, в русском варианте – «право руля!»).

Отдельно хотелось бы остановиться на неформальной морской коммуникации. Неформальный морской дискурс представляет собой, прежде всего, устное речевое общение. Необходимо отметить, что для неформального морского дискурса крайне важным оказывается контекст. Если точнее, неформальное общение возможно только при условии относительно

равных статусно-ролевых отношений коммуникантов, то есть общение с использованием сленга и разговорных выражений возможно скорее между моряками, нежели между военно-морскими служащими срочной службы или курсантами морских академий, училищ и представителями офицерского состава. Это еще раз подчеркивает значение субординации как одного из основополагающих моментов.

Показательно, что носители морского подъязыка могут искусственно создавать условия некой изолированности. Специальная лексика обеспечивает социально-профессиональную «фильтрацию» по признаку «свой/чужой». Именно здесь наблюдается сходство морского подъязыка с армейским жаргоном, блатной феней. Частотность специальных, функционально связанных единиц, их плотность особенно высока в ситуациях знакомства и столкновения с внешним миром, когда различение своих и чужих особенно важно. В данном случае как средство коммуникации морской подъязык выполняет идентификационную функцию и служит показателем принадлежности человека к числу профессионалов. В случаях, когда контакт с неизвестным лицом необходимо избежать, подъязык выступает средством отчуждения от неспециалистов.

Профессиональная неформальная часть морского дискурса обладает рядом черт, характерных как для открытого, так и для закрытого типов сообществ, т. е. представляет собой полумаскированную систему. В зависимости от условий, информационный барьер с социумом либо продолжает поддерживаться, либо снимается, при этом информация, идущая извне, не отвергается. Не являясь контркультурным, морское сообщество принимает общепризнанные нормы поведения в обществе в целом и дополняет их собственным сводом, в котором выделяют официальные нормативы (устав) и негласные правила. Согласно последним, находясь на борту судна, моряк обязан пройти через определенные ритуалы, чтобы стать «своим». Наиболее известные ритуалы-инициации – это «прописка» и «пересечение экватора».

Таким образом, профессиональный морской язык не только обеспечивает внутренние контакты, обслуживая как официальный, так и неофициальный регистры общения, но в случае необходимости обеспечивает или ограничивает внешний контакт.

Одним из самых ярких проявлений неформальной части морского дискурса является анекдот. Анекдоты классифицируются с четырех точек зрения: с точки зрения семантики, прагматики, жанровой разновидности и тематики [6]. Объем статьи не позволяет подробно остановиться на анализе анекдота. Отметим лишь, что данный вид вербальной коммуникации является неотъемлемой частью неформального морского дискурса, с помощью которой зачастую и осуществляется свойственная данному дискурсу «фильтрация» по признаку «свой/чужой».

Первое приближение к исследованию судноходного дискурса позволяет сделать предварительные **выводы** о том, что специфика мореплавания обуславливает определенные особенности судноходного дискурса. Являясь по своим системобразующим признакам и наличию структурных компонентов дискурсом институциональным, он все же содержит в себе элементы персонального частного дискурса. Перспективным представляется дальнейшее детальное изучение функционирования компонентов институционального и персонального дискурсов в судноходном дискурсе.

Литература:

1. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В.И. Карасик. – Волгоград: Перемена, 2002. – 477 с.
2. Кибрик А.А. Модус, жанр и другие параметры классификации дискурсов / А.А. Кибрик // Вопросы языкознания. – 2009. – № 2. – С. 3–21.
3. Макаров М.Л. Основы теории дискурса / М.Л. Макаров. – М.: ИТДГК «Гнозис», 2003. – 280 с.
4. Олешков М.Ю. Основные параметры модели профессиональной коммуникации (на примере дидактического дискурса) / М.Ю. Олешков // Социокультурные проблемы в образовании: межвуз. сб. науч. тр. / под ред. А.А. Вербицкого, Н.В. Жуковой. – М.: РИЦ МГОПУ им. М.А. Шолохова, 2006. – С. 62–71.
5. Карасик В.И. О типах дискурса / В.И. Карасик // Языковая личность: институциональный и персональный дискурс: сб. науч. тр. – Волгоград: Перемена, 2000. – С. 5–20.
6. Карасик В.И. Анекдот как предмет лингвистического изучения / В.И. Карасик // Жанры речи. – Саратов, 1997. – 147 с.

Марусіч Г. В. Системоутворювальні ознаки судноплавного дискурсу

Анотація. У статті описано основні системоутворювальні ознаки судноплавного дискурсу. Робляться висновки про те, що специфіка мореплавання зумовлює певні особливості судноплавного дискурсу, які виявляються в наявності елементів персонального приватного дискурсу в інституціональному судноплавному дискурсі.

Ключові слова: судноплавний дискурс, системоутворювальні ознаки, інституційний/персональний дискурс.

Marusich A. Composing system features of the marine discourse

Summary. The article describes the main composing system features of the marine discourse. The conclusion is based on the assumption that the specificity of navigation stipulates certain peculiarities of the marine discourse, manifested in the availability of elements of a personal private discourse in the institutional marine one.

Key words: marine discourse, composing system features, institutional/personal discourse.

Mykhaylenko V. V.,
Doctor of Philology, professor
Dept. of Translation and Philology
Ivano-Frankivsky King Danylo Galytsky University of Law

DISCOURSE PARTICLE FUNCTIONAL SEMANTICS

Summary. The present paper is focused on the origin and development of discourse particles in fiction. Originally they come from pre-verb adverbs which moved to the pre-sentence adverbs gradually shifting into sentential particles and later on into discourse particles of speaker's attitude or comment to the speech act. However, they retain their adverbial nature of a modifier. Evidentially, such formula of evolution has become possible due to the functional-discourse analysis.

Key words: adverb, modal operator, sentential particle, discourse particle, functional – discourse analysis.

Introduction. This paper sets out a number of reasons for establishing a distinction between sentential (modal) adverbs and discourse (modal) particles [2, p. 449–491]. Adverbs [see also adverbs in the languages of Europe [10, p. 187–286]: and particles are generally difficult to define as two distinct and independent word classes in terms of unitary criteria and distinctive properties. The traditional role of an adverb is that of modifying a verb (*certainly know; cannot honestly say; had waited patiently*) or a verb phrase (*eventually extended to include, seemed to be falling quickly now*). In reality, adverbs also modify adjectives (*perfectly elliptical; certainly not an unknown; almost inaudible*), other adverbs (*most certainly; quite possibly; almost definitely*), and sentences (*Reluctantly Langdon turned and tried to get his bearings; "Unfortunately", Langdon added, "the unification of science and religion was not what the church wanted"*). Traditional modal adverbs are used to show whether an assertion is *true, doubtful or not doubtful* [15, p. 215–239]. Modal adverbs are, in form, like adverbs of manner, but they modify the whole sentence. George Yule specifies them as a group of *comment verb* including "a comment or opinion about what is being said or written" which usually used in "front or end position with commas" [14, p. 118].

The maximal proposition of the sentence with the modal adverb is its propositional content and the role of this proposition in the discourse, so far as it is primarily coded with linguistic means, its (sentential) modality or sentence mode. That part of the sentential modality [see other types of modality: 8, p. 10–17], that is structurally determined can be called sentence mood. It follows that sentence mood is part of the structural meaning of a sentence.

A *particle* is a word that does not fit into the conventional grammatical categories. Though, we must add that particles also serve a sort of 'modification' function. Modal particles, for example, take the whole sentence as their object and fit its content to the context of speech. This 'vague' similarity, though, should not be interpreted as a motivation for assimilating the two categories, especially when other syntactic properties, such as the sentential position, the distribution, and the correlation with sentence types are taken into consideration. Criteria for determining what a particle is are not agreed upon yet. Generally, a loose definition is something like 'an invariant element with grammatical function and pragmatic meaning that does not belong to one of the major grammatical categories'. The

negative aspect of this definition allows for the inclusion not only of question particles and similar, but of interjections, prepositions, phrasal verb particles, etc. But their use is very important to express the speaker's / writer's attitude to the utterance.

Discussion. This study does not embrace the theory of any particular school nor does it adopt any particular grammatical theory. Given the complexity of the subject and the vast array of the analyses currently available, we draw on the research which we consider to be central. Many English particles are described as "interjections" or a catch-all term for words that have no clear part of speech. A *modal* particle is a word used in speech to convey extra emphasis or emotion, without any real grammatical function. Then from the traditional parts of speech analysis it is referred to as a sentential modal adverb or a sentential modal particle. It is frequently admitted that English has no modal particles, but consider the units like *then, there, now, ever*, etc. used in the sentence and neither part of a sentence is modified by them. Notice that all these words have their original usages apart from their use as particles. Another way to think of them is as 'verbal emotion modifiers. In any case, the exact definition of a modal particle is complicated. Some can have different emphatic meanings, so they appear under more than one heading below. Criteria for determining what a particle is are not agreed upon. Generally, there is a vague definition 'an invariant element with grammatical function that does not belong to one of the major grammatical categories'. The negative aspect of this definition allows for the inclusion not only of question particles and similar, but of interjections, prepositions, phrasal verb particles. There is another term to define a modal adverb – *adverb of certainty* which is a constituent of a more general class – modal adverbs. The categories of sentence mood and sentential modality are not very well-investigated topics either in current linguistic typology [14, p. 215–239]. We have one more term "attitudinal adverbs" expressing the speaker's / writer's attitude toward the state or event in the sentence. [6, p. 252–256]. They are typically placed before the subject of the sentence. One can come across common attitudinal adverbs *fortunately, unfortunately luckily, unluckily obviously*, etc. in any discourse register. The term 'particle' [1, p. 1–10] encompasses a wide range of elements with differing functions, and it is not at all clear how they can all be classed as one homogeneous category.

Investigation. Randolph Quirk et al classified in a separate category of 'content disjuncts' or 'attitudinal disjuncts' [9, p. 615] which are said to make observations on the actual content of the utterance and its truth conditions' [9, p. 615]. Disjuncts are one of the four types of adverbials, others are adjuncts, conjuncts, and sub-juncts. Semantically, disjuncts can be defined as adverbials whose role is to make a comment of some kind on the whole of the sentence or clause of which they are an element. They are more detached and 'superordinate' that their contentive scope extends over the sentence as a whole. In my opinion this outcome is based on

the sentence analysis level where there is a close correlation of the adverb lexical semantics (its lexical meaning to designate a variety of modalities *possibility, original probability, obligation, unreality, volition, predestination, command, uncertainty*, hearsay knowledge and functional semantics of the sentence: *declarative modality; interrogative modality; imperative modality; desiderative modality; and exclamative modality*. There are the following ways of verbalizing sentential modality: interrogative words, verbal mood, word order, intonation, modal sentence particles which also mark negation, complementation, attitudes and evidentiality [12; 11, p. 7–46; 15, p. 215–239]. Randolph Quirk et al differentiate disjuncts into the disjuncts indicating the degree of confidence the speaker has in the statement's truth and the disjuncts indicating the speaker's value judgment on the content of the sentence. In case the speaker is less confident s/he might substitute "possibly" for "probably".

We have retrieved units from Den Brown's discourse ("Angels and Demons") which in traditional grammar would be referred to as adverbs either of modal, intensive, emphatic meaning, or pre-verb adverbs and sentence / sentential adverbs with the aim of their further functional semantic analysis [5, p. 853–861] to determine their specific features leading to shift and transposition, for instance:

1. The adverb *possibly* according to the definitional analysis of its entry in the OED has four components: (1) in a possible manner; according to what may or can be (in the nature of things); by any existing power or means; within the range of possibility; by any possibility (1319, 1583, 1591, 1680, 1710). Usually, now always, as an intensive qualification of can or could; (2) irregularly used instead of possible in adverbial phrases, as if possibly, soon as possibly, by all means possibly (1560, 1583, 1640, 1654, 1566, 1676) [Obs.]; (3) as is possible to one; according to one's ability; as much or as well as one can (1657) [obs. Rare]; (4) Qualifying the statement, and expressing contingency or subjective possibility According to what may be (as far as one knows); perhaps, perchance, maybe (1600, 1685, 1697, 1711, 1847, 1877, 1899). Often as intensive qualification of may/might. The dominant component can be defined as *manner* which can reveal others like *modality (ability), qualification, intensification* in combinability with modals can/could, may/might [see: OED]. Evidentially, it is more functional semantics, than a purely lexical meaning.

In (1.1) the adverb *possible* demonstrates a regular pre-verb distribution – if it were a declarative sentence – and post-verb position, then it must be an adverbial modifier of modality, the term much depends on the scholar, for instance:

1.1. How could they possibly contain any clue? So you think the Vatican would have buried any evidence corroborating the Illuminati threat?

1.2. You think Vetra's work is why he was killed? Quite possibly. Leonardo told me he was working on something groundbreaking.

The given text fragment illustrates the dialogue where the meaning of *possibly* is intensified with the adverb *quite* the dominant meaning component of which is *completely, wholly, altogether, entirely, to the fullest extent or degree* [see: OED]. The phrase underwent a syntactical transposition from a part of the sentence (1.1.) into an autonomous sentence. If the sentence had retained the pre-verb position of the adverbial phrase:

1.2.1*. His work quite possibly killed him.

Here would have been a regular distribution matrix of the adverb in the sentence. But the introduced change would have impaired the author's intention 'to express the character's attitude ut-

tered' and at the same time to link the preceding utterances with the following context. Therefore, the adverbial phrase is shifted into a sentence with its own meaning of *attitude* or *comment* and a linking function of discourse. Our suggestion finds its proof in the following example:

1.3. Quite possibly. Any threat, real or imagined, weakens faith in the church's power.

Logically this adverbial phrase should have belonged to the functional semantic means expressing 'degree' If this phrase had been employed by the author within the sentence structure it would have been an adverbial phrase of degree, on the contrary, in illustration (1.2; 1.3) with the dominant component meaning (4) and the position of the phrase point its transposition into a discourse particle, besides the phrase fulfills function of linking in the discourse.

2. The adverb *certainly* has also the dominant component *manner* in its semantic structure: (1) in a manner that is certain; in a way that may be surely depended on; with certainty (1300, 1649, 1793, 1863, 1875, 1878). It reveals a number components in a specific distribution or context: (2) with certainty as to quality, amount, etc.; definitely, precisely, exactly (1460, 1588, 1626, 1714) [obs.]; (3) Without fail, unfailingly, infallibly (1300, 1440, 1607, 1711, 1813); (4) fixedly, so as not to be altered (1591, 1704); (5) with subjective certitude, with assurance, surely (1300, 1450, 1622, 1680, 1729) [see: OED]; (6): an assurance or admission of the truth of an assertion as a whole: without doubt; in truth and fact; of a certainty; assuredly, undoubtedly, unquestionably; an admission of an opponent's contention, to be followed by 'but', etc.; strong assent or affirmative reply (1300, 1350, 1450, 1596, 1644, 1712, 1729, 1752, 1781, 1801, 1875) [see: OED]. The functional semantic component (6) actualized in the following text fragment requires a wide context to be objectively interpreted, for instance:

2.1. You must have called the police. "I most certainly have not". "What?" Kohler's gray eyes sharpened. "The situation is complex, Mr. Langdon". Langdon felt a wave of apprehension. "But ... certainly someone else knows about this!"

Here is a sentential adverb in the initial position modifying the sentence and realizing periphery the component (6). The following transformations can point out that the adverb modifies every part of the sentence:

2.1*. Certainly someone else; 2.2*. Certainly ... knows; 5.3*. Certainly ... about this. Although, as an adverb clause it must modify the following clause as a whole [cf. the history of the adverb shift in the sentence structure: 12].

The adverb may be taken out of the sentence pattern and used as a separate sentence, for in both cases (2.1 [2] and 2.1*/2*/3* it is a sentence adverb or a sentential one expressing the speaker's *attitude* or *comment* and serving as a linking element [see the relationship of discourse and its constituents: 7, p. 725–732]. On the contrary, in the standard matrix distribution it is a regular pre-verb adverb (*certainly seem to be enjoying*), for instance:

2.2. You certainly seem to be enjoying those niches! "the docent said, looking delighted. Were you aware that the tapering thickness of the walls is the reason the dome appears weightless?"

3. The adverb *actually* has the dominant component: (1) *practically, actively, as a true deed* – in a way characterizing deeds (1587, 1651, 1660) [obs.]; (2) *actively, energetically* (1470, 1485) – [obs.]; (3) in act or fact; as opposed to *possibly, potentially, theoretically, ideally; really, in reality* 1587, 1608, 1775, 1782, 1841, 1868, 1878); (4) *as a present fact, at present, for the time being* (1663, 1699, 1832, 1857); (5) *as a matter of fact, in truth, truly; indeed;*

even. The following remark can be employed in favor of a further development of a new semantic function: (6) 'not said of the objective reality of the thing asserted, but as to the truthfulness of the assertion and its correspondence with the thing; hence added to vouch for statements which seem surprising, incredible, or exaggerated' (1762, 1837, 1849, 1863, 1878) [see: OED]. Six text fragments retrieved from the novel can illustrate 3 main types of the adverb *actually* semantic functions:

(a) a regular pre-verb adverb:

3.1. But nobody has ever *actually* found it?"

(b) a sentential adverb (*actually* + S):

3.2. *Actually*", Langdon said, "we don't have that kind of time".

He pointed overhead to a filtered duct.

3.3. The poem said Santi's earthly tomb. Does that mean anything to you?" Langdon hastened diagonally across the Courtyard of the Sentinel. – Earthly? *Actually*, there's probably no more earthly place in Rome than the Pantheon ... *really*.

(c) a separate adverb sentence (S1 [*Actually*] + S2). Meaning component (5) is actualized in (3.4–3.6):

3.4. *Actually* ... Langdon thought, considering it more closely. This may be the shrewdest cataloging I've ever seen.

3.5. Vittoria hesitated. "*Actually*..." She glanced over at him with a strange look. "It's not technically a translation. The line is written in English".

3.6. Did Raphael design any tombs that had one of these demon's holes? The docent scratched his head. *Actually*. I'm sorry... I can only think of one. Only one? Langdon could not have dreamed of a better response.

The illustrations (3.4–3.6) clearly stress the development of the discourse function – to link the preceding context with the following one and retain the meaning component (6).

It is quite evident that the speaker's attitude can be determined on the discourse analysis level, therefore, the units' contentive scope extends over the discourse as a whole. Consequently, we can observe a transposition of sentential (modal) adverbs into discourse (modal) particles or here is a case of grammaticalization of the lexeme into a discourse forming particle, for a further integral study of modal particles we must take into account their functional equivalents [see; 13, p. 1391–1417].

Here are examples of modal adverbs: (1) *probably, possibly, evidently, actually, really, factually, apparently, certainly, surely, essentially, fundamentally* [9, p. 621]. These disjuncts constituting a subgroups of units commenting on the degree of truth [8, p. 9], and expressing conviction or doubt when the speaker expresses his/her judgement – what is said true or false [3, p. 337–351].

4. The next example illustrates strengthening of the discourse particle: the original adverb *absolutely* has also a primary dominant meaning component: *position, manner, or degree* which can reveal several other components due to its distribution, for instance: (1) separately, independently; (2) in a manner detached from other things; without the existence or presence of anything else; separately, independently (1532, 1557, 1603, 1618, 1736, 1807, 1877); (3) essentially (1661) [obs.]; (4) with unrestricted or unlimited ownership or authority; despotically (1612, 1660, 1875); (5) without the addition of any qualification, logical or grammatical (1656, 1668, 1766, 1816); (6) viewed by itself, without reference to, or comparison with, others, opposed to comparatively or relatively (1635, 1651, 1874); (7) without doubt or condition; (8) certainly, positively (1489, 1612) [obs.]; (9) without condition or limitation; unconditionally, unreservedly (1644, 1724, 1876); (10) actually,

positively, as a simple fact qualifying the truth of the statement rather than the fact stated (1851, 1853, 1856, 1863); (11) of manner and degree: completely, perfectly; (12) in a way that clears off everything; conclusively, finally, completely, unreservedly (1597, 1656, 1667, 1758, 1817); (13) perfectly; in the most excellent manner [obs.] (1601, 1634); (14) to the fullest extent, in the highest or utmost degree; entirely, wholly, altogether, quite (1570, 1602, 1635, 1676, 1704, 1790, 1834, 1855, 1860, 1862); (15) emphasizing no, nothing (1726, 1849, 1865, 1876, 1878); (16) also elliptical; colloquial (orig. U.S.) used as an emphatic affirmative: yes, quite so (1892, 1917, 1922, 1937) [OES]. In the text fragment (6.1) a periphery component (12) is actualized by the adverb *absolutely*: its independent use before the sentence from which it shifted and the referred component prove its complete transposition into the discourse particle:

4.1. *Absolutely*. In fact, they never revealed the location of their hideaway to anyone outside the brotherhood. This secrecy protected them, but it also posed a problem when it came to recruiting new members.

As you see the original adverb actualizes a periphery meaning component and changes its status of a part of a sentence or a clause in the sentence structure and develops the status of an autonomous sentence functioning as a discourse particle.

Conclusions and perspectives. The disjuncts or modal adverbs are in the focus of our investigation which from the verb modifier being a part of a sentence shifted into the sentential adverb being a sentence clause in a sentence and then developed into an autonomous sentence retaining various components of the original modal adverb meaning and playing the function of the discourse particle. Speakers present their information as contributions to larger argumentative activities, such as contrasting support, evidencing, etc. and these rhetorical relations are indicated by means of modal particles.

Adverbs or adverbials based on their meaning, can be divided into different types: **adjuncts** specifying circumstances as, *place, time, manner, reason, means, condition*, etc. of events; **disjuncts** expressing, *the speaker's attitude to the content of the clause, or evaluation of the likelihood, possibility, probability*, etc. of the truth of the message; and **conjuncts** expressing the clause relation of the clause to the context, for instance to the previous clause in a text.

The typology of the discourse (modal) particles of the adverbial origin necessitates a large corpus of illustrations based on various discourses posing our next research objective.

References:

1. Abraham W. Introduction / W. Abraham // W. Abraham (ed.). Discourse Particles: Descriptive and Theoretical Investigations on the Logical, Syntactic, and Pragmatic Properties of Discourse Particles in German. – Amsterdam : Benjamins, 1991. – Pp. 1–10.
2. Bayer Josef. Obenauer Hans-Georg. Discourse Particles, Clause Particles, and Question Types / Josef Bayer, Hans-Georg Obenauer // The Linguistic Review. – 2011. – Volume 28. – Issue 4. – Pp. 449–491.
3. Bellert Irena. On Semantic and Distribution Properties of Sentential Adverbs / Irena Bellert // Linguistic Inquiry. – 1977. – Volume 8. – Pp. 337–351.
4. Diewald Gabriele. Discourse Particles and Modal Particles as Grammatical Elements / Gabriel Diewald // K. Fischer (ed.). Approaches to Discourse Particles. – Amsterdam : Elsevier, 2006. – Pp. 403–425.
5. Fischer Kerstin, Drescher Martina. Methods for the Description of Discourse Particles / Kerstin Fischer, Martina Drescher // Language Sciences. – 1996. – Vol. 18. – Issue 3–4. – Pp. 853–861.
6. Mykhaylenko Valery V. Discourse markers pragmatics /

Valery V. Mykhaylenko ; I.O. Голубовська (ред.) // *Studia Linguistica* : зб. наук. праць. – Вип. 2. – К. : Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, 2009. – С. 252–256.

7. Mykhaylenko Valery V. Functional Semantics of Tags in Discourse / Valery V. Mykhaylenko // *Messages, Sages and Ages. Proceedings of the 2nd International Conference on British and American Studies*. – Suceava, Romania : Editura Universitatii Suceava, 2006. – Pp. 725–732.
8. Palmer F.R. Mood and Modality / F.R. Palmer. – Cambridge : Cambridge University Press, 1986. – Pp.xii +243.
9. Quirk Randolph, Greenbaum Sidney Leech, Geoffrey; Svartvik, Jan. A Comprehensive Grammar of the English Language/ Randolph Quirk, Sydney Greenbaum, Geoffrey, Jan Svartvik. – London : Longman, 1985. – 897 p.
10. Ramat Paolo, Ricca Davide. Sentence Adverbs in the Languages of Europe / Paolo Ramat, Davide Ricca // Johan van der Auwera, Donall P.O. Baoill (eds.). *Adverbial Constructions in the Languages of Europe*. – Berlin, New York : Mouton de Gruyter, 1998. – Pp. 187–286.
11. Ševčíková Magda, Mirovský Jiří: Sentence Modality Assignment in the Dependency Treebank / Magda Sevcikova, Jiri Mirovsky // *Lecture Notes in Computer Science*. – No. 7499. Text, Speech and Dialogue: 15th International Conference, TSD 2012. Proceedings. – Berlin. Heidelberg : Springer Verlag, 2012. – Pp. 56–63.
12. Trips Carola. From OV to VO in Early Middle English / Carola Trips. – Amsterdam. Philadelphia : John Benjamins Publishing, 2002. – 356 p.
13. Walteit Richard. Modal Particles and Their Functional Equivalents: a Speech-act-theoretic Approach / Richard Walteit // *Journal of Pragmatics*. – 2001. – Vol. 33. – Issue 9. – Pp. 1391–1417.
14. Yule George. *Oxford Practice Grammar Advanced* / George Yule. – Oxford : Oxford University Press, 2010. – 280 p.
15. Zaefferer Dietmar. On the Coding of Sentential Modality / Dietmar Zaefferer // Georg Bossong, Bernard Comrie (eds.). *Empirical Approaches to Language Typology*. 8. – Berlin. New York : Mouton de Gruyter, 1990. – Pp. 215–239.

Михайленко В. В. Функціональна семантика дискурсивної частки

Анотація. У фокусі статті – походження й розвиток дискурсивної частки та її диференційні риси в реченні й дискурсі. Вона походить від прислівників, які характеризують усе речення й поступово переходять у реченнєві, а згодом і в дискурсивні частки, що виражають ставлення/коментар мовця до мовленнєвого акту. Проте вони зберігають свою прислівникову природу – модифікатора. Зазначена еволюційна формула стала можливою завдяки функціонально-дискурсивному аналізу.

Ключові слова: прислівник, модальний оператор, реченнєва частка, дискурсивна частка, функціонально-дискурсивний аналіз.

Михайленко В. В. Функциональная семантика дискурсивной частицы

Аннотация. В статье исследуются происхождение и становление дискурсивной частицы и её дифференциальные черты в предложении и дискурсе. Своими корнями указанная частица восходит к наречию, которое характеризует целое предложение и постепенно переходит в предложение в структуре предложения и далее в дискурсивную частицу со значением отношения/комментария говорящего к речевому акту. Но они сохраняют свою природу наречия – модификатора. Предлагаемая формула эволюции частицы стала возможной благодаря функционально-дискурсивному анализу.

Ключевые слова: наречие, модальный оператор, частица предложения, дискурсивная частица, функционально-дискурсивный анализ.

Морозова И. Б.,
доктор филологических наук, профессор,
профессор кафедры грамматики английского языка
Одесского национального университета имени И. И. Мечникова

ГЕШТАЛЬТ-АНАЛИЗ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ РОЛИ АНТРОПОНИМОВ В ПРОЦЕССЕ НОМИНАЦИИ АДРЕСАНТА

Аннотация. Статья посвящена проблеме когнитивно-коммуникативной роли антропонимического компонента в процессе номинации адресата. Современный подход к изучению языка требует привлечения новых методов лингвистического анализа с опорой на новое понимание языковых явлений. На сегодняшний день в исследовании англоязычной коммуникации наблюдается синтез различных направлений и научных концепций. Работа выполнена в русле гештальт-анализа, основой которого является понимание любого гештальт-образования как производной его гештальт-качеств. Рассмотрение прямого обращения сквозь призму его морфологической репрезентированности, прямой номинации и субъективной оценки позволило сделать вывод о концептуальной сущности антропонимов в процессе адресации.

Ключевые слова: прямое обращение, гештальт-анализ, антропоним, проекция, номинация.

Постановка проблемы. Современный холистический подход к языковым явлениям требует новых методов анализа и научных концепций. На сегодняшний день в лингвистике наблюдается синтез как различных течений и подходов, так и внутрилингвистических дисциплин. Статья посвящена когнитивно-коммуникативной роли антропонимического компонента в функционировании грамматического феномена обращения. Вступая в диалог, коммуниканты обращаются друг к другу. Что же при этом важнее для номинации собеседника: его должность, звание, профессия или имя? Какой тип обращения можно назвать прототипическим для носителей английского языка? Именно эти вопросы поднимаются в исследовании.

В соответствии с познавательной функцией языка, исследование языковых форм невозможно без привлечения общепсихологических познавательных категорий и изучения мыслительной деятельности человека. Обращение к гештальт-анализу как инструменту качественно нового подхода к объекту исследования позволяет воссоздать предмет изучения не только как объемную и многофункциональную модель, но и проникнуть в концептуальную сущность изучаемого явления.

Как известно из философии, «осознаваемая фигура (гештальт) – это ясное, живое восприятие, обобщенный образ или понимание (*insight*) чего-либо» [12, с. 212] (перевод наш – И. М.). В философском понимании любое гештальт-образование есть качественно новая производная его гештальт-качеств [12, с. 41; 18, с. 104]. Р. Лангакер одним из первых, описывая отношения между концептом и доменом, использует модель «профиль-база» и, по сути, «рисует» семантику слова, прибегая к наглядной образности изучаемого объекта [14]. Однако только Дж. Лакофф в своей работе «*Linguistic gestalts*» («Лингвистические гештальты») делает первую серьезную попытку преломить гештальт-теорию к лингвистическим исследовани-

ям. Основываясь на идеях гештальт-теории М. Вертгеймера и философии Э. Гуссерля, Дж. Лакофф предлагает рассматривать лингвистические феномены как одновременно целостные и дисперсные гештальт-образования, которые проявляют свои специфические качества в зависимости от выбранной для анализа проекции их исследования [13]. Такой проекцией в нашем исследовании выбрано функционирование английских антропонимов в качестве прямого обращения в англоязычном художественном диалоге.

По определению Современного толкового словаря русского языка под редакцией Т.Ф. Ефремовой, «любое собственное имя (*личное имя, отчество, фамилия, псевдоним*), которое может иметь человек, является антропонимом» [16]. Как известно, антропонимия – ядро ономастической системы любого языка, так как имена собственные в большей мере, чем другие, представляют собой социальные знаки.

В фокусе настоящего исследования – рассмотрение коммуникативной роли и функционирования антропонимов в художественном диалоге в качестве суггестивных сигналов, которые служат для установления контакта между персонажами современного англоязычного романа в аспекте гештальт-теории.

Одной из основных функций антропонимов в художественном диалоге выступает обращение к собеседнику по имени или званию. Проблему грамматических особенностей обращения так или иначе затрагивали в своих работах различные авторы как в отечественном языкознании, так и за рубежом (начиная с М.В. Ломоносова, А.А. Потебни, И.А. Бодуэна де Куртенэ, Л.А. Булаховского и продолжая трудами А.Т. Абрамовой, Г.В. Карпук, В.К. Кузьмичевой, Ж. Лендел, М.А. Оликовой, А.В. Пименова, В.П. Проничева, А.Г. Руднева, В.П. Пономаренко, А.Х. Щепина, L.R.N. Ashley, M.K. Adler, R. Brown & M. Ford, S.M. Ervin-Tripp, A. Gilman & R. Brown и других). Тем не менее, несмотря на значительный вклад лингвистов в теорию языковой номинации, многие аспекты данной проблемы требуют дальнейшего изучения.

Предложенный гештальт-подход позволяет охватить всю совокупность глубинных связей, отношений и внутренних законов, определяющих основные черты и тенденции развития предмета исследования. Очевидно, что изучение антропонимикона художественного произведения будет неполным без исследования функционирования имен собственных на всех его уровнях, в том числе и грамматическом. Как отмечает О.В. Александрова, само «понимание мира системно. Оно органично связано с неразрывностью человеческого знания» [1, с. 35].

Актуальность статьи вытекает как из общегносеологической важности усовершенствования методики изучения лингвистических явлений, так и из практических нужд определения прототипического обращения в современном английском языке.

При этом настоящая работа выполнена на стыке ономастических исследований и функциональной грамматики с привлечением основ гештальт-анализа.

Объектом исследования являются антропонимы в художественном диалоге современного англоязычного романа, предметом – структурно-семантическая роль прямого обращения в оригинальном англоязычном художественном диалоге.

Цель статьи – установление функциональной роли антропонимов, употребляемых виртуальными коммуникантами в процессе их речевого взаимодействия для номинации друг друга, а также определение факторов, обуславливающих векторное смещение гештальт-центра прямого обращения в различных проекциях рассмотрения. В ходе исследования решались следующие задачи: конкретизация понятия «обращение» в английском языке, детерминирование синтаксической роли «прямого обращения», систематизация «формы обращения» с установлением прегнантности в контуре гештальта антропонимов в проекции обращения.

Фактический материал исследования представлен 2 000 речевых образцов, отобранных методом сплошной выборки из персонажного диалога современного англоязычного романа.

Изложение основного материала исследования. На сегодняшний день в лингвистике «обращение» детерминруется, как правило, как слово-существительное или сочетание слов с компонентом-существительным, называющее лицо (реже предмет), к которому адресуется речь. Так, в качестве обращений используются названия лиц по степени родства, социальному или профессиональному положению в обществе, роду занятий, званию или занимаемой должности, национальной либо половозрастной характеристике, личному отношению собеседников и т. д. Обращениями выступают имена собственные, а также клички или названия животных, предметов или объектов неживой природы, в том числе географических, физических и другие (объекты неживой природы в подобных ситуациях часто олицетворяются (см. дефиниции в [17; 19])).

Являясь грамматической универсалией, феномен адресации или обращение обычно интерпретируется как специализированное средство воздействия на адресанта. Использование обращения в первоначальной фазе коммуникации общепризнанно считается «максимой вежливости», устанавливающей связь между общающимися, благодаря чему сообщение получает точный адрес, то есть передается говорящим с конкретной целью вполне конкретному лицу. «Контактоустанавливающую», фатическую, функцию обращения отмечали в своих работах Г.Г. Почепцов [7], Т.Д. Чхетиани [10], Н.М. Фирсова [8] и другие.

Известно, что во многих языках, в том числе и в древней латыни, древнегреческом, а в настоящее время и в некоторых славянских языках, существует особый падеж, так называемый «вокатив» или «звательный падеж», который используется в функции прямой адресации, например: *Петре!* – украинский язык; *Pietrze!* – польский язык. В английский язык форма вокатива была механически перенесена из латыни и нашла свое отражение как в донормативных грамматиках, так и в художественной литературе. Так, в философской сказке Л. Керролла “*Alice’s Adventures in Wonderland*” («Алиса в Стране чудес») главная героиня Алиса, очутившись в море слез, обращается к попавшей в то же море мышке в соответствии с требованиями грамматики “*O Mouse!*”.

Фактически, в качестве обращения может функционировать любое номинативное высказывание, обозначающее

лицо, к которому обращена речь. Отсюда, исходя из характера лингвальной репрезентации обращений в речи говорящих, можно судить о функциональной роли различных типов антропонимов в процессе диалогизирования.

Абсолютный лингвистический эквивалент немецкому слову “*Gestalt*” в русском языке найти трудно. Его можно перевести как «*фигура*», «*конфигурация*». Точнее – это специфическая организация частей, которые составляют органическое целое. Концептуальное осознание действительности и иерархическое распределение ее составляющих в плане формирования конкретного понятия предполагает создание некоторого образа, или «*фигуры*» на фоне других объектов.

В современной лингвистике гештальт-теория находит все более широкое применение в разных областях науки как логическое развитие когнитивизма. Особо важный вклад в гештальт-разработки в настоящее время сделан такими известными исследователями, как Д. Хэффлер (1998), Ф. Перлз и П. Гудмэн (2001), А. Рамат (2002), Ирвин и Мириам Польстер (2004), Дж. Скилтерс (2007). Известный гештальтист-практик С.В. Чесноков указывает, что сорок лет исследований в области математических методов анализа данных, теории и практики их применения в гуманитарных и близких к ним областях позволяют ему сделать следующий бесспорный вывод: «Все феномены сознания объясняются только через гештальты, связи между ними, средства создания (удаления) и актуализации гештальтов. ... Сознание оперирует исключительно гештальтами, их локализацией в пространстве-времени и связями между гештальтами. Гештальты суть первоэлементы («атомы») сознания. Более элементарных единиц сознания не существует» [9, с. 49].

В ходе формирования «фигуры гештальта» последовательно рассматриваются специфические проявления особенностей предмета исследования и вычленяется доминирующее свойство, или «прегнантность» гештальта. Под прегнантностью принято понимать иерархическое распределение преобладающих характеристик в фигуре гештальта. Заметим, что осознание фигуры гештальта невозможно без осознания его структурированной доминанты. Так, Ф. Перлз разъясняет принципы гештальт-теории на примере брошенного мяча, полет которого осознается, главным образом, по сокращению расстояния между игроками. Необходимо также подчеркнуть, что любой гештальт, являясь целостным образованием, в большей или меньшей степени центрирован (например, центр гештальта человека – его лицо, а центр лица – нос) [6, с. 11]. Векторное смещение центра гештальта свидетельствует о существенных изменениях в его фигуре и, следовательно, в восприятии данного гештальта как концепта [4; 15]. Изучение гештальт-проекций предмета исследования в различных аспектах его рассмотрения дает возможность получить многомерный сфокусированный гештальт данного образования [2; 3; 5].

В работе обобщенный гештальт употребленных в художественном диалоге романа обращений антропонимического характера рассматривался в следующих проекциях: 1) *морфологической репрезентированности*; 2) *прямой номинации*; 3) *субъективной оценки* слушающего со стороны говорящего (см. рис. 1–3).

Представленные на рисунках указанные типы проекций построены по принципам «кругов Эренфельса» [11], соответствующим частотным ареалам употребления того или иного типа обращения (подробнее о схематическом изображении гештальтов см. [3]).

Обозначим всю совокупность засвидетельствованных обращений в виде кругов, из центра каждого из которых (точка O) проведено по три оси, условно принимаемые за 100%. При этом каждая из осей соответствует определенному типу обращения. На каждой из осей в процентах отложим частотность употребления соответствующих типов обращений. Соответственно, в первом круге получаем вектора: On на оси ON (обращения, выраженные существительным), Op на оси OP (обращения, выраженные местоимением), Oa на оси OA (обращения, выраженные прилагательным и другими частями речи). Соединив полученные точки n, p, a , получим ареал употребления различных типов обращения в диалоге в проекции морфологической репрезентированности (рис. 1). Аналогично, в проекции прямой номинации выделяем вектора Of на оси OF (фамилия, имя), Or на оси OR (должность, звание, ранг), Oni на оси ONi (прозвища) (рис. 2), а в проекции субъективной оценки – векторы $Oe(0)$ на оси $OE(0)$ (нейтральная оценка), $Oe(+)$ на оси $OE(+)$ (положительная оценка), $Oe(-)$ на оси $OE(-)$ (отрицательная оценка) (рис. 3).

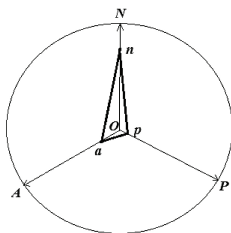

Рис. 1. Морфологическая гештальт-проекция английского обращения

Примеры к рис. 1:

N – *Harry, do you hear it?* (J. Rowling).

P – *Somebody, pour me some whisky!* (C. Brown).

A – *Sweet! Stop arguing with Daddy* (M. Coui).

Анализ представленной **морфологической проекции** обращения убеждает, что гештальт-центр смещен в сторону обращений, выраженных именем существительным (73,4%), в то время как другие части речи репрезентированы слабо, составляя в совокупности 7,5% (местоимения) и 19,1% (прилагательные и другие части речи), соответственно. Данный факт свидетельствует о том, что гештальт-свойством обращений является **спецификация объекта речи**.

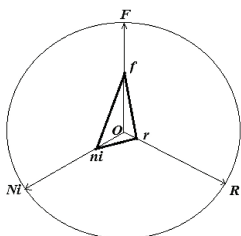

Рис. 2. Номинативная гештальт-проекция английского обращения

Примеры к рис. 2:

F – *“Margaret!” he shouted in a black rage* (V. Murray).

Ni – *I see it, Scout! I see it* – (H. Lee).

R – *Doctor! Don't you see he's getting none the better?* (L. Brett).

В проекции **прямой номинации** преобладают фамильные и именные обращения, составляющие около половины всех предметных обращений (54,6%), о чем свидетельствует явное смещение гештальт-центра. Обращения-прозвища употребляются примерно в полтора раза реже и составляют 30,6%. Обращения по званию или должности наименее частотны и составляют всего 14,8% от всего исследовательского корпуса. Таким образом, **прегнантность** гештальта в данной проекции – это **прямая номинация объекта речи**. Исходя из того, что и прозвища, и фамильные и именные обращения по своей сути являются антропонимами, можно говорить об **антропонимической прегнантности** гештальта англоязычного обращения.

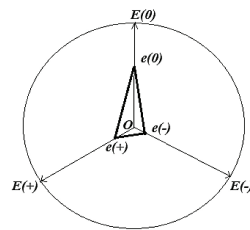

Рис. 3. Субъектно-оценочная гештальт-проекция английского обращения

Примеры к рис. 3:

$E(0)$ – *“Papa!, Will you help me?”* (J. Lark).

$E(+)$ – *My sweet child, pray sit still* (E. Blyton).

$E(-)$ – *Bad, bad Ali! How could you?* (M. Adams).

Вступая в разговор друг с другом, коммуниканты не индифферентны друг к другу, а в процессе своей общественной антропоцентрической деятельности выражают симпатии и антипатии к собеседникам. Анализ фактического материала убеждает, что в **проекции субъективной оценки адресата** обращения наблюдается векторное смещение в сторону **нейтрального отношения к собеседнику** (65,2%), позитивное восприятие собеседника репрезентируется в обращении в 23,5%, а явно негативная адресация – лишь в 11,3% случаев.

Очевидно, что чем больше проекций предмета изучения подвергается анализу, тем более точным и полным будет гештальт данного предмета. Вместе с тем уже представленные выше проекции функционирования обращения в художественном диалоге позволяют достаточно точно воссоздать его многомерный гештальт, в котором наблюдается общее смещение гештальт-центра в сторону **спецификации объекта**, его **конкретной номинации**, **антропонимичности** и **нейтрально-го восприятия** собеседника. Предложенный подход, помимо внешней наглядности в создании виртуальной модели изучаемого феномена, отвечает основным принципам теории познания. Комплексный гештальт лингвистического явления раскрывает совокупность глубинных связей, отношений и внутренних законов в тенденциях развития предмета исследования.

Результаты проведенного гештальт-анализа предполагают следующий **вывод** относительно определения **прототипического обращения** в англоязычном художественном диалоге. Прототипическое обращение в англоязычном художественном диалоге – это антропоним с точной предметностью и четкостью номинации, выражающий нейтральную или положительную оценку адресата высказывания. При этом концептуальной сущностью антропонимических обращений является предметно-определенная, нейтрально-положительная номинация субъекта.

Литература:

1. Александрова О.В. Функционально-динамическое понимание языка и его отражение в современном языкознании / О.В. Александрова // Коммуникативно-прагматические аспекты исследования языковых единиц : сборник статей к юбилею проф. М.Я. Блоха : в 2 ч. – Барнаул : Изд-во БГПУ, 2004. – Ч. 1. – 2004. – С. 32–42.
2. Морозова І.Б. Функціональна проєкція простого речення на стилістично варіативну сукупність англомовних текстів / І.Б. Морозова // Сучасні дослідження з іноземної філології. – Ужгород : ТзОВ «Папірус-Ф», 2006. – Вип. 4. – С. 273–279.
3. Морозова І.Б. Парадигматичний аналіз структури і семантики елементарних комунікативних одиниць у світлі гештальт-теорії в сучасній англійській мові : [монографія] / І.Б. Морозова. – Одеса : Друкарський дім, 2009. – 384 с.
4. Морозова І.Б. Структурирование ментальных образов в виде гештальт-моделей / И.Б. Морозова // Новое в современной филологии : материалы VIII Междунар. научно-практич. конференции (20.12.2012). – М. : Спутник+, 2012. – С. 108–112.
5. Морозова І.Б. Гештальт-практика в когнитивній парадигмі лінгвістических исследований / И.Б. Морозова // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць / наук. ред. В.В. Левицький. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2013. – Вип. 667 : Германська філологія. – С. 187–193.
6. Перлз Ф. Теория гештальт-терапии / Ф. Перлз, П. Гудмен. – М. : Институт общегуманитарных исследований, 2008. – 320 с.
7. Почепцов Г.Г. Фатическая коммуникация / Г.Г. Почепцов // Семантика и прагматика синтаксических единств. – Калинин : Калининский ун-т, 1981. – С. 52–59.
8. Фирсова Н.М. Испанский речевой этикет / Н.М. Фирсова. – М. : КомКнига, 2006. – 208 с.
9. Чесноков С.В. Феноменология диалогов в гештальт-теории, математике, логике / С.В. Чесноков. – М. : URSS, 2009. – 160 с.
10. Чхетиани Т.Д. Лингвистические аспекты фатической коммуникации : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Т.Д. Чхетиани. – К., 1987. – 24 с.
11. Ehrenfels von Chr. Über Gestaltqualitäten / Chr. von Ehrenfels // Vierteljahrsschrift für wissenschaftliche Philosophie. – N 14 (1890). – S. 249–292.
12. Häffler D. Grundlagen der Theoretischen Logik und Gestaltbewegen / D. Häffler. – Leipzig : Kreis, 1998. – 514 S.
13. Lakoff G. Linguistic gestalts / G. Lakoff // Papers from the 13th Regional Meeting Chicago Linguistic Society. – Chicago, 1977. – P. 236–287.
14. Langacker R.W. Viewing in cognition and grammar / R.W. Langacker // Alternative Linguistics: Descriptive and Theoretical Modes / [ed. by Ph. W. Davis]. – Amsterdam ; Philadelphia : J. Benjamins, 1996. – P. 153–213.
15. Morozova I. Gestalt Analysis as a Means of Language Personality Identification / I. Morozova, O. Pozharytska. – Language and Identity : University of the West of England. – Bristol, United Kingdom, 18–20 April 2013. – P. 161–162.
16. Ефремова Т.Ф. Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный / Т.Ф. Ефремова. – М. : Русский язык, 2000. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.efremova.info/>.
17. Розенталь Д.Э. Словарь-справочник лингвистических терминов / Д.Э. Розенталь, М.А. Теленкова. – М. : Астрель, АСТ, 2001. – 624 с.
18. Философский энциклопедический словарь / ред.-сост.: Е.Ф. Губский и др. – М. : Инфра, 2003. – 576 с.
19. Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics / [J.C. Richards, R. Schmidt, H. Kendricks, Y. Kim]. – Essex, UK : Pearson Education, 2002. – 608 p.

Морозова І. Б. Гештальт-аналіз функціональної ролі антропонімів у процесі номінації адресата

Анотація. Стаття присвячена проблемі когнітивно-комунікативної ролі антропонімічного компонента в процесі номінації адресата. Сучасний підхід до вивчення мови вимагає залучення нових методів лінгвістичного аналізу з опорою на нове розуміння мовних явищ. На сьогодні в дослідженні англомовної комунікації спостерігається синтез різних напрямів і наукових концепцій. Праця виконана в руслі гештальт-аналізу, основою якого є розуміння будь-якого гештальт-утворення як похідної його гештальт-якостей. Розгляд прямого звертання крізь призму його морфологічної репрезентованості, прямої номінації й суб'єктивної оцінки дало змогу зробити висновок про концептуальну сутність антропонімів у процесі адресації.

Ключові слова: пряме звертання, гештальт-аналіз, антропонім, проєкція, номінація.

Morozova I. Gestalt-analysis of the functional role of the anthroponyms in the addressee nomination process

Summary. The presented work looks at the problem of the cognitive and communicative role of the anthroponymic component in the process of addressee– nomination. Modern approaches to language studies require applying new methods of linguistic analysis based upon new understanding language phenomena. Today investigation of the English speech communication faces synthesis of different trends and scientific conceptions. The undertaken research is carried out in the course of Gestalt-analysis grounded on the interpretation of any Gestalt-formation as a derivation of its Gestalt-properties. Taking in the direct address through the prisms of its morphological representation, direct nomination and subjective evaluation allows arriving at the conclusion about the conceptual essence of anthroponyms in the process of addressing the listener.

Key words: direct address, Gestalt-analysis, anthroponym, projection, nomination.

Павленко Н. О.,

аспірант

Донецького національного університету

МЕТОДИКА АНАЛІЗУ АНГЛІЙСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ ІЗ ГЕНДЕРНИМ КОМПОНЕНТОМ

Анотація. Стаття присвячена методиці аналізу англійських фразеологічних одиниць із гендерним компонентом. Досліджено низку методів, що залучаються для дослідження гендерно маркованих ідіом.

Ключові слова: метод, фразеологічна одиниця, гендерний компонент.

Постановка проблеми. Своєрідність англійських ідіом із гендерним компонентом у національно-культурному плані не викликає сумнівів. Усе це закладено в неповторності екстралінгвістичних чинників, таких як національна культура, специфіка мовної поведінки та національний склад характеру, що відображають фразеологізми. Адже «у фразеології яскраво виявляється самотність мови, її специфічний колорит, особливості образного народного мислення. Фразеологічні одиниці вносять у художнє мовлення струмінь свіжості, надають йому більшої колоритності й естетичної краси, посилюють його пізнавальну вартість, сприяють стислості, потужності опису. У словесній тканині художнього твору фразеологізми завжди сприймаються як органічні, невід'ємні елементи тексту, створюють «однотипність» [12, с. 5].

Отже, гендерно марковані фразеологічні одиниці як засоби передавання соціокультурних особливостей мовного співтовариства завжди викликали інтерес дослідників [2; 3; 8; 10]. Розроблено та розробляються методи дослідження фразеологічних фондів різних мов, адже фразеологія, завдяки розвитку культури й цивілізації, як невичерпне джерело акумулює дані про звичаї, традиції народу, його історію та фольклор тощо. Саме це й зумовлює актуальність дослідження.

Метою статті є дослідження методів лінгвістичного аналізу фразеологічних одиниць із гендерним компонентом. Предметом дослідження стали особливості методології аналізу гендерно маркованих ідіом англійської мови. Матеріалом дослідження слугують 1 356 фразеологічних одиниць із гендерним компонентом, отриманих методом суцільної вибірки з авторитетних лексикографічних видань англійської мови [14; 15; 16].

Виклад основного матеріалу дослідження. «Метод становить певний підхід до явища, що вивчається, певний комплекс положень, наукових і суто технічних прийомів, уживання яких надає можливість вивчити це явище. Тому метод завжди є системою» [9, с. 258]. Уперше метод вивчення фразеологічних одиниць був запропонований Н.Н. Амосовою [1, с. 71], котра запропонувала контекстологічний метод вивчення фразеологізмів. Цей метод спирався на принципи максимальної об'єктивності в розгляді досліджуваних явищ, необхідності врахування специфіки досліджуваної мови, вивченні фразеологічних одиниць в умовах їх мовного вживання, з'ясуванні характеру участі лексичних значень слів у здійсненні цим словосполученням номінації, вивченні контекстуальної взаємодії слів у їхніх сполученнях і встановленні ступеня фіксації складу й структури цього словосполучення.

У ході дослідження було виявлено, що характер проблеми, яка пов'язана з вивченням англійських фразеологічних одиниць із гендерним компонентом, вимагає певних методів лінгвістичного аналізу: методу фразеологічної ідентифікації та фразеологічного опису, завдяки якому уможливилось вивчення й опис різних типів фразеологічних значень на підставі семантичних і структурних показників, а також на залежності компонентів; методу компонентного аналізу, на основі якого виділяються інтегральні й диференційні семантичні ознаки в структурі фразеологічного значення; лінгвокультурологічного аналізу, описового методу аналізу – для визначення семантико-змістових характеристик гендерно маркованих ідіом і їх класифікації; методу кількісного аналізу, який використовувався для комплексного уявлення про продуктивність семантичних і структурних особливостей досліджуваних одиниць та аналізу словникових дефініцій для опису специфіки декодування значення гендерного компонента фразеологічних одиниць у лексикографічних виданнях.

Метод фразеологічного аналізу, який дає змогу повною мірою дослідити фразеологічний фонд англійської мови, незважаючи на всю його багатогранність, був розроблений відомим лінгвістом О.В. Куніним [7]. Він ділить цей метод на два різновиди: метод фразеологічної ідентифікації і фразеологічного опису. Метод фразеологічної ідентифікації сприяє визначенню фразеологічності того чи іншого словосполучення й допомагає визначити належність до ідіоматизмів, ідіофразеоматизмів або інших. Основними показниками будь-якого фразеологізму є стійкість, роздільнооформленість і неможливість побудови змінного сполучення слів за моделлю, що породжує. Ідіоми – це частково або повністю переосмислені мовні одиниці. Семантична стійкість цих зворотів установлюється шляхом накладення значення фразеологізму на буквально значення його компонентів, наприклад, *top banana* – the most important person in an organization or activity ‘дуже важлива людина в організації’. Під час розгляду дефініції стає очевидним, що жодне зі слів, які містяться в структурі фразеологізму, відсутні в семантиці, що вказує на повне переосмислення звороту. На часткове переосмислення значення може вказувати приклад *as bald as a coot* – completely bald ‘абсолютно лисий’, де сема з буквальним значенням *bald* входить до складу дефініції.

Метод фразеологічного опису складається з низки процедур, які дають змогу врахувати всі особливості багатогранної фразеологічної системи й «асиметрії, що їй властива» [7, с. 23]. По-перше, це визначення структурних типів фразеологічних одиниць: ад'єктивні, адвербіальні, дієслівні, вигуківі, модальні та службові фразеологізми, а також цільнопредикативні фразеологізми (прислів'я й приказки). У нашому дослідженні переважують кількість ідіом належить до субстантивного класу, що, мабуть, зумовлено функцією, яку вони виконують, а саме: номінують чоловіка або жінку за якою-небудь ознакою: *favourite*

son 'улюблений син'; a famous man who is particularly popular and praised for his achievements in his native area 'відомий чоловік, який особливо популярний за свої досягнення в рідному краю'; a fairy godmother 'казкова хрещена'; someone who helps you solve your problems, usually by giving you money 'хтось, хто допомагає розв'язати проблеми, зазвичай даючи тобі грошей'. По-друге, застосовується компонентний аналіз фразеологічних одиниць, що за допомогою граматичного аналізу допомагає встановити граматичну структуру ідіоми, її морфологічні та синтаксичні особливості. Наступним, на думку О.В. Куніна [7], є системний підхід, який передбачає встановлення фразеосемантичних груп, у яких вживаються ті чи інші фразеологічні одиниці.

Одним із найефективніших методів дослідження фразеологічних одиниць із гендерним компонентом є метод компонентного аналізу, який широко застосовується на практиці, оскільки це зручний спосіб систематизації словесних значень фразеологічних одиниць. Цей метод репрезентує систему прийомів лінгвістичного вивчення значень, сенс якої полягає в розділенні значення фразеологізму на складові компоненти, які ще можуть називатися семами, семантичними множниками або маркерами. Одиниці можуть різнитися чи об'єднуватися між собою за цими ознаками. Шляхом зіставлення фразеологічної одиниці з іншими одиницями, що спільні з нею семантично, здійснюється виділення складових компонентів (сем). Серед них розрізняються архісема (або інтегральна), диференційна, імовірна (потенційна) і градуальна семи. Архісема (інтегральна сема) – тематичний маркер, що вказує на сферу реальної дійсності та є спільною для всіх одиниць певного класу й відображає їхні загальні категорійні властивості та ознаки (час, погода, переміщення, почуття тощо). Вона репрезентує смисловий компонент семантики, властивий значенням усіх цих мовних одиниць. Диференційні, менш загальні, семи конкретизують, визначають індивідуальність значень. Також у значеннях окремих слів можуть бути наявні ознаки, що мають характер так званих «потенційних сем», які можуть виявлятися лише в певних ситуаціях, тобто їх майже неможливо виділити, працюючи виключно зі словниковими дефініціями фразеологізмів, бо здебільшого ці смислові елементи виявляють себе в контексті. Градуальні семи, у свою чергу, не репрезентують нової ознаки, а регулюють ступінь, інтенсивність тієї самої ознаки, що наявна в інших близьких за значенням мовних одиницях. Але «градуальні семи менше піддаються виокремленню в структурі значення слова. Причина в тому, що в самих мовних засобах формуються швидше не самі порівняння, а лише розумовий вміст про них – саме він входить як у лексичне, так і в граматичне значення слова» [4, с. 111]. Тому для дослідження гендерно маркованих фразеологізмів найчастіше застосовуються інтегральні та диференційні семи. Усе це можна розглянути на конкретних прикладах: *a knight in shining armour* 'лицар у сяючих обладунках' – an idealized or heroic person, especially a man who comes to the rescue of a woman in distress or in a difficult situation 'ідеалізований чоловік, який виступає рятувальником жінки в складній ситуації'; *a lady-killer* 'бабій' *old-fashioned* – a man who has sexual relationships with a lot of women 'чоловік, котрий має стосунки з великою кількістю жінок'. У цьому випадку спільними для цих ідіом інтегральними семами є гендерна ознака, що стосується чоловіка, та «любовні стосунки» й диференційна сема «ставлення до жінки».

Лінгвокультурологічний аналіз використовується для визначення культурних особливостей семантики фразеологічних

одиниць із гендерним компонентом, що є кінцевим продуктом розвитку менталітету мовної спільноти. Адже фразеологічний склад мови – це «дзеркало, у якому лінгвокультурологічна спільність ідентифікує свою національну самосвідомість» [13, с. 37]. Тому часто саме завдяки фразеологізмам тієї чи іншої мови складається враження про звичаї, моральні норми, традиції народу тощо. Наприклад, ідіома *maid of all works* 'служниця, яка виконує всю роботу в будинку' своєю появою зобов'язана епосі вікторіанства, тобто її походження має історичну підставу. Тоді кожна сім'я, котра поважала себе, була зобов'язана мати хоча б одну служницю. Деякі ідіоми мають літературне походження, як, наприклад, *Johnny Canuck* 'прізвисько типового канадця'. Джоні Канук був супергероєм однойменних політичних мультфільмів і коміксів і виступав як уособлення канадської народної професії лісоруба і як образ, що протиставляється Джону Булю (Англія) та Дядькові Сему (США).

Описовий метод дослідження фразеологічних одиниць із гендерним компонентом застосовується для їх інвентаризації й опису особливостей будови та функціонування в синхронії, тобто в певний проміжок часу. Основними процедурами цього методу є такі: спостереження, узагальнення, інтерпретація й класифікація. Спостереження має на меті виділення досліджуваних мовних одиниць, їхніх ознак, властивостей тощо. Адже «просте спостереження – це найдивовижніший і доступний з усіх методів, і від нього залежить більшість інших ... Велика перевага спостереження полягає в тому, що воно, на відміну від хімічних або фізичних методів впливу, виявляє в об'єкті його незліченні властивості й взаємозв'язки. Спостереження дає цілісний і природний образ, а не набір точок» [11, с. 230]. Процедура узагальнення має на увазі аналіз і зведення досліджуваних одиниць у більш універсальну категорію на основі тих чи інших ознак. Інтерпретація застосовується для тлумачення фактів і явищ. І, нарешті, класифікація – прийом, що дає змогу згрупувати факти або одиниці, які досліджуються за певними ознаками. «Класифікація – один із найбільш давніх і найпростіших наукових методів. Вона слугує передумовою для всіх типів теоретичних конструкцій, що включають складну процедуру встановлення причиново-наслідкових відношень, які зв'язують об'єкти, що класифікуються» [11, с. 276]. Усі ці процедури надають можливість «узагальнювати й інтерпретувати не лише реально спостережувані факти і явища, а й структурно-системний лад мови, що виводиться з них» [5, с. 566].

Значення фразеологічної одиниці в лексикографічних виданнях зазвичай розглядається як єдине ціле без чіткого виділення окремих аспектів, але вказівки на різні аспекти мовного значення імпліцитно містяться як у прийомах опису значень, так і в змісті й ілюстраціях словникових статей. Метод аналізу словникових дефініцій полягає в установленні та описі особливостей лексикографічного відображення гендерно маркованих фразеологічних одиниць, адже повноцінне тлумачення гендерного компонента значення фразеологізмів деколи не видається можливим без детального дослідження структури словникової статті. У ході дослідження емпіричного матеріалу за допомогою цього методу було детально проаналізовано способи фіксації гендерного компонента в англійських словниках ідіомат і виділено найбільш продуктивні типи моделей лексикографічної репрезентації гендерного компонента.

Висновки. Під час дослідження було виявлено, що вищезгадані методи лінгвістичного аналізу – описовий, лінгвокультурологічний, компонентний аналіз, метод фразеологічної

ідентифікації та фразеологічного опису й аналіз словникових дефініцій фразеологізмів – являють собою достатню підставу для продуктивного дослідження специфіки реалізації гендерного компонента в англійських фразеологічних одиницях. Усі ці методи в сукупності дають змогу детально проаналізувати й розкрити етнокультурні особливості концептів «чоловіче/жіноче» через їх відображення у фразеологічній системі мови.

Література:

1. Амосова Н.Н. Основы английской фразеологии : дисс. ... докт. филол. наук / Н.Н. Амосова. – Л., 1961. – 637 с.
2. Гамулець Д. Гендерний аспект у сербській фразеології / Д. Гамулець // Вісник Львівського університету. Серія «Філологічна». – 2012. – С. 219–226.
3. Зыкова И.В. Способы конструирования гендера в английской фразеологии / И.В. Зыкова. – М. : Едиториал УРСС, 2003. – 232 с.
4. Колесникова С.М. Категория градуальности в современном русском языке : дисс. ... докт. филол. наук / С.М. Колесникова. – М. : МПУ, 1999. – 424 с.
5. Комарова З.И. Методология, метод, методика и технология научных исследований в лингвистике / З.И. Комарова. – М. : Флинта, 2014. – 820 с.
6. Кунин А.В. Англо-русский фразеологический словарь / А.В. Кунин ; лит. ред. М.Д. Литвинова. – 5-е изд., исправл. – М. : Живой язык, 1998. – 944 с.
7. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка / А.В. Кунин. – М. : Высшая школа, 1996. – 381 с.
8. Мартынюк А.П. Регулятивна функція гендерно маркованих одиниць мови : автореф. дис. ... докт. филол. наук / А.П. Мартынюк. – К., 2006. – 40 с.
9. Общее языкознание. Методы лингвистических исследований / отв. ред. Б.А. Серебренников. – М. : Наука, 1973. – 319 с.
10. Першай А.Ю. Репрезентация гендерных отношений во фразеологии : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.19 / А.Ю. Першай ; Бел. гос. ун-т. – Минск, 2002. – 173 с.
11. Селье Г. От мечты к открытию. Как стать ученым // Г. Селье ; пер. с англ. – М. : Просвещение, 1987. – 368 с.
12. Словник фразеологізмів української мови / відпов. ред. В.О. Винник. – К. : Наша думка, 2003. – 788 с.
13. Теля В.Н. Что такое фразеология? / В.Н. Теля. – М. : Наука, 1966. – 86 с.
14. Cambridge International Dictionary of Idioms. – UK, Cambridge, 1999. – 587 p.
15. Longman Dictionary of Language and Culture. Ed. by B. Duckett – Addison Wesley Longman, 1998. – 1568 p.
16. Oxford Dictionary of English Idioms. – N.Y. : Oxford University Press, 1993. – 685 p.

Павленко Н. А. Методика анализа английских фразеологических единиц с гендерным компонентом

Аннотация. Статья посвящена методике анализа английских фразеологических единиц с гендерным компонентом. Рассматривается ряд методов, которые используются для исследования гендерно маркированных идиом.

Ключевые слова: метод, фразеологическая единица, гендерный компонент.

Pavlenko N. Methodology for analyzing English phraseological units with gender component

Summary. This paper deals with methodology for analysis of English phraseological units with gender component. The methods involved in the research of gender idioms are considered and described.

Key words: method, phraseological unit, gender component.

Підгірна Н. М.,
аспірант

Київського національного лінгвістичного університету

МІСЦЕ ЕЛІПСИСУ В ПАРАДИГМІ СИНТАКСИЧНОЇ КОМПРЕСІЇ

Анотація. У статті подано аналіз еволюції поглядів на поняття еліпсису як вияву синтаксичної компресії та окреслено межі функціонування й різновиди еліптичних конструкцій у французькій мові.

Ключові слова: еліпсис, синтаксична компресія, синхронія, діакронія, зевгма.

Постановка проблеми. Актуальність роботи визначається загальним спрямуванням сучасних філологічних досліджень на вивчення проблеми еліптичних конструкцій, які завжди були в центрі уваги лінгвістів. Не раз мовознавці намагалися дати визначення цього феномена, виявити його основні ознаки, пояснити причини виникнення й розробити класифікацію еліптичних речень.

Особливо популярним стало дослідження еліптичних конструкцій у XX столітті, адже саме тоді розроблялося поняття структурної схеми речення. Головною проблемою вивчення явища еліпсису було питання про відмежування еліптичного речення від суміжних феноменів. Еліпсис розуміється або в надто широкому значенні, або в надто вузькому. У першому випадку до еліптичних конструкцій належать усі бездієслівні речення, у тому числі номінативні, а також абруптивні та односкладні речення [1, с. 75].

Аналіз досліджень і публікацій із цієї проблеми засвідчив, що в сучасній лінгвістиці еліпсис описується з різних позицій:

а) із синтаксичної – як незамінність, невербалізованість синтаксичних позицій або порушення синтаксичних зв'язків у лексико-синтаксичній структурі простого і складного речення [3];

б) як різновид простого речення – неповне речення [4];

в) із семантичної – як різновид імплікації, не пов'язаний із порушенням синтаксичних зв'язків [2];

г) як регулярні мовленнєві реалізації в аспекті мови й мовлення [5; 6];

д) із позиції мовленнєвої ситуації – як вияв розмовного спонтанного мовлення, діалогічної єдності [7];

е) як текстове явище в семантичному та комунікативному аспектах [2];

ж) як стилістичний прийом [2; 3; 8].

Зважаючи на неоднорідність визначення феномена еліптичних конструкцій, ми вважаємо за необхідне сформулювати мету дослідження так: здійснити комплексний аналіз еволюції поглядів на поняття еліпсису як вияву синтаксичної компресії; окреслити межі функціонування й різновиди еліптичних конструкцій у французькій мові.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нам близька думка російського вченого М. Зелікова, який розуміє еліптичну конструкцію як синтаксичну експлікацію феномена компресії, пов'язаного з універсальним законом мовної економії, протиставленого феномену надмірності. Компресія загалом визначає структуру висловлювання суб'єкта мовлення в процесі функціонування мовних знаків у мовленнєвому акті, а еліпсис – це

конкретний вияв компресії, який завжди виражає синтаксичну тенденцію економії [9, с. 70–71].

Незважаючи на те що еліпсис як конкретний вияв компресії на синтаксичному рівні завжди цікавив граматистів і визнався важливим етапом у розвитку теорії синтаксису, він здебільшого вивчався лише в стилістичному аспекті. Єдиною фігурою, яка детально досліджувалася мовознавцями, була зевгма, до якої практично і зводилася вся проблема еліпсису. У граматичному плані під зевгмою розуміли конструкцію, у якій у кількох однаково організованих висловлюваннях, що слідує підряд, один зі членів речення вживається лише один раз [10, с. 32]. Ототожнення еліпсису та зевгми пояснювалося тим, що в традиційних граматиках еліптичні моделі завжди розуміли як порушення мовлення, зокрема як дефект, необхідний для наповнення речення [11, с. 299].

Ми ж вважаємо, що зевгму варто розглядати лише як один із різновидів еліпсису, проте потрібно зауважити, що саме зевгматичні речення становлять значну частину еліптичних конструкцій у французькій мові.

Сучасний погляд на еліпсис дещо змінився, згідно з ним, під еліпсисом розуміють зміну формально-граматичної структури вже не як патологію, а як позбавлення від надмірності, представленої в інваріанті, як компресію, як мовному економії [12, с. 211].

Через нечітке визначення критерію еліптичності дуже часто поняття компресії та еліпсису змішувалися, а в межах визначення самого еліпсису не враховувалися параметри синхронії й діакронії, які, на нашу думку, є надзвичайно важливими.

До того ж, вивчаючи межі функціонування еліпсису, а саме: чи потрібно називати еліптичними тільки ті речення, у яких опущені лише головні члени, чи й ті, у яких опускаються також і другорядні члени речення, мовознавці не могли дійти однозначного висновку [13, с. 198]. Наприклад, одні вчені вважали, що до еліптичних конструкцій треба зараховувати речення, у яких опускається один (підмет або присудок) чи обидва головних члени, необхідні з позиції структури відповідного логіко-граматичного типу речення [14, с. 37]. Інші ж називали головною структурною особливістю еліптичних речень відсутність дієслівного предикату певної семантики [15, с. 4]. Деякі лінгвісти, розширюючи поняття еліпсису, дотримуються думки про те, що до еліптичних належать також і ті речення, у яких не зайнятою може бути будь-яка обов'язкова структурно зумовлена синтаксична позиція [16, с. 109; 17, с. 120].

Часто еліпсис і еліптичні конструкції сприймаються як синоніми, ми ж пропонуємо дещо розмежовувати ці два поняття. Адже, проаналізувавши думки різних учених, ми вважаємо, що найбільш удалим і точним є твердження, що еліптичними повинні називатися всі моделі, які становлять синтаксичні одиниці з одним чи кількома опущеними компонентами, представленими тільки самостійними частинами мови, і які обов'язково мають повні кореляти в сучасній мові, тобто в синхронії [9, с. 121].

Саме в цьому, на нашу думку, і полягає основна відмінність еліптичних конструкцій від інших видів синтаксичної компресії, адже в останньому випадку йдеться про існування в мовленні (тексті) неповного варіанта, що може не бути відновленим до повного кореляту, який би функціонував на тому чи іншому етапі розвитку мови, у діяхронії [9, с. 137].

Отже, еліпсисом ми називатимемо механізм, у результаті якого опускається будь-який один чи кілька компонентів речення-висловлювання, тоді як еліптичні конструкції – це опущення в реченні компонентів, які представлені тільки самостійними частинами мови.

Ми вважаємо, що термін «еліпсис» також може використовуватися для опису нееліптичних компресивних утворень на синтаксичному рівні, але тільки в тому випадку, якщо йде мова про явища, які функціонують у діяхронічному плані.

Усе вищенаведене дає нам змогу говорити про синхронічний і діяхронічний еліпсис [18, с. 26–27]. Моделі утворення неповних речень, не відновлювані до повного варіанта, але які мають у своїй основі компресивні компоненти, опущені в процесі розвитку мови, належать до діяхронічного еліпсису. Ш. Баллі зараховує до діяхронічного еліпсису моделі, у яких еліпсис уже не відчувається комунікантом і його підсвідомість не намагається відновити слово, якого не вистачає, тобто елементи сполучення вже не сприймаються окремо [2, с. 107]. Виходячи з цього твердження, ми робимо висновок про те, що сталі вирази, фразеологізми, кліше, прислів'я також становлять корпус діяхронічного синтаксичного еліпсису, адже не потребують повних корелятів.

У сучасній французькій мові є чимало виразів, які сприймаються вже як абсолютно незалежні, незважаючи на те що вони є результатом діяхронічного еліпсису, наприклад: *Par chance, elle avait gardé une seringue qui datait de son dernier trip. Juste au cas* [24, с. 90]; *Ce n'était pas ce qu'elle avait voulu dire, c'était juste au cas où...* [25, с. 83]. Необхідно зазначити, що в останньому прикладі зберігається сполучник *où*, який міг би бути антецедентом підрядного речення.

До синхронічного еліпсису належать опущення елементів речення, які, навпаки, легко відновлюються до повного варіанта, завдяки існуванню повного кореляту, за допомогою додаткового контексту або в деяких випадках навіть без нього. Сюди, власне, і належать еліптичні конструкції. Наприклад, у реченні *Zofia passa sa tête par la fenêtre et lui hurla: – Désolée, les batraciens sont daltoniens!* [26, с. 44] граматичний підмет і присудок (представлені займенником і дієсловом, що є самостійними частинами мови) відновлюються навіть без додаткового контексту: *Je suis désolée*.

Ще одне спірне питання, яке викликає чимало розбіжностей, полягає в тому, чи потрібно ототожнювати еліптичні та неповні речення. Одні вчені, серед яких Ш. Баллі, Ф. Брюно, вважають, що прикметники «неповний» і «еліптичний» є абсолютними синонімами [19; 20], тоді як інші [21] пропонують розмежовувати ці два поняття.

На нашу думку, корінь проблеми полягає саме в ігноруванні параметра синхронія-діяхронія. Адже вирішення питання розмежування неповних і еліптичних речень є можливим лише за врахування фактора явища компресії. Неповні речення являють собою компресивні утворення, які не відновлюються до повних варіантів, тобто до канонічних структур. Еліптичні ж речення також компресивні за своєю природою, проте головною умовою їх функціонування, як уже зазначалося вище, є наявність повного кореляту в плані синхронії.

Що стосується класифікації еліпсису у французькій мові, то найбільш удалим нам видається твердження Ж. Ле Бідуа про те, що у випадку класифікації необхідно говорити не окремо про еліптичні конструкції, а про еліпсис елементів речення загалом [22, с. 280].

Саме тому під час опису еліпсису в складі синтаксичної компресії в роботі ми звертаємо основну увагу на опущення самостійних і службових частин мови. Проаналізувавши сучасні художні твори, ми дійшли висновку, що найчастіше у французькій мові зустрічаються еліптичні конструкції з опущенням таких самостійних частин мови, як іменник, дієслово та займенник, тоді як еліпсис прислівника й прикметника є надзвичайно рідкісним явищем і спостерігається здебільшого в реченнях зєвгматичного типу, а також у разі ситуативного еліпсису. Службові слова, за своєю сутністю, позбавлені номінативної функції, адже вони нічого не називають, а лише вказують на семантично-синтаксичні зв'язки між членами речення (сполучники, прийменники) або ж на зв'язки між самими реченнями (сполучники), а також виражають певні граматичні значення, які не залежать від сполучення слів у реченні (артиклі, частки, допоміжні дієслова). В останньому випадку мають на увазі кваліфікативні відношення, такі як означеність, неозначеність, число тощо [23, с. 157]. Французька мова характеризується наявністю десемантизованих службових одиниць, які виконують лише формальну роль у реченнях, що робить можливим їхнє опущення без зміни змісту висловлювання. Опущення таких одиниць пояснюється незначним смисловим навантаженням, тому вплив контексту в цьому випадку не є настільки значним, як під час еліпсису самостійних частин мови.

Багаторічне вивчення еліпсису зумовило виникнення численних розбіжностей між лінгвістами, таких як визначення еліпсису як граматичного чи стилістичного явища, дослідження еліпсису в широкому або вузькому розуміннях тощо. Проте ми дійшли **висновку**, що еліптичну конструкцію варто розглядати як конкретний вияв, а саме: як структурну модель мовної економії, що експлікується в синтаксичній компресії будь-якого компонента речення-висловлювання за умови можливості його повного відновлення й наявності контексту або ситуації діалогічного спілкування в процесі комунікації.

Література:

1. Андреева Е.Д. Эллиптичность безглагольных предложений / Е.Д. Андреева // Ученые зап. / Кишиневский ун-т. – Кишинев, 1966. – Т. 77. – 1966. – С. 66–75.
2. Балли Ш. Французская стилистика / Ш. Балли. – М.: Издательство иностранной литературы, 1961. – 393 с.
3. Сковородников А.П. Эллипсис как стилистическое явление современного русского литературного языка / А.П. Сковородников. – Красноярск, 1978. – 95 с.
4. Виноградов В.В. Некоторые задачи изучения синтаксиса простого предложения / В.В. Виноградов // Вопросы языкознания. – 1954. – № 1. – С. 3–30.
5. Бархударов Л.С. Структура простого предложения современного английского языка / Л.С. Бархударов. – М.: Высшая школа, 1966. – 200 с.
6. Блох М.Я. Факультативные позиции и нулевые формы в парадигматическом синтаксисе / М.Я. Блох // Проблемы синтаксиса английского языка: ученые зап. МГПИ. – 1970. – № 422. – С. 75–106.
7. Земская Е.А. Русская разговорная речь / Е.А. Земская, М.В. Китайгородская, Е.Н. Ширяев. – М.: Наука, 1981. – 276 с.
8. Гальперин И.Р. К проблеме зависимости предложения от контекста / И.Р. Гальперин // Вопросы языкознания. – 1977. – № 1. – С. 48–55.

9. Зеликов М.В. Компрессия как фактор структуры и функционирования иберороманских языков / М.В. Зеликов. – СПб. : Филол. фак. СПбГУ, 2005. – 443 с.
 10. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов / О.С. Ахманова. – М. : Советская энциклопедия, 1966. – 607 с.
 11. Nebrija A. Gramática castellana / A. Nebrija, M.A. Esparza. – Madrid : Fundación Antonio de Nebrija, 1992. – 368 p.
 12. Коровкин М.М. Коммуникативный аспект экономии: имплицитен ли синтаксический эллипсис? / М.М. Коровкин // Текст и дискурс: традиционный и когнитивно-функциональные аспекты исследования : сб. научн. трудов. – Рязань, 2002. – С. 209–218.
 13. Мендыбаева Р.К. О лингвистической природе эллиптических конструкций / Р.К. Мендыбаева // Филологический сборник. – 1974. – Вып. 13–14. – С. 196–205.
 14. Парамонова И.П. О коммуникативных и структурных предпосылках эллипсисов в немецкой разговорной речи / И.П. Парамонова // Функционально-текстовые аспекты языковых единиц. – СПб, 1995. – С. 35–42.
 15. Москвитина Л.И. Формально-семантическая организация и функционирование эллиптических предложений : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / Л.И. Москвитина. – СПб., 1995. – 16 с.
 16. Иофик Л.Л. Эллиптические (неполные) предложения / Л.Л. Иофик // Структурный синтаксис английского языка. – М., 1972. – 174 с.
 17. Касевич В.Б. Семантика, синтаксис, морфология / В.Б. Касевич. – М. : Наука, 1988. – 309 с.
 18. Ларькина А.А. Эллипсис в современном французском языке : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.05 / А.А. Ларькина. – Архангельск, 2009. – 175 с.
 19. Bally Ch. Syntaxe de la modalite explicite / Ch. Bally // Cahiers Ferdinand de Saussure. – 1942. – № 5. – P. 3–13.
 20. Brunot F. La pensée et la langue / F. Brunot. – Paris : 3 ed., 1936. – 982 p.
 21. Доза А. История французского языка / А. Доза. – М. : Издательство иностранной литературы, 1956. – 471 с.
 22. Le Bidois G. Syntaxe du français moderne. Ses fondements historiques et psychologiques / G. Le Bidois, R. Le Bidois. – Paris : Edition Picard, 1971. – 558 p.
 23. Реформатский А.А. Введение в языковедение : [учебник для вузов] / А.А. Реформатский ; под ред. В.А. Виноградова. – М. : Аспект Пресс, 1996. – 275 с.
- Джерела ілюстративного матеріалу:*
24. Musso G. Sauve moi / G. Musso. – Paris : Pocket, 2007. – 184 p.
 25. Levy M. Mes amis mes amours / M. Levy. – Paris : Robert Laffont, 2006. – 154 p.
 26. Levy M. Sept jours pour une éternité / M. Levy. – Paris : Robert Laffont, 2003. – 154 p.
- Пидгірна Н. М. Место эллипсиса в парадигме синтаксической компрессии**
- Аннотация.** В статье представлен анализ эволюции взглядов на понятие эллипсиса как проявление синтаксической компрессии и определены рамки функционирования и разновидности эллиптических конструкций во французском языке.
- Ключевые слова:** эллипсис, синтаксическая компрессия, синхрония, диахрония, зевгма.
- Pidgirna N. The place of ellipsis in syntactical compression paradigm**
- Summary.** The article presents an analysis of the different points of view on the concept of ellipsis as a means of syntactical compression. Also this article deals with functioning and types of elliptical constructions in the French language.
- Key words:** ellipsis, syntactical compression, synchronism, diachrony, zeugma.

*Пожарицкая Е. А.,
кандидат филологических наук,
доцент кафедры грамматики английского языка
Одесского национального университета имени И. И. Мечникова*

СИНТАКСИЧЕСКИЕ ДИФФЕРЕНЦИАЛЬНЫЕ МАРКЕРЫ В РЕЧИ ГЕРОЕВ-АНТАГОНИСТОВ В ЗЕРКАЛЕ АВТОРСКИХ КОНЦЕПТОВ ПОЗИТИВНОСТИ/НЕГАТИВНОСТИ

Аннотация. В статье предлагается новый когнитивный подход к синтаксическим структурам в плане экспликации ими национальных этических концептов. Работа выполнена в ключе когнитивной грамматики и изучения механизмов ментально-языковой рефлексии базовых человеческих концептов позитивности и негативности на уровне их объективации в речи. Исследование основывается на анализе речевых партий главных положительных и отрицательного ковбоев американского вестерна. В результате работы обосновывается существование на уровне синтаксиса объективных формальных маркеров в речи героев, которые ассоциируются с авторскими видением положительности или отрицательности, зафиксированном в его/ее картине мира.

Ключевые слова: концепт, положительный герой, отрицательный герой, синтаксическая структура, роман-вестерн.

Постановка проблемы. Антропоцентрический подход к проблемам речи и языка как продуктам социальной и индивидуальной деятельности предполагает расположение личности в фокусе лингвистических исследований. Наличие в целом устойчивых, сравнительно «унифицированных» представлений об окружающей действительности не только как о системе взаимосвязанных объектов и субъектов, но и как о фантомной системе из этических, культурных и психологических концептов открывает новую страницу в филологии и стимулирует интерес к изучению корреляций между ментальностью и речевым продуктом на различных уровнях. Это способствует развитию таких современных направлений, как когнитивная, психо-, гештальт- и менталингвистика и лингвокультурология. Данные утверждения согласуются с теорией концептуальной метафоры Дж. Лакоффа, которая основывается на понимании окружающей действительности обществом и его представителями сквозь призму социальной и индивидуальной системы ценностей и связей, сложившихся в человеческом сознании в процессе онтогенеза [25].

В то же время, проводя глубокий анализ самого явления концептуальной картины мира и задаваясь вопросом о способе и типе лингвальной объективации идеальных, нематериальных концептов, большинство исследователей ограничиваются в основном лексическом уровне языка, оставляя без внимания другие его аспекты. Наиболее распространенными при этом являются исследования лексических составляющих или вербального воплощения концептов в художественном тексте (работы Н. Арутюновой, С. Жаботинской, Т. Радзиевской и др.), а также разработки теоретических обоснований вербализации концептов в лексических единицах. Так, С. Аскольдов указывает на существование концепта для слова [1], а Д. Лихачев приходит к

выводу, что каждому из основных значений слова свойственен свой собственный концепт как таковой. При этом он одновременно отмечает значение личностного и общественного опыта для формирования данных концептов [12]. Е. Падучева рассматривает проблему концептуальной организации речи и языка на более специфическом уровне лексем, уделяя внимание семантической деривации [16].

Однако, как справедливо отмечает Жиль Фоконье (Gilles Fauconnier) в журнале “Scope and Foundations of Cognitive Linguistics”: «Любое из формальных воплощений языка в контексте потенциально может передавать глобальные когнитивные конструкции» [24]. Механизм функционирования ‘внутреннего сознания’ (которое и отвечает, по мнению автора, за формирование ментальных структур, концептов включительно) согласован на всех уровнях языка [24]. На наш взгляд, уровень текста представляется несколько широким для исследуемого феномена, поскольку едва ли можно определить единственный базовый концепт целого текста.

Когнитивная грамматика, изучая механизмы ментально-языковой рефлексии, не касается проблем отображения конкретных смысловых различительных общечеловеческих концептов (Р. Лангакер, С. Коулсон, К. Филлмор). Лингвокультурологические работы в русле той же когнитивной грамматики, в свою очередь, фокусируются на анализе взаимосвязей между синтаксическими феноменами конкретного языка и национальным менталитетом его носителей и, таким образом, затрагивают грамматическую структуру предложений для определения роли культурного и исторического развития с целью формирования определенного грамматического явления (А. Вежицкая, В. Карасик, Е. Листунова, А. Плеханов, В. Савицкий).

Исследования экспликации различных концептов на синтаксическом уровне языка, что логически вытекает из отражения ментальных структур в синтаксических [14], также до сих пор не получили широкого распространения. В то же время, как доказательно показано в исследованиях И. Морозовой, синтаксические структуры национального языка в достаточной степени являются отражением ментальных структур народа [14]. Исходя из изложенного здесь, можно предположить, что и концепты как ментальные образования должны, так или иначе, отражаться на уровне синтаксической организации речи человека.

Отсюда вытекает новизна представленного исследования, направленного на выявление ментально-синтаксических корреляций между авторскими концептами и их лингвальной объективацией на синтаксическом уровне. Актуальность работы объясняется, прежде всего, важностью и общей актуальностью менталингвистических проблем, разрешение которых прольет

свет на речевую кодификацию мыслительных образов, а также мотивируется необходимостью определить возможные способы осуществления авторского речевого влияния на читателя при репрезентации собственной концептуальной картины мира в художественном тексте.

Целью статьи является установление непосредственных корреляций между авторскими концептами позитивности и негативности, отраженными в художественном тексте современных американских романов-вестернов, и синтаксическими структурами в речевой репрезентации героев, которые реализуют данные концепты в произведении. В непосредственные задачи исследования входит конкретизация понятия «вестерн» как литературного жанра, анализ синтаксических структур в речевых партиях героев-антагонистов, установление дифференциальных речевых отличий между репликами главного положительного и отрицательного героев.

Объектом изучения является лингвальная объективация концептов позитивности и негативности личности в художественных произведениях, предметом – синтаксическая организация речи героев, воплощающих данные концепты.

Материалом работы служат 6 000 речевых образцов, отобранных методом сплошной выборки из персонажных партий главных положительного и отрицательного героев современных романов-вестернов (по 3 000 образцов, соответственно).

Изложение основного материала исследования. Концептуальная картина мира автора произведения, так или иначе, находит свое отражение в созданном им тексте. При этом главные положительные и отрицательные герои являются в достаточной степени воплощением авторского видения добра и зла. Автор сознательно или подсознательно выражает свой концептуальный мир через художественный текст и своих персонажей, будучи демиургом создаваемой им квазиреальности. Согласно В. Виноградову, образ автора является сконцентрированным воплощением идеи его произведения [6]. Следовательно, правомочно утверждать также и то, что произведения со схожим идейным содержанием принадлежат авторам со схожим мировосприятием. Говоря же о схожести идей, наблюдающихся в произведениях одного жанра, который заранее диктует тип персонажной организации и внешнего конфликта, как это происходит в жанре «вестерн», можно прийти к закономерному выводу, что картины мира их авторов подобны. Как справедливо утверждает Л. Бутакова, «когнитивный (точнее когнитивно-ментальный) анализ текста сквозь призму категории авторского сознания помогает установить словесные результаты познания, мышления, обнаружить связь вербальных и ментальных компонентов когниции» [5, с. 16]. Можно сделать вывод о наличии в тексте универсальных базовых понятий, которые преднамеренно или непреднамеренно вербализируются автором в произведении. Известно, что концепт представляет собой «оперативную содержательную единицу памяти, ментального лексикона концептуальной системы и языка мозга, всей картины мира, отраженной в человеческой психике...» [29]. Как утверждает прототипная гипотеза распознавания образов в психолингвистике, «любой стимул можно закодировать в виде прототипа в сочетании с перечнем вариаций, после чего все поступающие стимулы можно сопоставлять с прототипами, а не с эталонами» [10, с. 60]. Значит, нравственные воззрения авторов вестернов, а значит, и присущие им, воплощенные в художественных произведениях морально-этические концепты (в особенности в параметрах универсальных категорий «до-

бро» – «зло») будут весьма близкими, как, по сути, и содержание данных концептов.

Материалом для исследования служат романы в жанре «вестерн», которые, как известно, строятся на конфликте героя и антигероя. Формулой вестерна, по мнению большинства критиков, является «столкновение добра и зла» [21], воплощенных в героях-антагонистах. «Картина мира формируется и закрепляется в языке, как и художественная картина мира, т. е. структура реальности, проявляющаяся в художественном образе. ... Картина мира ... моделирует не столько знания о реальности, сколько систему ценностных ориентаций» [18, с. 261]. Отсюда каждому литературному произведению (любого жанра) характерна определенная система ценностных ориентаций, в основе которых лежат базовые этические концепты позитивности и негативности моральных качеств и моделей поведения. Т. Борисова прямо указывает на то, что «моральный концепт романа приключенческого жанра – идея победы добра над злом – реализуется через своеобразную художественно-этическую оппозицию...» [4, с. 5].

Из вышеизложенного логически следует, что в жанре вестерна, принадлежащем к более широкой группе приключенческих романов, стереотипные, стандартизированные персонажи являются носителями концептов позитивности и негативности. Вместе с тем относительная примитивность сюжета, героя и антигероя не умаляет «стандартности и формульности» [22, с. 182], универсальности пропагандируемых в вестернах ценностей, поскольку «в вестерне неизменные перестрелки и решающая дуэль «добраго» и «злого» протагонистов ... есть осуществление первобытной справедливости в мире» [22, с. 169]. «Вневременность» и «универсальность» концепта личностной позитивности выражается в вестерне, где «сама концепция личной чести основывается на соблюдении кодекса общественной морали» [22, с. 170]. Зародившись в литературе конца XIX века, вестерн перешагнул литературные границы, завоевал также киноискусство (не теряя популярности на протяжении всего XX века), гиперпространство компьютерных игр и даже обзавелся рядом пародий («спагетти-вестерны»).

О психологическом влиянии вестернов на читателей, ассоциирующих себя с положительным героем-воплощением концепта позитивности, говорят американские психологи Ф. Эмери и Д. Мартин [23, с. 26].

В популярной интернет-энциклопедии утверждается, что в вестернах «персонажи могут восприниматься как литературные потомки средневековых странствующих рыцарей, которые стояли у истоков развития приключенческого жанра» [29]. Как странствующий рыцарь в европейской литературе раннего периода, который путешествовал со своим конём от города к городу, сражаясь со злодеями разнообразных мастей, ковбой или стрелок на Диком Западе опирается не на развитые социальные механизмы, а на собственный кодекс чести.

Изучая средства создания образа стереотипного персонажа (далее – СП) приключенческой прозы, Т. Борисова приходит к следующему выводу: «Представление об образе СП сводится к нескольким характерологическим деталям, внешним и этическим признакам, которые выражаются эксплицитными языковыми средствами, мелиоративная или пейоративная оценочность которых характеризует СП как Антагониста или Героя и позволяет нести дополнительную информацию за счет особой семантической и эмоциональной нагрузки единиц, составляющих портретное описание» [4, с. 12].

Исходя из того, что «характер героя лучше всего раскрывается в речи: диалоге и монологе» [21], в нашем исследовании считаем необходимым изучение речевого аспекта выражения позитивности и негативности героев.

Заметим, что вслед за М. Блохом [3, с. 99], А. Корсаковым, И. Морозовой [15], Г. Почепцовым и др. к простым предложениям мы относим таковые, что обладают одной первичной структурой предикации либо одной непредикатной (в плане подлежащно-сказуемого ядра) конструкцией [15, с. 30]; к сложным – характеризующиеся наличием двух или более первичных структур предикации; к осложненным – предложения, в которых, помимо одной первичной структуры предикации, есть одна или более вторичных структур предикации (т. е. предложения с грамматическими инфинитивными/герундиальными/партиципийными комплексами, распространенными обращениями либо цепочкой однородных членов). По коммуникативной направленности различаем декларативы (повествовательные предложения), интеррогативы (вопросительные предложения) и императивы (побудительные предложения) (такую же классификацию предложений находим у М. Блоха [3]; В. Гака [7, с. 65]; А. Смирницкого [19, с. 260]; Р. Зандворта [27, с. 205]; Р. Лонга [26, с. 64] и др.).

Анализ речевых партий главных героев-антагонистов в вестерне с точки зрения их поверхностной структуры и цели высказывания позволил установить существенные различия в построении высказываний «хорошего» и «плохого» ковбоев (см. рис. 1).

Для большей иллюстративности тоновым затемнением выделены основные дифференциальные типы синтаксических

конструкций в речи героев, воплощающих в романе авторские концепты позитивности и негативности.

ПРИМЕРЫ К РИСУНКУ 1

1.1.1. *You took his advice on this trail, not mine* (L. L'Amour) – обладая одним подлежащно-сказуемым ядром, предложение является простым.

1.1.2. *He (Tom) is a good man, and he knows what he wants, but he hasn't force enough to make it stick* (B. Haning) – наличие нескольких первичных структур предикации (*He (Tom) is a man; he knows; he wants; he hasn't*) позволяет классифицировать предложение как сложное.

1.1.3. *Stack your duds and grease your skids, coyote!* – *Rock said. -It's knuckle and skull now, and free-fighting!* (C. Thomps) – однородные сказуемые в первом предложении (*Stack and grease*) и предикативы во втором (*knuckle and skull and free-fighting*) детерминируют их как осложненные предложения.

1.2.1. *Nobody takes this route* (B. Dennison) – представленное предложение сообщает информацию, а значит, является декларативом.

1.2.2. *He hurt bad?* – *he (Hyks) asked softly* (C. Thomps) – подчеркнутый интеррогатив запрашивает информацию о состоянии здоровья друга Хикса.

1.2.3. *"Partner", said the soft voice of Barry, "stand aside. I got no time, I'm wanted!"* (M. Brand) – императив выражает приказ собеседнику Барри отойти в сторону и не мешать ему.

2.1.1. *He said sullenly. "You've hunted me an' found me. Where do you go from here, Eli?"* (B. Haning) – данный интеррогатив представляет собой простое предложение, поскольку обладает лишь одной первичной структурой предикации (*you go*).

Рис. 1. Структурно-синтаксические дифференциальные маркеры героев-антагонистов в вестерне

2.1.2. *The giant (Mac) explained carefully: "I mean, they's a friend of mine that's been sittin' in that chair"* (M. Brand) – Мак употребляет сложноподчиненное предложение с тремя первичными структурами предикации (*I mean; they's a friend; that's been sittin'*).

2.1.3. *Morgan broke the long silence. "Come on out, yuh little yellow-bellied filthy bastard and skunk," he shouted.* (L. L'Amour) – в предложении приведено распространенное обращение, что делает его осложненным (*yuh little yellow-bellied filthy bastard and skunk*).

2.2.1. *Mac Strann stretched out his hand on the surface of the table. He said: "I got an idea you better get out of that chair"* (M. Brand) – приведенное предложение произнесено отрицательным героем с целью информирования его собеседника и является декларативом.

2.2.2. *"If a man of yours is dead, I think it would be a good idea if these friends of yours back-trailed you. Now get moving, all of you!"* (L. L'Amour) – подчеркнутый императив побуждает людей двигаться в путь.

2.2.3. *"Why not?" Harper was saying. "You all want homes. Can you find a more beautiful country than this?"* (L'Amour L.) – в обоих случаях подчеркнутые предложения являются интеррогативами, при чем первый представляет собой эллиптированный специальный вопрос, а второй – неэллиптированный общий.

Установлено, что оба типа главных героев используют в своей речи все синтаксические типы предложений, вместе с тем частотность использования в речи тех или иных конструкций в персонажных партиях героев-антагонистов неодинакова.

Так, речь героя, которого и его автор-создатель, и читатели воспринимают как воплощение концепта позитивности, отличается четкостью синтаксического построения с преобладанием в ней простых (65,2%) и относительно коротких предложений (7–8 словоформ в высказывании, обычно менее 4 высказываний в реплике). Отметим, что большинство реплик положительного ковбоя структурно законченные и прозрачные для восприятия. Частотность использования им сложных конструкций, по сравнению с речевой партией отрицательного героя, существенно снижена (21,4%). Таким образом, можно заключить, что информационное сообщение главного положительного героя построено на принципах структурной простоты и ясности передаваемой информации.

В речи героя-антагониста наблюдается количественное возрастание сложных предложений (38,1%), что способствует торможению восприятия информации и общему «запутыванию» собеседника. Из психологии известно, что «процесс восприятия речи осуществляется при взаимодействии таких трех психологических феноменов, как внимание, память и распознавание образов» [11, с. 16], а синтаксически сложные построения, объединяющие в себе два и более процессов, сложнее зафиксировать в кратковременной памяти, а значит, безошибочно и полностью декодировать. Согласно наблюдениям современных психолингвистов, «наша память ограничена числом элементов или символов, которые нужно освоить, а не объемом информации, заключенной в этих символах...» [13, с. 32], а значит, и герой, воплощающий в себе концепт негативности, интуитивно или специально старается завуалировать и усложнить точное понимание смысла своего сообщения. Данную гипотезу подтверждают исследования М. Гохлернера и Г. Ейгер [8], а также В. Ингве [9],

утверждающих, что сложность предложения для восприятия определяется не столько его длиной, сколько глубиной структуры.

Частотность употребления декларативов и осложненных предложений не выявляет существенную разницу в коммуникативном поведении героев-антагонистов и отличается в пределах 2–3%. Данный факт, с нашей точки зрения, объясняется повышенной эмотивностью речи в романах-вестернах, с одной стороны, и не свойственной повседневной речи простых людей (которыми являются ковбои) тенденции к конструкциям с глубинными предикативными структурами.

Отметим, что сопоставление реплик положительного и отрицательного героев с позиций коммуникативной направленности высказывания выявило явные расхождения в употреблении императивных и интеррогативных конструкций.

Герой, воплощающий собой в романе авторский концепт позитивности, не боится ответственности и берет инициативу в свои руки, не просто рассказывая о чем-либо, а выступая руководителем в сложных ситуациях. Удельный вес императивных предложений в его речи 23,4%. Данный факт свидетельствует об объективации на синтаксическом уровне честности и открытости высказываний «хорошего» ковбоя. Носитель концепта позитивности редко задает вопросы (11,7%), не ставя себя в зависимое положение.

В речи антагониста количество императивов заметно снижено (12,1%), что указывает на его нежелание явно доминировать над собеседниками и открыто манипулировать ими. «Плохой» ковбой предпочитает окольный путь декларативных конструкций с интенциональной направленностью желательности, что говорит о скрытости истинных целей высказываний такого типа говорящего. При этом общий удельный вес реплик отрицательного героя в романе значительно больше такового у положительного героя. Носитель авторского концепта негативности имеет тенденцию к первичной инициации коммуникации и открыто стремится быть коммуникативным лидером. Антагонист предпочитает вопросительные конструкции (20,6%), лично сомневаясь в собственной правоте и стремясь к постоянному контролю над ситуацией за счет выяснения положения дел.

Очевидно, что установленные синтаксические дифференциальные отличия в речевых характеристиках героев-носителей морально-этических концептов позитивности и негативности отражают авторское видение добра и зла в самом широком понимании данных категорий. «Когда автор творил, он переживал только своего героя и в его образ вложил все свое принципиально творческое отношение к нему» [2, с. 74]. Так, синтаксические структуры речи говорящего, отражающие ментальность на уровне внутреннего сознания слушателя, воспринимаются как такие, которые несут информацию о говорящем и способствуют восприятию последнего как положительной или, наоборот, отрицательной личности.

Выводы. Проведенное исследование показывает, что уже формально-синтаксические характеристики высказывания способствуют распознаванию типа личности говорящего путем маркирования его речи, что предоставляет возможность детерминации этического комплекса индивида и определения личности как носителя концепта позитивности/негативности, т. е. наличия или отсутствия у нее универсальных нравственных и моральных ценностей.

Література:

1. Аскольдов С.А. Концепт и слово / С.А. Аскольдов // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста: [антология]. – М., 1997. – С. 276–379.
2. Бахтин М.М. Автор и герой в эстетической деятельности / М.М. Бахтин // Бахтин М.М. Собрание сочинений / М.М. Бахтин. – М.: Русские словари, 2003. – Т. 1. – 2003. – С. 69–263.
3. Блох М.Я. Теоретические основы грамматики / М.Я. Блох. – М.: Высшая школа, 2000. – 159 с.
4. Борисова Т.С. Лінгвостилістичні засоби створення образу стереотипного персонажа (на матеріалі англійської пригодницької прози XIX–XX ст.): автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови» / Т.С. Борисова; Одес. нац. ун-т ім. І.І. Мечникова. – О., 2002. – 20 с.
5. Бутакова Л.О. Авторское сознание как базовая категория текста: Когнитивный аспект: автореф. дисс. ... докт. фил. наук / Л.О. Бутакова. – Омск: 2001. – 40 с.
6. Виноградов В.В. О языке художественной прозы / В.В. Виноградов. – М.: Просвещение, 1980. – 355 с.
7. Гак В.Г. Теоретическая грамматика французского языка. Синтаксис / В.Г. Гак. – М.: Высшая школа, 1981. – 207 с.
8. Гохлернер М.М. Психологический механизм чувства языка / М.М. Гохлернер, Г.В. Эйгер // Вопросы психологии. – 1983. – № 4. – С. 137–142.
9. Ингве В. Гипотеза глубины / В. Ингве // Новое в лингвистике. – М.: Прогресс, 1965. – Вып. 4. – С. 126–138.
10. Клацки Р. Память человека: структуры и процессы / Р. Клацки. – М.: Наука, 1978. – 216 с.
11. Кулиш Л.Ю. Психолінгвістическі аспекти восприятия устной речи (зависимость восприятия от речевых характеристик говорящего): автореф. дисс. ... докт. фил. наук: спец. 10.02.19 «Общее языкознание» / Л.Ю. Кулиш. – К., 1987. – 42 с.
12. Лихачев Д.С. Письма о добром / Д.С. Лихачев. – СПб.: Logos, 2006. – 372 с.
13. Миллер Дж. Информация и память / Дж. Миллер // Восприятие. Механизмы и модели. – М.: Мир, 1974. – С. 28–36.
14. Морозова І.Б. Типологічний ізоморфізм простого речення у світлі гештальт-теорії (на матеріалі англійської мови) / І.Б. Морозова // Семантика слова, речення та тексту. – К.: Київський національний університет ім. Т. Шевченка, 2002. – № 8. – С. 225–228.
15. Морозова І.Б. Парадигматичний аналіз структури і семантики елементарних комунікативних одиниць у світлі гештальт-теорії в сучасній англійській мові: [монографія] / І.Б. Морозова. – Одеса: Друкарський дім, 2009. – 384 с.
16. Падучева Е.В. О семантической деривации: слово как парадигма лексем / Е.В. Падучева // Русский язык сегодня: сборник памяти Д.Н. Шмелева. – М.: Азбуковник, 2000. – С. 395–417.
17. Пожарицкая Е.А. Художественная картина мира как продукт авторского и читательского взаимодействия / Е. А. Пожарицкая // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика»: зб. наук. праць. – Херсон: ХДУ, 2013. – Вип. XX. – С. 199–204.
18. Рыбальченко Т.Л. Поиск картины мира в современной прозе / Т.Л. Рыбальченко // Картина мира: модели, методы, концепты / под общ. ред. проф. З.И. Резановой. – Томск: Изд-во ТГУ, 2002. – С. 261–266.
19. Смирницкий А.И. Синтаксис английского языка / А.И. Смирницкий. – М.: Либроком, 2009. – 288 с.
20. Шестаков В.П. Мифология XX века: Критика теории и практики буржуазной «массовой культуры» / В.П. Шестаков. – М.: Искусство, 1988. – 224 с.
21. Boling Fredrick Writing the West / F. Boling [Electronic resource]. – Access mode: URL: <http://www.fredrickboling.com/westernwriting.html>.
22. Cawelty J.G. Adventure, Mystery and Romance: Formula Stories as Art and Popular Culture / J. G. Cawelty. – Chicago, 1976. – 378 p.
23. Emery F. Psychological Effects of “Western Film”: A Study in Television Viewing / F. Emery, D. Martin; University of Melbourne, Dpt of Audio-Visual Aids, Studies in Mass Communications. – Melbourne, 1997. – 47 p.
24. Fauconnier Gilles Introduction to Methods and Generalizations. To appear. Methods and Generalizations / Gilles Fauconnier // Scope and Foundations of Cognitive Linguistics / [ed. by T. Janssen and G. Redeker]. – The Hague: Mouton De Gruyter, 2000. – [Electronic resource]. – Access mode: http://cogweb.ucla.edu/Abstracts/Fauconnier_99.html.
25. Lakoff G. Conceptual Metaphor in Everyday Language / G. Lakoff, M. Johnson // Journal of Philosophy. – 1980. – Vol. 77. – N. 8. – P. 460–472.
26. Long R. Sentence and Its Parts: A Grammar of Contemporary English / R. Long. – Chicago: Univ. of Chicago Press, 1980. – 534 p.
27. Zandvoort R. A Handbook of English Grammar / R. Zandvoort. – London: Longman, 1975. – 367 p.
28. Википедия. Свободная энциклопедия [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://ru.wikipedia.org/wiki/вестерн>.
29. Краткий словарь когнитивных терминов / [Е.С. Кубрякова, В.З. Демьянков, Ю.Г. Панкрац, Л.Г. Лузина]; под. общ. ред. Е.С. Кубряковой. – М.: Филол. ф-т МГУ им. М.В. Ломоносова, 1997. – 245 с.

Пожарицька О. О. Синтаксичні диференційні маркери в мовленні головних героїв-антагоністів у дзеркалі авторських концептів позитивності/негативності

Анотація. У статті пропонується новий когнітивний підхід до синтаксичних структур у плані експлікації ними національних етичних концептів. Робота виконана в ключі когнітивної граматики й вивчення механізмів ментально-мовної рефлексії базових людських концептів позитивності й негативності на рівні їхньої об'єктивації в мовленні. Дослідження ґрунтується на аналізі мовленнєвих партій головних позитивного та негативного ковбоїв американського вестерну. У результаті роботи обґрунтовується існування на рівні синтаксису об'єктивних формальних маркерів у мовленні героїв, які асоціюються з авторським баченням позитивності або негативності, зафіксованим у його/її картині світу.

Ключові слова: концепт, позитивний герой, негативний герой, синтаксична структура, роман-вестерн.

Pozharytska O. Syntactic differentiating markers in the speech of antagonistic main characters in the mirror of the author's concepts of the positive/the negative

Summary. The presented article suggests a new cognitive approach to syntactic structures as to possible explicators of national ethical concepts. The work is carried out in the course of cognitive grammar and studies mechanisms of mental-and-language reflecting basic human concepts of the positive and the negative as they are objectivised in speech. The research is based on the analysis of the main positive and the main negative cowboys' speech parties in the American western novels. The carried out investigation closes with a conclusion about there existing objective formal markers in the characters' speech manifested on the level of syntax. They point to the character's correlation with the author's understanding of the positive and the negative in his/her conceptual world picture.

Key words: concept, positive character, negative character, syntactic structure, western novel.

Романова Н. В.,

доктор філологічних наук, доцент кафедри німецької мови
Херсонського державного університету

ПИТАЛЬНІ СЛОВА ЯК МАРКЕРИ ВІЯВУ ЕМОЦІЇ ІНТЕРЕСУ (НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ А. БРОНСКІ “SPIEGELKIND”)

Анотація. У статті висвітлено семантику питальних слів у складнопідрядних, простих поширених і еліптичних питальних реченнях, встановлено два різновиди досліджуваного матеріалу – питальні займенники й питальні займенникові прислівники, окреслено основні активатори емоції інтересу.

Ключові слова: емоція інтересу, базова емоція, питальне слово, семантика питального слова, питальні займенники, питальні займенникові прислівники.

Постановка проблеми. У сучасному мовознавстві дослідження вербалізації емоцій не втрачає своєї актуальності, попри велику наукову спадщину (праці В.Ю. Апресяна, Л.Г. Бабенко, Л.Р. Безуглої, Н.І. Бойко, В.І. Болотова, О.П. Воробйової, В.Г. Гака, М.В. Гамзюка, К.А. Левковської, А.М. Манзія, Г.І. Приходько, Ч. Філлмора, В.І. Шаховського, В.І. Школярєнко та ін.).

Дослідники цікавляться лексико-граматичними аспектами вираження емоцій і лексико-семантичними, структурними й семасіологічними, лінгвокогнітивними й концептуальними, лінгвокультурологічними та функціональними, стилістичними й комунікативно-прагматичними. Хоч би який аспект емоцій лінгвісти не вивчали, на периферії завжди залишатиметься низка питань, пов'язаних із семантикою емоцій, психологією мовленнєвої особистості й спілкування [14, с. 290, 94; 20; 13, с. 344–346].

Ретельної уваги потребують, на нашу думку, і питальні слова як мовні одиниці, що беруть участь у запиті або уточненні інформації про навколишній світ. Згадаймо народну мудрість, утілену в німецьких прислів'ях: *Durch Fragen wird man klug. Wer fragt, der lernt* [2, с. 90]. Очевидним є зв'язок між психічним і раціональним, онтологічним і гносеологічним.

Питальні слова містять у собі фактор не просто мовця [11, с. 125], а активного мовця, спрямованість інтересів якого стосується невизначеності певних фрагментів об'єктивної дійсності [9, с. 1].

Мета статті – визначити семантичні типи питальних слів у сучасній німецькій мові.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань: 1) охарактеризувати емоцію інтересу як фундаментальний особистісний процес; 2) висвітлити специфіку досліджуваних мовних одиниць; 3) виявити семантичний потенціал питальних слів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно з теорією диференціальних емоцій, інтерес є одним із п'яти позитивних базових психічних феноменів, що очолює список [7, с. 20]. Це пов'язано, по-перше, з генетичною програмою поведінки, по-друге, із селективністю сприйняття навколишнього світу й уваги до численних стимулів, по-третє, з функціями емоції інтересу [7, с. 103–145]. У цьому сенсі логічним буде таке припу-

щення: емоція інтересу – це не лише значущий психологічний стан, який має на меті пізнати людське буття, а й гносеологічний погляд, що оцінює буття суб'єкта.

Найпростішим доказом зазначеного положення є звернення до будь-якої комунікативної ситуації у вигляді діалогу:

Ich nahm den Rahmen und warf ihn auf den Boden. “Juliane!” Mein Vater schnaufte. “Was erlaubst du dir!” “Wo ist Mamas Quadrum? Was habt ihr damit gemacht? Ihr habt kein Recht, es wegzutun!” “Wenn die illegale Künstlerin ihre Werke nicht an sich nimmt, hat jeder Normale das Recht und die Pflicht, sie zu vernichten!” “Sie ist keine illegale Künstlerin, sondern meine Mutter!”, schrie ich. “Du hast kein Recht ...” Und dann hielt ich inne, weil mir klar wurde: Mein Vater hatte sehr wohl ein Recht darauf [S. 131] (тут і далі приклади ілюструються за [18] – Н. Р.).

Наведений уривок демонструє невербальне ініціювання комунікації в родинному колі: донька прагне не лише привернути увагу свого батька, кидаючи раму на підлогу, а й вплинути на його емоційний стан і виразити власний. У ході комунікативного акту стикаються дві позиції, два розуміння, дві оцінки на емоційному тлі. Емоційне тло є важливою умовою для консенсусу. Формування емоційного тла забезпечують рівною мірою негативні й позитивні емоції.

Негативні емоції представлені гнівом і горем, позитивні – інтересом і подивом. Модальність переживання цих емоцій кожним із учасників діалогу різна: для доньки – конструктивна, для батька – деструктивна. Через вік донька має можливість вільно виразити свої емоції, своє ставлення до подій, ситуації, що склалася. Батько ж повинен стримуватися, контролювати свої емоції шляхом гальмування.

Емоційна вразливість доньки та емоційна стійкість батька соціально детерміновані. Статус елітної родини не дозволяє доньці, а тим паче батькові виражати свої почуття повною мірою публічно. Накопичена в організмі людини психічна енергія, яка продукується її базовими емоціями або привноситься ззовні соціальними чинниками, має бути вивільнена через певну господарську діяльність, у тому числі й комунікативну.

Оскільки поняття «базова емоція» не кодифікується у вичизняних психологічних довідниках [4, с. 58–59; 16, с. 52–53], коротко розглянемо його в нашій студії.

Емоція вважається базовою, «якщо вона має свій власний механізм виникнення (специфічний внутрішньо детермінований нервовий субстрат), виражається зовні особливими мімічними чи нервово-мімічними засобами і є особливим суб'єктивним переживанням» [8, с. 124]. Отже, базова емоція є природжений, фіксований в експресивній формі тип психічної поведінки.

Для ідентифікації інтересу як базової емоції пропонуються мотиваційні ознаки, біологічні, соціально-психологічні й культурологічні [7, с. 105].

Виокремлюють досить широкі класи активаторів емоції інтересу: зміни, новизну, уявлення та мислення. На думку К.Е. Ізарда, людина потребує змін у своєму бутті й оточенні, бо монотонність і одноманітність не тільки не стимулюють до пізнання навколишнього світу, а й мінімізують можливість емоційних переживань [8, с. 107–112].

Die Schüler um mich herum gähnten, nur der Regen hielt uns aufrecht. Alle sahen so aus, als schliefen sie noch, auf den Wangen die Abdrücke der Kissen, die Hände in der Luft, als suchten sie nach der verrutschten warmen Daunendecke [S. 34].

Свіжі враження можна отримати від добре знайомого й звичного місця, для цього варто лише відвідати це місце в інший час чи прийти туди вільним від повсякденних турбот і обов'язків.

Ich ging nicht an meine persönlichen Schulgeräte, die verführerisch an meinem Arbeitsplatz leuchteten, sondern an die Bildschirme im Flur, die allen zur Verfügung standen [S. 37].

Можна поїхати в нові, раніше не бачені місця. Приміром, подорож із рівнинного ландшафту в гористий і, навпаки, з гористого в рівнинний збуджує захват від краєвиду. У стані сильного збудження навколишній світ сприймається зовсім інакше, ніж у звичному стані.

Mein altes Ich, immer freundlich und höflich, wurde mir zu klein, es barst an den Nähten und es brach etwas durch, das auch ich war – und das mit selber wohl am meisten Angst machte [S. 96].

У наведеному прикладі емоція інтересу зумовила стан такого загостреного сприйняття навколишнього світу, що навіть викликала в людини страх *Angst machte*.

Усвідомлення пережитого, набуття соціального досвіду допомагають забезпечити стійкість особистості.

“Aber sie wohnen nicht wirklich hier?“, brüllte ich zurück. Keine Ahnung, woher ich dieses plötzliche Wissen hatte [S. 97].

Зміна обстановки як чинник емоції інтересу породжує новизну об'єкта. При цьому значущими є дослідницька та пізнавальна активність.

Stattdessen schmiegen sich große, alte Häuser aus Holz festlich und stolz an den Hang. Den Eindruck verdarben Ansammlungen diverser Mülltonnen, die einfach so herumstanden und offenbar lange nicht mehr gewaschen wurden. Aber immerhin trennten die Anwohner hier, den Farben der Tonnen nach zu erteilen, ihren Müll.

So alte Häuser zu sehen, war ungewöhnlich [S. 97].

Із прикладу видно, що емоція інтересу спонукає до ідентифікації й диференціації культури житла, проведення вододілу між умовами проживання в нових і старих будинках.

Аналізована емоція супроводжується комплексною оцінкою, яка охоплює естетичний компонент із оцінкою лінійкою «гарне – негарне», модусний – із лінійкою «приємне – неприємне», утилітарний – із лінійкою «схвально – несхвально». Під оцінкою услід за О.В. Куніним будемо розуміти «об'єктивно-суб'єктивне чи суб'єктивно-об'єктивне ставлення людини до об'єкта, виражене мовними засобами експліцитно чи імпліцитно» [10, с. 169]. Об'єктивний компонент оцінки охоплює ті властивості предметів або явищ, на основі яких і ставиться власне оцінка, суб'єктивний – апелює до позитивного або негативного ставлення суб'єкта оцінки до об'єкта [15, с. 18]. У складній взаємодії суб'єкта оцінки та її об'єкта виділяється оцінний компонент, що інтерпретується як емотивний [6, с. 38], емотивно-емоційний [1, с. 75–77, 111–112], емоційно-раціональний [17; 21, с. 79–80], експресивний [19, с. 48]. Таке розмаїття тлумачення оцінного компонента свідчить про неустале-

ність поняттєво-теоретичного апарату, пошуки оптимального найменування соціально-психологічного феномена.

Уявлення та мислення спираються на когнітивні процеси, розкриваються через безкінечну кількість образів, які зумовлюють появу різних емоцій, у тому числі емоції інтересу [7, с. 112].

“Ich frag mich immer noch, wie es ihr überhaupt gelungen ist, das Sorgerecht zu teilen. Pheem gewinnen sonst wirklich nie in einem Prozess. Brauchen es gar nicht versuchen” [S. 153].

Мімічне вираження емоції інтересу пов'язане, як правило, з верхньою частиною обличчя – піднятими чи злегка зведеними бровами, переміщенням погляду в бік об'єкта, напіввідкритим ротом або стиснутими губами.

Тривалість емоції інтересу коливається від 0,5 секунди до 4–5 секунд. Тобто, людина може відчувати інтерес, але не виявляти його мімічно.

Оцінюючи міміку емоції інтересу, необхідно також звертати увагу на тонус м'язів обличчя, зокрема на їхнє напруження. Це напруження можна виявити за допомогою спеціальних електрофізіологічних методів, як, наприклад, електроміографії.

На фізіологічному рівні емоція інтересу часто супроводжується брадикардією (зниженням частоти серцевих скорочень) [7, с. 113, 122].

Виявом емоції інтересу вважається й указівний жест на об'єкт. Жест може виконуватися головою, рукою або пальцем руки [12, с. 198]. Безумовно, значення жестів можна інтерпретувати лише в конкретній комунікативній ситуації, що відображає як ступінь знайомства мовців, так і їхнє ставлення один до одного [3, с. 45].

Спостереження над досліджуваним матеріалом дає змогу виділити два типи слів: 1) питальні займенники й 2) питальні займенникові прислівники.

Питальні займенники не називають предмети, ознаки, а лише вказують на їхні пошуки [5, с. 46, 54–56]. До питальних займенників належать такі: *wer?* (13), *was?* (89), *welcher?* (1), *welches?* (2), *welchen?* (1), *welche?* (1), *was für ein?* (1), *was für einen?* (1) – усього 109 випадків.

Питальні займенникові прислівники постають більш розмаїто, ніж питальні займенники, а саме: *wieso?* (16), *wo?* (15), *von wem?* (3), *wo ... her?* (5), *wann?* (3), *wovor?* (2), *wonach?* (1), *woher?* (7), *wie?* (25), *warum?* (22), *wohin?* (4), *wovon?* (6), *wozu?* (2), *wofür?* (1), *woran?* (1), *wie viel?* (1) – усього 114 випадків.

Як бачимо, за своєю функцією питальні займенникові прислівники є бінарами, що поєднують у собі ознаки прислівників місця, часу, способу дії, причини, мети, міри й ступеня та водночас питальних займенників; за формою – це складні й прості слова [3, с. 129–130, 64].

Упадає у вічі семантико-граматична (*welcher?*, *welchen?*; *was für ein?*, *was für einen?*), графічна (*woher?*, *wo ... her?*), лексико-семантична (*wozu?*, *wofür?*, *wie?*, *wie viel?*) і функціональна – категорії «живе» (*wer?*, *von wem?*) і «неживе» (*was?*, *wovon?*) – варіативність аналізованих слів.

Попередньо зазначимо, що категорія «живе» співвідноситься лише з людиною й об'єктивною дійсністю, а категорія «неживе» охоплює предмети, події, дії, зовнішність людини, рід її занять у форматі об'єктивної та ірреальної дійсності.

Об'єктивна дійсність характеризується кризь призму часу: а) календарного *in dieser Woche*, б) культурно-історичного *Nicht in unserer Zeit – der Zeit der totalen Normalität*, в) фізичного *Morgengrauen*;

низку **явищ**:

а) природних *Draußen hatte grell die **Sonne** geschienen* [S. 7], б) космічних *Himmel*, в) соціальних *Im Gespräch mit einem winzigen runzigen Mann hatte es mein Vater durch eine interessante Verschränkung der Beine und gebeugte Haltung tatsächlich geschafft, sich unauffällig einen ganzen Kopf kleiner zu machen. Diesem Mann gehörte der Konzern* [S. 10];

простору:

а) замкненого обжитого «свого» *zu Hause*, б) відкритого не-обжитого «чужого» *Ich entferne mich immer weiter von dem Haus, in dem meine Geschwister und meine Freunde sind. Immer tiefer in den dunklen Wald* [S. 27];

руху:

а) самостійного *Ich folgte Ivan nach draußen* [S. 123], б) за допомогою засобів пересування *“Ich fahre dich”, sagte Ivan, “mein Rad ist schneller als Ksüs”* [S. 123].

Щодо ірреальної дійсності, то можна виокремити такі її ознаки:

1) ірреальні **істоти** *Phee, Engel, fast durchsichtiges Wesen*;
2) ірреальні **дії** *Es würde sich schon irgendwie aufklären, meine Mutter würde nach Hause kommen, mein Vater würde wieder gehen und in seiner Woche einen Tag später übernehmen als ursprünglich geplant, als Ausgleich für seine Extrazeit mit uns* [S. 19];

3) ірреальні **порівняння** *Er schaute mich an, als wüsste er nicht, wovon ich rede* [S. 22];

4) ірреальні **можливості** *Vom Schulgeld, das man hier jährlich zahlen musste, hätte man in der gleichen Zeit eine dreiköpfige Familie durchfüttern können* [S. 34];

5) ірреальні **бажання** *“Ich möchte Sie gern in der Sprechstunde besuchen und mir einen Plan zum Nacharbeiten des Lernstoffes abholen”, fügte Ksü hinzu* [S. 44];

6) ірреальні **умови** *Ein ganzer Monat stand ihr dafür zu – wenn sie es in der Zeit nicht schaffte, den Stoff nachzuholen, würde sie wieder gehen müssen* [S. 44];

7) ірреальні **поради** *“Ich würde dir empfehlen, zur Polizei zu gehen”, sagte Artemis mit glockenheller Stimme* [S. 50].

У трактуванні ірреального світу, на нашу думку, важливим є як біологічне, так і культурне начала. Біологічне начало виявляється в неідентичних рівнях психологічного розвитку (дитина, підліток, дорослий, людина похилого віку), спрямованості пізнавальних процесів, неоднакових запасах і характерах переживань [14, с. 425]. Культурне начало відповідає нормам, які впливають на стосунки людини та її поведінку разом із біологічними чинниками. Відхилення від культурних норм чи невідповідність їхнім критеріям, а також неадаптованість до умов життя в соціумі можуть призвести до конфліктів і, відповідно, до пошуків іншої, так званої «комфортної» реальності, концепція якої сягає глибин когнітивної й психічної діяльності певного індивідуума. Цю реальність можна свідомо контролювати, корегувати, змінювати чи трансформувати, згідно з уявленнями про «комфортний» або «ідеальний» світ:

Als ich vor der Tür stand, stellte ich mir vor, wie es wäre, jetzt die Tür zu öffnen und meine Mutter schlafend im Bett finden, sie zu wecken, ihr einen Kaffee ans Bett bringen, ein paar Blumen dazu – warum hatte ich das nie gemacht, als sie noch da war? [S. 63].

Звичайно, можна говорити й про частоту вживання реєстру – формально переважають питальні займенникові прислівники – та частоту поширення мовних одиниць у межах різновидів. Зокрема, серед питальних займенників чільне місце посідає *was?*

(89), а в парадигмі питальних займенникових прислівників – *wie?*(25) і *warum?* (22). Звідси виходить, що емоцію інтересу викликає насамперед категорія «неживе». Пропонуємо розглянути більш детально зазначену вище семантику.

Питальний займенник *was?* реалізує такі значення:

1) **дія** (29) *Was tust du überhaupt hier?* [S. 6],

2) **фізичний стан** (4) *Was ist sie? Krank?* [S. 25],

3) **бажання** (5) *Was willst du von mir?* [S. 61],

4) **зв'язок** між подіями (2) *Was hat das mit ihrem Verschwinden zu tun?* [S. 67],

5) **об'єкт** (носіє емоційного стану) (17) *“Was ist denn nicht egal?” fragte ich* [S. 71],

6) **поведінка** ірреальних істот (1) *Was ist so schlimm an Pheen?* [S. 73],

7) **час** (4) *Was heißt vorzeitig?* [S. 85],

8) **ірреальний об'єкт** (3) *Was könnte ich denn von dir haben?* [S. 85],

9) **зовнішність** (1) *Was sie für ein Gesicht hat?* [S. 101],

10) **ставлення** до ірреальних істот (2) *Was sagt dein Bruder?* [S. 107],

11) **рід занять** (3) *Was sind ihre Eltern von Beruf?* [S. 126],

12) **якість** об'єкта (1) *Was ist das für eine Freundin, die du heute besucht hast?* [S. 129],

13) **подія** (7) *Was ist passiert?* [S. 137],

14) **міркування** (5) *Was meinst du damit?* [S. 180],

15) **ірреальна дія** (4) *Was hätte sie besser tun sollen?* [S. 263],

16) **плани** (1) *Was schlägst du dann vor?* [S. 279].

Тут можна простежити три основні тенденції: тенденцію до максимального вживання питального займенника – усього 29 випадків, тенденцію до вище ніж посереднє вживання – усього 17 випадків, тенденцію до мінімального вживання – усього 1–2 випадки. Із певним застереженням можна стверджувати, що пріоритетними стимулами емоції інтересу слугують динаміка навколишнього світу і його численні об'єкти (носії емоційного стану).

Семантика питального займенникового прислівника *wie?* (25) зорієнтована на уточнення такого:

1) **способу** дії (5) *Wie konnte es passieren, dass sie plötzlich hier saß?* [S. 42],

2) **засобу** пересування землею поверхнею (3) *“Und wie sollen die Menschen dann zu den Behörden ins Zentrum gelangen oder zu ihren Freunden in die anderen Viertel?”, hatte sich meine Mutter gemischt* [S. 55],

3) **психічного стану** (5) *Wie konnten sie so ruhig bleiben, wenn wir nicht wussten, wo unsere Mutter gerade war und wie es ihr ging?* [S. 61],

4) **механізму** думки (4) *“Wie meinst du das?”, fragte ich trotzdem, aber er zuckte nur mit den Achseln* [S. 72],

5) ірреальної **причини** (1) *“Wie ginge denn so was?”, fragte Jaro und sah mich skeptisch an* [S. 72],

6) **якості** об'єкта (4) *“Wie war denn eigentlich ihre Ehe so?”, fragte Ksü plötzlich* [S. 110],

7) **фізичного стану** (2) *“Sag mal, weißt du noch, wie die Malerin heißt, die dieses Mädchen da auf der Fensterbank gemalt hat?”* [S. 117],

8) власного **імені** (1) *“Wie heißt du?”* [S. 233].

Домінують спосіб дії, психічний стан, до яких наближаються механізм думки та якість об'єкта.

Активне побутовання в текстовій царині питального займенникового прислівника *warum?* (22) свідчить про відносно

стітку семантику мовної одиниці, що вживається на позначення виявлення причини такого:

1) **таємничості** дії (2) *“Warum tust du so geheimnisvoll?”* [S. 61];
2) **обмеження** а) комунікативного акту (7) *Warum hatte sie nie mir darüber gesprochen?* [S. 74], б) фізичної і розумової діяльності (1) *“Warum arbeitest du nicht weiter?”* [S. 78], в) когнітивних процесів (2) *Warum war mir das nie aufgefallen?* [S. 110], г) сенсорного порогу (1) *“Weißt du, warum viele den Anblick nicht ertragen können?”*, *fragte Ivan* [S. 119], р) часу (1) *Warum war ich nicht eher draufgekommen?* [S. 230], д) моральних учинків (3) *“Warum hat sie dir nicht vertraut?”* [S. 241], е) **комунікантів** (1) *“Warum hast du nicht mit ihr gesprochen?”* [S. 246], є) руху (1) *“Für immer hierher? Nie wieder raus?”* *“Warum nicht?”* [S. 263];

3) обсягу емоційного стану (1) *“Warum hast du solche Angst davor, dass du eine Phee sein könntest?”* [S. 116];

4) девіантної поведінки (2) *“Warum hast du dann ihren Bruder so angeschleimt?”* [S. 174].

Розглянуте вище дає змогу констатувати факт переваги обмеження комунікативного акту. Тобто, людина, спілкуючись, прагне не стільки активності від свого партнера, скільки пасивності. Це й руйнує міжособистісні стосунки й саму людину [14, с. 353–354].

Висновки. Аналіз найчастотніших питальних слів як маркерів вияву емоції інтересу засвідчив, що її активатори можуть бути природні й штучні, живі та неживі, а також зовнішні (соціально-психологічні, культурно-історичні) й внутрішні (когнітивні, емоційні). Перспективу запропонованої в статті проблеми вбачаємо в дослідженні семантики питальних слів у письмових пам'ятках давньо- або середньовісньонімецького періодів розвитку німецької мови.

Література:

1. Арутюнова Н.Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт / Н.Д. Арутюнова. – М. : Наука, 1988. – 341 с.
2. Байер Х. Немецкие пословицы и поговорки : [сборник] / Х. Байер, А. Байер. – М. : Высшая школа, 1989. – 392 с.
3. Бичкова Т. Національно-марковані жести українців як засіб впливу на комуніканта / Т. Бичкова // Семантика мови і тексту. – Івано-Франківськ : ПНУ ім. В. Стефаника, 2012. – С. 44–47.
4. Бродовська В.Й. Тлумачний словник психологічних термінів в українській мові / В.Й. Бродовська, І.П. Патрик, В.Я. Яблонко. – К. : Видавничий дім «Професіонал», 2005. – 224 с.
5. Васильева М.М. Практическая грамматика немецкого языка / М.М. Васильева, Л.Н. Гевелинг. – М. : Высшая школа, 1963. – 256 с.
6. Вольф Е.Н. Функциональная семантика оценки / Е.Н. Вольф. – М. : Наука, 1985. – 228 с.
7. Изард К.Э. Психология эмоций / К.Э. Изард. – СПб. : Питер, 2008. – 464 с.
8. Кириленко Т.С. Психология: эмоциональная сфера личности / Т.С. Кириленко. – К. : Либідь, 2007. – 256 с.
9. Кондратенко Н.В. Питальні речення в українському поетичному мовленні : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Н.В. Кондратенко. – Одеса, 2001. – 16 с.
10. Куниин А.В. Механизм окказиональной фразеологической номинации и проблема оценки / А.В. Куниин // Сборник научных трудов МГПИИЯ. – М. : МГПИИЯ, 1980. – Вып. 168. – С. 158–185.

11. Максименко Ю.В. Загальна характеристика вираження емоції «інтерес» у комунікативному процесі (на матеріалі сучасного англійського художнього дискурсу) / Ю.В. Максименко // Україна і світ: діалог мов та культур. – К. : Видавничий центр КНЛУ, 2011. – С. 124–126.
12. Максименко Ю.В. Вербальні та невербальні засоби позначення інтересу в англійському дискурсі / Ю.В. Максименко // Україна і світ: діалог мов та культур. – К. : Видавничий центр КНЛУ, 2012. – С. 197–199.
13. Максименко Ю.В. Номінативне поле «інтерес» в англійській мові (семантичний аспект) / Ю.В. Максименко // Семантика мови і тексту. – Івано-Франківськ : ПНУ ім. В. Стефаника, 2012. – С. 344–347.
14. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія : у 2 кн. / Л.Е. Орбан-Лембрик. – К. : Либідь, 2004. – Кн. 1 : Соціальна психологія особистості і спілкування. – 2004. – 576 с.
15. Приходько Г.І. Способи вираження оцінки в сучасній англійській мові : [монографія] / Г.І. Приходько. – Запоріжжя : ЗДУ, 2001. – 362 с.
16. Психологічний словник / за ред. В.І. Войтка. – К. : Вища школа, 1982. – 216 с.
17. Ayer A.J. Language, Truth and Logic / A.J. Ayer. – London : Gollancz, 1936. – 254 p.
18. Bronsky A. Spiegelkind / A. Bronsky. – Würzburg : Arena, 2012. – 304 S.
19. Kerbrat-Orecchioni C. L'énonciation: de la subjectivité dans la language / C. Kerbrat-Orecchioni. – Paris : A. Colin, 1980. – 290 p.
20. Litman J.A. Curiosity about the pleasures of learning: Wanting and liking new information / J.A. Litman // Cognition and Emotion. – Tampa : Univ. of South Florida, 2005. – № 19 (6). – P. 793–814.
21. Prior A.N. Logic and the Basis of Ethics / A.N. Prior. – Oxford : Clarendon Press, 1949. – XI, 111 p.

Романова Н. В. Вопросительные слова как маркеры проявления эмоции интереса (на примере романа А. Бронски “Spiegelkind”)

Аннотация. В статье рассматривается семантика вопросительных слов в сложноподчиненных, простых пространственных и эллиптических вопросительных предложениях, установлено две группы исследуемого материала – вопросительные местоимения и вопросительные местоименные наречия, выделены основные активаторы эмоции интереса.

Ключевые слова: эмоция интереса, базовая эмоция, вопросительное слово, семантика вопросительного слова, вопросительные местоимения, вопросительные местоименные наречия.

Romanova N. Interrogative words as markers of emotional interest manifestation (based on the novel “Spiegelkind” by A. Bronsky)

Summary. Semantics of the interrogative words, used in complex sentences, simple extended sentences and elliptical interrogative sentences, has been considered in the article. Two groups of materials were distinguished: interrogative pronouns and interrogative pronominal adverbs. Basic activators of the emotion, that expresses an interest, were identified.

Key words: emotion interest, basic emotion, interrogative word, semantics of the interrogative word, interrogative pronouns, interrogative pronominal adverbs.

*Чистяк Д. О.,**кандидат філологічних наук,**асистент кафедри французької філології**Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ЛІНГВОЕСТЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ХУДОЖНЬОЇ КОНЦЕПТОСФЕРИ: ПРОБЛЕМАТИКА Й ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація. Стаття присвячена критичному аналізу основної проблематики лінгвоестетичного підходу до вивчення художньої концептосфери, розкриттю дискусійних питань мовного знакоутворення в художньому тексті. Також визначаються перспективи лінгвокогнітивної інтерпретації естетично маркованих текстових одиниць.

Ключові слова: когнітивна лінгвістика, художній текст, художній концепт, естетичний ефект, авторська картина світу.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження естетичного аспекту художньої концептосфери зумовлюється дедалі ширшою розробкою проблематики авторських картин світу у межах як когнітивної лінгвістики, так і суміжних наук з огляду на текстоцентричну парадигму сучасних постструктуралістських мовознавчих студій. Водночас досі не виявленим залишається як сам процес мовно-естетичного співвідношення, так і закономірності його дослідження, що вимагають інтегративного аналізу. Метою статті є моделювання основних закономірностей лінгвокогнітивного підходу до аналізу художньої концептуалізації з урахуванням комплексного розгляду ментального та образного текстового семіозису. Предметом дослідження є художня концептуалізація в єдності ментального та образного знакоутворення, а об'єктом дослідження – художній текст як цілісна семіотична форма психомовленнєвомисленнєвої діяльності, з акцентом на її естетичний прагматичний спрямованості. Варто відзначити, що проблеми естетичного виміру художнього тексту порушувалися в низці філологічних робіт, зокрема в дослідженнях В. Виноградова, В. Винокура, В. Задорної, В. Піщальникової, Л. Ебера, Ф. Раст'є та інших, але в них не виявлено закономірності зв'язку образного й концептуального знакоутворення для розкриття особливостей ідейно-тематичного та естетичного рівнів художнього семіозису, у розгляді яких полягає наукова новизна статті, що продовжує виконану нами серію праць [22; 23] із проблем семантики художнього тексту.

Виклад основного матеріалу дослідження. В. Виноградов визначав поетику як «науку про форми, види, засоби і способи словесно-художньої творчості, про структурні типи й жанри літературних творів» [3, с. 206], пов'язану з естетичним фактом. Естетичний вимір художнього тексту Г. Винокур окреслював як низку структур авторської свідомості як складової «нової дійсності» [4, с. 28] – власне, авторської картини світу. Вочевидь, саме в такому плані слушно визначати функціонування запропонованої Р. Якобсоном поетичної функції як «інтroversного відношення до вербалізованих знаків як єдності означального й означуваного» [2, с. 35], хоча сам дослідник збивався на пошуки структур паралелізму, що лежали в основі «естетичної цінності». При цьому естетичний аспект художнього

тексту слушно розглядати в діалектичній єдності когнітивної та образної комбінаторики, що формують авторську картину й образ світу. Як слушно зауважив В. Белянін, «між дійсністю й художнім текстом постає процес віддзеркалення, що полягає в логічній та емоційній інтерпретації дійсності» [1, с. 6]. Отже, «кут зору», зумовлений світовідчуттям автора, створює ідейну спрямованість тексту, тоді як стилістично-конотативний план тексту формує його емоційну домінанту.

Під час макролінгвопоетичного аналізу виявляються макросемантичні структури тексту, що беруть участь у концептуалізації нової дійсності (пор. концепцію «можливих світів» у синергетиці), з огляду на суспільно-історичний, жанровий, загальнокультурний та інші контексти художнього твору. Справді, як відзначила В. Задорнова [9, с. 127], роботи В. Виноградова фактично виявляли проблему образу автора, тобто моделі людського ставлення до світу або, в новітній термінології, «авторську картину світу» (О. Кагановська, Ф. Раст'є та ін.), «авторське розуміння відносин між явищами» [6, с. 28]), «авторську інтенцію» (З. Тураєва) як складову «ідейно-тематичного змісту тексту» [21, с. 57] тощо. Саме ці категорії або їхні кореляти на інших рівнях узагальнення видаються нам релевантними для прояснення естетичної складової художнього тексту, що потребує інтеграції лінгвопоетичного, лінгвокультурного й лінгвокогнітивного підходів.

Із 50-х рр. XX ст. спостерігається тенденція до посилення інтересу до студій його різноманітних імплікацій. Сюди зараховуємо «дальше значення», згідно з О. Потебнею, пов'язане, зокрема, із країнознавчою інформацією, тезу про наявність у слові «похідних сем», що притаманні денотату й генерують переносні значення в Й. Стерніна [20, с. 61–63], або «надденотативних сем» у Н. Купіної [13, с. 9], поняття «семантичний варіант» у В. Звєгінцева як «сполучуваність латентного значення з контекстом» [10, с. 224], конотації як будь-якого латентного значення в К. Кербрата-Орекіоні [26, с. 186] тощо. На нашу думку, такі спостереження обґрунтовуються численними семними комбінаціями в мовному й мовленнєвому контекстах, що породжують, за А.Ж. Греймасом, ізотопії («низки семантичних категорій, що лежать в основі мовлення» [24, с. 10]). У такому ракурсі слушно пристати до думки Ф. Раст'є [25, с. 68–70], який, замість поділу на денотативне й конотативне значення, пропонує увести поняття семної поліізотопії на мікрогенетичному, мезогенетичному та макрогенетичному рівнях семантики.

Мова художнього тексту характеризується підвищеною ентропією денотативного значення. Це пов'язувалося з явищем авторської «індивідуальної конотації» [8, с. 12], «наявністю підтекстових зв'язків», «невідністю значення цілого до суми значень його складових» [12, с. 25], тенденцією мовного знака

до «розширення своїх семантичних можливостей» унаслідок макросемантичних потенцій на рівні тексту [9, с. 115], функціонуванням «кількох семантичних сіток» [27, с. 29], нових денотативних значень завдяки авторському словникові [7, с. 51] тощо. Варто зауважити, що широка дискретність семантичних процесів у художньому тексті зумовлюється образною структурою знакоутворення. Ще О. Потебня зауважував, що «поетичне слово характеризує відносна рухливість, багатозначність його внутрішніх форм за відносної стійкості його зовнішнього мовного еквівалента» [17, с. 15]. При цьому, як слушно зауважив В. Белянін, образний семіозис охоплює такі категорії художнього тексту, як тема, проблема, характери, композиція, сюжет і стиль [1, с. 10]. Водночас довкола кожного висловлювання художнього тексту формується певний «ментальний простір» (В. Петренко [15, с. 21]), що передбачає як власний смисловий контекст, так і власне емоційне забарвлення.

Смисловий контекст ментального простору на рівні тексту слушно розглядати в діалектичній єдності суспільного та особистісного смислів. Якщо суспільним корелятом образного й концептуального знакоутворення можна розглядати широкий культурно-історичний контекст, то, як доречно зауважила В. Пищальникова, авторська «естетична емоція» [16, с. 21] реалізується в елементах мовної форми, зокрема набуває акцентуації в смислових домінантах глибинних семантичних утворень (передусім шляхом створення авторської метафоричної образної системи) та опозиціях як вербалізаторах авторських концептів. Підсилення асоціативних мовних зв'язків відбувається шляхом континуальності смислового процесу в образних вербалізованих структурах (символи, поетичні формули, стилістичні тропи тощо), що організовуються в ширші семантичні простори згідно з нуклеарно-польовою структурою концепту. Досі не вирішеною залишається проблема класифікації рівнів художньої концептуалізації. Вочевидь, запропонований О. Кагановською [11] поділ на мегаконцепти, макроконцепти, гіперконцепти, мезоконцепти й катаконцепти потребує суттєвого уточнення. Корелятом для такого уточнення може стати систематизація концептів, проведена А. Приходьком [18, с. 83–93] для культурно маркованих дискурсивних одиниць. Натомість проведений ним аналіз художньої концептуалізації німецького романтизму [18, с. 262] є дискусійним з огляду на неузгодження різноманітних рівнів ментальних просторів. Іншою важливою ознакою художньої концептуалізації є міфопоетична маркованість як авторська мовленнєва картина світу [19].

Висновки. Отже, лінгвоестетичний аналіз мови художнього тексту має провадитися в комплексному розгляді, передусім шляхом інтегрування мікролінгвопоетичного (аналіз особливостей образних мовних елементів, передусім оказіональних тропів метафоричного та метонімічного полів, із залученням здобутків мовної й літературної стилістики) та макролінгвопоетичного підходів (аналіз зв'язків цих елементів із естетичною функцією твору, а також із концептуальною картиною світу автора). Під естетичною функцією варто розуміти синтез образного ідейно-тематичного й концептуального рівня знакоутворення, узятого як у культурно-історичному (зокрема інтертекстуальному із потужним міфопоетичним субстратом), так і в психофізіологічному авторському контексті як на рівні певного твору, так і на рівні циклу творів, авторського доробку та в контексті певного літературного напрямку (у певній національній традиції чи в ширшому, навіть у міжнародному, контексті як у сфері побутування певної лінгвокультури, так і поза

нею). Успіх такого дослідження видається нам обґрунтованим лише шляхом широкого міждисциплінарного гуманітарного підходу в антропоцентричному й культурно-центричному ключі, але водночас і з уважним проникненням у текстову структуру, яка має слугувати рушієм та індикатором релевантності проведених студій.

Література:

- Белянін В.П. Психолінгвістические аспекты художественного текста / В.П. Белянін. – М. : Изд-во МГУ, 1988. – 120 с.
- Бурбело В.Б. Лінгвопоетика французької словесності IX–XVIII ст. // В.Б. Бурбело. – К. : Київський університет, 1999. – 251 с.
- Виноградов В.В. Стилистика. Теория поэтической речи. Поэтика / В.В. Виноградов. – М. : Изд-во АН СССР, 1963. – С. 3–201.
- Винокур Г.О. Филологические исследования. Лингвистика и поэтика / Г.О. Винокур. – М. : Наука, 1990. – 452 с.
- Вільчинська Т.П. Концептуалізація сакрального в українській поетичній мові XVII–XVIII ст. / Т.П. Вільчинська. – Тернопіль : Джура, 2008. – 424 с.
- Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования / И.Р. Гальперин. – М. : Наука, 1981. – 140 с.
- Гиро П. Разделы и направления стилистики и их проблематика / П. Гиро // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. IX. / под ред. И.Р. Гальперина. – М. : Прогресс, 1980. – С. 35–68.
- Говердовский В.И. Теоретический и практический аспекты лексической коннотации (морфологический подход) : автореф. дисс. ... докт. филол. наук : спец. 10.02.12 «Теория языкознания» / В.И. Говердовский. – М., 1990. – 46 с.
- Задорнова В.Я. Восприятие и интерпретация художественного текста / В.Я. Задорнова. – М. : Высшая школа, 1984. – 152 с.
- Звегинцев В.А. Контекстная семантика / В.А. Звегинцев. – М. : Изд-во Московского ун-та, 1957. – 324 с.
- Кагановська О.М. Текстові концепти художньої прози (на матеріалі французької романістики середини XX сторіччя) / О.М. Кагановська. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2002. – 292 с.
- Колегаева И.М. Текст как единица научной и художественной коммуникации / И.М. Колегаева. – Одесса : Областное управление по печати, 1991. – 122 с.
- Купина Н.А. Структурно-смысловый анализ художественного произведения / Н.А. Купина. – Свердловск : Уральский гос. ун-т, 1981. – 93 с.
- Лотман Ю.М. Внутри мыслящих миров. Человек – текст – семиосфера / Ю.М. Лотман. – М. : Языки русской культуры, 1996. – 464 с.
- Петренко В.Ф. Психосемантика сознания / В.Ф. Петренко. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1988. – 208 с.
- Пищальникова В.А. Концептуальный анализ художественного текста / В.А. Пищальникова. – Барнаул : РИО Алтайского государственного университета, 1991. – 88 с.
- Пищальникова В.А. Проблемы лингвоэстетического анализа художественного текста / В.А. Пищальникова. – Барнаул : РИО Алтайского государственного университета, 1985. – 59 с.
- Приходько А.М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А.М. Приходько. – Запоріжжя : Прем'єр, 2008. – 332 с.
- Слухай (Молотаева) Н.В. Художественный образ в зеркале мифа этноса: М. Лермонтов, Т. Шевченко (лингвосомиотический аспект) : дисс. ... докт. филол. наук : спец. 10.02.01, 10.02.02. / Н.В. Слухай (Молотаева). – К., 1996. – 466 с.
- Стернин И.А. Проблемы анализа структуры значения слова / И.А. Стернин. – Воронеж : Изд-во Воронежского ун-та, 1978. – 156 с.
- Тураева З.Я. Лингвистика текста (Текст: семантика и структура) / З.Я. Тураева. – М. : Просвещение, 1986. – 127 с.
- Чистяк Д.О. Лінгвоміфопоетичний аналіз художнього тексту : [навчальний посібник] / Д.О. Чистяк. – К. : Журнал «Радуга», 2015. – 138 с.

23. Чистяк Д.О. Методика аналізу давньогрецької міфічної ізопоїї у франкомовному художньому тексті / Д.О. Чистяк // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка / гол. ред. О.І. Чердніченко. – 2013. – Вип. 1 (46). – С. 44–47.
24. Greimas A.J. *Sémantique structurale* / A.J. Greimas. – Paris : PUF, 2002. – 264 p.
25. Hébert L. *Introduction à la sémantique des textes* / L. Hébert. – Paris : Honoré Champion, 2001. – 232 p.
26. Kerbrat-Orecchioni C. *La connotation* / C. Kerbrat-Orecchioni. – Lyon : Presses Universitaires de Lyon, 1977. – 256 p.
27. Molinié G. *Éléments de stylistique française* / G. Molinié. – Paris : PUF, 1997. – 215 p.

Чистяк Д. А. Лингвоэстетический анализ художественной концептосферы: проблематика и перспективы

Аннотация. Статья посвящена критическому анализу основной проблематики лингвоэстетического подхода

к изучению художественной концептосферы, раскрытию дискуссионных вопросов семиозиса в художественном тексте. Также выделяются перспективы лингвокогнитивной интерпретации эстетически маркированных текстовых единиц.

Ключевые слова: когнитивная лингвистика, художественный текст, художественный концепт, эстетический эффект, авторская картина мира.

Chystiak D. Linguo-aesthetic analysis of literary conceptual sphere: problems and perspectives

Summary. The article is devoted to the critical analysis of important problems of linguo-aesthetic analysis of literary conceptual sphere and on the resolving of discussed issues of the semiotic process in literary text. Besides, perspectives of linguo-cognitive interpretation of aesthetically connoted textual elements are formulated.

Key words: conceptual linguistics, literary text, textual concept, aesthetic effect, author's worldview.

ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНЕ,
ТИПОЛОГІЧНЕ МОВОЗНАВСТВО

*Кабанцева Н. В.,**аспірант кафедри германських та східних мов
Міжнародного гуманітарного університету*

ГЕНЕЗА СТАНОВЛЕННЯ ПУБЛІЦИСТИЧНОГО СТИЛЮ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

Анотація. Стаття присвячена становленню публіцистичного стилю в українській та англійській мовах. Розглянуто генезу утворення й етапи розвитку, які зробили вагомий внесок у формування публіцистичного стилю в мовах дослідження.

Ключові слова: публіцистичний стиль, публіцистика, есеїстика, мова газети.

Постановка проблеми. Зміни в житті суспільства й громадські зміни, як у дзеркалі, демонструються в будь-якій мові. Саме публіцистичний стиль сприймає всі ці зміни найбільше, порівняно з іншими стилями мови. Сучасна публіцистика розвивається швидкими темпами, змінюючи не тільки себе, а й загальнонаціональну літературну мову, що й зумовлює актуальність дослідження.

Метою статті є з'ясування особливостей процесу становлення публіцистичного стилю української та англійської літературної мов.

Об'єктом дослідження є публіцистичний стиль в українській та англійській мовах.

Предметом дослідження є становлення публіцистичного стилю в українській та англійській мовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Публіцистичний стиль української мови з давнього періоду й майже до середини XVI ст. виражався переважно в жанрі слів і повчань із виразним полемічним ухилом, із XVI ст. – із виразним живомовним компонентом. Корені публіцистичного стилю української мови сягають глибин давньої полемічної літератури (XVI–XVII ст.). Цей період ознаменувався низкою майстерних іронічно-сатиричних полемічних творів проповідників і письменників, діячів української церкви.

Помітним кроком у розвитку публіцистичного стилю української мови став кінець XIX ст., коли формування публіцистичного стилю розпочалося в 1860–1880 рр. на тлі загальноукраїнської боротьби за єдину літературну мову, її функціональне багатство й чистоту.

Зародження української преси (кін. XIX ст. – поч. XX ст.) стало поштовхом до розвитку публіцистичного стилю нової української літературної мови. С. Єрмоленко зауважує, що на тлі досліджень функціональної стилістики впливає той факт, що публіцистичний стиль, зокрема мова преси, залишався поза увагою мовознавців протягом тривалого часу: «Якщо для всіх була зрозумілою політична роль газети, її суспільне призначення як джерела інформації, то словесна стилістико-лінгвістична природа газети привернула до себе увагу порівняно недавно» [3, с. 162].

Після скасування цензурних обмежень газетно-публіцистичний жанр отримав поштовх до розвитку, проте він не здатен утвердитися як повноцінний різновид літературної мови через нестабільність і невідшліфованість українського правопису, що

не раз ставало предметом нарікань письменників і видавців як Східної, так і Західної України [10, с. 234].

Певні стандарти й унормування публіцистичний стиль отримує в кінці XIX ст. – на початку XX ст., що стає важливим моментом для лінгвістики. У 20-х рр. XX ст. мовознавці звертаються до дослідження мови преси (так званої газетної мови), оскільки на той час засоби масових комунікацій були представлені переважно газетною й журнальною періодикою. Уже з кінця XIX ст. формується той напрям лінгвістичних досліджень, у якому працює сучасна наука та визначається здатність мови впливати на формування масової культури й масової свідомості.

Значний поштовх у розвитку публіцистичний стиль української мови отримує на початку XX ст., що пов'язано із загостренням політичної ситуації на території Східної України. Того часу жанрова диференціація української мови набуває значної активізації: художній і публіцистичний стилі починають активно функціонувати.

Відродження українського національно-культурного життя і здобуття Україною незалежності зумовили значні зміни в публіцистичному стилі. До публіцистичного стилю повертаються заборонені й забуті українські антропоніми, серед яких імена визначних політичних, культурних і релігійних діячів України, провідників національних визвольних змагань, творчої та наукової інтелігенції.

Кінець XX ст. – початок XXI ст. характеризує загострення інтересу мовознавців до мови масових комунікацій як до визначального чинника динаміки словникового складу української мови (С. Єрмоленко [3], Л. Мацько [4], О. Пономарів [6], О. Стишов [7]); виділення мови засобів масової інформації в окремий функціональний стиль, у межах якого виділяють публіцистичний підстиль (А. Нелюба [5]).

Найдавнішими зразками публіцистичного стилю англійської мови є твори ораторського красномовства й історико-біографічного життєпису діячів минулого. У Стародавній Греції, наприклад, публіцистичний стиль практикувався переважно в його усній формі, був відомий як ораторський стиль, у межах якого виражалися погляди та настрої адресанта (оратора).

У Середньовіччя, особливо на початку другого тисячоліття, у перших європейських університетах формується теорія академічного красномовства – схоластика, що характеризується розвитком системи доказів і різноманітною аргументацією. Свого розквіту ця сфера ораторського мистецтва сягає в Сорбонні в XIII ст. й Оксфорді в XII ст. Великобританія також може вважатися одним із родоначальників і продовжувачем політичного красномовства, до того ж у трьох його різновидах:

- красномовство, народжене історичними подіями, пов'язаними з переломними для країни моментами: народні повстання XV–XVI ст., війна Білої й Червоної Троянди, Англійська буржуазна революція тощо;

- парламентське красномовство, що склалося в головному законодавчому органі країни;

- дипломатичне спілкування [9, с. 106].

Британський парламентаризм подарував світові багато яскравих ораторів-полемістів, традиції яких були пізніше продовжені парламентаріями-ораторами в Англії та США.

Іншим більш молодим різновидом публіцистичного стилю є есеїстика. Жанр есе, що входить до складу публіцистичного стилю, був одним із найпопулярніших в англійців жанрів і мав в Англії «багату традицію більш ніж двохсотрічної давнини, яка дала щонайменше п'ятнадцять жанрових різновидів» [8, с. 110].

За чотириста років свого існування англійська есеїстика знала періоди злетів і падінь, які пояснювалися передусім загальним суспільно-політичним станом суспільства. А. Дмитровський, один із дослідників есеїстики, зазначає: «Відкритість суспільства, гласність, можливість обговорювати будь-які проблеми, посилення політичної та ідеологічної боротьби роблять есеїстику більш затребуваною, оскільки в її основі лежить осмислення, оцінювання подій, що робить цей літературний напрям надзвичайно популярним» [2, с. 7].

Особливий інтерес викликає історія становлення й розвитку англо-американської газетно-журнальної публіцистики, що є основою всього публіцистичного стилю.

В Англії епохи правління англійської королівської династії Тюдорів домінують була культура усного мовлення. До основних засобів отримання, передання та осмислення новин належали дебати, переговори й бесіди. Близько 1475 р. в Англії з'являється книгодрукування, першою друкарнею стає видавництво Вільяма Кекстона, організоване у Вестмінстерському абатстві.

У 1557 р. Стейшнєз Компані (*The Stationers' Company*), одна з видавничих компаній Лондона, отримує Королівську хартію, що дозволяє їй досить вільно займатися професійною видавничою діяльністю за збереження лояльності до правлячих кіл. Цей факт можна вважати початком організації гільдії видавців Британії [Blayney]. Наприкінці 1620 р. в Лондоні з'являються друковані періодичні видання англійською мовою, випущені в Амстердамі та привезені в Англію. Першою з регулярних англійських газет став тижневик *the Weekly News*, що вперше вийшов друком у травні 1622 р. Рання англійська газета була головним носієм інформації. Коментарі з'явилися в газетах пізніше. Але ще із середини XVIII ст. британська газета була дуже схожа на газети сьогодення, які містять зарубіжні й вітчизняні новини, оголошення, анонси, статті з коментарями [9, с. 108].

До кінця XVII ст. в Англії сформувалася система періодичної преси, що пройшла довгий еволюційний шлях від видаваних із нагоди невеличких книжок із новинами елізаветинської епохи до усталених і регулярних періодичних видань. Змінилося й ставлення суспільства до них. Періодична преса все більш стає інструментом реформ, а самі видавці й публіцисти усвідомлюють свою відповідальність за друковане слово, позицію свого видання, усе більш доходять усвідомлення того, що газета не просто поширює новини про події в країні та за кордоном, а й формує громадську думку.

Розвиток періодики кінця XVII ст. – початку XVIII ст. нечувано вплинув на есеїстику. Газети й журнали являли собою «жадібних споживачів» текстів цього жанру, тим самим відчутно збільшивши їхню популярність, розширивши читачку аудиторію есе. Іntenції есеїстики було перенесено з аристократії на середній клас [1, с. 21].

Публіцистичний стиль англійської мови пройшов довгий шлях свого становлення. Деякі його різновиди, такі як ораторські виступи, існують уже кілька століть, інші, такі як радіожурналістика, налічують не більше ніж століття свого існування. Основою публіцистичного стилю є газетно-журнальні публікації, що являють собою найбільш доступний, масовий, широко тиражований вид публіцистичних текстів, яким властиві аналітична переорієнтація фактологічного й конкретизація узагальненого матеріалу.

Висновки. Отже, генеза становлення публіцистичного стилю української та англійської мов сягає давнього періоду, проте початок «свого життя» публіцистичний стиль англійської мов бере значно раніше, ніж в українській мові, сягаючи коренями в Стародавню Грецію, де практикувався він переважно в усній формі та був відомий як ораторський стиль. Публіцистичний стиль англійської мови (XVI ст.) ґрунтувався на політичному красномовстві у трьох його різновидах (красномовство, народжене історичними подіями, парламентське красномовство, дипломатичне спілкування).

На відміну від англійської мови, корені публіцистичного стилю української мови з великими відривом від англійської сягають періоду давньої полемічної літератури (XVI ст.), для якого характерні роботи іронічно-сатиричних полемічних творів письменників і діячів української церкви.

Певних стандартів і норм публіцистичний стиль української та англійської мов досягає в різні періоди. Британська газета мала вигляд газети сьогодення із XVIII ст., яка містила зарубіжні й вітчизняні новини, анонси та статті, тоді як українська газета досягає такого стану в кінці XIX ст. – на початку XX ст.

Нині публіцистичний стиль української та англійської мов активно розвивається, реагуючи на суспільно-політичні події у світі. Особливе місце в публіцистиці посідає газетно-журнальна публіцистика, яка знайшла своє місце не тільки в межах друкованих видань, а й опанувала електронні ресурси обміну інформацією по всьому світу.

Перспективами подальшого розвитку дослідження вбачаємо в детальному розгляді використання й ролі метафори в публіцистичному стилі української та англійської мов.

Література:

1. Балаклицький М.А. Есе як художньо-публіцистичний жанр: [методичні матеріали для студентів зі спеціальності «Журналістика»] / М.А. Балаклицький. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2007. – 74 с.
2. Дмитровський А.Л. Ессе как жанр публицистики: автореф. дисс. ... канд. филол. наук: спец. 10.01.10 «Журналистика» / А.Л. Дмитровський. – СПб.: Гос. ун-т СПб., 2002. – 23 с.
3. Єрмоленко С.Я. Мова і час. Розвиток функціональних стилів сучасної української мови / С.Я. Єрмоленко, Г.М. Колесник, К.В. Ленець. – К.: Наук. думка, 1977. – 236 с.
4. Мацько Л.І. Стилїстика української мови: [підручник] / Л.І. Мацько, О.М. Сидоренко, О.М. Мацько. – К.: Вища шк., 2003. – 462 с.
5. Нелюба А. Теорія і практика ділової мови / А. Нелюба. – Х.: Акта, 1997. – 192 с.
6. Пономарів О.Д. Стилїстика сучасної української мови: [підручник] / О.Д. Пономарів. – 3-тє вид., перероб. і доповн. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. – 248 с.
7. Стишов О.А. Українська лексика кінця XX століття (на матеріалі мови засобів масової інформації) / О.А. Стишов. – К., 2005. – 388 с.
8. Урнов Д.М. Романтизм. Блейк. «Озерная школа». Вальтер Скотт. Байрон. Шелли. Кіте. Эссеисты и другие прозаики / Д.М. Урнов // История всемирной литературы: в 9 т. / под ред. Ю.Б. Виппера. – М.: Наука, 1989. – Т. 6. – 1989. – С. 87–111.

9. Фёдоров В.В. История возникновения англо-американской публицистики и основные этапы ее развития / В.В. Фёдоров // Вестник Нижегородского государственного лингвистического университета им. Н.А. Добролюбова. Серия «Лингвистика и межкультурная коммуникация». – Нижний Новгород, 2010. – Вып. 10. – С. 105–115.
10. Яременко С.А. Публіцистичний стиль української мови: парадигма становлення в контексті історії літературної мови початку XX ст. / С.А. Яременко // Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах. – 2009. – Вип. 19. – С. 232–240.

Кабанцева Н. В. Генезис становлення публіцистического стилю в українському і англійському мові

Анотація. Стаття присвячена становленню публіцистического стилю в українському і англійському мові. Рас-

смотрены генезис образования и этапы развития, которые сделали весомый вклад в формирование публицистического стиля в языках исследования.

Ключевые слова: публицистический стиль, публицистика, эссеистика, язык газет.

Kabantseva N. The genesis of the publicistic style's formation in the Ukrainian and English languages

Summary. The article is devoted to the formation of publicistic style in the Ukrainian and English languages. The genesis of the formation and developing stages are observed, which have made a significant contribution to the publicistic style of study's languages.

Key words: publicistic style, publicistics, semantics, essays, newspapers' language.

Коломієць О. М.,
аспірант

Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

СУЧАСНІ МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СИНОПТИЧНИХ ТЕКСТІВ ПУБЛІЦИСТИЧНОГО СТИЛЮ

Анотація. Статтю присвячено вивченню особливостей сучасних методів дослідження синоптичних текстів публіцистичного стилю. Проаналізовано етапи діалогічної інтерпретації синоптичних текстів.

Ключові слова: методи дослідження текстів, контент-аналіз, етапи діалогічної інтерпретації, філологічні методи дослідження текстів.

Постановка проблеми. Лінгвістика нового часу активно вивчає методи дослідження тексту, оскільки текст утвердився як самостійна мовна одиниця вищого рівня. Завдяки методам дослідження тексту науковець має змогу отримати точну інформацію щодо об'єкта дослідження, оскільки вибір того чи того методу значною мірою прогнозується метою дослідження, формує певний методико-стилістичний напрям та аспект дослідження. Проте проблема використання методів дослідження текстів залишається відкритою, оскільки потребує належного наукового й об'єктивного вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перші згадки про існування кількісної техніки аналізу текстів з'явилися ще наприкінці XVII століття в Західній Європі. Наприклад, у Швеції, щоб зробити висновок про єретичність книги, підраховувалася кількість тем, пов'язаних із Христом. Проте сучасний кількісний аналіз текстів пов'язують із кінцем XIX століття. Одним із перших дослідників, який працював у межах цієї проблематики, став американський учений Дж. Спід. Він проаналізував недільні випуски газет 1891–1893 років та дійшов висновку, що зміст газет варто класифікувати за темами, при цьому здійснивши вимірювання газетних колонок цих тем у дюймах. У першій половині XX століття американські соціологи й журналісти розробили спеціальні класифікатори, за якими визначали та аналізували зміст пресових матеріалів. У 1900 році Д. Уїлкокс запропонував газетні повідомлення класифікувати за формою на такі види: 1) новини; 2) ілюстрації; 3) літературні тексти; 4) думки; 5) листи тощо. У 1926 році Д. Уїллі створив покращену класифікацію газетних повідомлень, які він поділяв за трьома ознаками: 1) темою повідомлення або сферою реальності; 2) формою повідомлення; 3) комбінацією теми й форми. Учений запропонував на основі цих даних здійснювати кількісний аналіз газетних текстів [4, с. 3–4].

Застосування статистичних методів в українському мовознавстві розглянуто в роботах В. Левицького, М. Муравичкої та В. Перебийніс [2; 3; 6]. Й. Краус наводить базові підходи квантитативної стилістики з виявленням загальних властивостей кількісних даних тексту та їх класифікації, вивчення питання квантитативних характеристик функціональних та індивідуальних стилів [12, с. 32]. О. Селіванова, розглядаючи проблему методів лінгвістичного дослідження загалом та дослідження текстів зокрема, зазначає, що особливої ваги в сучасній лінгвістиці набуває нова галузь – лінгвометодологія, спрямована на

встановлення природи мови в співвідношенні зі свідомістю її носіїв, соціумом, культурою, дійсністю, комунікацією, процесами пізнання світу [6, с. 17]. Питання диференціації методів залишається дискусійним і відкритим.

Мета статті – описати сучасні методи дослідження текстів публіцистичного стилю та виокремити процедурні ланки аналізу синоптичного тексту.

Виклад основного матеріалу. Для аналізу синоптичних текстів виникає необхідність у використанні методів, які могли б кількісно описати розподіл слів, підрахувати вживання стилістичних засобів, характерних для авторської мови. Саме тому найчастіше використовуються такі методи: системи автоматичного перероблення тексту, або опрацювання тексту, автоматичний морфологічний, синтаксичний та логіко-семантичний аналіз, метод графів. На думку Ю. Марчука та інших фахівців у галузі автоматичного опрацювання текстової інформації, сучасна технологія аналізу тексту все більше спирається на семантико-, а не синтаксикозорієнтований підхід [5, с. 63]. Саме тому все частіше лінгвісти звертаються до методу контент-аналізу газетного тексту, який дає змогу вивчити текст об'єктивно, систематично й кількісно. Перші згадки про контент-аналіз з'явилися у 1949 році та були описані в працях Б. Берельсона й Г. Ласуелла. Б. Берельсон, об'єктивно проаналізувавши методiku контент-аналізу, дійшов висновку, що контент-аналіз – це дослідницька техніка об'єктивного, систематичного та кількісного описування явного змісту комунікації [4, с. 4]. Проте варто зауважити, що контент-аналіз – це не лише дослідницька техніка, а й процедура, яка передбачає кількісне конструювання, детальне вивчення кількісних характеристик текстів. Контент-аналіз є надзвичайно важливим для здійснення процедури аналізу синоптичних текстів, оскільки він дозволяє реконструювати образ соціальної реальності з реальності текстової, у якій вона знаходить своє втілення.

З-поміж філологічних методів дослідження синоптичного тексту вважаємо за необхідне використовувати контекстуально-інтерпретаційний метод та методiku діалогічної інтерпретації тексту.

Контекстуально-інтерпретаційний метод являє собою сукупність процедур, спрямованих на встановлення статусу тексту щодо інших текстів, його значимості в соціокультурному контексті, а також на реконструкцію авторського (комунікативного) задуму, мотивів і цілей, загального змісту, рецептивної спрямованості тексту тощо. Контекстуально-інтерпретаційний метод передбачає два етапи: контекстуалізацію та інтерпретацію. Контекстуалізація спрямовується на вияв жорсткої системи безперервного контексту, у межах якого здійснюється розвиток відповідної теми й розкриття концепту тексту. При цьому враховуються контексти породження (світогляд, індивідуальна свідомість, лексикон автора, їх занурення до універсуму культури й відповідного буттєвого часу та простору) і рецепції

(світогляд, індивідуальна свідомість, лексикон читача, їх занурення до універсуму культури, відповідного світу дійсності), комунікативний контекст, макроконтраст цілого текстового масиву та мікроконтексти (операційні контексти) фрагментів тексту. Зіставлення синоптичних повідомлень англійської, польської та української мов показує, що англійські синоптичні тексти містять більше художніх засобів, образи є яскравішими, більш насиченими, формують відповідне ставлення до поданої інформації та створюють відповідний настрій, а також є більш експресивними, фігуральними за значенням.

Проте для здійснення якісно нового системного філологічного аналізу тексту О. Ревуцький пропонує три принципові орієнтири: увагу до смислового, змістового боку тексту, представленого текстовими категоріями, до комунікативного занурення тексту та до естетичних якостей художніх текстів. Процедура філологічного аналізу тексту він обґрунтовує на підставі 6 етапів інтерпретаційного аналізу художнього тексту, запропонованих у 1976 році російським дослідником І. Гальперінім: 1) визначення різновиду тексту за стилем, мовою, жанром, функціональним типом мовлення (оповідь, опис, міркування); 2) декодування тексту як повідомлення, розкриття загального змісту, його згортання до 2–3 речень; 3) детальний аналіз значень слів і сполук, які вони отримують у мікро- й макроконтрасті; 4) аналіз стилістичних прийомів порівняно з нейтральними засобами мовного вираження; 5) вияв призначення стилістично маркованих фрагментів висловлювань, їхньої ролі у вираженні суб'єктивно-оцінного ставлення автора до описуваних ним подій у тексті; 6) узагальнення отриманих результатів [1, с. 284–289].

Методика діалогічної інтерпретації тексту є сукупністю процедур аналізу тексту як знакового посередника дискурсу з огляду на екстралінгвальні чинники текстової комунікації й інтегруючого принципу діалогічності. Цей принцип ґрунтується на концепції діалогічності гуманітарного пізнання російського літературознавця М. Бахтіна, розробках Московсько-Тартуської семіотичної школи, психолінгвістичних дослідженнях мовлення й тексту, теоріях сучасної лінгвопрагматики та дискурсології. М. Бахтін розглядав діалогічність як усеосяжну мережу взаємодії складників ситуації створення й розуміння тексту. Газетні тексти спроможні створювати соціально значущі образи дійсності за допомогою особливих правил складання, які значно відрізняються від традицій, притаманних іншим друкованим виданням, наприклад, книзі. Так, під час масової комунікації читач втрачає свою конкретність, а тексти – вільну форму, характерну для елементарного процесу комунікації. Масова комунікація набуває більш суворої, структурованої форми [11, с. 108]. Основне призначення газетних синоптичних текстів – інформування та вплив на читача, який під час читання набуває нової ролі співрозмовника, а сам текст уже мислиться ним як обмін точками зору, діалог.

Аналізуючи текст із діалогічної позиції, О. Селіванова виділяє етапи діалогічної інтерпретації тексту, які ми використовуємо під час дослідження власне синоптичних текстів.

Першим етапом методу діалогічної інтерпретації є встановлення діалогічних відношень аналізованого тексту із системою інших текстів у текстовій синтагматичній й парадигматичній, що передбачає визначення мовленнєвого жанру, типу текстової, їхніх стилістичних, структурних, змістовних, прагматичних і функціональних ознак.

Другий етап методу діалогічної інтерпретації зумовлюється діалогічністю тексту як знака з особистістю адресанта в

соціокультурному контексті творення та передбачає вияв місця тексту у творчості автора, інтерпретацію авторського задуму й інтенцій, реконструкцію відображення в текстовій моделі уявної дійсності авторського світогляду, структури свідомості, зокрема й ментального лексикону мовної особистості.

Третім етапом методу діалогічної інтерпретації є вияв діалогічних відношень тексту з особистістю адресата, його свідомістю, установками, інтерпретантою; це характеристика значимості тексту для епохи його реценції, оцінка ефективності й функції тексту щодо інтерпретатора. Цей етап ґрунтується на реконструкції вбудованої в текст програми адресованості, закладеної автором орієнтовно на уявного ідеального читача.

Четвертий етап методу діалогічної інтерпретації являє собою опис діалогічних відношень тексту та комунікативних з інтегрованим буттям шляхом вияву співвідношення можливого світу описаних у тексті подій із реальними подіями, фактами біографії адресанта, а також з огляду на значимість тексту для епохи його творення й реценції.

На п'ятому етапі методу діалогічної інтерпретації здійснюється дослідження діалогічності тексту із семіотичним універсумом культури на підставі рекурсивно-прокурсивних зв'язків тексту з іншими текстами й продуктами культури етносу чи цивілізації, а також відстеження метаобразів тексту, що відображають архетипи як праформи свідомості [7, с. 18] та забезпечують єдність, цілісність і закономірності текстового сприйняття.

Шостий етап методу діалогічної інтерпретації потребує від дослідників звернення до діалогічності внутрішнього семіотичного простору тексту з огляду на реконструкцію текстового концепту, опис тематичних макроструктур, вияв значимості їхнього поєднання й чергування в тексті, характеристику концептуального простору тексту, мовних засобів концептуалізації, глибинних смислів, підтексту.

Сьомий етап методу діалогічної інтерпретації є обґрунтуванням головних текстових категорій і мовних засобів їхньої репрезентації. Аналіз певних образних засобів, стилістичних фігур, принципів висування здійснюється одночасно з характеристикою семіотичного простору тексту, описом діалогічності тексту з іншими складниками дискурсу [7, с. 18–19].

Проаналізуємо синоптичний текст за етапами діалогічної інтерпретації, запропонованими О. Селівановою.

Текст № 1. *Forecast for today*

South and south-east England, the south and east Midlands, East Anglia and Lincolnshire are expected to stay largely dry this morning but any early brightness will soon disappear. Thickening clouds will bring rain this afternoon and evening. South-west England, Wales, the west and north Midlands and all of northern England will start dull and wet, but it should turn drier and brighter this afternoon with some late sunshine. Scotland and Northern Ireland will have a brisk, blustery day after the last of the overnight rain has cleared. Most places will have squally showers and sunny intervals – the best of the sunshine in eastern Scotland.

Tonight, southern England and South Wales will have occasional drizzle. Central and eastern parts of England and south Wales will have occasional drizzle. Central and eastern parts of England and Scotland should be fine, while north Wales, north-west England, western Scotland and Northern Ireland will have blustery showers [13, с. 40].

Текст № 2. *Погода*

За інформацією синоптиків, у п'ятницю очікується хмарна погода. Можливий невеликий дощ. Вночі й вдень на півночі

області – 2–3, у центрі – 1–2, на півдні – 3–4 градуси тепла. Вдень на півночі області – 2–4, у центрі – 2–3, на півдні – 2–4 градуси тепла. Вітер південно-східний, 1–3 метри на секунду. Атмосферний тиск 739 мм рт. ст. [10, с. 8].

Таким чином, наведені тексти характеризуються такими ознаками:

– з огляду на стиль написання легко встановити, що текст належить до публіцистичного стилю; притаманна тематична авторська структура, оскільки кожна наступна фраза пов'язується з попередньою, синоптичний текст посідає своє місце серед інших газетних текстів, оскільки є невід'ємною частиною в структурі газетного видання;

– запропонований газетний синоптичний текст є авторським текстом, у ньому переважає особистісна модальність, яка є логічним етапом формування ставлення до написаного. Виявлено, що в газетних синоптичних текстах модальність проявляється крізь низку мовних засобів, які використовуються в текстах публіцистичного стилю (граматичних, стилістичних, лексичних, фразеологічних). Комплексне використання цих прийомів, з одного боку, дає змогу скласти оціночне судження автора щодо поданої інформації, у чому знаходимо відображення авторської ментальності, а з іншого – формує читачке ставлення до авторської мови;

– на цьому етапі важливим є читачке сприйняття, оскільки читач, знайомлячись із текстом, формує своє ставлення до нього, сприймає подану інформацію, у чому реалізується авторська інтенція;

– точною відліку для синоптичних текстів слугує конкретний день, від якого складається прогноз погоди, наступні погодні явища описуються в хронологічній послідовності. Газетні синоптичні тексти найточніше відображають лінійний хід подій, оскільки часова категорія виражається теперішнім і майбутнім часом;

– застосовуючи методику архетипного аналізу до синоптичного тексту, легко помітити, що таким архетипом є традиції ставлення до погоди, яка мислиться як важлива складова культури й менталітету;

– через специфічну форму організації газетний синоптичний текст як різновид тексту публіцистичного стилю виконує низку функцій із метою здійснення візуальної комунікації (експресивну, естетичну, інформаційну). Поєднання цих функцій забезпечує атрактивність газетного синоптичного тексту, підвищує читачкий інтерес до нього, привертає увагу адресата. Атрактивність виявляється через покликання схем, таблиць, зображень привертати увагу читачів, організовувати сприйняття, а також виконувати естетичну функцію. Ю. Сорокін та Є. Тарасов під атрактивністю розуміють спосіб привернення уваги та вважають, що атрактивність повинна визначатись як «сигнал взаємодії й узгодження смислових та емоційних полів комунікатора й реципієнта» [9, с. 180];

– найважливішим етапом дослідження є сьомий етап, оскільки він розкриває лексико-стилістичні засоби, дає змогу розкрити механізми передачі інформації читачеві, ілюструє авторський стиль та мову. Яскравим прикладом є використання метафор у синоптичних текстах. Наприклад, вислів «*Thickening clouds will bring rain this afternoon and evening*» характеризується яскравою зоровою домінантою, створюючи відповідний настрій у читача. За допомогою «*Central and eastern parts of England and Scotland should be fine <...>*» автор передає відповідний настрій читачеві через метафору, отожднюючи частини

країни із живою істотою. Використання дво- й трикомпонентних епітетів (таких як *squally showers; a brisk, blustery day*) надають тексту яскравості та образності, тим самим наближуючи публіцистичний текст до художнього. У польських синоптичних текстах знаходимо такі метафори: «*Wówczas jednak był to tylko efektowny koniec zimy, a już po kilku dniach temperatura w większości naszego kraju przekroczyła 10 stopni na plusie*» [14]. Метафору «*temperatura w większości naszego kraju przekroczyła <...>*» відносимо до стертих, у ній не знаходимо створеного образу, проте відчувається перенесення ознак людини на явище природи, у цьому випадку – температуру повітря, що дозволяє класифікувати її як когнітивну. Метафору «*Rok później zima urzędowała bardzo długo na wschodzie Polski*» [14] відносимо до когнітивних, оскільки в цьому випадку сформовано абстрактне поняття, якому властиві конкретні характеристики. В українських синоптичних повідомленнях містяться метафори, у яких відчувається подібне перенесення ознак: «*Увесь день небо буде ясним та хмари не будуть затьмарювати його своєю присутністю*»; «*Хмари вкриють небо вже вранці та протримаються увесь день, розсіються ближче до вечора*»; «*Очікується ясна погода, в другій половині доби небо затягнеться хмарами, щоб до вечора знову стати чистим та ясним*» [10, с. 8]. В українських синоптичних повідомленнях не знаходимо яскравих зорових образів, які характерні для англійських повідомлень про погоду.

Висновки. З огляду на особливості публіцистичного стилю вважаємо, що для аналізу газетних синоптичних текстів найважливішим є шостий етап, оскільки він розкриває повноту авторського стилю, дає змогу інтерпретувати авторську мову. Так, наприклад, зіставлення синоптичних повідомлень англійської, польської та української мов показало, що англійські синоптичні тексти містять більше засобів стилістичної виразності, образи є яскравішими, більш насиченими, формують відповідне ставлення до поданої інформації та створюють відповідний настрій, а також є більш експресивними, фігуральними за значенням. Авторські метафори дозволяють передати синоптичне повідомлення в більш зрозумілій для читача формі, розкрити повноту висловлювання, власне ставлення автора до атмосферних явищ.

Література:

1. Гальперин И. Текст как объект лингвистического исследования / И. Гальперин. – 4-е изд., стереотип. – М. : КомКнига, 2006. – 144 с.
2. Левицкий В. Статистическое изучение лексической семантики : [учеб. пособие] / В. Левицкий. – К. : УМК ВО, 1989. – 155 с.
3. Левицкий В. Лексична полісемія та квантитативні методи її дослідження / В. Левицкий // Мовознавство. – 2003. – № 4. – С. 17–25.
4. Личковська О. Контент-аналіз текстів масової комунікації / О. Личковська. – О. : Астропринт, 2002. – 40 с.
5. Марчук Ю. Компьютерная лингвистика / Ю. Марчук. – М. : АСТ ; Восток-Запад, 2007. – 319 с.
6. Муравицька М. Статистичні дослідження лексики та закономірностей її функціонування / М. Муравицька // Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія / за заг. ред. І. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1973. – С. 280–291.
7. Селіванова О. Основи лінгвістичної теорії тексту та комунікації / О. Селіванова. – К. : ЦУЛ ; Фітосоціоцентр, 2002. – 336 с.
8. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми / О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с.
9. Сорокин Ю. Креолизованные тексты и их коммуникативная функция / Ю. Сорокин, Е. Тарасов // Оптимизация речевого воздействия. – М. : Наука, 1990. – С. 180–196.

10. Тимошук О. Погода / О. Тимошук // Подільські Вісті. – 2013. – 18 квітня. – С. 8.
11. Шарков Ф. Основы теории коммуникации / Ф. Шарков. – М. : Дашков и К, 2009. – 591 с.
12. Kraus J. Funkční stylistika očima sovětské autarky / J. Kraus // Slovo a slovesnost. – Praha, 1972. – S. 335–338.
13. Eden Ph. The weather week / Ph. Eden // The Sunday Telegraph. – 2003. – 9 March. – P. 40.
14. Prognoza pogody. Wiosna w Europie [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pogoda.wp.pl/?ticaid=11071e#pogoda,20130420,cid,43116>.

Коломиец Е. Н. Современные методы исследования синоптических текстов публицистического стиля

Аннотация. Статья посвящена изучению особенностей современных методов исследования синоптических

текстов публицистического стиля. Проанализированы этапы диалогической интерпретации синоптических текстов.

Ключевые слова: методы исследования текстов, контент-анализ, этапы диалогической интерпретации, филологические методы исследования текстов.

Kolomiets O. Modern methods of synoptic texts studies in journalistic style

Summary. The article is devoted to peculiarities of modern methods studies of synoptic texts in journalistic style. The stages of dialogical interpretation of the synoptic texts are analyzed.

Key words: methods of texts' studies, content analysis, stages of dialogical interpretation, philological methods of texts' studies.

Романов Ю. А.,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри гуманітарних наук
Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»УНИВЕРБАЦІЯ НА ОСНОВЕ ГЛАГОЛЬНИХ СЛОВСОЧЕТАНЬ
В АНГЛІЙСЬКОМУ І РУССЬКОМУ МОВІ

Анотація. В статті проводиться сопоставительний аналіз англійських і російських універбів на основі глагольних словосочетаний. Розглянуті різні варіанти трактування універбації як в англійських джерелах, так і в слов'янському мовознавстві; відзначається близькість трактування універбації лінгвіста Р. Хікі найбільш загальному визначенню універбації в слов'янських мовах. Розглянуті три основні моделі універбації Р. Хікі, згідно з якими глагольне словосочетання в англійській мові може перетворюватися в дієслово, іменник або прикметник; проаналізовані відповідні дані даним моделям явища в російській мові.

Ключові слова: універбація, універби, моделі універбації, семантичні процеси, способи словотворення.

Постановка проблеми. В енциклопедії «Російська мова» універбація розуміється як «створення слова на основі словосочетання, до якого воно синонімічно»; відзначається, що способи словотворення, з допомогою яких вона здійснюється, – це абревіатура, складання (*нафтова скважина – нафтовескажина*), субстантивізація (*вихідний день – вихідний*), суфіксація (*сторожовий корабель – сторожовик*); суфіксальна універбація найбільш часто виникає на матеріалі визначальних словосочетаний, в яких «визначає слово опускається, а к основі (повної або усеченої) визначаючого слова приєднується той або інший суфікс» (*зачетная книжка – зачетка*) [1, с. 577].

Схоже (на перший погляд) визначення можна знайти і в англійських джерелах. Наприклад, в «Глосарії історичної лінгвістики» (“Glossary of Historical Linguistics”) універбація визначається як «перетворення групи з двох або більше слів в одне слово, як в перетворенні, при якому слово *full* стає несвободним суфіксом в таких словах як *handful*, *mouthful* і пізніше, *hopeful*, і як це спостерігається в перетвореннях *going to* і *want to* в *gonna* і *wanna*» (“Change of a group of two or more words into a single word, as in the change in which *full* became a bound suffix in words such as *handful*, *mouthful* and later, *hopeful*, and as seen in the changes of *going to* and *want to* to *gonna* and *wanna*”) (здесь і далі переклад наш – Ю. Р.) [2, р. 213]. К такого ж роду явищам відносять блендінг (словосліяння), при якому виникає «створення нових слів шляхом злиття частин двох або більше існуючих слів» (*smog < smoke + fog; motel < motor + hotel*) (“creation of new words by the combination of parts of two or more existing words”) [2, р. 25], і амальгамацію – «злиття двох або більше слів, зустрічаються в фразі, в єдине слово з більш ідіоматичним значенням» (*never the less > nevertheless*) (“the fusion of two or more words occurring in a phrase into a single word with a more idiomatic meaning”) [2, р. 8].

Окремо в російській лінгвістиці виділяють таке розуміння універбації, при якому «універбація представляє зведення мотивуючого словосочетання, в тому числі і фразеологізма, супроводжується включенням семантики в вихідний варіант, отриманий в результаті афіксальної деривації. <...> При цьому обов'язково в мові повинні бути представлені дві форми позначення одного і того ж плану значення: розчленована і нерозчленована» [3, с. 12]. При суфіксальній універбації, найбільш характерній для розмовної і професійної мови, виникає стилистично знижений синонім до стилистично нейтральному словосочетанню (*нержавеющая сталь – нержавейка*); внаслідок цього синонім може стати частиною літературного лексикону (*визитная карточка – визитка*).

В працях, присвячених дослідженню лексических змін в сучасній англійській мові, універбація розуміється як безпосереднє перетворення глагольного словосочетання в одне тотожне за значенням слово, як це видно з прикладу, наведеного в роботі Р. Хікі: *They overnighed in Athlone on the way to the West.* ← *They stayed overnight in Athlone on the way to the West* (Вони заночували в Атлоні по дорозі на захід. ← Вони залишилися на ніч в Атлоні по дорозі на захід) [4, р. 94].

Таке розуміння суттєво відрізняється від даного вище – традиційного, в якому відображено результат поступової втрати словом свого лексического значення, усечення форми і наступного перетворення в зв'язану морфему. В частині, представляє повністю очевидним, що такі слова, як *handful*, *mouthful*, зобов'язані своєму виникненню словосочетанням *full hand* – «повна рука (чого-либо)», *full mouth* – «повний рот (чого-либо)». В процесі граматикалізації слово *full* зазнало усечення і стало суфіксом *ful*, виступаючим в новостворених словах як зв'язана морфема; при цьому слід відзначити, що значення даних слів можуть не бути тотожними значенням вихідних словосочетаний: *handful* – «пригорошня, горсть»; *mouthful* – «повний рот (чого-либо), кусок, глоток».

Можно прийти до висновку про те, що трактування універбації Р. Хікі, під якою він розуміє зведення складу структури з кількох слів до одного слова при тотожстві значень, досить близька найбільш загальному визначенню універбації в слов'янських мовах: «Універбація – це створення однослівного найменування на основі синонімічного найменування, що складається з кількох слів» (“Univerbation – formation of a single-word denomination based on a synonymic multi-word denomination”) [5, р. 742].

Враховуючи те, що в пропонуємих класифікаціях моделей універбації глагольні словосочетання в основному не розглядаються (наприклад, серед 6 моделей з класифікації В. Теркулова немає жодної з дієсловом [6]), що робить мету

статті – сопоставительний аналіз англійських і російських універбів на основі глагольних словосочетаній – всьма актуальною.

Изложение основного материала исследования. В работе Р. Хики (если не принимать во внимание случаи классической конверсии – перехода слова из одной части речи в другую без каких-либо формальных изменений, при нулевой деривации) рассматриваются 3 основных модели универбации, согласно которым глагольное словосочетание/глагольная группа (часть предложения, содержащая глагол, и прямое или косвенное дополнение, но не субъект) может преобразовываться, соответственно, в глагол, существительное, а также в прилагательное/сложное прилагательное.

Как отмечает автор работы, процесс универбации наиболее отчетливо наблюдается при превращении глагольного словосочетания/глагольной группы в один глагол, например: *They need to resource the NHS better.* ← *They need to provide the NHS with better resources* (дословно: Им нужно «ресурсировать» Национальную систему здравоохранения лучше. ← Им нужно обеспечивать Национальную систему здравоохранения лучшими ресурсами.); *Can you video the football game for us?* ← *Can you record the football game on video for us?* (дословно: Вы можете «видеозаписать» футбольный матч для нас? ← Вы можете записать футбольный матч на видео для нас?).

При универбации посредством перехода глагольного словосочетания в существительное – *There was time for a run-through that afternoon.* ← *They ran through the text once more* (Тогда полудни было время для прогона. ← Они прогнали текст еще раз) – отмечаются случаи, когда существительное с формой отглагольного образования в то же время не имеет соответствующего мотивирующего словосочетания: *The he run-up to the election* (Подготовка к выборам/Предвыборная кампания) и не мотивируется глагольной группой в составе фразы *They ran up to the election* (Они подбежали к выборам) – последняя не передает необходимого для мотивации значения.

Превращение глагольной группы в прилагательное, которое, по мнению автора работы, особенно ярко проявляется при универбации в современном английском языке (*The better suburbs constitute a gated community.* ← *The better suburbs constitute a community which lives behind gates* (дословно: Лучшим пригородом является «обнесенный воротами» (т. е. охраняемый) поселок. ← Лучшим пригородом является поселок, который живет за воротами)), часто приводит к образованию сложных прилагательных (*She was work-ready at the time.* ← *She was ready for work at the time* (дословно: Она была «трудоготова» в то время. ← Она была готова к труду в то время)); прилагательные, образованные в результате компрессии глагольного словосочетания, часто занимают позицию предиката (*Most of the kids are unstructured during the summer holidays.* ← *Most of the kids have no structure to their lives during the summer holidays* (дословно: Большинство детей не «оструктурены» (т. е. находятся вне помещений) во время летних каникул. ← У большинства детей нет помещений для их жизнедеятельности во время летних каникул)) [4, p. 96–100].

Русские универбы, согласующиеся с приведенными выше моделями универбации в современном английском языке, а также соответствующие им русские языковые явления можно описать следующим образом.

Универбы, возникающие путем преобразования глагольного словосочетания в один глагол, встречаются среди фразеологизмов (*бить баклуши* → *баклушить*, *баклушничать*, *наклеить ярлык* → *объярлычить*, *грести под себя* → *подсебятничать*, *попасть впросак* → *испросачиться*, *приносить жертву* → *жертвоприносить* (примеры взяты из работы [7]), *делать упор* → *упирать* (на что-либо), *дать маху* → *промахнуться*), в речи автомобилистов (*нажимать на педаль газа* → *газовать*, *ставить машину под домкрат* → *домкратить*), компьютерщиков (*проовести компиляцию* → *компилировать*, *печатать на принтере* → *принтить*, *установить русификатор* → *русифицировать*, *использовать архиватор* → *архивировать*); большинство обозначенных универбов характеризуется включением глагольной семантики и образовано путем аффиксальной деривации от прямого или косвенного дополнения в глагольном словосочетании. Непосредственное включение (но не глагольного компонента, а прямого объекта (по выражению В. Теркулова, «эллипс в сторону главного слова» [6, с. 136])) отмечается в примерах типа *топить педаль газа в пол* → *топить* (обозначает: быстро ехать, максимально, до уровня пола автомобиля, нажимая/утапливая педаль газа); синоним: *топить дырку* → *топить* (быстро ехать, максимально нажимая педаль газа и тем самым полностью открывая дроссельные заслонки карбюратора, чем достигается наиболее полная подача топливно-воздушной смеси (смеси бензина с воздухом), необходимой для сгорания в цилиндрах двигателя, в его впускной трубопровод (т. е. в «дырку»)) – ср. в английском языке: *to give full throttle* → *to fullthrottle* (дать полный газ (дословно: дать полную (т. е. полностью открытую) заслонку) → дословно: «полногазовать» (т. е. ехать на полном газу), *Luke sprinted toward one of the rental scooters, lifting it off its kickstand.* <...> *The scooter nearly wheeled out of the lot as he fullthrottled it over the bridge after the town car.* (Susan May Warren, *Undercover Pursuit*) (Люк бросился к одному из прокатных скутеров, снимая его с откидной подножки. Скутер вылетел с парковки чуть не на заднем колесе, после чего на полном газу промчался через мост за лимузином (Сьюзан Мей Уоррен. Тайное преследование)), однако в этом английском примере (в отличие от русского) универбация происходит при «эллипсе в сторону зависимого слова». При универбации в языке компьютерщиков нередко используются аббревиатуры, заимствованные из английского языка. При их включении в язык данной профессиональной группы с ними происходят те же процессы, которые наблюдаются в языке русских эмигрантов-переселенцев: иностранные аббревиатуры транслитерируются, словообразовательный процесс происходит с помощью русских аффиксов, новообразованные глаголы спрягаются по правилам русской грамматики – *рарить* ← *применять архиватор RAR*, *зипить* ← *архивировать ZIP*ом. Следует также обратить внимание на случаи универбации с помощью заимствованных транслитерированных слов, которые формально отсутствуют в исходном словосочетании, но проявляются в конечном универбе, например: *играть в* (компьютерную) *игру* → *гамить* (отсутствующее слово – англ. *game* (игра), его корень в транслитерированном виде и возникает в универбе); *писать* (компьютерную) *программу* → *программить* (латентное слово – англ. *programme* (компьютерная программа) – именно оно (в отличие от нормативного *программа* с соответствующим производным *программировать*) в транслитерированном

виде и используется в компьютерном жаргоне для образования универба *программить*; *провести опрос* → *прополнить* (здесь отражается в универбе английское транслитерированное слово *poll* – опрашивать).

Переход глагольного словосочетания в существительное в английском языке по своей сути ничем не отличается от конверсии и вряд ли здесь согласуется с пониманием универбации в славянских языках, поскольку тождество значения исходника и универба нарушается: в самом деле, в приведенном Р. Хики как случай универбации примере действие, выражаемое глаголом *to run through (the text)* (*прогонять (текст)*) не тождественно опредмеченному действию, выражаемому существительным *a run-through* (*прогон*). В то же время следует отметить, что описанный процесс – образование отглагольных существительных – весьма распространен и в русском языке, особенно в научном стиле речи (вот, например, типичные словообразовательные модели из русской научной речи экономического профиля: *повысить цену* → *повышение цены*, *поставить товар* → *поставка товара*, *производить продукцию* → *производство продукции*), только данное явление не относят к универбации. Очень часто при этом возникают слова-компози́ты: *убирать снег* → *уборка снега* → *снегоуборка*, *вязать снопы* → *вязание снопов* → *сноповязание*; нередко композиты, формально не образуя существительных опредмеченного действия (формально данное значение не выражено, но семантически имплицуется), появляются в языке с приращенными компонентами, придающими им значение инструмента или деятеля, например: *рубить мясо* → *мясорубка* (инструмент для размалывания мяса или «мясорубления» – данное слово подразумевается лексическим значением композита, но формально не выражено в языке), *держат залога* → *держатель залога* → *залогодержатель* (тот, кто принимает чужую вещь в залог (лицо, деятель), на оговоренный период и оговоренных условиях – для «залогодержания», что подразумевается, но формально не выражено в языке). Если же в «композитном» контексте говорить о возможностях образования универбов-существительных, то таковые возникают, когда в качестве производящей базы композита выступает синтагма: *веет сухой ветер* → *суховея* (все примеры композитов взяты из словаря А. Петрова [8]). Отдельно следует отметить универбы, первый компонент которых представляет собой глагол в повелительном наклонении (*горюцвет*, *держиморда*, *держи дерево*), в данном случае процесс универбации также осуществляется на базе синтагмы.

Примерам универбации с переходом глагольной группы в прилагательное, а точнее в причастие в функции прилагатель-

ного (которое, строго говоря, является неличной формой глагола) в английском языке полностью соответствуют – в русском языке, примеры типа: *танцующая девушка* = *девушка, которая танцует*; *огражденная территория* = *территория, которую огородили*. Однако следует отметить, что в русской грамматике причастия квалифицируются как атрибутивные формы глагола, образуемые от глагольных основ настоящего (*танцуют*) или прошедшего времени (*оградил*), а не от глагольных словосочетаний, что делает невозможным считать универбацией (*танцующая* ← *которая танцует*) указанные примеры.

Выводы. Сопоставительный анализ английских и русских универбов показывает, что далеко не все семантические и словообразовательные процессы, относимые к универбации в современном английском языке, можно считать таковыми и в русском. В то же время случаи универбации на основе глагольных словосочетаний, соответствующие рассмотренным в данном исследовании моделям, все чаще и чаще (и не без определенного иноязычного влияния) находят свое достаточно яркое воплощение в русских фразеологизмах, речи профессиональных групп и имеют значительный потенциал для текущего развития.

Литература:

1. Русский язык. Энциклопедия / гл. ред. Ю.Н. Караулов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Большая российская энциклопедия; Дрофа, 1997. – 703 с.
2. Campbell L. Glossary of Historical Linguistics / L. Campbell, M.J. Mixco. – Edinburgh: Edinburgh University Press, 2007. – 244 p.
3. Гафарова Р.И. Суффиксальные универбы русского языка: семантика, деривационные отношения: дисс. ... канд. филол. наук: спец. 10.00.02 / Р.И. Гафарова. – Х., 2009. – 207 с.
4. Hickey R. Tracking Lexical Change in Present-day English / R. Hickey // Corpus Linguistics by the Lune. A Festschrift for Geoffrey Leech. – Frankfurt: Peter Lung, 2003. – P. 93–105.
5. Word-Formation. An International Handbook of the Languages of Europe / Ed. by P. O. Müller, I. Ohnheiser, S. Olsen, F. Rainer. – Berlin – Boston: De Gruyter Mouton, 2015. – P. 742–757.
6. Теркулов В.И. Универбализация: постановка проблемы / В.И. Теркулов // Ученые записки Забайкальского государственного гуманитарно-педагогического университета им. Н.Г. Чернышевского. Серия «Филология, история, востоковедение». – 2010. – № 3. – С. 135–142.
7. Белоусова Т.П. О целесообразности введения в научный обиход терминов фразеологическая универбация и фразеологический универб / Т.П. Белоусова // Термінологічний вісник. – 2011. – № 1. – С. 95–100.
8. Петров А.В. Гнездовой толково-словообразовательный словарь композитов / А.В. Петров. – Симферополь, 2003. – 286 с.

Романов Ю. О. Універбація на основі дієслівних словосполучень в англійській і російській мовах

Анотація. У статті проводиться порівняльний аналіз англійських і російських універбів на основі дієслівних словосполучень. Розглянуто різні варіанти трактувань універбації як в англомовних джерелах, так і в словянському мовознавстві; відзначається близькість трактування універбації лінгвіста Р. Хікі найбільш загальним визначенням універбації в словянських мовах. Розглянуто три основних моделі універбації Р. Хікі, згідно з якими дієслівне словосполучення в англійській мові може перетворюватися в дієслово, іменник або прикметник; проаналізовано відповідні цим моделям явища в російській мові.

Ключові слова: універбація, універби, моделі універбації, семантичні процеси, способи словотворення.

Romanov Yu. Univerbation based on verbal phrases in English and Russian

Summary. The article presents a comparative analysis of English and Russian univerbs derived on the basis of verbal phrases. Different variants of interpretations of univerbation in the English-speaking sources, as well as in the Slavic linguistics are concerned; sameness of interpretation by R. Hickey and the most general definition of univerbation in Slavic languages is pointed out. We consider three basic Hickey's models of univerbation, according to which in the English language a single verb, noun or adjective can be derived from a verbal or prepositional phrase; the phenomena in the Russian language corresponding to these models are analyzed.

Key words: univerbation, univerbs, models of univerbation, semantic processes, methods of derivation.

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

*Дорменев В. С.,
старший викладач кафедри німецької філології
Маріупольського державного університету*

*Романюк С. Г.,
старший викладач кафедри англійської мови та перекладу
Маріупольського державного університету*

ЗАСОБИ ДОСЯГНЕННЯ КОНОТАТИВНОЇ ЕКВІВАЛЕНТНОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ: ПОШУК КОГНІТИВНОЇ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ОПТИКИ

Анотація. У статті окреслено особливості відтворення фразеологізмів в українському та англійському художніх дискурсах, визначено основні прийоми для адекватної репрезентації їхньої образної структури.

Ключові слова: фразеологізми, художній переклад, конотативний аспект, денотативний аспект, образна структура.

Постановка проблеми. Нинішня відкритість перекладознавства, що виявилася наслідком методологічних перетворень у зазначеній галузі наукового знання, поставила перед дослідниками низку категоріальних проблем, пов'язаних із засвоєнням певного обсягу культурологічних знань, зосередженням на залученні до інтерпретативної практики найрізноманітніших зв'язків художніх творів і взаємодії різних культурних дискурсів.

Оскільки саме художня література є тим осередком, що вміщує дух певного етносу і є відбитком його історичного та духовного розвитку, важливим постає питання розробити такі підходи до перекладу, які сприятимуть точному й адекватному відображенню змісту і краси мистецтва слова, донесення його своєрідності до реципієнта – носія іншомовної культури. Напрацювання нової методології викликане, з одного боку, структуралізацією гуманітарних наук, де особливо відчутні дисбаланси й кризові тенденції, з іншого – потребою певної конгломерації, конвергенції окремих підходів до розв'язання перекладацьких завдань і поєднання їх у певній методології синтезу.

У контексті окресленої тези увагу науковців привертає значна кількість питань, серед яких вирішального значення набуває проблема «гармонійного» перекладу (О. Павленко) фразеологічних одиниць, пошук найбільш ефективних засобів досягнення його конотативної еквівалентності, зафіксованих у художньому тексті, що саме й зумовлює актуальність цієї розвідки та її основну мету – окреслити визначальні параметри перекладу фразеологічних одиниць, визначивши через систему нових аргументацій оптимальну дослідницьку оптику.

Теоретико-методологічну основу визначеної в статті проблеми становлять праці вітчизняних і зарубіжних дослідників (О. Кунін, В. Коптілов, Р. Зорівчак, В. Карабан, О. Павленко, А. Коваленко, В. Білоноженко, В. Вакуров, Т. Гусейнова, М. Джаграєва, В. Телія, М. Шанський, А. Дармаєва, Б. Ларін, В. Мокієнко, І. Чернишова, Р. Яранцев, В. Тархов, А. Науменко, Я. Рецкер, С. Влахов, С. Флорін, А. Супрун, Л. Щербачук, Н. Ковальова, Ж. Куліш, О. Левченко, Р. Гіббс, Дж. Рей,

В. Швайгерт, Б. Фрейзер та ін.), у яких зазначена методологічна парадигма розгортається в межах плюралізму методологій, наголошуючи на необхідності вирішення низки питань термінологічного й понятійного плану. Це насамперед аргументації, версії та контрверсії, пов'язані з особливостями перекладу фразеологізмів з української на англійську, намагання виробити таку перекладацьку модель, яка б надала можливості спроектувати її в площину дослідження еквівалентності на всіх рівнях. Кожний із цих підходів, безперечно, має право на існування, працюючи на паритетних умовах у сучасному дослідницькому інтерпретаційному просторі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Методологічна проблема, акумульована в художньому перекладі, розкривається в ситуації, яку можна сформулювати як набуття нового досвіду, що трансформує «проблему істини у сферу конкуренцій теорії» [4, с. 8], засвідчуючи, отже, можливості напрацювання методологічної свідомості в парадигмі пошуку нових практик художніх інтерпретацій як певної реакції на наявні традиційні підходи, що бачиться суголосним виразно артикульованій перекладацькій позиції А. Федорова як реакції на домінування в науковій палітрі перекладознавства поняття «концептуальний переклад» (А. Науменко). Така ситуація розширює горизонти художнього перекладу, коли на зміну теорії буквалистичного перекладу приходять та, за якою вже закріплено статус культурологічної теорії, у якій пріоритетна роль відводиться «не так теоретизуванню, як різноманітним практикам інтерпретації, у яких бере участь літературний текст», і внаслідок чого здійснюється його «реконструктуралізація» [1, с. 454]. Це насамперед пов'язано з глибинним освоєнням перекладачем іншомовної культури, яка передбачає не тільки володіння певним обсягом культурологічних знань, а й формування здатності до розуміння й адекватного її сприйняття, що, безперечно, сприяє вирішенню багатьох проблем міжкультурної комунікації.

Залучення фразеологічного потенціалу тієї чи іншої національної мови є одним із головних джерел її збагачення, тому адекватна його репрезентація в перекладі не тільки засвідчує його високу мистецьку якість, а й логічно вписує його в загальний контекст світового письменства. Як зазначає В. Коптілов, «художній переклад здійснює інтернаціоналізацію надбань літератур народів світу. Разом із тим він (художній переклад – В. Д., С. Р.) збагачує кожен національний культуру, уносячи в неї думки та образи великих письменників усіх народів» [5, с. 37]. Саме через переклади український читач має можливість ознайомитися з найвищими досягненнями

світової літератури, відчути «дух» першотвору і своєрідність його мовної палітри, удосконаленої виражальними засобами, до реєстру яких входять фразеологізми, паремії, усталені порівняння, перифрази, приказки, примовки, прислів'я тощо. Тому адекватне їх відтворення в перекладі залежить від здатності інтерпретатора віднайти правильну дослідницьку оптику, яка б дала змогу говорити про збереження і трансляцію культурних кодів, а також виявляти, декодувати, коментувати художню дійсність першотвору загалом і закладену в ньому культурну інформацію зокрема.

У процесі художнього перекладу відбувається «діалог автопортретів» автора й перекладача [9, с. 2], коли індивідуальність останнього порівнюється з «творчою лінзою», пройшовши через яку й неминуче переломившись, витвір мистецтва слова з'являється в новому обличчі [10, с. 219]. Це означає, що талановитий перекладач скеровує свою творчу індивідуальність на те, щоб якнайглибше зрозуміти закладені автором оригінального твору інтенції й засобами рідної мови забезпечити їх найповніше втілення.

Включення фразеологізмів до номінативно-характеризувальних одиниць свідчить про те, що саме їхня внутрішня форма є головним компонентом емоційно-оцінного значення, основу якого становить його асоціативно-образне переосмислення. Це дає підстави стверджувати, що глибинні асоціативно виявлені мотиви, які визначають природу й функціонування фразем, розкривають сутність їхньої внутрішньої форми, виступаючи свого роду «синтезатором» закладених у них смислів, породжуючи складний механізм руху думки від абстрагованих понять, які, у свою чергу, є відображенням реальних ситуацій, до їх образної репрезентації в мовному знакові. У художньому перекладі ці процеси значно ускладнюються, оскільки наголошують на необхідності врахування того, що, окрім «первинної номінації» (мова оригіналу), існує «вторинна» (переклад), завданням якої є еквівалентне й гармонійне відтворення першої.

Варто також зазначити, що, на відміну від текстів, які мають інформативний характер (функціонально-стильовий переклад), головним критерієм еквівалентності яких є проблема адекватного відтворення первісної семантики, у перекладі літературного твору пріоритетного значення набуває художній зміст, а отже, авторська специфіка бачення та відображення світу. Із таких позицій, на нашу думку, повинна виходити й художньо орієнтована концепція, яка має враховувати ту обставину, що концептуальний переклад спрямовує перекладача на пізнання і ґрунтовне осмислення саме художнього об'єкта, який неможливо окреслити в межах термінів чистої логіки, оскільки цей об'єкт створює модель певної реальності й у такий спосіб слугує знаряддям її адекватного сприйняття. Отже, ключовою постає теза, згідно з якою єдиною можливим засобом відтворення художньої концепції автора оригіналу є її творча трансформація під час перекладу, яка «долає обмеження та дає змогу творчо маневрувати в межах концепції першотвору» [10, с. 314].

У контексті напрацювання дослідницької оптики щодо еквівалентного передання фразеологічного потенціалу тексту оригіналу, безперечно, постає проблема мови. При цьому «техніка» аналізу фразеологічних одиниць не тільки не повинна підмінювати собою аналіз літературознавчий, а й покликана увиразнювати останній усіма наявними мовними засобами, які фактично завжди є рухомими. Ураховуючи це,

семантика фразеологічних лексем створює ґрунт для відновлення текстуальних модифікацій, які в лінгвістиці кваліфікуються як наслідки перекладацьких трансформацій. Певний образний «ключ» до подібного пошуку можна висловити спостереженням О. Павленко: «Щоб зрозуміти якість перекладу, співвіднесеність його з оригіналом, треба не тільки фіксувати й пояснювати причини взаємоперетинів і відхилень, а й збагнути функції перекладних версій у літературних зв'язках певного періоду». Тільки всебічний аналіз суспільних, естетичних і перекладознавчих моментів рецепції, на думку дослідниці, надає можливості це здійснити [8, с. 298].

Не заперечуючи настанови на художній значущості лексичного рівня твору, маємо враховувати загальновідому тезу про те, що слово, яке віддзеркалює художні думки, утілені в тексті, є органічною формою буття мистецького образу. Отже, загальний процес установлення асоціативних зв'язків між вербальними знаками відображає когнітивну структуру людської свідомості зі здобуттям подібних і відмінних рис навколишнього світу.

При цьому варто зазначити, що прочитання тексту включає як аспекти розуміння значення слова в конкретному контексті, так і викликані певним словом асоціації читача, оскільки в іншому тексті, прочитаному колись реципієнтом іншої культури, це слово мало відмінне значення. У відтворенні тексту іноземною мовою ця проблема певною мірою ускладнюється, бо, окрім того, що перекладач відновлює оригінал крізь призму особистого сприйняття, він ще й уписує його в інонаціональний дискурс, де читач має іншу психологію, культуру, світоглядну орієнтацію тощо. Завдання перекладача – наблизити твір до рецепції іншомовного читача, зберігаючи форму, зміст, образність і художній світ оригіналу загалом, а також засоби, за допомогою яких цього можна досягти.

Співвіднесення статусу тексту перекладу з контекстом тієї чи іншої епохи, що, як бачимо, є справою не тільки суто текстуальної інтерпретації, поширюється на інші означувальні його функції, розгортаючи тим самим текст перекладу в «бік відображення потреб» (В. Ізер), які й покликані стати предметом розгляду. У нашому випадку таким є виокремлення національно-культурного компонента в складі фразеологізмів, що детермінується трьома аспектами, а саме: 1) *нерозчленовано* (ідіоматичними значеннями); 2) *розчленовано* (лексичним складом); 3) *своїми прототипами* (генетично вільні словосполучення, які окреслюють звичаї, традиції, особливості побуту й культури) [11, с. 24].

Звісно, така умоглядна схема не дає уявлення про пошуки конкретних кодів інтерпретації, однак спонукає до розуміння того, що адекватне відтворення фразеологізмів у перекладі надає останньому не тільки експресивного значення (конотативний аспект фразеологічної семантики з чітко окресленим оцінно-емоційним ставленням мовця до текстової ситуації), а й значно увиразнює його інформативне значення (денотативний аспект фразеологічної одиниці, що містить детальну інформацію про окреслений у тексті фрагмент позамовної реальності).

Усе це дає змогу стверджувати, що більшу кількість фразеологізмів становлять образні утворення, притаманні стилю художньої прози, які, окрім певного змісту, містять комплекс експресивно-стилістичних відтінків, що певним чином впливають на способи їх перекладу. Останні, як відомо, залежать від функцій, які вони виконують у цьому контексті. Виходячи

з того, що більшості фразеологізмів притаманна номінативна функція, яка має на меті заповнення лакун у лексичній системі тієї чи іншої мови, найкращим прийомом її відтворення в перекладі є використання відповідного фразеологізму з акцентуацією не тільки на передання змісту, а й повноцінне відтворення його образності. Саме таким є переклад образних фразеологізмів із художніх творів англійською та українською, які, відповідно, передано повними або відносними еквівалентами: «*Ніколи, панове, людина не відчуває такої близькості до інших, і любих і рідних людей, як у так званий «межовій ситуації» – на грані життя і смерті*» [3, с. 45]. – “*Never does a person experience such a closeness to the people near and dear to him as in the so called “border situation”, when he is on the brink of death*” [14, с. 41]; «*Камінням лягають на нашу душу неказані слова і недоконані вчинки*» [3, с. 92]. – “*Unsaid words and unfinished actions fall like boulders on one’s conscience*” [14, с. 82]; «*І я лежу в одному ряді з усіма, злегка повернувши голову, і, вивертаючи очі з орбіт, дивлюсь*» [3, с. 111]. – “*And I was lying in one row with them, my head slightly turned, and looking, my eyes turning out of their sockets*” [14, с. 97]; «*Як у казці: перша стріла – не доліт, друга – переліт, а третя – просто в серце*» [3, с. 116]. – “*Just like in a fairy-tale: the first arrow falls short, the second overshoots its target, and the third goes straight into the heart*” [14, с. 101]; “*... but to Aunt Ann they seem all Forsytes – and certainly there was not much difference – she saw only her own flesh and blood*” [13, с. 20]. – «*Але тітоньці Енн усі вони здавалися Форсайтами, та й різниця між ними і Форсайтами, певна річ, була не дуже велика – вона бачила тільки власну плоть і кров*» [2, с. 34].

Проте варто зазначити, що такий спосіб перекладу фразеологічних одиниць не є поширеним, оскільки відсоток образних фразеологізмів, які є релевантними їхньому змістові й образності в англійській та українській мовах, досить невеликий. У зв’язку з цим перекладач змушений використовувати варіативний відповідник, який має віддзеркалювати самотність і тонкий глибинний зміст закладених в оригіналі повідомлень так, щоб переклад, призначений для англієця, справив на нього такий самий вплив, як оригінал – на українця. Це вимагає від перекладача відповідної прагматичної адаптації вихідного тексту, тобто внесення певних поправок на соціально-культурні, психологічні й інші відмінності між оригіналом і перекладом за допомогою прийому конкретизації та розширення змісту, змішаної лексико-семантичної й синтактично-морфологічної трансформації, що можна проілюструвати такими прикладами: “*However, that small amount of George’s property which his mother got hold of she kept, in defiance of all the King’s horses and wits*” [12, с. 37]. – «*Однак ту невелику частину Джорджевих речей, якою заволділа його мати, вона вже не випустила з рук, незважаючи ні на що й ні на кого*» [7, с. 31]; “*... as he was meditating on that blessed martyr, Father Parsons, and that other more blessed martyr, Father Garnet of Gunpowder fame...*” [12, с. 32] – «*... задумавшись про блаженного мученика, отця Парсонса, та ще блаженнішого мученика, отця Гернета, героя Порохової змови...*» [7, с. 26]; “*The aristocracy still pretty flip, keeping its tail up*” [12, с. 53]. – «*Аристократія ще бадьориться, не хнюпить носа*» [7, с. 45].

Серед інших прикладів перекладу фразеологічних одиниць виокремлюємо такі, у яких значення фразеологізмів репрезентується дескриптивно, без збереження емоційності повідомлення: “*I don’t care a fig for his opinion*” [12, с. 24]. – «*А мені*

до його думки байдуже» [7, с. 38]; “*The working class beginning to heave restively, but still Moody and Sankeyish*” [12, с. 43]. – «*Робітничий клас починає потроху ворухитись, проте він ще заворожений проповідями Муді й Санкі*» [7, с. 44]; “*He would never have done anything so positive and energetic if he had not been nagged and goaded into it by his wife*” [12, с. 28]. – «*Він ніколи б не взявся за справу, що потребувала такої діловитості й енергії, якби його не гризла дружина*» [7, с. 22]. Тут, як бачимо, ідеться про «абсолютизацію» перекладачем окремих лексико-стилістичних випадковостей, наявних у тексті оригіналу.

Висновки. Визначення оптимальної дослідницької оптики щодо перекладу фразеологічних одиниць з англійської на українську залежить від урахування перекладачем різноаспектних чинників, які синтезують множинність напрацьованих методологічних підходів до їх інтерпретації. Але, попри наявне розмаїття прийомів і методів перекладу фразеологізмів, визначальним є художнє втілення їхньої образної структури з метою створення якісно нового, об’ємного уявлення про досліджуваний предмет, коли проблема усвідомлюється й осягається з урахуванням цілісності перекладацького досвіду. Перспективою подальших пошуків у цьому науковому напрямі вважаємо детальне дослідження конотативної еквівалентності фразеологічних одиниць в українсько-англійському художньому дискурсі.

Література:

1. Бужинська А. Культурологічний поворот теорії / А. Бужинська // Теорія літератури в Польщі: антологія текстів: друга половина ХХ – початок ХХІ століття. – К. : ВД «КМ Академія», 2008. – С. 429–467.
2. Голсуорсі Дж. Сага про Форсайтів. Романи: Власник. В зашморгу. Здаємо в оренду / Дж. Голсуорсі ; пер. О. Тереха. – К. : Дніпро, 1998. – 847 с.
3. Качуровський І. Шлях невідомого / І. Качуровський. – Мюнхен : Дніпрова хвиля, 1956. – 155 с.
4. Коверський А.Е. Теория и её обоснование / А.Е. Коверський. – К. : Центр практичної філософії, 2000. – 180 с.
5. Коптілов В.В. Теорія і практика перекладу / В.В. Коптілов. – К. : Вища школа, 1982. – 165 с.
6. Науменко А.М. Концепція оригіналу і переклад / А.М. Науменко // Мови, культури та переклад у контексті європейського співробітництва : збірник наукових праць. – КДУ, 2001. – С. 314–318.
7. Олдінгтон Р. Смерть героя / Р. Олдінгтон ; пер. з англ. Ю. Лісняка ; передм. І. Кієнко. – К. : Дніпро, 1988. – 341 с.
8. Павленко О.Г. Конгеніальний переклад: межі адекватності / О.Г. Павленко // Актуальні проблеми науки та освіти : збірник матеріалів Х підсумкової наук.-практ. конф. викладачів, м. Маріуполь, 01 лют. 2008 р. – Маріуполь, 2008. – С. 297–299.
9. Павленко О.Г. «Розмикання меж...» (Авторські концепції перекладацтва другої половини ХХ століття: компаративний аспект) : [монографія] / О.Г. Павленко ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К. : Логос, 2015. – 444 с.
10. Топер П.М. Перевод в системе сравнительного литературоведения / П.М. Топер. – М. : Наследие, 2000. – 253 с.
11. Фелицина В.П. Русские фразеологизмы: Лингвострановедческий словарь / В.П. Фелицина, В.М. Мокиенко ; под ред. Е.М. Верещагина, В.Г. Костомарова. – М. : Русский язык, 1990. – 220 с.
12. Aldington R. Death of a hero / R. Aldington. – Moscow : Foreign language publishing house, 1958. – 443 p.
13. Galsworthy J. The Man of Property / J. Galsworthy. – М. : Менеджер, 2002. – 384 с.
14. Kaczurowsky I. Because Deserters are Immortal. Translated from the Ukrainian by Yuri Tkach / I. Kaczurowsky. – Bayda Books, 1979. – 144 p.

Дорменев В. С., Романюк С. Г. Способы достижения коннотативной эквивалентности перевода фразеологических единиц: поиск когнитивной оптики исследования

Аннотация. В статье рассмотрены особенности передачи фразеологизмов в украинском и английском художественных дискурсах, определены общие приёмы для адекватной репрезентации их образной структуры.

Ключевые слова: фразеологизмы, художественный перевод, коннотативный аспект, денотативный аспект, образная структура.

Dormenev V., Romaniuk S. Means of achievement connotative equivalence in translation of phraseological units: searching cognitive optics of research

Summary. The article highlights peculiarities in translation phraseological units in Ukrainian and English artistic discourse as well as defines general principles of representing their imaginative structure.

Key words: phraseological units, artistic translation, connotative aspect, denotative aspect, imaginative structure.

Желясков В. Я.,*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри гуманітарних дисциплін
Ізмаїльського факультету Одеської національної морської академії*

ТРУДНОЩІ Й ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ТЕКСТІВ, ЩО НАЛЕЖАТЬ ДО ГАЛУЗІ ПРАВА

Анотація. У статті розглянуто труднощі й особливості перекладу юридичних документів, що вимагає від перекладачів особливої точності, глибоких знань, оскільки це все є для них одним із найскладніших завдань.

Ключові слова: професійний перекладач, адекватне передання інформації, культурні особливості, переклад юридичних документів, національні й регіональні особливості правової системи.

Постановка проблеми. Протягом життя людини стикається з різними ситуаціями, які вимагають звернення до професійного юриста. Найчастіше документацію доводиться відтворювати іноземною мовою, наприклад, для отримання робочої вакансії за кордоном, вступу в закордонний вищий навчальний заклад, успішного проведення ділових операцій, придбання права проживання в тій чи іншій державі. Як зазначають відомі науковці (І. Алексєєва, І. Бібік, М. Гамзатов, І. Зязюн, Л. Латішев, А. Хуторський, А. Швейцер та ін.), у цьому випадку не обійтися без послуг професійного перекладача. Переклад документації фізичних і юридичних осіб можна охарактеризувати як переклад текстів, що належать до галузі права й використовуються для обміну юридичною інформацією між людьми, котрі говорять різними мовами. Оскільки право є предметною галуззю, пов'язаною із соціально-політичними та культурними особливостями країни, юридичний переклад являє собою непросте завдання, вважається одним із найскладніших видів перевираження тексту в середовищі перекладачів, тому що для адекватного передання юридичної інформації мова юридичного перекладу має бути особливо точною, ясною й достовірною. Тексти юридичного характеру мають високий ступінь перекладності, клішовані форми, містять інформацію, яка повинна оформлятися раз і назавжди встановленим чином, відповідно до суворих конвенцій [1, с. 282]. Однак було б помилково вважати, що для успішного переказу достатньо досконало освоїти термінологію і правила оформлення подібного виду текстів. Насправді виявляється, що цього замало. На прикладі юридичного перекладу можна абсолютно точно стверджувати, що необхідно ще й досконало розумітися в культурних особливостях носіїв вихідної мови, у специфічних конструкціях, властивих тільки їм.

Актуальність питань контрастивного аналізу мов у правовій сфері, а також методології й техніки перекладу юридичних текстів зумовлена значними змінами, що відбулися у сфері політичних і економічних міжнародних відносин останніми десятиліттями, передусім у державах-членах Європейського Союзу, у зв'язку з чим ця тема все частіше привертає увагу дослідників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Труднощі перекладу виникають частіше, якщо перекладається текст, який належить до сфери, у якій національні та регіональні особли-

вості правової системи яскравіше виражені (наприклад, процесуальне право, сімейне право, спадкове право). Навпаки, тексти з правової галузі, основані на міжнародному обміні й співробітництві, легше піддаються перекладу (наприклад, торгове право, банківське право, сфера захисту прав споживачів).

Варто відмітити, що юридичні тексти належать до різних типів, під час перекладу яких потрібно враховувати, що кожна категорія текстів (насамперед це стосується законів і судових рішень) відрізняється властивим їй стилем і мовними особливостями, які повинні бути по можливості збережені в тексті перекладу.

Якщо мови та правові системи споріднені, то переклад здійснювати легше, проте мовна спорідненість не полегшить перекладачеві його завдання, якщо правові системи сильно відрізняються один від одного. Для збереження правового змісту юридичні тексти необхідно завжди перекладати з оригінальної мови й уникати перекладу з перекладеного тексту.

Юридичний переклад, тобто переклад текстів, що належать до галузі права й використовуються для обміну юридичною інформацією між людьми, котрі говорять різними мовами, включає в себе таке: переклад паспорта, трудової книжки, переклад свідоцтва про укладення шлюбу, свідоцтва про розірвання шлюбу, свідоцтва про народження, свідоцтва про смерть, шлюбного договору, згоди на виїзд неповнолітніх дитини тощо, переклад ділової документації – переклад договору купівлі-продажу, договору страхування, переклад страхового поліса, переклад договору оренди, лізингу, трудового договору, кредитного договору й угоди, переклад міжнародних угод і контрактів, переклад фінансового доручення й гарантії, переклад бухгалтерської та фінансової звітності, переклад сертифікатів і свідоцтв, переклад ліцензії, переклад довіреності.

Юридичний переклад не дарма вважається одним із найбільш складних видів перекладу. Багато в чому це зумовлено тим, що під час перекладу юридичних текстів як з української мови на іноземну, так і навпаки звичайних навичок перекладача недостатньо. Юридичний переклад не може бути здійснено коректно без використання спеціальних пізнань у відповідній галузі права, без знання специфіки конкретного виду правовідносин. Необхідно орієнтуватися в чинному законодавстві, а також володіти спеціальною лексикою і знати особливості використання іноземної юридичної термінології в конкретному контексті. Юридичний переклад завжди пов'язаний із певними труднощами, зокрема неможливо перекласти нормативний акт, договір та інші документи не розбираючись у тонкощах використання англійської юридичної термінології.

Однак не завжди легко знайти еквівалент якого-небудь фіксованого поєднання або підібрати термін. Проблеми в перекладі тексту юридичної спрямованості виникають переважно через те, що в мові перекладу відсутні словесні конструкції, які досить точно могли б описати терміни вихідної мови. Крім

того, залежність тексту від культурних особливостей і менталітету народу, а також від його правової системи, може призвести до того, що зміст тексту вихідної мови не буде відповідати глуду в мові перекладу навіть за абсолютно дослівної інтерпретації. Тому перекладачеві доводиться збагачувати свої знання шляхом вивчення можливих лексичних еквівалентів слів і фраз. Ще одна складність юридичних перекладів, як й інших спеціалізованих, полягає в необхідності мати глибокі пізнання в галузі досліджень і розумітися на деталях, щоб поєднати пропозиції в логічно зв'язаний текст без суперечностей і непорозуміння [3, с. 78]. Ця галузь потребує також і особливої точності у формулюваннях, не можна якусь фразу перекладати приблизно за змістом. Навіть дрібні помилки й неточності в перекладі тексту можуть призвести до неправильного тлумачення його змісту, як наслідок, спонукати до будь-яких неправильних дій, наприклад, до висунення судового позову. Безумовно, необхідно також урахувати й різницю в законодавствах країн.

Юридичні переклади мають виконувати переважно професіонали, які мають освіту в галузі права. Тексти вихідної та цільової мов розглядаються в абсолютно різних правових системах, отже, у них повинні використовуватися різні формулювання, характерні для кожної з мов. Однак при цьому ці формулювання повинні бути зрозумілі обох сторонам і нести в собі однаковий зміст. У результаті перекладачеві необхідно розбиратися не тільки в юридичному праві своєї країни, а й країни-носія вихідної мови. Усі ці чинники в сукупності визначають особливості юридичного перекладу, доводять, що тексти юридичної спрямованості вимагають від перекладачів особливої точності, глибоких знань і є для них одними з найскладніших. І саме це пояснює відносно високу вартість таких перекладів серед інших, у тому числі й вузькоспеціалізованих.

Останнім часом надзвичайно актуальними стали дослідження мови в плані її взаємодії з культурою. Розвиток лінгвокультурологічного напрямку зумовлюється прагненням до осмислення феномена культури як специфічної форми існування людини й суспільства у світі [5]. Саме переклад є посередником у процесі осягнення та розуміння різних культур, у здійсненні контактів і спілкуванні між ними. Розгляд факторів перекладу будь-якого тексту в умовах міжкультурної комунікації будується з урахуванням основних особливостей мовної культури, типу й механізму соціального кодування рідної та іноземної мов. Такий підхід дає змогу виявити нову точку зору на вирішення практичних завдань, пов'язаних із проблемами перекладу, зокрема, юридичного тексту. Головну роль у цьому зв'язку відіграють не тільки володіння соціальними знаннями правових норм, юридичної термінології, судово-процесуальних систем, а й особистісні якості перекладача, оскільки переклад будь-якого тексту передбачає взаємодію суверенних національних мов, відповідно, культурних концептів. Для досягнення адекватного перекладу необхідно володіти специфікою образів і пов'язаних із ними програм діяльності тих типів культур, між якими ведеться комунікація. Дослідницьким шляхом доведено, що ті чи інші фрагменти дійсності, зв'язки та відносини відображаються в мові як суспільному явищі. Прикладом цього може слугувати судова мова, яка є чинником розрізнення національних культур. Так, у США судово-юридична тематика є основною складовою масової культури цієї країни.

Саме поняття взаємодії культур має на увазі наявність загальних або приватних елементів, розбіжностей або збігів, що надає можливість відрізнити одну лінгвокультурну спільність

від іншої. Будь-який перекладач, працюючи з юридичним текстом, повинен урахувати вимоги узусу – мовні звички носіїв мови перекладу, не порушуючи звичне сприйняття правового документа. Розбіжності лінгвоетнічного характеру між носіями іноземної мови та мови перекладу можуть мати як культурно-історичний, так і актуально-подієвий характер [5]. Найбільш повне спілкування між різномовними комунікантами здійснюється шляхом створення мовою перекладу тексту, комунікативно рівноцінного іншомовному оригіналові, тобто шляхом його перекладу. Під час перекладу юридичного тексту досягнення адекватності можливо лише тоді, коли сам перекладач володіє «юридичною грамотністю», причому як іноземною, так і рідною мовою. Мова кожної нації містить власні юридичні терміни. Наприклад, англійська мова «обслуговує» юридичні системи США, Великобританії, а німецька мова – ФРН, Швейцарії, Австрії. Лінгвістична еквівалентність юридичних понять часто не досяжна. На сьогодні для європейців уніфіковано Хартію про права людини, а для держав-членів Європейського співтовариства – документи, положення та рішення цієї міжнародної організації.

Унаслідок цього в мовах існує низка приблизних еквівалентів. Наприклад:

Article 3. Everyone has the right to life, liberty and security of person. Кожна людина має право на життя, свободу й особисту недоторканність.

Article 17. Everyone has the right to own property alone as well as in association with other. No one shall be arbitrarily deprived of his property. Кожен має право як на одноосібне володіння власністю, так і в компанії з іншими. Ніхто не може бути дискреційно позбавлений його власності.

Article 24. Everyone has the right to rest and leisure, including reasonable limitation of working hours and periodic holidays with pay. Кожен має право на відпочинок і дозвілля, включаючи розумне обмеження робочого часу й оплачувану періодичну відпустку.

Отже, юридична мова – це, можна сказати, «державна мова». Це правило є дуже важливим, його не можна порушувати. Найбільша проблема в цьому випадку – неможливість у деяких випадках знайти точний, адекватний переклад з однієї мови на іншу. Це ускладнює роботу перекладача, створює певні перешкоди у використанні іншомовного юридичного документа. Різні види паракладацької діяльності неоднаковою мірою зберігають близькість до перекладу [4, с. 13] і, відповідно, відтворюють оригінал із більшою або меншою повнотою. Так як досягнення ідеального перекладу є не зовсім можливим, то перекладачеві доводиться йти на різного роду компроміси. Ступінь же реального наближення двомовної комунікації з перекладом до комунікації одномовної, природно, залежить від майстерності перекладача, також і від низки об'єктивних обставин. До таких, в останню чергу, належать властивості тексту, що перекладається, і спосіб виконання перекладу [4, с. 17]. Наприклад, юридичний документ є особливим перекладом, де мова повинна забезпечувати реалізацію суспільного призначення й відповідності правовому узусу.

Як уже згадувалося, юридичний документ, інший письмовий носій перекладної юридичної інформації мають текстові особливості, своєрідне мовне вираження. Текст більшості документів має рівний і спокійний стиль, що не викликає додаткових асоціацій і не відволікає від суті документа. Нейтральний виклад юридичних норм підвищує ефективність правового регулювання.

На думку Л.К. Латишева, нерідко потрібні поправки на норму й узус і преінформаційний запас носіїв мови перекладу [4]. Тоді перекладач удасться до трансформацій. Під час перекладу правових документів особлива увага повинна приділятися лексичній безеквівалентності, так як у всіх мовах існують слова та стійкі словосполучення іноземної мови, що не мають більш-менш повних відповідників у вигляді лексичних одиниць. Перекладачеві дуже корисно мати уявлення про такого роду явища.

Необхідно також згадати випадок перекладу скорочень, прийнятих і широко використовуваних у цьому професійному середовищі. Як і в будь-якому вузькопрофесійному спілкуванні, подібні одиниці вживаються не тільки в письмових, а й усних текстах. Наприклад, *DUI/DWI – Driving under the influence/driving while intoxicated* (водіння автомобіля в нетверезому стані); *ROR – Release on recognizance* (звільнення з підпискою про невиїзд), *GBMI – Guilty but mentally ill* (винний, але вимагає примусового психіатричного лікування в період відбування терміну виконання покарання).

Деякі труднощі становить переклад словосполучень, що мають різний зміст у британському та американському варіантах англійської мови. Такі випадки не такі численні в юридичних текстах, однак некоректний переклад часто істотно спотворює сенс оригінального тексту [2, с. 69]. Так, і в британському, і в американському варіантах є словосполучення *Attorney General*, проте під час його перекладу потрібно враховувати, який варіант англійської мови використовується в конкретному випадку. У США посади Генерального прокурора та Міністра юстиції поєднуються однією особою, тоді як у Великобританії ці посади обіймають різні чиновники. Аналогічна справа й із перекладом словосполучення *Solicitor General – заступник Генерального прокурора/заступник міністра юстиції*. Із цих прикладів можна побачити, що способи перекладу юридичних документів можуть змінюватись і комбінуватись, залежно від наявності в тексті мови перекладу юридичної термінології, будови речення, наявності сполучників і вставних слів лінгвокультурологічного характеру. Також варто пам'ятати, що існує багато документів, які призначені не для юристів, а для людей, котрі можуть не зрозуміти юридичну термінологію й лексику. Отже, під час перекладу тексту юридичної спрямованості перекладачеві потрібно мати на увазі етнокультурні відмінності правових систем різних країн, намагатися зберегти семантико-структурну близькість перекладу оригіналу.

Висновки. Юридичний переклад вважається одним із найбільш складних видів перекладу. Багато в чому це зумовлено тим, що під час перекладу юридичних текстів як з української мови на іноземну, так і навпаки звичайних навичок перекладача недостатньо. Юридичний переклад не може бути здійснено коректно без використання спеціальних пізнань у відповідній галузі права, без знання специфіки конкретного виду право-

відносин. Необхідно орієнтуватися в чинному законодавстві, а також володіти спеціальною лексикою і знати особливості використання іноземної юридичної термінології в конкретному контексті.

Як відомо, право – одна з тих гуманітарних галузей, яка характеризується наявністю значної кількості національно-культурних специфічних рис, що відбивають вироблені норми взаємовідносин особистості з державою та іншими людьми. Юридичні тексти в силу свого призначення повинні бути точними й достовірними, вони передбачають певну форму дій і формулюють принципи вирішення спірних ситуацій, виробляють правила соціальної поведінки в суспільстві.

На нашу думку, юридичний переклад є одним із найбільш затребуваних видів перекладу на сьогодні, постійно зростає попит на послуги перекладачів, які спеціалізуються саме в цій галузі. Правова лінгвістика – відносно нова, ще не достатньо розвинена наука, тому специфіка юридичного перекладу недостатньо висвітлена в літературі й потребує більш глибоко аналізу та серйозних досліджень.

Література:

1. Алексеева І.С. Введения в перекладознавство / І.С. Алексеев. – М.: Academia, 2006.
2. Алімов В.В. Юридичний переклад. Практичний курс. Англійська мова / В.В. Алімов. – М.: КомКніга, 2005.
3. Гамзатов М.Г. Техніка і специфіка юридичного перекладу: зб. статей / М.Г. Гамзатов. – СПб., 2004.
4. Латишев Л.К. Переклад: теорія, практика і методика викладання / Л.К. Латишев, А.Л. Семенов. – М.: Academia, 2003.
5. Швейцер А.Д. Переклад в контексті культурної традиції / А.Д. Швейцер // Літературна мова і культурна традиція. – М., 1994.

Желясков В. Я. Трудности и особенности перевода текстов юридической направленности

Аннотация. В статье рассмотрены трудности и особенности перевода юридических документов, требующих от специалистов в области перевода особой точности, глубоких знаний, поскольку всё это для них является одной из сложнейших задач.

Ключевые слова: профессиональный переводчик, адекватная передача информации, культурные особенности, перевод юридических документов, национальные и региональные особенности правовой системы.

Zheliaskov V. Difficulties and peculiarities of translating legal documents

Summary. The following scientific work deals with difficulties and peculiarities of translating legal documents, which demand especial accuracy from translators, considerable knowledge because all this is one of their most complicate targets.

Key words: professional interpreter-translator, appropriate translation, cultural peculiarities, translation of law documents, national and regional legal system peculiarities.

Загородня Л. З.,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземних мов та професійної комунікації
Тернопільського національного економічного університету

АПРОКСИМАЦІЯ АБСТРАКТНИХ РЕФЕРЕНТІВ У ПЕРЕКЛАДІ

Анотація. Стаття присвячена перекладацькому прийому апроксимації лексичних одиниць на позначення абстрактних понять за допомогою займенника «якийсь» (укр.) / «какой-то» (рос.) як вияву мовної особистості перекладача в текстах англо-українських та англо-російських перекладів художніх прозових творів.

Ключові слова: апроксимація, апроксиматор, мовна особистість перекладача, емпатія.

Постановка проблеми. Наукові дослідження останніх десятиліть у перекладознавчій галузі свідчать про широке розповсюдження антропоцентричного підходу до процесу передавання мовних явищ і категорій. Відхід від лінгвоцентричної наукової парадигми й звернення першочергової уваги на активну роль людини як суб'єкта пізнавальної та мовленнєвої діяльності зумовили появу нової галузі перекладознавства – когнітивної транслятології. У контексті сучасної когнітивної парадигми розробляється нова модель перекладу, у межах якої переклад інтерпретується як один із видів когнітивної діяльності людини. У зв'язку з цим у науковій літературі простежується зацікавленість до проблеми мовної особистості перекладача, оскільки саме мозок тлумача є «механізмом» породження й перекодування, і структури його свідомості відіграють визначальну роль у процесі перекладу [1, с. 72].

Своєрідним відображенням мовної особистості перекладача є апроксимація (приблизне представлення) референта в цільовому тексті з метою створення різних стилістичних ефектів. Предметом нашої розвідки стали випадки приблизного представлення абстрактних понять і їхніх ознак за допомогою апроксиматора «якийсь» (укр.) / «какой-то» (рос.) у текстах англо-українських та англо-російських перекладів художніх прозових творів.

Явище апроксимації не раз ставало об'єктом досліджень як українських, так і російських мовознавців (Р. Арчакова [2], Н. Арутюнова [3], А. Беглярова [4], С. Сахно [5], І. Дудко [6] та інші), проте передумови приблизного представлення референтів і їхніх ознак за допомогою неозначеного займенника в англо-українських та англо-російських перекладах не досліджувалися. У науково-практичних перекладацьких працях (Є. Бреус [7], І. Корунець [8] та інші) згадані додання розглядаються з позиції передавання категорії означеності/неозначеності, зокрема як засіб відтворення функціонального значення англійського неозначеного артикля. Отже, відсутність спеціального дослідження зі згаданої проблеми зумовили актуальність теми пропонованого дослідження.

Мета статті – вивчення й аналіз перекладацького прийому апроксимації за допомогою неозначеного детермінатива «якийсь» (укр.) / «какой-то» (рос.) як вияву мовної особистості перекладача в текстах англо-українських та англо-російських перекладів художніх прозових творів.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких завдань: 1) визначити мету введення апроксиматора «якийсь»

(укр.) / «какой-то» (рос.) у текст перекладу; 2) здійснити типологію контекстів приблизного представлення абстрактних понять.

Виклад основного матеріалу дослідження. Приблизна номінація в українській і російській мовах здійснюється за допомогою низки апроксиматорів – мовленнєвих засобів, що закріплюють у тексті приблизне позначення предметних денотатів, денотативних станів і ситуацій [2, с. 9]. Ад'єктивний неозначений займенник «якийсь» (укр.) / «какой-то» (рос.) поряд із вираженням категорії неозначеності є чудовим засобом апроксимації абстрактних понять і їхніх ознак, що створює передумови для його широкого використання в цільовому тексті з метою передавання емоційного стану персонажа та впливу на почуття читача.

Насамперед варто розмежовувати явища приблизності й неозначеності. Детермінатив «якийсь» (укр.) / «какой-то» (рос.) як засіб вираження категорії неозначеності вказує на невизначеність представника певного класу референтів (наприклад: *Прийшов якийсь хлопчик*), а як апроксиматор – на неозначеність самого класу. Тому поява апроксимативного значення в неозначеного займенника простежується у випадках його поєднання з іменником на позначення абстрактних понять, оскільки родовидові відношення в класі абстрактних субстантивів більш умовні, ніж ці самі відношення в конкретних іменників, що відображають таксономію світу [5, с. 30]. Наприклад, у реченні *Його охопив якийсь страх* абстрактний іменник *страх*, оформляючись детермінативом *якийсь*, набуває водночас значень неозначеності й приблизності. Ця номінація може позначати незрозуміле для мовця відчуття, яке він розтлумачив як почуття страху (апроксимативне представлення референта); або вибір одного з-поміж можливих варіантів вияву страху (неозначеність референта) [5, с. 30].

На нечіткість вибору абстрактного референта з можливих варіантів можуть вказувати емоційно-оцінні прикметники, що позначають неконкретизоване відхилення від норми, наприклад, *дивний, таємничий, загадковий, химерний, особливий, незрозумілий, нечіткий, незвичний* тощо [3, с. 186], які використовуються під час перекладу таких англійських лексичних одиниць, як *vague, especial, strange, peculiar, curious* тощо. Неозначений займенник у такому словосполученні є не тільки показником вираження неозначеності референта, а й показником невизначеності його ознаки. Підтвердженням цього є можливість синтаксичної перебудови словосполучення, під час якої займенник «якийсь» може «відриватися» від іменника й оформляти прикметник [3, с. 183], наприклад: *якийсь дивний страх* → *страх якийсь дивний*. Виступаючи показником невизначеності ознаки абстрактного референта, апроксиматор у такий спосіб підсилює оцінку цієї ознаки [3, с. 187].

Апроксимативне представлення абстрактного референта вносить у цільовий текст відсутню в оригіналі вказівку на вияв

емпатії з позиції суб'єкта дейксису, тобто повідомлення про вираження мовцем або спостерігачем свого ставлення до певного явища чи його ознаки. Такі трансформації не варто розглядати як надмірні «вільності» перекладача щодо тексту оригіналу: вони скоріше вказують на готовність медіатора до активної ролі та співтворчості в процесі перекладу; а також на прагнення тлумача реалізувати в перекладеному тексті потенції цільової мови [9, с. 10], бо ігнорування таких потенцій робить цільовий текст «неприродним». Отже, у низці випадків згаданий перекладацький прийом є доцільним і зумовленим загальним змістом повідомлення. Оскільки введення апроксиматора зумовлене не мовними відмінностями, а є індивідуальним рішенням тлумача, то такі стилістичні додання вважаються виявом перекладацької індивідуальності.

Використання прийому приблизного представлення референта в перекладі простежується в контекстах, пов'язаних із модальною емоційною оцінкою [5, с. 35], зазвичай негативною. Окрім указівки на вияв емпатії з позиції суб'єкта дейксису, апроксиматор у таких випадках підсилює негативну оцінку, виражену емоційно-оцінними прикметниками.

Так, наприклад, у поданих нижче цільових текстах за допомогою займенника «якийсь» (укр.) / «какой-то» (рос.) перекладачі підсилюють негативну оцінку, дану суб'єктом первинного дейксису (тобто мовцем) щодо способу гри іншого персонажа. Застосування згаданого прийому, на нашу думку, є обґрунтованим, оскільки текстовий блок містить аргументацію цієї оцінки – так звану фінальну аргументацію, тобто обґрунтування подає після вираження оцінки [10, с. 12].

Текст оригіналу: *"I had been playing for several minutes before I saw that Marcel was sitting at the same table... Marcel was following a mad system. It was as though he were bored with the game and the quicker he lost the quicker he could leave the table"* [11, с. 187].

Переклад рос. мовою: *«Я играл уже несколько минут, когда заметил, что за одним со мной столом сидит Марсель... Марсель играл по какой-то нелепой системе, словно ему прискущала рулетка и он только думал, как бы ему поскорее все спустить и уйти»* [12, с. 151]. Переклад укр. мовою: *«Марсель грав за якоюсь божевільною системою»* [13, с. 137].

Ще одним сприятливим контекстом для введення апроксиматора в цільовий текст є повідомлення про внутрішній світ людини. Приблизне представлення іменників на позначення почуттів, чуттів, емоцій створює в перекладі враження складності визначення суб'єктом дейксису емоційного стану іншого індивіда й підкреслює інтенсивність вияву його почуттів [4, с. 17].

Для прикладу розглянемо наведений нижче англійський текст і його переклад українською та російською мовами: *"He did not stand erect, but with trunk inclined forward from the hips, on legs that bent at the knees. About his body there was a peculiar springiness, or resiliency, almost catlike, and a quick alertness as of one who lived in perpetual fear of things seen and unseen"* [14, с. 46].

Переклад укр. мовою: *«Він стояв не рівно: тудуб нахилився вперед, а ноги зігнуто в колінах. Рухи його пружні й гнучкі трохи чи не по-котячому, і весь він якийсь насторожений, мовби на нього по всяк пору чигають видимі й невидимі небезпеки»* [15, с. 268].

Переклад рос. мовою: *«Человек стоял не прямо, а наклонив туловище вперед и согнув ноги в коленях. И в теле его чувство-*

валась какая-то удивительная упругость, почти кошачья гибкость и напряженность, как у тех, кто живет в постоянном страхе перед видимыми и невидимыми опасностями» [16, с. 411].

Насамперед у цільових текстах вибрано різні лексичні одиниці для апроксимативного представлення: в українському перекладі – це іменник *"alertness"* (настороженість), а в російському – *"springiness"* (пружність). Переклад англійського словосполучення *"a quick alertness"* за допомогою прикметника *«насторожений»* в українському тексті свідчить про бажання перекладача інтенсифікувати передусім невизначеність ознаки абстрактного референта, а не самого референта. Уводячи детермінативи *«якийсь»* (укр.) / *«какой-то»* (рос.), перекладачі з позиції суб'єкта дейксису дають оцінку стану емоційного неспокою й настороженості, у якому перебуває людина, і розцінюють його як такий, що є надмірним, перебільшеним і незвичним.

Висновки. Застосування прийому апроксимації в текстах англо-українських та англо-російських перекладів зумовлено бажанням перекладача підсилити оцінку ознаки абстрактного референта й інтенсифікувати вияв емоційного стану персонажа. Поряд із інтенсифікацією апроксиматор уносить у цільовий текст указівку на вияв емпатії з позиції суб'єкта дейксису.

Ще одним контекстом, у якому можливе вживання апроксиматора з метою реалізації в цільовому тексті експресивно-оцінних смислових нюансів, є висловлювання гіпотетичної модальності. Аналіз перекладацького прийому апроксимації в цих контекстах становить перспективу нашого подальшого дослідження.

Література:

1. Янссен-Фесенко Т.А. Перевод как вербальная реальность сознания / Т.А. Янссен-Фесенко // Гермес : науч.-худож. сб. ст. – Саранск, 2009. – С. 71–75.
2. Арчакова Р.А. Местоименно-субстантивные сочетания как средства обозначения аппроксимации в русском языке (на материале художественной литературы) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / Р.А. Арчакова. – Майкоп, 2009. – 25 с.
3. Арутюнова Н.Д. Неопределенность признака в русском дискурсе / Н.Д. Арутюнова // Логический анализ языка. Истина и истинность в культуре и языке. – М. : Наука, 1995. – С. 182–188.
4. Беглярова А.Л. Семантические и коммуникативно-прагматические характеристики неопределенных местоимений (на материале русского и французского языков) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / А.Л. Беглярова. – Майкоп, 2010. – 22 с.
5. Сахно С.Л. Приблизительное именование в естественном языке / С.Л. Сахно // Вопросы языкознания. – 1983. – № 6. – С. 29–36.
6. Дудко І.В. Семантика і функціонування неозначених займенників у сучасній українській мові : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / І.В. Дудко. – К., 2002. – 24 с.
7. Бреус Е.В. Теория и практика перевода с английского языка на русский. Часть 1 : [учебное пособие] / Е.В. Бреус. – М. : Изд-во УРАО, 2001. – 104 с.
8. Корунець І.В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) : [підруч. для студ. вищ. навч. закл.] / І.В. Корунець. – Вінниця : Нова Книга, 2003. – 448 с.
9. Шевченко О.Н. Языковая личность переводчика (на материале дискурса Б.В. Заходера) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / О.Н. Шевченко. – Волгоград, 2005. – 23 с.
10. Михальченко М.М. Внутрішньотекстова градація оцінки: комунікативно-прагматичні функції : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / М.М. Михальченко. – Донецьк, 2010. – 21 с.

11. Грін Г. Комедіанти : роман / Г. Грін. – М. : Менеджер, 2003. – 336 с.
12. Грін Г. Комедіанти / Г. Грін ; пер. с англ. Е. Голышева, Б. Изакова. – М. : Правда, 1986. – 310 с.
13. Грін Г. Комедіанти / Г. Грін ; пер. з англ. П. Шарандака. – К. : Радянський письменник, 1969. – 270 с.
14. London J. The Call of the Wild : роман / J. London. – N. Y. : Pocket Books, Inc., 1959. – 102 p.
15. Лондон Дж. Твори : у 12 т. / Дж. Лондон ; пер. з англ. – К. : Дніпро, 1969. – Т. 2. – 1969. – 466 с.
16. Лондон Дж. Избранное / Дж. Лондон ; пер. с англ. – К. : Вища школа, 1986. – 544 с.

Загородня Л. З. Аппроксимация абстрактных референтов в переводе

Аннотация. Статья посвящена переводческому приему аппроксимации лексических единиц для обозначения

абстрактных понятий с помощью местоимения «якийсь» (укр.) / «какой-то» (рус.) как проявления языковой личности переводчика в текстах англо-украинских и англо-русских переводов художественных прозаических произведений.

Ключевые слова: аппроксимация, аппроксиматор, языковая личность переводчика, эмпатия.

Zahorodnya L. Approximate representation of abstract referents in target texts

Summary. The article is dedicated to the translation method of approximation of lexical units denoting abstract notions with the help of the Ukrainian pronoun «якийсь» and the Russian one «какой-то» as a means of translator's individuality manifestation while rendering English prose works into Ukrainian and Russian.

Key words: approximation, means of approximation, translator's individuality, empathy.

Каширіна І. В.,

викладач кафедри теорії та практики перекладу
Запорізького національного технічного університету

РИТМОМЕЛОДІЙНІСТЬ ПЕРЕКЛАДІВ С. КАРАВАНСЬКОГО*

Анотація. У статті подано огляд мовотворчості Святослава Караванського в царині ритмомелодики, проаналізовано особливості мовотворчості перекладача в націєтворчому вимірі українського радянського/антирадянського перекладу тоталітарної доби.

Ключові слова: поезія, переклад, художній переклад, ритмомелодика, радянський/антирадянський переклад.

Постановка проблеми. Інваріантною складовою творчого пошуку майстрів красного письменства радянського/антирадянського перекладу (термін М. Стріхи) в Україні було прагнення зберегти мистецьку сув'язь слів, гармонію форми і змісту, поетичне «ледь-ледь» (за В. Радчуком) оригіналу. Репрезентативно в цьому плані є творчість С. Караванського, у перекладацькому просторі якого рух до ритмомелодійності транслату починається від пошуку та накопичення автентично-народних мовних форм у лексикографічному джерелі – «Словнику рим української мови», створеному на оригінальному матеріалі.

Провідні вчені в галузі перекладознавства не раз звертали увагу наукової спільноти на унікальне становище українського художнього перекладу – «між літературою і націєтворенням» [2; 3; 8; 15; 16]. У цьому зв'язку вивчення ритмомелодійності перекладів С. Караванського глибше розкриває мово- й націєтворчу функцію українського художнього перекладу.

У царині перекладознавства ритмомелодійність оригіналу й транслату розглядають вітчизняні дослідники: М. Венгренівська й А. Гнатюк [1], О. Івасюк [4], Л. Коломієць [7], І. Корунець [9], Г. Косів [10], В. Радчук [11; 12; 17], А. Содомора [14], вивчаючи гармонійність поетичного перекладу, особливості просодії, музичного малюнка вірша тощо. В егізлі Б. Чопик вибудовує профілі ритмів у сонетах В. Шекспіра та в українських сонетистів [18].

У статті пропонується розглянути мовотворчу функцію перекладів С. Караванського, що найяскравіше оприявлюється в аспекті ритмомелодійності.

Мета дослідження – проаналізувати ритмомелодійність перекладів С. Караванського як джерело відродження і збагачення української мови.

Виклад основного матеріалу дослідження. За своєю мелодійністю українська мова є однією з найкращих у Європі. Мелодійність – то є необхідний чинник мовотворчості перекладача, на думку Святослава Караванського. Підпорядкованість ритмомелодії – одна з визначальних рис української мови. Серед розмаїття європейських мов їй дістався найбільший дар – співати, підкреслює А. Содомора [14, с. 37].

До основних ритмомелодійних характеристик О. Черденченко зараховує структуру рим, анжанбемани, алітерації й асонанси. Відтворення ритмомелодійних особливостей учений вважає зразком тонкого проникнення в поетичну тканину першотвору [16, с. 202–203].

Дослідниця О. Івасюк наголошує, що гармонія перекладу залежить від вправності перекладача зберегти складники ритмомелодики, до яких належать звуконаслідування, звуко символізм, повтори морфем (співучих закінчень, рим), повтори окремих слів (анафори, епіфори, тощо), повтори окремих словесних груп, повтори певних рядків і їхнє закономірне чергування, повтори та закономірне чергування строфем [4, с. 18–19].

Структурою мови керує не зміст, а ритмомелодика, уважає С. Караванський [5, с. 75]. Оскільки фонема лише через словесний ряд, який відображає певний контекст, відтворює смислові відношення, С. Караванський підкреслює важливість так званої взаємопритертості (термін С. Караванського) слів у мовному потоці: слова повинні становити певну ритмомелодійну єдність, тобто легко вимовлятися й легко запам'ятовуватися, інструментуючи поетичну строфу та увиразнюючи смислову інтонацію. Милозвучність, підкреслює словолуб, є визначальним принципом словотвору, слововжитку і структури речення [6, с. 10–11]. У цьому виявляється схожість поглядів С. Караванського й Г. Кочура, який писав: «Більше уваги тому, що наші предки звали милозвучністю» [13, с. 43].

На думку С. Караванського, питання взаємопритертості слів пов'язане з проблемою вживання іменників, що позначають абстрактні поняття. У листі до автора цієї публікації С. Караванський підкреслює: «... щоб бути дохідливою і закарбовуватися в пам'яті, поезія-переклад мусить уникати абстрактних понять». На думку перекладача, «англійська поезія дещо відрізняється від слов'янської, бо там абстрактні поняття поезія акцентує». Перекладаючи знаменитий 66 сонет Шекспіра, С. Караванський зосередився саме на тому, як знизити кількість таких іменників: «... в перекладі я мав зробити все, щоб абстракції Шекспіра були дохідливими слов'янським читачам. Я став обдумувати абстракції. Не всі абстракції однакові. Ті, що часто вживані, такі як розум, влада, честь, смерть, світ, завдяки частоті вживання стають малоабстрактними поняттями. Крім того, будучи ужите з живим мовним зворотом, абстрактне поняття і собі оживає і стає цілком «живим» поняттям. Тому я схвалив такі рядки в перекладі: *Де влада рот мистецтву зати-ка // І тон в науках глухство задає.*

Я знаходив і інші способи, як «знеабстрактити» свій переклад. У перших варіантах мого перекладу шостий рядок виглядав так: *Де мужність в рабство підступ загана. Мужність, рабство, підступ...* Забагато абстракцій, кажу собі і виправляю цей рядок: *Де мужніх в рабство підступ загана.* Змінив одне слово і рядок ожив» (в наведеному тут і нижче уривку з листа виділення напівжирним і підкреслення С. Караванського, пропис С. Караванського зберігаємо – І. К.).

Наголос – душа мови, акцентує увагу С. Караванський. Між милозвучністю й наголосом існує сталий зв'язок, адже часокількість, тобто тривання довгих і коротких складів, спонукає перекладача до ощадності у виборі зображувальних засобів, щоб думка вільно гуляла, а словам було тісно. Чергу-

* Ювілею С. Караванського присвячую.

вання наголошених і ненаголошених складів у реченні, іншими словами, його ритмічна будова, регулює й послідовність слів у певних словесних парах або зворотах. Як вельми слушно підкреслює С. Караванський, «мовознавство під зорями Кремля спотворило наш наголос у низці слів, і це не сприяє розвитку мови, а навпаки збиває з пантелику мовців. Псують наголос у мові також і поети, які заради рими міняють наголос» [5, с. 81]. Із цим перекладацьким імперативом Святослава Караванського солідаризуються М. Венгренивська й А. Гнатюк. Дослідники наголошують на тому, що «у перекладах поетичних творів завжди відмічаються втрати і відхилення від оригіналу у звуковій організації твору» [1, с. 45].

Порушення формального боку під час перекладу заради суттєвого, заради збереження поетичного змісту твору розцінюється М. Венгренивською та А. Гнатюком як перевираження твору в інших мовних формах [1, с. 45], тоді як С. Караванський вважає неправильним, що переклад не обов'язково має відтворити форму оригіналу, але конче має передати зміст.

У листі до автора статті С. Караванський розмірковує: «Наша мова дає змогу перекладачам «працювати» з усіма можливими в поезії римами, і цю універсальність нашої мови перекладач має не нехтувати, а розвивати. Українська мова у своїм словниковім запасі має всі вживані у поезіях європейських мов наголосові структури слів: чоловічу: дід, син, кров, дно; жіночу: баба, поле, рада, захід; дактилічну: подруга, решето, парубок, кривати; гіпердактилічну: висловленя, голиборода, випросити, одержуваний. Деякі мови не мають такої гами структур».

Перекладацька праця виявилася, як згодом зазначав Святослав Караванський, блискучим шансом випробувати «Словник рим української мови». 1954 року перекладача етаповано в Озерлаг (Іркутська область), за Ангари, на станцію Андзюба. Весь цей час С. Караванський наполегливо складає римовані пари. 60 000 таких пар, по суті, творили мову оригінальних поезій і перекладів тлумача.

Святослав Караванський вирішує проблему збереження форми оригіналу, наприклад, сонетів В. Шекспіра, застосовуючи свій «Реєстр слів лаконічної лексики». Лексичні одиниці реєстру систематизовано за так званою «звуковою абеткою», на якій побудовано «Словник рим української мови».

«Словник рим української мови» перекладач С. Караванський успішно апробує: сонети Шекспіра, що практикують найекономнішу форму поетичного рядка – чоловічу, де складів у рядку – десять, усіх складів у сонеті – 140, перекладено із суворим дотриманням форми оригіналу. С. Караванський вважає, що у своїй перекладі потрібно повторити шекспірівський еталон: «... бо форму поезії, а надто у Шекспіра, нерозривно пов'язано із змістом: форма Шекспіра карбує зміст своєю лаконічністю».

С. Караванський ретроспективно аналізує, чи вдалося за допомогою такого лексикографічного «незаміни-помічника» досягнути художньої мети: «Той сонет Шекспіра, де Великий Бард відходить від цієї форми, а саме: у парних рядках допускає жіночу риму, що збільшує кількість складів у таких рядках до 11, я переклав відповідно до оригіналу. Це довело число складів у сонеті до 147. Але ті сонети, які мали по 140 складів, я переклав саме в такій формі. Це відрізнило мої сонети від прийнятої в українському перекладацтві – з легкої руки російських перекладачів – традиції, коли всі сонети Шекспіра структурно перекладено за цим єдиним «білим круком» серед 150-ти сонетів поета».

Висновки. Словникарство як вияв перекладацької самоідентифікації є прикметною рисою радянського/антирадянського перекладу в Україні. Згадаймо, приміром, багаторічні лексикографічні пошуки М. Лукаша, який усе життя мріяв про створення фразеологічного та синонімічного словників. У такий спосіб й інші українські перекладачі тоталітарної епохи повертали українцям і українській мові національне обличчя. Вектор власних перекладацьких пошуків Святослава Караванського скеровано прагненням відродити знівельовану лінгвоцидом визначну рису української мови – ритмомелодійність, і підживлено мовотворчим і націєтворчим потенціалом українського віршового перекладу.

Отримані результати дослідження можуть слугувати підґрунтям подальшого дослідження новаторства творчого методу С. Караванського.

Література:

1. Венгренивська М.А. Творча майстерня перекладача (Збірка теоретичних розвідок) : [навчальний посібник] / М.А. Венгренивська, А.Д. Гнатюк. – К. : РВЦ «Київський університет», 1998. – 89 с.
2. Зорівчак Р.П. Історія художнього перекладу як українознавча дисципліна (спроба історико-літературного осмислення) / Р.П. Зорівчак // Матеріали 5 конгресу Міжнародної асоціації українців. Серія «Мовознавство» : збірник наукових статей. – Чернівці : Рута, 2008. – 492 с. – С. 439–447.
3. Зорівчак Р.П. Український художній переклад в націєборчих вимірах / Р.П. Зорівчак // Іноземна мова в навчальних закладах. – 2008. – № 5–6 (33–34). – С. 102–118.
4. Івасюк О.Я. Теорія і практика віршового перекладу (На матеріалі творів Маргот Озборн та їх українських перекладів) : [навчальний посібник] / О.Я. Івасюк. – Чернівці : Рута, 2006. – 124 с.
5. Караванський С.Й. До зір крізь терня, або хочу бути редактором / С.Й. Караванський. – Львів : БаК, 2008. – 120 с.
6. Караванський С.Й. Секрети української мови / С.Й. Караванський. – Львів : БаК, 2009. – 344 с.
7. Коломієць Л.В. Концептуально-методологічні засади сучасного українського поетичного перекладу / Л.В. Коломієць. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2004. – 522 с.
8. Коломієць Л.В. Український художній переклад та перекладачі 1920–30-х років : матеріали до курсу «Історія перекладу» : [навчальний посібник] / Л.В. Коломієць. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2013. – 559 с.
9. Корунець І. Просодійні елементи як об'єкт відтворення в перекладі / І. Корунець // Всесвіт. – 2000. – № 3–4. – С. 150–160.
10. Косів Г. Віра Річ. Творчий портрет перекладача / Г. Косів. – Львів : Піраміда, 2011. – 264 с.
11. Радчук В. На жертівнику мистецтва / В. Радчук // «Хай слово мовлено інакше...». Проблеми художнього перекладу : статті з теорії, критики та історії художнього перекладу. – К. : Дніпро, 1982. – 293 с.
12. Радчук В. «Тобі, Болгаріє кохана, я співом шану віддаю...» (Д. Білоус – перекладач І. Вазова) / В. Радчук // Всесвіт. – 2000. – № 3–4. – С. 156–161.
13. Содомора А. Від слова до серця, від серця – до слова / А. Содомора. – Львів : Літопис, 2012. – 52 с.
14. Содомора А. Студії одного вірша / А. Содомора. – Львів : Літопис, Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. – 364 с.
15. Стріха М. Український художній переклад: між літературою і націєтворенням / М. Стріха. – К. : Факт – Наш час, 2006. – 344 с.
16. Чередниченко О.І. Про мову і переклад / О.І. Чередниченко. – К. : Либідь, 2007. – 248 с.
17. Радчук В. Гармонія и точность перевода / В. Радчук // Теория и практика перевода. – 1980. – Вып. 3. – С. 10–19.
18. Чопик Б. Профілі ритмів у сонетах Шекспіра та в українських фонетистів / Б. Чопик // Українська шекспіріана на Заході / упорядник Яр Славутич. – Едмонтон : Славутич, 1987. – 96 с. – С. 45–49.

Каширина И. В. Ритмомелодичность переводов С. Караванского

Аннотация. В статье представлен обзор лингвокреативности Святослава Караванского в области ритмомелодики, проанализированы особенности лингвокреативности переводчика в нациесозидающих координатах украинского советского/антисоветского перевода тоталитарной эпохи.

Ключевые слова: поэзия, перевод, художественный перевод, ритмомелодика, советский/антисоветский перевод.

Kashyrina I. Rhythm and melody of the translation by S. Karavansky

Summary. The creative activities in the field of rhythm and melody by Svyatoslav Karavansky are discussed. The article focuses upon the dilemma of art and technology influenced by the nation development imperative in the translation method of S. Karavansky on the historical background of the so-called Soviet / Antisoviet period of the Ukrainian literary translation.

Key words: poetry, translation, literary translation, rhythm and melody, the Soviet/Antisoviet translation.

Кузенко Г. М.,

*докторант кафедри германської і фіно-угорської філології
Київського національного лінгвістичного університету*

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ

Анотація. У статті розкривається коротка історія становлення українського художнього перекладу, його роль в освоєнні культур інших народів та збагаченні власної літератури.

Ключові слова: історія художнього перекладу, теоретичні та практики перекладу, напрями художнього перекладу.

Постановка проблеми. Розвиток українського перекладу мав досить тривалу й складну історію, проте саме такі перешкоди зробили його більш досконалим і визначним. Історія українського перекладу має свої особливості порівняно з класичною схемою більшості європейських літератур: спершу переклад Біблії, потім античних творів, тоді сучасників і загалом авторів національних літератур.

Художній переклад посідає особливе місце в історії української культури. За умов, що склались на українських землях протягом XIX – XX ст., можливості розвитку оригінальної літератури були обмеженими. Натомість художній переклад міг розвиватись порівняно вільно, тому й перейняв на себе основну, на наше переконання, функцію художньої літератури – функцію розвитку та збереження національної мови. Склалась парадоксальна ситуація, коли живлення літературної мови значною мірою перенеслося з оригінальної літератури на перекладну.

Метою статті є розгляд теоретичних засад української школи художнього перекладу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Р. Зорівчак з приводу наведеного пише: «З'явилося в нас чимало невігласів, які (чи з власного безголов'я, чи на догоду комусь) намагаються ствердити, що й перекладацької школи в Україні ніколи не було, і успіхи нашого перекладознавства в найкращих випадках спорадичні. Адже найлегше подолати, підкорити той народ, якого вдалося поступово, підступно переконати, що в його культурі нічого не існувало» [7, с. 5].

Перед українськими перекладачами кінця XIX – початку XX ст., як і перед їхніми попередниками, стояли завдання просвітницького й культуротворчого, а також естетичного характеру. Просвітницький пафос їх діяльності поставав із того, що із часів поразок у козацьких війнах, наслідком чого стали обрусіння української шляхти, міщанства й духівництва, остаточне запровадження кріпацтва, ліквідація Гетьманщини та полкового устрою України, а разом із ними – української церкви та українського шкільництва, – селяни залишалися останньою незрусіфікованою суспільною верствою України, а також потенціальним резервом для національного відродження. Невіддільним від просвітницького в останній третині XIX ст. став культуротворчий аспект праці українських перекладачів: після загибелі розвиненої барокової (зокрема й книжної) культури XVII – початку XVIII ст. із часом визрівала потреба культурного будівництва на новоевропейських засадах. Специфічна роль

у цьому відбудовчому процесі належала українському художньому перекладу: його матеріалом була жива українська мова як інструмент національної ідеї, а в ширшому плані – українська культура в цілому як унікальний спосіб бачити світ, а саме в колі інших європейських і світових мов та інших національних культур [6].

У сучасних дослідженнях сформувалось розуміння двох течій в історії українського перекладу [3; 5].

Перша, «класична», походить від М. Старицького та І. Франка; сягнувши вершин у неокласиків, вона виявляється сьогодні в практиці більшості провідних майстрів: від Г. Кочура до М. Москаленка. Її представникам притаманне тяжіння до вироблених літературних норм, орієнтація на новітню європейську й національну традицію, обережне ставлення до експерименту в галузі форми та лексики, прагнення відтворювати стильові риси оригіналу переважно засобами нормативної мови.

Другу, «фольклорну», течію, що спирається на усну творчість і традиції бароко, репрезентують П. Куліш, І. Костецький, В. Барка, М. Лукаш. Представникам цієї течії властива схильність до експериментів, використання фольклорного й діалектного матеріалу для відтворення стильових особливостей першотвору.

В Україні інтенсивний розвиток художнього перекладу починається в 20–30 рр. XIX ст. Поети-романтики перекладають твори російської та польської літератури. Л. Боровиковський (1806–1886 рр.) робить вільний переклад «Світлани» В. Жуковського (під назвою «Маруся»). Більшість українських перекладів цього часу не відтворює національну своєрідність оригіналів чи принаймні їхні формальні характеристики: поети скорочують або, навпаки, розширюють тексти оригіналів [6].

У 1840–1850-х рр. чільне місце в історії українського художнього перекладу посідає Т. Шевченко (1814–1861 рр.). У циклі «Давидові псалми» поет об'єднує власні переклади з переспівами окремих біблійних віршів: зберігаючи образну систему оригіналів, перекладач часто надає їм іншого ідейного забарвлення.

1863 р. вийшов Валуєвський циркуляр, який обмежував друкування творів українською мовою. В Україні не існувало елементарних умов для розвитку майстерності художнього перекладу.

У другій половині XIX ст. спостерігається розквіт творчої діяльності М. Старицького, який увійшов до історії вітчизняного перекладу завдяки роботі з «Гамлетом» В. Шекспіра, сербським народним епосом, поезією М. Лермонтова («Демон»), О. Пушкіна та М. Некрасова. Художній переклад у виконанні М. Старицького стає справжньою лабораторією зі створення нових засобів поетичної мови, зокрема й неологізмів [5].

П. Куліш (1819–1897 рр.) переклав 15 п'єс В. Шекспіра, твори Й. Гете, Ф. Шиллера, Дж. Байрона, Г. Гейне та інших митців. Частина його перекладів є наближеними до переспівів.

Трохи пізніше розгортається перекладацька діяльність великого поета та вченого І. Франка (1856–1916 рр.), автора численних перекладів із багатьох мов світу. Він переклав першу частину «Фауста» Й. Гете, «Мертві душі» М. Гоголя, політичну лірику Г. Гейне, велику кількість творів О. Пушкіна, М. Лермонтова, М. Некрасова, А. Міцкевича, балади й пісні західноєвропейських народів, твори античних майстрів. І. Франко в статті «Каменярі. Український текст і польський переклад. Дещо про штуку перекладання» критично проаналізував польський переклад свого відомого вірша, обстоюючи необхідність повноцінного художнього перекладу, який здатен відтворювати оригінал у єдності його форми й змісту.

Леся Українка (1871–1913 рр.) відома в історії українського художнього перекладу своєю роботою над десятками ліричних віршів Г. Гейне, прозою М. Гоголя та М. Горького, уривками з творів Гомера, Данте, Дж. Байрона, ліричними піснями давнього Єгипту та гімнами з давньоіндійської «Рігведи».

П. Грабовський виконав багато перекладів із мов народів Східної Європи, Америки та Російської імперії. Він працював за допомогою підрядників, які готували для нього його товариші – політичні виставці. Найкращі переклади П. Грабовського є видатними художніми творами, які, проте, дають чітке уявлення про оригінал. Сам перекладач писав: «У кожному творі для мене мають увагу головна думка та загальний характер, дрібниці мені – ніщо» [5, с. 35].

Перекладознавчі публікації в Україні впродовж XIX ст. дедалі більше акцентували на засвоєнні здобутків світової цивілізації через переклади як одну з основних вимог до творення сучасної національної літератури, а отже, і нації. Розвиток перекладу, який останньої третини XIX ст. досягнув високого рівня (власне переклади замінили травестії та переспіви), лише тепер міг забезпечити матеріал, щоб встановити критерії якості перекладу та почати усвідомлювати, як ці критерії відрізняються з історичної й типологічної позицій. Ці питання лягли в основу перекладознавчої концепції І. Франка, який обґрунтував націєтворчу роль перекладу, розвинув перекладознавчий аналіз у руслі інтерпретаційно-стилістичної методики, а також вивчав окремі питання теорії й історії художнього перекладу. Саме тому основоположником українського перекладознавства доцільно вважати саме І. Франка, чия концепція сформувалась упродовж 1880–1910-х рр. [3].

Період становлення перекладознавства як наукової та навчальної дисципліни в Україні (після Першої світової війни до Другої світової війни) є вагомим для українського перекладознавства. Дослідники розглядали, як український читач сприйматиме переклади: із часової перспективи (Г. Іваниця) чи просторової (І. Кулик). Такі розв'язки модифікували вибір перекладацької стратегії. Науковці також вивчали переклади в діахронному плані, намагаючись визначити, які давні переклади можна рекомендувати сучасному читачу. Саме історичні дослідження могли вказати на місце перекладної літератури в цільовій культурі (М. Зеров), виявити розвиток мовних засобів під впливом перекладів (М. Зеров, А. Ніковський), з'ясувати особливості перекладів того ж автора в різні періоди (П. Тиховський). До становлення історії перекладу як окремої дисципліни найбільше спричинився М. Зеров. Його курс історії української літератури XIX ст. охоплював перекладну літературу як рівноцінну частину української літератури та формулював окремі критерії для оцінки перекладів у різні періоди літературного процесу [2]. Дослідник О. Фінкель розвинув лінгво-

стилістичну концепцію перекладу, у межах якої виділено три види перекладу: прозовий нехудожній, прозовий художній і віршовий.

Українське перекладознавство впродовж XX ст. пройшло тривалий та складний шлях. Чільне місце як теоретик і практик українського художнього перекладу XX ст. посідає М. Рильський (1895–1964 рр.). Зокрема, він переклав поему А. Міцкевича «Пан Тадеуш», поему Вольтера «Орлеанська діва», роман О. Пушкіна «Євген Онєгін», новели Г. де Мопассана, оповідання Дж. Лондона, повісті М. Гоголя, трагедії В. Шекспіра, сотні ліричних творів російських, білоруських, французьких і німецьких авторів.

М. Бажан (1904–1983 рр.) переклав «Витязя в тигровій шкурі» Ш. Руставелі, «Фархад і Ширін» А. Навої, «Моцарта і Сальєрі» О. Пушкіна, твори Й. Гете, Ф. Гельдерліна, Р. Рільке тощо. Його переклади характеризує відтворення найтонших нюансів думки автора в поєднанні з глибокою увагою до особливостей поетичної мови оригіналу, зокрема її ритміки й фонетики.

Б. Тен (1897–1983 рр.) – автор багатьох перекладів із давньогрецької («Іліада» й «Одіссея» Гомера, трагедії Есхіла та Софокла, комедії Арістофана), англійської (трагедії В. Шекспіра), німецької (драми Ф. Шиллера), польської (драми Ю. Словацького, поезії А. Міцкевича), російської («Живий труп» Л. Толстого) мов. У його перекладах глибина наукового проникнення до оригіналу сполучається із залученням широкого спектра засобів української мови.

Трагічні події 1930 рр. вивели з рядів українського перекладу таких талановитих митців, як М. Зеров, В. Підмогильний, М. Драй-Хмара, М. Вороний, П. Пилипович, Д. Загуд, які вважались представниками «розстріляного Відродження».

У другій половині 1940 – на початку 1950 рр. відбувається активізація перекладацької діяльності, проте об'єктом перекладу виступає переважно російська радянська література, що було негативним чинником, адже кількість перекладів з інших мов значно зменшилася. Також з'явилася практика перекладати іншомовні твори не з оригіналів, а з їх російських перекладів. Цього ж часу своєрідно відроджується практика буквального перекладу через штучне наближення української мови перекладів до російської мови оригіналів; з'явився своєрідний «перекладацький» варіант української мови, повний калькувань, штучно створених слів і граматичних конструкцій.

Кінець 1950 – початок 1960 рр. – період «відлиги», під час якого було послаблено ідеологічний контроль Москви, що дало можливість частково виправити ситуацію з перекладами. Починає виходити журнал «Всесвіт», спеціально присвячений перекладам іншомовних художніх творів. У видавництвах відкриваються відділи перекладної літератури. Видавництво «Дніпро» починає друкувати серії перекладних книжок: «Бібліотека світової класики», «Вершини світового письменства», «Перлини світової лірики», «Зарубіжна новела». Виходять антології й зібрання творів класичних зарубіжних авторів. Починають активно перекладати не лише з відомих європейських мов, а й з іспанської, італійської, шведської, датської, грецької, східних мов тощо. З поєднання практики перекладів та теоретичних розробок формується відома українська школа художнього перекладу. Згадаємо про двох найвідоміших представників цієї школи: Г. Кочура та М. Лукаша.

Г. Кочур був справжнім ерудитом, знавцем світової літератури. Він був засуджений і провів у таборах 10 років за зви-

нуваченням в українському націоналізмі. Після повернення до України став організатором літературних сил, насамперед молодих перекладачів. Г. Кочур є автором 371 публікації: літературознавчих нотаток, енциклопедичних статей, рецензій і ґрунтовних розвідок, у яких дослідник перекладознавчої критики розглядав важливі питання історії українського художнього перекладу. Ґрунтовне вивчення перекладацької й перекладознавчої спадщини вченого розпочалось наприкінці 1980-х рр. [4].

Яскравою постаттю у світі художнього перекладу був М. Лукаш. Він був поліглотом і перекладав із 14 мов. Його особливістю був сміливий підхід до вирішення складних перекладацьких завдань, він часто експериментував із мовними засобами. Тривалий час його переклади було заборонено друкувати, а сам автор перебував фактично під домашнім арештом.

Спадщина науковця В. Коптілова кінця 1960-х – початку 1970-х рр. як підсумок третього, повоєнного, періоду розвитку українського перекладознавства закладає основи нової епохи розвитку. Дискусії про літературознавчу чи лінгвістичну природу теорії перекладу лише підтверджують розуміння, що теорія перекладу охоплює і лінгвістичний, і літературознавчий аспекти, залишаючись відмінною від цих обох галузей філології, а отже, має окрему структуру, свої особливі цілі й методи. Загальними засадами перекладознавчої концепції В. Коптілова є такі: 1) перекладність кожного твору з будь-якої мови будь-якою іншою; 2) можливість і потреба перекладу художнього твору в єдності його змісту й форми; 3) збереження в художньому перекладі того ж співвідношення між частиною та цілим, яке наявне в оригіналі [6]. У центрі теорії перекладу перебуває поняття перекладності, яке тісно пов'язується з питанням співвідношення об'єктивного й суб'єктивного в перекладі. В. Коптілов розглядає неперекладність як явище та з'ясовує об'єктивну основу перекладів. На його думку, сприйняття перекладу, як і будь-якого художнього твору, – це явище суб'єктивне, проте кожний переклад має досить об'єктивну генезу й функцію. Тому кожний перекладач має розглядати твір як результат «двох епох», «двох середовищ» та «двох стилістичних систем» [7, с. 50–51].

М. Новикова в центрі своїх наукових зацікавлень поставила питання про співвідношення поетики перекладу й поетики оригіналу та про розмаїття метаморфоз, яких зазнають образи першотвору в перекладі.

Критичні статті на тему перекладу з оригіналом друкує В. Радчук. З рецензіями на нові переклади, оглядами перекладної літератури, проблемними публікаціями звертаються зі сто-

рінок фахової періодици Р. Зорівчак, О. Чередниченко, П. Бех, М. Стріха, К. Шахова, В. Карабан, І. Корунець, Л. Черноватий, Л. Коломієць, О. Ребрій та інші науковці.

Висновки. Отже, варто зазначити, що праці видатних українських перекладачів дають можливість досягнути духовні скарби інших народів, таким чином розвиваючи власну літературну мову, розширити коло понять, збагатити національну культуру. Уже зараз можна стверджувати про унікальність і високий рівень української школи перекладознавства, яка посідає самостійне місце у світовому перекладознавстві.

Література:

1. Березіна В. Переклад – міст між мовними світами? (на підґрунті філософської герменевтики Г.-Г. Гадамера) / В. Березіна // Філософська думка. – 2009. – № 1 : Феноменологія сьогодні. – С. 43–53.
2. Брюховецький В. Микола Зеров: літературно-критичний нарис / В. Брюховецький. – К. : Радянський письменник, 1990. – 309 с.
3. Зорівчак Р. Внесок Івана Франка в розвиток перекладознавчої думки в Україні / Р. Зорівчак // Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин : матер. Міжнар. наук. конф. (м. Львів, 25–27 вересня 1996 р.) / редкол. : Л. Бондар, М. Гнатюк, І. Денисюк та ін. – Львів : Світ, 1998. – С. 41–46.
4. Коптілов В. Першотвір і переклад (роздуми і спостереження) / В. Коптілов. – К. : Дніпро, 1972. – 215 с.
5. Корунець І. Вступ до перекладознавства : [підручник] / І. Корунець. – Вінниця : Нова Книга, 2008. – 512 с.
6. Стріха М. Український художній переклад: між літературою і націєтворенням / М. Стріха. – К. : Факт ; Наш час, 2006. – 344 с.
7. Шмігер Т. Історія українського перекладознавства ХХ сторіччя : [монографія] / Т. Шмігер. – К. : Смолоскип, 2009. – 342 с.

Кузенко Г. Н. Теоретические основы украинской школы художественного перевода

Аннотация. В статье раскрывается краткая история становления украинского художественного перевода, его роль в освоении культур других народов и обогащении собственной литературы.

Ключевые слова: история художественного перевода, теории и практики перевода, направления художественного перевода.

Kuzenko H. Theoretical foundations of Ukrainian school of literary translation

Summary. The article highlights the brief history of the formation of Ukrainian literary translation, its role in the development of other cultures and enriching own literature.

Key words: history of literary translation, theorists and practice of translation, literary translation direction.

Матківська Н. А.,

викладач кафедри англійської філології і перекладу
Київського національного лінгвістичного університетуСТРАТЕГІЇ ВІДТВОРЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ХАРАКТЕРИСТИК
МОВЛЕННЯ ПЕРСОНАЖА GREMLIN У ПЕРЕКЛАДІ
АНІМАЦІЙНОГО ФІЛЬМУ “CARS 2”

Анотація. В статті розглянуто стратегії відтворення індивідуальних рис мовлення персонажів та проаналізовано способи та засоби відтворення ідіолекту персонажа Gremlin у перекладах анімаційного фільму “Cars 2”.

Ключові слова: стратегія, стандартизація, адаптація, доместикація, форенізація.

Постановка проблеми. Жива мова персонажів з позиції структурної та функціональної мовної варіативності та індивідуальні риси мовлення персонажів анімаційних фільмів, їх своєрідні риси, характеристики відносно відображення культури мови, образності, манери вираження думок тощо стають справжнім викликом для перекладачів анімаційних фільмів та аудіовізуальної продукції загалом.

Відтворення таких індивідуальних характеристик у перекладі потребують подальших розвідок з метою виокремлення способів відтворення, адже аудіовізуальний переклад – один з найбільш поширених перекладів, який досягає максимально велику кількість глядачів, а також є досить новою галуззю в українському перекладознавстві. Дослідження цієї проблематики надасть змогу створити теоретичну базу аудіовізуального перекладу з метою введення такої дисципліни у програми за спеціальністю переклад, а також допоможе перекладачам-практикам аудіовізуальної продукції у виборі необхідної стратегії перекладу.

Проблему відтворення ідіолекту, тобто індивідуальних рис мовлення, в художній літературі розглянуто у працях П. Лопез Руа [1], Ф. Федерічі [2], Д. Формічі та М. Чічіорні [3]. Свої гіпотези щодо способів відтворення нестандартних варіантів мови у перекладі також запропонували У. Єко [4] та М. К. Хелідей [5].

Метою статті є виокремити стратегії відтворення індивідуальних характеристик мовлення персонажа Gremlin у перекладах анімаційного фільму “Cars 2” українською, німецькою та іспанською мовами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін “стратегія” використовують у перекладацькому ракурсі науковці, коли йдеться про загальний спосіб перекладу тексту або до перекладацької операції (механізму), виконаної на певній структурі, одиниці чи ідеї цільового тексту.

Є декілька широких і вузьких трактувань цього поняття. Деякі науковці співвідносять поняття “стратегії” з поняттям “проблеми”. Перекладацька стратегія стає механізмом або методом, який використовують для вирішення певного виду проблеми тексту оригіналу [6; 7; 6]. Ширше поняття запропонував Р. Єлесклейн. Він розглядає стратегію як набір правил та принципів, які перекладач використовує для досягнення цілей, визначених перекладацькою ситуацією у найбільш ефективний спосіб [9, р. 116].

Взявши за основу запропоноване Р. Єлесклейном визначення, розглядаємо **стандартизацію** та **адаптацію** як дві можливі макростратегії відтворення ідіолекту, тобто індивідуальних рис мовлення, у перекладі. Адаптація, у свою чергу, поділяється на дві мікростратегії: 1) **доместикацію**, що полягає у плавному, ідіоматичному та прозорому відтворенні, яке нівелює іноземні характеристики оригіналу і підлаштовує його до потреб та цінностей цільової культури, та 2) **форенізацію**, якій властиве виділення та підкреслення іноземної ідентичності тексту оригіналу.

Представники кримінальної банди є важливою лінією персонажів в анімаційному фільмі “Cars 2”. Вони є основними лиходіями мультфільму. В англійському варіанті мультфільму персонажів кримінальної банди можна поділити на дві групи:

- перша – персонажі, ідіолекти яких характеризуються вживанням певного сленгу;
- друга – представники російської мафії, яким притаманний російський акцент.

Представником першої групи в американському анімаційному фільмі “Cars 2” є Gremlin. Ідіолект цього персонажа створено за допомогою жаргонних або сленгових лексем, проте досить цікавими є переклади німецькою, іспанською, та особливо, українською мовами.

28:50 Gremlin: We'd like to get to our private business here, if you don't mind.	Гремлін: <u>У нас тут стрілку забито, ми хочемо перетерти.</u>	Gremlin: Wir würden uns gerne mal der Abwicklung eines Geschäfts zuwenden, wenn's <u>genehm ist.</u>	Gremlin: Nos gustaría resolver un asunto privado, si no te importa.
---	---	---	--

У репліці англійською мовою виокремлюємо лексему *business*, що має у цьому випадку сленгове значення. В українському перекладі використано жаргонний вислів *забито стрілку*, що означає *планувати* або *домовитись про зустріч*, та *перетерти*, що означає *обговорити щось, вирішити якісь проблеми*. Перекладач вдається до використання кримінального жаргону, адже саме він повністю відповідає образу кримінальної банди. У перекладі на німецьку мову використано сленговий вислів *wenn's genehm ist*, що означає *якщо ви не проти*.

36:50 Gremlin: Roger that.	Гремлін: <i>Без базара.</i>	Gremlin: <i>Gut, verstanden.</i>	Gremlin: <i>Recibido.</i>
-------------------------------	--------------------------------	-------------------------------------	------------------------------

В англійській версії анімаційного фільму виявляємо вживання сленгового вислову *roger that*, який означає *так, все зрозуміло*. Слово *roger* почали використовувати в американській армії замість слова *received*, що теж означає не лише *отримав*, але й *зрозумів, все зрозуміло*. Згодом цей вислів став досить по-

ширеним не лише серед військових, але й звичайного населення і став сленговим еквівалентом слова *зрозуміло*.

В українському перекладі перекладач обрав стратегію використовувати кримінальний жаргон, щоб відтворити ідіолектні характеристики персонажа Gremlin. Зокрема, у репліці українською мовою виокремлюємо вислів *без базара*. Слово *базар* у кримінальному жаргоні означає *розмова, обговорення або вирішення якихось проблем*. Вираз *без базара* означає *без розмов, без проблем, все зрозуміло*. У перекладі на німецьку та іспанську мови жаргонних або розмовних особливостей не виявляємо.

37:07 Gremlin: <i>The tow truck from the bathroom.</i>	Гремлін: <i>Ну це той сар- тирний буксир.</i>	Gremlin: <i>Das ist der Abschleppwagen von der Toilette.</i>	Gremlin: <i>Es la grúa del baño</i>
---	--	---	---

Хоча в оригінальному тексті вжите слово *bathroom*, яке є повністю нейтральним, і означає *ванна кімната* або *туалет* та в жодному разі не пов'язане із кримінальним жаргоном, український переклад цієї репліки досить цікавий. В українському варіанті перекладач використовує жаргонну лексему *сартирний*, що означає *туалетний*, отже, передає стереотипний образ представника кримінальної банди. У німецькому та іспанському перекладах перекладачі вдаються до стандартизації та використовують нейтральну лексику.

Розглянемо ще один приклад, в якому в українському перекладі використано кримінальний жаргон як основний елемент відтворення ідіолекту злочинної банди.

105:30 Gremlin: <i>Victor Hugo. I'm J Curby Gremlinlin. From Detroit.</i>	Гремлін: <i>Вітьок Волган! Я Дімон Гремлін з Троє- щина.</i>	Gremlin: <i>Victor Hugo, Ich bin J Curby Gremlinling. Ich komm' aus Detroit.</i>	Gremlin: <i>¡Entra Hugo! Soy J Curby Gremlinlin, de Detroit.</i>
--	--	--	--

Гремлін вітається з Вітьком Волганом та відрекомендовує себе. В оригінальному тексті вжито ім'я *Віктор*, яке досить звичне для української культури. Перекладач використовує його скорочену форму *Вітьок*, яка звучить більш нахабно та відповідає образу кримінального авторитету. *Hugos*, або як ще їх називають *Yugos*, – моделі автомобілів, які виготовлялись у 80-х роках у колишній Югославії та зарекомендували себе не з кращої сторони. Свого часу вони були визнані "найгіршим авто тисячоліття". В українському тексті перекладач використовує модель Волги замість *Hugos*, яка є зрозумілою цільовій аудиторії, та адаптує її до кримінального жаргону, перетворюючи на *Волган*.

Вибір імені другого злочинця можна також легко пояснити. В англійському варіанті вжито лексему *curby*, що належить до кримінального жаргону та означає якісь з'ясування між різними групами, розборки. В українському перекладі використано скорочену форму імені Дмитро – *Дімон*. *Дімон* – вуличне прізвисько, яке є свідченням того, що його власник має зв'язок з якимись бандами, розборками та криміналом. *Детроїт* – центр автомобільної промисловості у США, саме тому більшість афер, пов'язаних з автомобілями також відбувається там. В українському варіанті *Детроїт* замінено на *Троєщина* (житловий район Києва), який також вважають одним з найнебезпечніших його районів. Такий вибір перекладача підтримує загальну кримінальну тематику.

Варто зазначити, що репліка німецькою та іспанською мовами ніяк не адаптована. Перекладачі використовують оригінальні варіанти імен та не змінюють їх.

105:36 Gremlin: <i>It's good to see you.</i>	Гремлін: <i>Парішаєм діла?</i>	Gremlin: <i>Es freut mich sehr.</i>	Gremlin: <i>Es un placer.</i>
---	-----------------------------------	--	----------------------------------

Гремлін виявляє свою радість бачити інших та готовність взятися до справи. Хоча в анімаційному фільмі англійською мовою фраза звучить досить нейтрально, український переклад характеризується знову ж таки використанням кримінального жаргону. *Парішати діла* – кримінальний вислів, який запозичений із російської мови, означає *обговорити все і вирішити проблеми*. У німецькому та іспанському перекладах цю репліку перекладено нейтрально.

118:29 Gremlin: <i>I don't know, Professor.</i>	Гремлін: <i>Я не в курсах, професоре.</i>	Gremlin: <i>Ich hab' keine Ahnung, Professor.</i>	Gremlin: <i>No sé, Profesor.</i>
--	--	---	-------------------------------------

Незважаючи на нейтральний характер репліки оригінальної версії анімаційного фільму, в українському варіанті перекладач використовує сленговий вислів *бути в курсах*, що означає знати, що *відбувається*; *бути в курсі справи* [184]. Таке використання сленгових висловів допомагає відтворити, а то й створити образ представника кримінальної банди. У німецькому та іспанському перекладах перекладачі вдаються до стандартизації.

29:17 Gremlin: <i>I got to admit, you tricked us real good.</i>	Гремлін: <i>Ну Штірліц, фігово ти нас розвів.</i>	Gremlin: <i>Ich muss schon zugeben, du hast uns echt krass reingelegt.</i>	Gremlin: <i>Lo reconozco, nos has engañado bien.</i>
---	---	--	--

Англомовний варіант анімаційного фільму не демонструє ніяких специфічних рис мовлення персонажа. Досить цікавим є переклад цієї репліки на українську мову. Перекладач використовує сленгові лексеми *фігово* та *розвів*, що означають *погано* та *обманути*. Окрім цих сленгізмів, у цій репліці можна виокремити інтертекстуальне посилання на відомого у пострадянському просторі кіногероя Штірліца. Варто зазначити, що такий вибір перекладача підтримує загальну шпигунську тематику анімаційного фільму.

У німецькомовному анімаційному фільмі можна звернути увагу на використання сленгізму *krass*, що означає крайню межу чогось позитивного або негативного, у нашому випадку перекладатиметься як *дуже добре*. Варто зазначити, що у німецькому перекладі це поодинокий випадок використання сленгізмів, тому його не розглядатимемо як приклад відтворення ідіолекту представника кримінальної банди. В іспанському перекладі ніяких жаргонних або розмовних засобів відтворення ідіолекту не виявляємо.

Індивідуальні характеристики мовлення персонажа Gremlin в англомовній версії анімаційного фільму вирізняються використанням сленгових та жаргонних лексем. У перекладі українською мовою їх відтворено за допомогою стратегії доместикації, а засобом слугує кримінальний жаргон. Перекладачі німецькомовної версії також вдалися до доместикації та відтворили такі характеристики мовлення за допомогою сленгових форм. Стандартизацію використано лише у перекладі на іспанську мову, перекладачі віддали перевагу стандартному варіанту мови.

Висновки. У процесі перекладу аудіовізуальної продукції загалом та анімаційних фільмів зокрема, живе мовлення та індивідуальні риси мовлення персонажів стають справжнім викликом для перекладачів. Творці анімаційних фільмів використовують усталені у свідомості мовленнєві стереотипи для швидкої ідентифікації персонажів глядачами. Для відтворення таких особливостей, а також всіх асоціацій і стереотипів, які пов'язані із ними, перекладачеві потрібно обрати таку перекладацьку стратегію, яка буде якнайкраще відповідати поставленим завданням. Серед можливих стратегій виокремлюємо стандартизацію та адаптацію, як макростратегії. Стандартизація передбачає використання стандартних форм мови та нівелювання нестандартними. Адаптація поділяється на дві мікростратегії: доместикацію та форенизацію. У першому випадку перекладачі використовують нестандартні варіанти, притаманні цільовій мові та культурі, а у другому – вводять іноземні елементи у переклад з метою підтримання іноземної ідентичності мовця.

Література:

1. Lopez Rua P. The translation of idiolects in *The Catcher in the Rye* : an approach through lexicalized structures [Electronic resource] / Paula Lopez Rua. – Mode of Access : <http://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=193768>
2. Formici D. Translating idiolects : Natalia Ginzburg's *Lessico familiare* [Electronic resource] / D. Formici, M. Cicioni. – Mode of Access: [http://www.academia.edu/4577540/\[...\]](http://www.academia.edu/4577540/[...])
3. Federici. F.M. Translating Dialects and Languages of Minorities, Challenges and Solutions / F.M. Federici. – Bern : Peter Lang, 2011. – P. 11.
4. Eco U. *Mouse or rat?* Translation as negotiation / Umberto Eco. – L. : Weidenfeld and Nicholson, 2003. – 208 p.
5. Halliday M. A. K. The Construction of Knowledge and Value in the Grammar of Scientific Discourse, with Reference to Charles Darwin's

The Origin of Species / M. A. K. Halliday // *Advances in Written Text Analysis*. – L. : Routledge, 1994. – P. 136–156.

6. Krings H. Translation Problems and Translation Strategies of Advanced German Learners of French (L2) / Hans Krings // House–Edmondson, J. Blum–Kulka, Sh. (Hrsg.): *Interlingual and Intercultural Communication: Discourse and Cognition in Translation and Second Language Acquisition Studies*. – Tübingen : Narr, 1986. – P. 262–276.
7. Lörscher W. Translation performance, translation process, and translation strategies. A psycholinguistic investigation / W. Lörscher. – Tübingen, 1991. – 307 p.
8. Chesterman A. The Memes of Translation / A. Chesterman. – Amsterdam : John Benjamins B.V, 1997. – 219 p.
9. Jääskeläinen R. H. Features of successful translation processes : a think-aloud protocol study / R. H. Jääskeläinen. – Mimeo Joensuu, Savonlinna School of Translation Studies, 1990. – 250 p.

Матківська Н. А. Стратегії воспроизведення індивідуальних характеристик речи персонажа Gremlin в переводе анимационного фильма „Cars 2”

Аннотация. В статье рассмотрены стратегии воспроизведения индивидуальных характеристик речи персонажей и проанализированы способы и средства воспроизведения идиолекта персонажа Gremlin в переводах анимационного фильма „Cars 2”.

Ключевые слова: стратегия, стандартизация, адаптация, доместикация, форенизация.

Matkivska N. Strategies of individual speech pattern reproduction of Gremlin character in translation of Cars 2 animated film

Summary. The article deals with the reproduction strategies of individual speech features of characters and analyzes ways and means of reproduction of character Gremlin's idiolect in the translation of the Cars 2 animated film.

Key words: strategy, standardization, adaptation, domestication, foreignization.

Онищук М. І.,

кандидат філологічних наук,

викладач кафедри іноземних мов та професійної комунікації
Тернопільського національного економічного університету

МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТРАНСФОРМАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ У ПРОЦЕСІ ПЕРЕКЛАДУ

Анотація. Стаття присвячена комплексному вивченню трансформаційної моделі перекладу, проаналізовано її природу та механізм дії. Розглянуто доцільність використання трансформаційної моделі для досягнення адекватності перекладу на матеріалі творів художньої літератури. Доведено, що трансформаційна модель установлює відповідності здебільшого між синтаксичними структурами оригіналу й перекладу. За її допомогою можна пояснити факти граматичних і лексико-семантичних заміни, а також безеквівалентні мовні одиниці. Недоліком цієї моделі визнано її обмежувальну пояснювальну дію стосовно різних за структурою та лексичним складом мовних одиниць.

Ключові слова: адекватність, безеквівалентна мовна одиниця, відповідність, граматична заміна, лексико-семантична заміна, переклад, синтаксична структура, трансформаційна модель, художня література.

Постановка проблеми. Перекладознавство як особлива царина мовознавства сфокусовано на вивченні закономірностей процесу перекладу, інвентаризації міжмовних відповідників різних мовних рівнів, а також механізмів і способів досягнення різних типів еквівалентності текстів оригіналу й перекладу [14, с. 670]. Через своє прикладне спрямування ця галузь лінгвістичного знання набуває міждисциплінарної характеристики, адже переклад є не лише мовним, а й складним когнітивним феноменом [1, с. 138]. Суперечливою проблемою цієї філологічної галузі залишається ймовірність добору єдиної правильної моделі перекладу. Перекладознавство фіксує різні підходи щодо трактування трансформаційної моделі перекладу. Наукові розвідки з питань типології моделей і механізмів їхньої дії репрезентовано в працях таких лінгвістів, як В. Алімов, Л. Бархударов, В. Комісаров, В. Коптілов, Г. Мірра, Ю. Найда, І. Могілей, Я. Рецкер, А. Федоров, О. Швейцер. З огляду на неоднозначність її трактувань постає необхідність з'ясувати сутність основних положень трансформаційного підходу та простежити можливості його застосування під час перекладу творів художньої літератури.

Трансформаційна модель перекладу ґрунтується на міжмовних трансформаціях мінімальних ядерних глибинних структур, зокрема на переструктуризації синтаксичних схем побудови речень, знанні принципів і параметрів вихідної мови та мови перекладу, трансформацій і обмежень за певних умов [1; 2; 11]. Поштовхом для виникнення трансформаційної моделі стали ідеї генеративної граматики [4; 7]. Остання спричинила в 50-х роках ХХ століття появу трансформаційної лінгвістики – мовознавчого напрямку, який ставив перед собою завдання описати мову. Трансформаційна граматика трактує переклад як перетворення тексту оригіналу (далі – ТО) в текст перекладу (далі – ТП). Механізм дії трансформаційної моделі можна описати так: сприйнявши оригінал, перекладач здійс-

нює у свідомості низку міжмовних трансформацій і презентує певний варіант перекладу. Головними виявляються операції з перетворення так званих «ядерних синтаксичних структур», що, на думку прихильників цієї моделі, збігаються в різних мовах і характеризуються спільними логіко-синтаксичними зв'язками й лексичним складом. Інакше кажучи, ТО розуміють як сукупність вихідних структур, які повинні мати відповідники у мові перекладу або їх можна «вивести» відповідно до правил трансформацій. У свідомості перекладача ТО на фазі аналізу мінімізується до набору ядерних структур. Далі цей набір заміщується еквівалентними структурами цільової мови, які згодом перетворюються в реальний цільовий текст, що відповідає оригіналу [3; 13; 16; 18].

Мета статті – установити специфіку трансформаційної моделі перекладу як одного з оптимальних засобів передання змісту першотвору. Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких завдань: 1) проаналізувати природу трансформаційної моделі перекладу та її тлумачення різними лінгвістами; 2) аргументувати вибір саме цієї моделі перекладу, розглянувши механізм її дії на перекладному матеріалі; 3) розглянути доцільність використання трансформаційної моделі для досягнення адекватності перекладу художнього твору. Матеріалом дослідження слугують гуморески Остапа Вишні та їхні переклади англійською мовою, здійснені Юрієм Ткачем. За робочу гіпотезу обрано твердження про те, що трансформаційна модель передбачає міжмовні перетворення, причому останні обов'язково обмежені рамками двох конкретних мов [8, с. 127].

Виклад основного матеріалу дослідження. Свої міркування ґрунтуємо на твердженні про можливість зведення різноманітності теорій перекладу до двох основних підходів: трансформаційного й денотативного [16, с. 219]. Перший ґрунтується на ідеях трансформаційної граматики, показує можливість переходу від тексту оригіналу до тексту перекладу. Він розглядає поверхневі структури шляхом проникнення на глибинний рівень і виявляє ядерні, здатні скласти основу міжмовної еквівалентності [7; 10; 18]. У лінгвістичній теорії перекладу моделі перекладу презентують його процес як низку мисленевих операцій над мовними або/й мовленнєвими одиницями. Вибір останніх детермінований мовними особливостями ТО та відповідними явищами в мові ТП.

Переклад жанрового багатства художньої літератури – проблема багатоаспектна і складна як із літературознавчого, так і з мовознавчого погляду. Адекватність мовної комунікації досягається на рівні як власне мовних, так і парамовних засобів, які також становлять невід'ємну частину спілкування. Щодо перекладу художньої літератури, то адекватність досягається всіма можливими інтра- та паралінгвістичними засобами, що, безумовно, свідчить про сумісність різних мовних систем [6, с. 34]. Сутність адекватного перекладу полягає у використанні замі-

і відповідників. За умови неможливості передання під час перекладу всіх елементів оригіналу перекладач може вдаватися до релевантних замінів, завдяки яким у перекладі створюється рівноцінний ефект [9, с. 23]. Останні є можливими через здатність ефекту бути досягнутим різноманітними стилістичними засобами, яким властиво виконувати різноманітні функції. Правила й доцільність застосування певних перекладацьких трансформацій становлять предмет вивчення теорії перекладу [2, с. 29]. Тому будь-який адекватний опис певного елемента є не суб'єктивне переосмислення, а лише відображення тих якостей і властивостей об'єкта, які в ньому безпосередньо закладені і які виявляються різними суб'єктами з різних мотивів у пізнавальній та інформаційній діяльності [6, с. 62].

За умови неможливості виконання формально точного перекладу компоненти зіставних систем прирівнюються один до одного шляхом трансформацій. З огляду на цей факт О. Білоус розрізняє два типи перекладу: тотожно-адекватний і трансформаційно-адекватний [3, с. 26–27]. За *тотожно-адекватного* типу перекладу як форма, так і зміст є інваріантними, тобто не зазнають змін під час відтворення; за *трансформаційно-адекватного* варто виокремити два його різновиди. У першому випадку один ідейний образний зміст і стилістична функція передаються різними синонімічними засобами. Це означає, що семантико-стилістична інваріантність досягається шляхом модифікації (шляхом видозміни предмета чи явища, яка не порушує їхньої сутності) вихідних даних. Переклад такого типу О. Білоус вважає *модифікаційно-адекватним*. В іншому випадку перекладач відмовляється або змушений відмовитися від предметно-суттєвої точності, від передання ідейно-образного змісту. Асиміляція відбувається лише за функцією мовних засобів. Інваріантність змісту за такого перекладу не спостерігається, передання предметного значення або неможливе, або не має на меті, де важливою визнається функціональна інваріантність, тобто інваріантність сприйняття [3, с. 27]. Такий переклад, на відміну від модифікаційно-адекватного, набуває рис функціонально-адекватного.

Докладно трансформаційну теорію описав російський лінгвіст В. Комісаров у своїй праці «Проблеми лінгвістического анализа перевода» (1975). У своїх міркуваннях автор посиляється на універсальність значної частини ядерних структур різних мов і наявність у всіх них однотипних зв'язків між ядерними та похідними структурами [12; 13]. В основі цієї концепції лежать такі положення:

(а) будь-яким мовам властива певна кількість одиниць із однаковим змістом, що становлять «царину еквівалентності»;

(б) одиниці, що становлять «царину еквівалентності», є ядерними або «спорідненими ядерним» (Ю. Найда); саме до них, згідно з певними правилами, можуть зводитися всі одиниці мови;

(в) між ядерними одиницями мови оригіналу (далі – МО) і мови перекладу (далі – МП) існує еквівалентність. Переклад на цьому рівні зводиться до заміщення вихідної ядерної структури еквівалентною ядерною структурою цільової мови.

У межах трансформаційної теорії виокремлюється існування чотирьох рівнів спорідненості між одиницями оригіналу й перекладу [15, с. 30]:

– відношення *ядерна структура МО – (еквівалентна) ядерна структура МП*;

– відношення *ядерна структура МО – похідна структура МП* (що виводиться з еквівалентності ядерної структури МП);

– відношення *похідна структура МО – ядерна структура МП* (еквівалентна ядерній структурі МО, до якої зводиться вихідна структура);

– відношення *похідна структура МО – похідна структура МП* (обидві структури зводяться до еквівалентних ядерних структур).

Трансформаційний підхід розглядає переклад як перетворення об'єктів і структури однієї мови в об'єкти і структури іншої відповідно до певних правил [15, с. 219–220]. Відомо, що в ході трансформації відбуваються перетворення на різних мовних рівнях – морфологічному, лексичному, синтаксичному.

У межах опису процесу перекладу перекладацькі трансформації розглядаються не в статичному плані як засіб аналізу зв'язків між одиницями мови оригіналу та їхніми словниковими відповідниками. У плані динамічному їх трактують як способи перекладу, які їх може використовувати перекладач під час перекладу різних оригіналів у тих випадках, коли словниковий відповідник відсутній або не може бути використаний в умовах контексту. Залежно від характеру одиниць МО, які розглядаються як вихідні в операції перетворення, перекладацькі трансформації діляться на лексичні та граматичні. Крім того, існують також комплексні лексико-граматичні трансформації, де перетворення або стосуються одночасно лексичних і граматичних одиниць оригіналу, або є міжрівневими, тобто здійснюють перехід від лексичних і навпаки. У зв'язку з цим багато лінгвістів схильні розглядати процес перекладу в три етапи [8; 16; 17]. На першому етапі структури оригіналу перетворюються в ядерні структури МО; на другому – ядерні структури МО замінюються еквівалентними структурами МП; на третьому – ядерні структури МП розгортаються до термінальних структур МП.

Трансформаційна теорія успішно пояснює доволі часті під час перекладу факти «граматичних замінів», коли певним структурам оригіналу відповідають у перекладі структури іншого типу. Їхня еквівалентність ґрунтується на можливості зведення їх до однакових ядерних, пор.: *На ярмарок треба зарані вирушати, бо до нього 20 верстов, а приїхати туди треба так, щоб і місце вибрати, щоб і стати як слід і щоб не прогавати жодної з того ярмарку хвилини...* [5, с. 64] – *One has to set off early to market, 'cause it's twenty versts away, and one still wants to get there in time to find a good spot, park one's cart properly and take in all of the day's events.* [19, с. 45].

Аналогічно можна пояснити й факти перекладу структур МО, які не мають відповідників у МП, пор.: пор.: 1. «Ах, ніч! Ах, кримська ніч! Ти ж подивись, ти, кримська ніч, що ти з людьми виконаєш?!» [5, с. 121] – «*Ah, night! Ah, Crimean night! Just look at what you are doing to the people?*» [19, с. 106]; 2. «*І співають тоді птахи, і гудуть радісно комахи, і іржуть коні, і, захиляючись, ловить «півня» на не дуже високій, але дуже голосній і дуже препаскудній ноті кримський осел*» [5, с. 130] – «*And the birds sing, the insects buzz joyously, the horses neigh, and choking, a Crimean donkey tries to crow in a very loud, very abominable voice*» [19, с. 110].

У межах трансформаційної теорії неможливо пояснити використання мовних одиниць, що різняться за структурою й лексичним складом, пор.: *Вагон повнісінький індексу госплану, товарового карбованця і «помилюйте – хунт білого вісім з половиною»...* [5, с. 191] – *The carriage is packed with Gosplan Index, Market Rouble and 'God Almighty, a pound of white is eight and a half' types* [19, с. 172].

Ця теорія не пояснює факти ситуативної еквівалентності на кшталт тих, які адекватно описані на основі ситуативної теорії перекладу, пор.: – *У відпущ! Oddихнуть! Так устала! Так устала!* [5, с. 191] – *“Off on holiday! For a breather! Worn out completely”* [19, с. 172].

Отже, трансформаційна модель установлює відповідності здебільшого лише між синтаксичними структурами оригіналу та перекладу. Через свої обмежені пояснювальні властивості вона не претендує на всебічний опис процесу перекладу. Певною мірою її доповнює семантична модель. Відомо, що головною метою художнього твору є досягнення естетичного впливу і створення художнього образу. Тому для відтворення саме художньо-естетичного сенсу оригіналу припустимими вважаємо деякі відхилення від максимально смислової точності, наприклад, нехтування дослівним перекладом, пор.: *Пропали ті прекрасні часи, коли були прекрасні посади, де «нідлататься» можна було. Пропала «нідлатка»!* [5, с. 45] – *Gone are the good times, when there were great positions, which allowed you to take bribes. Alas, no more!* [19, с. 25].

Висновки. Загалом трансформаційна модель виявляється досить ефективною під час перекладу. За її допомогою можна пояснити численні факти граматичних і лексико-семантичних замінів, досягаючи при цьому еквівалентності перекладу, а також факти перекладу структур МО, що не мають відповідників у МП. Проте вважаємо, що трансформаційна модель не претендує на всебічний опис процесу перекладу. Одним із її недоліків залишається неможливість пояснити отождоження під час перекладу мовних одиниць, що різняться як за структурою, так і за лексичним складом. Вона також не пояснює факти ситуативної еквівалентності. Незважаючи на велику кількість моделей перекладу, навряд чи будь-яка теорія перекладу може претендувати на панівне становище в науці. Усі теорії мають практичну цінність через намагання вичерпно відобразити ту чи іншу сторону об'єкта перекладознавства, роблять у неї свій вагомий внесок. Перспективним вважаємо дослідження механізму дії зазначеної моделі в науково-технічному перекладі, а також інших моделей на матеріалі різносистемних мов.

Література:

1. Баранов А.Н. Введение в прикладную лингвистику : [учеб. пособ.] / А.Н. Баранов. – М. : Едиториал УРСС, 2003. – 360 с.
2. Бархударов Л.С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода) / Л.С. Бархударов. – М. : Междунар. отношения, 1975. – 237 с.
3. Білоус О.М. Теорія перекладу. Курс лекцій : [навч. посіб.] / О.М. Білоус. – Кіровоград : КДПУ, 2002. – 116 с.
4. Виноградов В.В. Введение в переводоведение: общие и лексические вопросы / В.В. Виноградов. – М. : Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. – 224 с.
5. Вишня О. Вибране / О. Вишня. – К. : Молодь, 1989. – 208 с.
6. Колшанский Г.В. Объективная картина мира в познании и языке / Г.В. Колшанский. – М. : Наука, 1990. – 108 с.
7. Комиссаров В.Н. Слово о переводе / В.Н. Комиссаров. – М. : Междунар. отношения, 1973. – 215 с.
8. Комиссаров В.Н. Теория перевода (Лингв. аспекты): [На прим. англо-рус. переводов] : [учеб. пособ. для ин-тов и фак. иностр. яз.] / В.Н. Комиссаров. – М. : Высшая шк., 1990. – 252 с.
9. Латышев Л.К. Технология перевода / Л.К. Латышев. – М. : МВИ-Тезаурус, 2001. – 208 с.

10. Львовская З.Д. Теоретические проблемы перевода (на материале исп. языка) / З.Д. Львовская. – М. : Высшая школа, 1985. – 232 с.
11. Миррам Г.Э. Переводные картинки. Профессия: переводчик / Г.Э. Миррам. – К. : Эльга Ника-Центр, 2001. – 336 с.
12. Ревзин И.И. К обоснованию лингвистической теории перевода / И.И. Ревзин, В.Ю. Розенцвейг // Вопросы языкознания. – 1962. – № 1. – С. 54–60.
13. Рецкер Я.И. Пособие по переводу из английского языка на русский / Я.И. Рецкер. – М. : Просвещение, 1982. – 182 с.
14. Сучасна лінгвістика. Термінологічна енциклопедія / уклад. О.О. Селіванова. – Полтава : Довкілля – К., 2008. – 712 с.
15. Теорія перекладу : [конспект лекцій для студентів лінгвістичних спеціальностей] / укл. І.І. Могілей. – Черкаси : ЧПТ. – 2000. – 47 с.
16. Фёдоров А.В. Введение в теорию перевода / А.В. Федоров. – М., 1958. – 336 с.
17. Чужакин А.П. Общая теория устного перевода и переводческой скорописи : [курс лекций] / А.П. Чужакин. – М. : Р. Валент, 2002. – 158 с.
18. Швейцер А.Д. Теория перевода: статус, проблемы, аспекты / А.Д. Швейцер. – М. : Наука, 1988. – 215 с.
19. Vyshnia Ostar. Hard Times: a collection of satire and humour (translated by Yu. Tkach). – Doncaster : Bayda Books, 1981. – 181 p.

Онищук М. И. Возможности использования трансформационной модели в процессе перевода

Аннотация. Статья посвящена комплексному изучению трансформационной модели перевода, проанализированы ее природа и механизм действия. Рассмотрена целесообразность использования трансформационной модели для достижения адекватности перевода на материале произведений художественной литературы. Доказано, что трансформационная модель устанавливает соответствия в основном между синтаксическими структурами оригинала и перевода. С ее помощью можно объяснить факты грамматических и лексико-семантических замен, а также безэквивалентные языковые единицы. Недостатком данной модели признано ее ограничительное экспланаторное свойство относительно разных по структуре и лексическому составу языковых единиц.

Ключевые слова: адекватность, безэквивалентная языковая единица, грамматическая замена, лексико-семантическая замена, перевод, синтаксическая структура, соответствие, трансформационная модель, художественная литература.

Onyshchuk M. Possibilities of transformational model application in the translation process

Summary. The article focuses on the complex investigation of the transformational model of translating. Its nature and application process are analysed. The transformational model for achieving the translation adequacy is reviewed. It has been proved that the transformational model establishes correspondence mostly between syntactic structures of both original and translation. It can be used to explain the facts of grammatical and lexical-semantic alterations as well as non-equivalent language units. The disadvantage of this model is recognized for its restrictive effect on various explanatory properties as to structurally and lexically different language units.

Key words: adequacy, correspondence, fiction, grammatical alteration, lexical-semantic alteration, non-equivalent language unit, syntactic structure, transformational model, translation.

ЗМІСТ

РОМАНСЬКІ, GERMANСЬКІ ТА СХІДНІ MOBI

<i>Аністратенко Л. С.</i> ЗВУЖЕННЯ ЗНАЧЕННЯ ЯК ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ СПОСІБ ТВОРЕННЯ ТЕРМІНІВ ЯПОНСЬКОГО ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА.....	4
<i>Артеменко І. О.</i> ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІВНІЧНОАМЕРИКАНСЬКИХ FRATERNITIES I SORORITIES У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ СЛОВНИКОВОГО СКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОЇ MOBI США.....	7
<i>Бачинська Н. Я.</i> ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКИХ ФОЛЬКЛОРНИХ ТЕКСТІВ.....	11
<i>Безпалова Е. В.</i> ОБ АДРЕСАНТЕ И АДРЕСАТЕ КОММУНИКАТИВНОГО АКТА ТРАДИЦИОННОЙ И АЛЬТЕРНАТИВНОЙ ПРОПОВЕДИ.....	15
<i>Бондарук О. А.</i> ЛІНГВОКУЛЬТУРНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ХУДОЖНЬОГО ОБРАЗУ «КОХАНОЇ ЖІНКИ» В ПОЕЗІЇ ЄЛИЗАВЕТІНСЬКОЇ ЕПОХИ.....	18
<i>Гапєєва І. В.</i> ЗАСОБИ УСУНЕННЯ КОМУНІКАТИВНОГО ДИСКОМФОРТУ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНІВ СТЕФАНІ МАЙЄР «СУТІНКИ», «НОВИЙ МІСЯЦЬ»).....	23
<i>Говоруха Н. В.</i> АГУМЕНТАТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НЕМЕЦКОЯЗЫЧНЫХ ТАВТОЛОГИЧЕСКИХ ВЫСКАЗЫВАНИЙ.....	27
<i>Гоштанар І. В., Скороход А. І.</i> ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ KRIEG В ОПОВІДАННЯХ Е. М. РЕМАРКА (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ “DER FEIND”).....	31
<i>Грабовська І. В.</i> КОНТАКТОРОЗМИКАЛЬНІ МЕТАКОМУНІКАТИВНІ ПИТАННЯ ЯК РЕГУЛЯТИВИ MOBЛЕННЄВОЇ ПОВЕДІНКИ НА СТАДІЇ ЗАВЕРШЕННЯ MOBЛЕННЄВОГО КОНТАКТУ.....	35
<i>Гринько О. С.</i> ВЕРБАЛІЗОВАННИЙ КОНЦЕПТ-АРХЕТИП EARTH (НА МАТЕРІАЛІ ПРОЗИ У. ГОЛДІНГА).....	38
<i>Дегтярьова Є. О.</i> РОЛЬ ВАРІАБЕЛЬНОЇ ФОКАЛІЗАЦІЇ В РОЗГОРТАННІ ВНУТРІШНЬОГО MOBЛЕННЯ ПЕРСОНАЖІВ У ФРАНЦУЗЬКІЙ МІНІМАЛІСТИЧНІЙ ПРОЗІ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТЬ.....	41
<i>Єрченко О. В.</i> ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК АГУМЕНТАЦІЇ Й РИТОРИКИ ДИСКУРСУ НАУКОВОГО МЕДИЧНОГО ТЕКСТУ.....	44
<i>Залужна М. В.</i> СЕМАНТИЧНА ІЗОТОПІЯ ЯК МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ У БРИТАНСЬКИХ ПОСТМОДЕРНИХ ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ.....	47
<i>Кіркowska І. С.</i> ФОРМУВАННЯ ОБРАЗУ ЧАСУ В СИСТЕМІ ФРАНЦУЗЬКОЇ MOBI ЗГІДНО З ТЕОРІЄЮ ПСИХОСИСТЕМАТИКИ.....	50
<i>Клименко О. Л.</i> ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНА ТРАНСОРІЄНТАЦІЯ ЛЕКСЕМ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ MOBI.....	54
<i>Ковалевська Я. Л.</i> САТИРИКО-САРКАСТИЧНИЙ ДИСКУРС У МЕДІАПРОСТОРІ США.....	59
<i>Козловський В. В.</i> ПРАГМАТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ГРАМАТИЧНОЇ ФОРМИ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ MOBI).....	62
<i>Козубська І. Г.</i> КОМПОЗИЦІЙНО-СМИСЛОВА СТРУКТУРА СУЧАСНИХ АНГЛОМОВНИХ МОНОГРАФІЙ.....	65
<i>Косенко А. В.</i> ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ АНГЛІЙСЬКОЇ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ.....	68
<i>Костенко Н. Д.</i> СУЧАСНІ ПАРАДИГМИ ПОЛЬОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЛЕКСИЧНИХ МІКРОСИСТЕМ.....	71
<i>Крайняк О. М.</i> МЕТАФОРИЧНЕ ПЕРЕНЕСЕННЯ НАЗВИ ТА ЕЛІПТИЧНІ ІМЕННИКИ В СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ MOBI.....	74
<i>Лютянська Н. І.</i> ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ КОНФЛІКТОГЕННОЇ СИТУАЦІЇ МІЖЕТНІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В АНГЛОМОВНОМУ МАС-МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ: КОМУНІКАТИВНИЙ І ДИСКУРСИВНИЙ АСПЕКТИ.....	77
<i>Марусич А. В.</i> СИСТЕМООБРАЗУЮЩИЕ ПРИЗНАКИ СУДОХОДНОГО ДИСКУРСА.....	80

<i>Mykhaylenko V. V.</i>	
DISCOURSE PARTICLE FUNCTIONAL SEMANTICS.....	83
<i>Морозова И. Б.</i>	
ГЕШТАЛТ-АНАЛИЗ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ РОЛИ АНТРОПОНИМОВ В ПРОЦЕССЕ НОМИНАЦИИ АДРЕСАНТА.....	87
<i>Павленко Н. О.</i>	
МЕТОДИКА АНАЛІЗУ АНГЛІЙСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ ІЗ ГЕНДЕРНИМ КОМПОНЕНТОМ.....	91
<i>Підгірна Н. М.</i>	
МІСЦЕ ЕЛІПСІСУ В ПАРАДИГМІ СИНТАКСИЧНОЇ КОМПРЕСІЇ.....	94
<i>Пожарицкая Е. А.</i>	
СИНТАКСИЧЕСКИЕ ДИФФЕРЕНЦИАЛЬНЫЕ МАРКЕРЫ В РЕЧИ ГЕРОЕВ-АНТАГОНИСТОВ В ЗЕРКАЛЕ АВТОРСКИХ КОНЦЕПТОВ ПОЗИТИВНОСТИ/НЕГАТИВНОСТИ.....	97
<i>Романова Н. В.</i>	
ПИТАЛЬНІ СЛОВА ЯК МАРКЕРИ ВИЯВУ ЕМОЦІЇ ІНТЕРЕСУ (НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ А. БРОНСЬКІ “SPIEGELKIND”).....	102
<i>Чистяк Д. О.</i>	
ЛІНГВОЕСТЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ХУДОЖНЬОЇ КОНЦЕПТОСФЕРИ: ПРОБЛЕМАТИКА Й ПЕРСПЕКТИВИ.....	106

ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНЕ, ТИПОЛОГІЧНЕ МОВОЗНАВСТВО

<i>Кабанцева Н. В.</i>	
ГЕНЕЗА СТАНОВЛЕННЯ ПУБЛІЦИСТИЧНОГО СТИЛЮ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ.....	110
<i>Коломієць О. М.</i>	
СУЧАСНІ МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СИНОПТИЧНИХ ТЕКСТІВ ПУБЛІЦИСТИЧНОГО СТИЛЮ.....	113
<i>Романов Ю. А.</i>	
УНИВЕРБАЦІЯ НА ОСНОВЕ ГЛАГОЛЬНИХ СЛОВСОЧЕТАНИЙ В АНГЛІЙСЬКОМУ І РУССЬКОМУ ЯЗЫКАХ.....	117

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

<i>Дорменєв В. С., Романюк С. Г.</i>	
ЗАСОБИ ДОСЯГНЕННЯ КОНОТАТИВНОЇ ЕКВІВАЛЕНТНОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ: ПОШУК КОГНІТИВНОЇ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ОПТИКИ.....	122
<i>Желясков В. Я.</i>	
ТРУДНОЩІ Й ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ТЕКСТІВ, ЩО НАЛЕЖАТЬ ДО ГАЛУЗІ ПРАВА.....	126
<i>Загородня Л. З.</i>	
АПРОКСИМАЦІЯ АБСТРАКТНИХ РЕФЕРЕНТІВ У ПЕРЕКЛАДІ.....	129
<i>Каширіна І. В.</i>	
РИТМОМЕЛОДІЙНІСТЬ ПЕРЕКЛАДІВ С. КАРАВАНСЬКОГО.....	132
<i>Кузенко Г. М.</i>	
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ.....	135
<i>Матківська Н. А.</i>	
СТРАТЕГІЇ ВІДТВОРЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ХАРАКТЕРИСТИК МОВЛЕННЯ ПЕРСОНАЖА GREMLIN У ПЕРЕКЛАДІ АНІМАЦІЙНОГО ФІЛЬМУ “CARS 2”.....	138
<i>Онищук М. І.</i>	
МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТРАНСФОРМАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ У ПРОЦЕСІ ПЕРЕКЛАДУ.....	141

НАУКОВИЙ ВІСНИК МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія: ФІЛОЛОГІЯ

Науковий збірник

№ 18 том 2, 2015

Серію засновано у 2010 р.

Коректор – Скрипченко О.О.

Комп'ютерна верстка – Кузнєцова Н.С.

Підписано до друку 20.11.2015 р. Формат 60х84/8. Обл.-вид. арк. 19,50, ум.-друк. арк. 16,97. Папір офсетний. Цифровий друк.
Наклад 200 примірників. Замовлення № 2011-15.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»

(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4392 від 20.08.2012 р.) Україна, м. Херсон, 73034, вул. Паровозна, 46-а, офіс 105.

Тел. (0552) 39-95-80

E-mail: mailbox@helvetica.com.ua